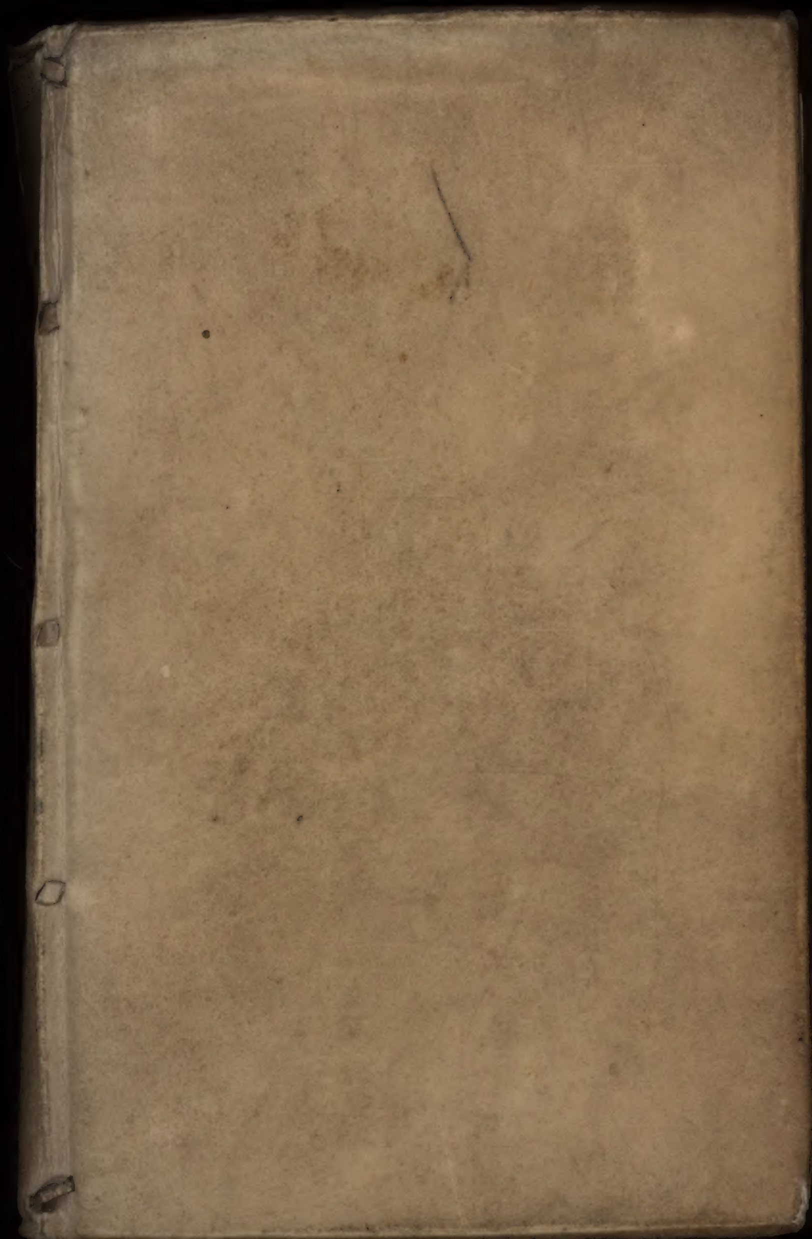
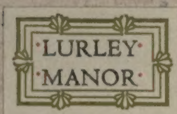

FORT
HILL

LURLEY
MANOR

DE SPAENSCHE MERCURIUS

DE SPAENSCHE MERCURIUS,

Verhandelende

Eenige onderlinge belangen van die Kroon aenmerckelijcke byſonderheden, voor-vallen, en andere eygenſchappen.

Met ſchoone koopere Platen der Geſchiedeniſſen verciert.

Zijnde van de Reyſende Mercurius
HET TWEEDE DEEL.

DOOR L. V. B.

t'AMSTERDAM,
By JAN BOUMAN, Boeckverkooper in de Kalver-ſtraet, op de hoeck van het Jongens Weeshuys, 1674.

DE SPAENSCHE MERCURIUS,

t'SAMENHANDELING

Tusschen

JUPITER, MOMUS, en MERCURIUS,

Over de ſtaet des Werelts in deſe tijdt.

Jupiter, Momus, Mercurius.

Jup. DEwijl nu yeder der Goden in ſijnen Ooghſt beſigh is. Maer in den Oorlogh van Vranckrijck, Spanjen, Engelandt, Nederlandt, en het geen ick het eerſt had behooren te noemen, het Keyſerrijck ſelfs, Saturnus met Lijcken te mayen: Neptunus met het Recht van ſijn Zee te bewaren, dat hem alſoo hard gediſputeert wordt. Ceres met haer verdronckene Ackeren weder te herbouwen, Vulcanus met Wapenen te ſmeden, en Venus met in de Vorſten Hoven de Hoer te ſpeelen. Mercurius overal, en de geheelen Hemel dus by na ledigh ſtaet, dunckt my niet ongeraden Mome, dat wy hier aen den dorpel den tijdt te ſamen een weynigh deur brengen, ſy leggen doch daer beneden, dat Jupiter luys ledigh met de handen over malkanderen ſit en kijckt, en dat hy het alles op ſijn beloop laet ſtaen, het ga ſoo 't wil. Ghy hebt u ondervindingen al mede een weynigh, omtrent den handel der

Menschen, en soud misschien mede wel licht een woort van Staet konnen debuteren, 't sedert ghy door u stoute tongh met Ate den wegh na beneden most nemen.

Mom. Waerlijck Vader, het viel my lastigh genoegh u gramschap in mijn ballingschap te verdragen, en u kelder en keucken te missen, al komt u Majesteyt tegenwoordigh de wonde niet weder op-krabben, en mijn oude smart te vernieuwen. Die tocht evenwel heeft my soo veel gebaet, dat ick nu een weynigh met beter fatsoen en nauwer ondervindingh, de verdorve menschheyt kan over-halen, wanneer het eens te pas komt, als voorheen, voornamentlijck hebben my de grootste Hoven van Christenrijck de grootste walginge veroorsaeckt, ongebondentheyt, welluft, dartelheyt, verradery, heymelijcke en openbare vyandtschap, zijn daer in haer Augo, het is daer al

Sola est quies,
Mecum Ruina cunctali video obruta.

Dan schept mijn ziele rust, wanneer ick met vermaeck,
Mijn hert versaad'gen kan, in wel gewenschte wraeck,
En om mijn hooghste lust, in 's Vyands val te boeten,
Sie alles storten neêr en vallen voor mijn voeten.

Onderlinge haet der Vorsten. Het gaet'er gheweldigh grof mede toe, en het quaetste is dat meenighmael de grondt van dat quaet soo swack is, dat het de minste stem van dat hatelijck, swaerlijck schijnt te konnen dragen.

Jup. Ghy moet dat evenwel de Vorsten toe ver-

vertrouwen, dat hun driften soo licht niet te bewegen zijn, als die van andere, haer Character druckt hen yets Goddelijcks in, en het geen by de gemeene vyandschap te noemen zy, is by hen niet anders als belangh van Staet. Selfs hunne Oorlogen, zijn gelijck de Processen der Gasconiers, diese maer voeren om niet ledigh te zijn,

Ne male securas convellant otia mentes.

Op dat de ledigheyt, half slapens, met'er tijdt.
't Verstant te wel gerust, niet vruchtloos af en
slijt.

Mom. Het is soo in der daet, ondertusschen ontbreeckt hen noyt stoffe om werck te beginnen, zijnde geheel Europa, niet anders als een verwarde boedel onder malkander vermenght, en hebbende d'een altoos eenigh recht op het besit van een ander. Vranckrijck op Spanjen, Spanjen op Vranckrijck, dese op Engelandt, en Engelandt weder op Vranckrijck. d'Eenige oorsaeck der gedurige onlusten, die tusschen dese Kroonen gedurighlijck zijn, hoewel veele sulcks de strijdigheydt van neyginge deser volckeren toe-schrijven, die wel groot, maer echter niet genoegh is, om soo veel bloedt-vergietens een behoorlijck aensicht te geven.

Het is waer, de ongelijckheyt van dese landaert kan onderlinge verachtinge, de verachtinge, af-keer, d'af-keer, haet met'er tijdt, het geen d'eene in sich selven mist, veracht hy in den ander, om dat hy het niet hebben kan. Terwijl ick in Spanjen was heb ick daer omtrent van de Spanjaerden selfs verscheyde redenen gehoort en ghelesen: maer niemant heeft my daer omtrent beter voldaen als eenen Doctor Garcias, hoewel noch niet volkomentlijck.

Dese schrijft d'oorsaeck van dese strijdigheden de hoedanigheyt van de Hemel-streeck; en d'invloeyinge der starren toe, die men moet toestaen, veel gesaghs over de ondermaensche lichamen te hebben, in sulcker voegen dat de ghestaltenis des Hemels, en constellatie die over Spanjen sich uyt-streckt, zijnde van een verscheyde kracht en werckinge als die van Vranckrijck, daer uyt noodwendighlijck het blijckelijk onderscheyd, tusschen dese volckeren, als daer voornamentlijck van handelende, moet voort komen. Dit gevoelen, segt hy, wordt oock door Hippocrates bekrachtight, vast stellende dat de verscheydentheyt der overhangende gesternten; oock verscheyde werckingen en neygingen in de volckeren veroorsaken, doende de lichamen, op dewelck sy hunne werckinge uyt-storten, bysondere indrucksels ontfangen en aennemen. Welcke reden in der daet veel schijn van waerheyt heeft, indien men de strijdige bespiegelingen van dese volckeren wil aenmercken, voor soo veel de selve tot de gesternten en de hoedanigheyt der zaisoenen en jaer-tijden, betreckelijck zijn.

Climaet.

Oorsaek van de tegen-drift der Spaenschen en Franschen.

Want als dan, wanneer de hitte in Spanjen begint, duurt het gewelt van de selve een langen tijdt, sonder veel af of toe te nemen, of eenige merckelijcke veranderingh uyt te staen. En even soodanigh is d'aert der Spanjaerden, want indien hy eens sijn besluyt over een saeck maeckt; daer sal hy in volharden, overleggende en overwegende de selve gedurighlijck, sonder evenwel van sijn eerste besluyt af te vallen, maer soeckt alleenigh het gene hy in sijn verstant begrepen heeft, als in sijn baer-moeder, het selve tot volkomentheyt te brengen, om geen Mola of Monster, maer een volkomen ghestaltenis, op sijn

rech-

rechten tijdt te voorschijn te brengen, oordeelende dat *deliberandum est diu quod statuendum est semel.* Men langh overleggen moet, dat maer eens vast te stellen is.

Maer heel anders is het met Vranckrijck gelegen, ghy sult de natuur en aert van den Hemel, aldaer bevinden, gelijck de natuur en aert van het Volck is, want aldaer, het zy Somer, Winter, Herfst of Lente, geen vaste gestaltenis bevindt men aldaer aen de Lucht, en noch goedt noch quaedt, noch heet noch kout, noch vochtigh noch droogh Weder, houden aldaer langer duur, de morgen kan geen staet op den avont, en d'avont geen staet op den morgen maken, en hier mach men met alle recht seggen.

Nescis quid serus vesper trahat.

Wie weet, al rijst den dagh des morgens purper root,
Wat luck den avont-stont sal vallen in den schoot.

En zijnde derhalven toe-gestaen, dat de Elementaire lichamen van de Elementen of Hooft-stoffen, en de Hemelsche krachten en bewegingen af-hangen, moet noodsakelijck het een en het ander volck, soo in haer handelingen, lijdingen en bewegingen, als in hun ghestaltenis en stellinge, daer aen deelachtigh zijn.

Maer dese reden, hoewel schijnbaer genoegh, kan mijns bedunckens het vraegh-stuck niet geheellijck voldoen; want hoewel wy moeten erkennen, dat de Hemelsche lichamen door hunne invloeyinge, heerschen over de ondermaensche schepselen, gelijck sulcks u Majesteyt maer te wel bekent is; en met de humeuren of vochtigheden en de masse van des menschen bloedt,

tobben en sollen soo alsse willen, (by wyse van spreken) soo kan evenwel niet geseght worden, dat sich dese krachten uytbreyden, over die dingen die onbemiddelt af-hangen van de heerschappy der wille, met de andere faculteyten en machten van de ziel, die t'eenemael geestigh zijn, als liefde, haet en diergelijcke.

Dese die aldus redenkavelen, schijnen veel reden op hun zijde te hebben: Maer indien wy de ordre en metode, die ons verstant en wil, in het voort brengen van haer werckingen, ghebruycken, wel aenmercken, sullen wy bevinden dat d'invloeyingen van de Hemelsche lichamen, daer vry yets in doet, hoewel indirectelijck en by toeval. Maer wat beest ben ick, die de Vader selve dese dingen tracht te leeren, die daer in alle gedachten overtreft.

Jup. Gaet ghy slechts voort, en laet ons eenmael hooren wat ghy van de saken weet, en of ghy wel soo wijs als onse Mercurius zijt, die ons onlanghs duysent wonderen heeft weten te seggen.

Mom. Soo seght hy dan, dat sulcks by toeval gheschiedt; want al de aerdsche schepselen, by een slagh van onderstellingh of subordinatie die by trappen gaet, door de Hemelen bestiert zijnde, moet noodsakelijck volgen, dat al wat natuurlijck in den mensch is, gelijk de Organa of werk-deelen des lichaems, en de sinnen, moeten de kracht van der selver invloeyingh ghevoelen. De ziel vorder, is soo verre met de sinnen vereenight, en hanght soodanigh daer af, dat sy geen uytwerkinge kan doen, of de selve besteden hun dienst daer toe, met het voor-dragen van de stoffe, diese anders de *Species intelligibiles* in de Schoole noemen. Van waer het dan noodwendighlijck voort komt, dat in de aenmerking

van

van haer seer nauwe verbintenisse, sy aen dese heerschappy toe-doet, en deelachtigh is; die de Starren, over de sensuale en sinnige begeerte hebben dewelke te samen met de wil, door der selver invloeyinge aen geprickelt, ick wil niet seggen gedwongen worden.

Jup. Dit gaet heel op sijn Mercurius, of noch een toon hooger.

Mom. Vorders gelijk de oude veel hebben weten te seggen, van de Intelligentien, die aen yeder Sphæra of Hemel-rondt gehecht zijn, dat de selve werken, door de Organa of werk-deelen des lichaems op de faculteyten en werkingen van de ziel; alsoo kan met meer reden geseght worden, dat door de sinnige begeerlijkheyt of *sensuale Appetijt*, door de verdorventheydt van de wil, de Hemelsche lichamen, seer verre op de geestige machten, en driften van de ziel-werken, en de selve op verscheyde wijse aen doen, hoewel by toeval en indirectelijk, als gesegt is.

Daeromme dan de stellinge van het gesternte, en de gestalte van den Hemel, die de Spaensche Hemel-streek bestieren, zijnde in hun kracht en werkinge, van die van Vrankrijk verscheyden, het verstant en bespiegelingen, of phantasye van beyde de volkeren, noodsakelijk alsoo mede verschillen moet.

Dit is 't gevoelen van dese Garcias, het welke (na mijn gering oordeel) wel waerachtig zijnde, soo is evenwel geen gevolgh, dat de invloeyingen van de Starren; en de verscheydentheyt der Hemel-streken of Climaten, de eenige oorsaek van dese tegenleydinge of Antipathia, en tegendrift van dese volkeren, onderlinge, zijn: want daer zijn verscheyde volkeren, die onder een verder af-gelegentheydt van Climaten ghelegen zijn, die malkander in sulk een trap niet tegen-

ſporen, en hatelijck zijn. Soo moet daer noodwendigh een ander toeloopend toeval bedacht worden, en een buyten ordinaris beweging tot dit quaet.

Men vindt in de Jaer-boecken van de Spanjaerts, dat Louïs de Elfde, verſoeckende een perſoonlijcke en lijdlijcke by-een-komſt, met den Koningh van Caſtilie, ſy beyde op de Grenſen en Landt-palen van beyde de Rijcken by een quamen. De Spaenſche verſchenen daer, behangen met een ſchat van goude Ketenen en Juweelen, en een ongewoon koſtelijcken toeſtel: Maer Louïs, hoewel anders een toyend en galland Vorſt, hoewel van een humeur of zedigheyt op ſich ſelven, had een Medailje van Loot op ſijn Hoet. Die van ſijn gevolgh waren oock maer ſlechtelijck toe-geruſt. Dit baerde in de Spanjaerts een verachtinge van deſen landaert, die niet lieten ſulcks in verſmadelijcke gheſchriften voor te ſtellen, het geen daer na in mis-prijſinge en ongenegentheyt uyt borſt, die te met meer en meerder aen quam te nemen.

Oorſaek van afkeer deſer volckeren onderlinge

By al deſe bewegingen moet men ſtellen, de wonderlijcke aenwas van de Spaenſche Mogentheyt voor eenige eeuw en jaren, ter oorſaek van hun groote aenwinninge van heerſchappyen, die de Franſchen met af-gunſt gaende hebben ghemaeckt; en vrees en na-yver hebben ingeblaſen, want volgens de oude Sin-ſpreuck, *Oderunt quem metuunt.*

redenen van Staet.

Maer het geen ick noch vergeten hebbe, en tot de verachtinge van de Franſchen, by de Spanjaerts dient, is, dat'er dagelijcks over de Pyreneeſche Bergen; uyt Gaſcoenie en Bearn een groot getal arme Franſche Schurcken in Spanjen komen, zijnde als het ſchuym van het gheheele Landt; die al de vuylſte en ſnoodſte hantha-

Van Reden.

havingen doen , om wat gelt te vergaderen. En weder aen d'andere zijde, komen uyt Spanjen (wel verstaende in tijdt van Vrede, een deel arme Spanjaerden in Vranckrijck, om van de Krop-sweeren, of Koninghs-sieckte, hun landaert eygen, genesen te worden. En alsoo beyde de volckeren, nemende het deel voor het geheel, en denckende dat al het volck van een alloy is, versmaden en verachten malkander tot stinckens toe, soo dat het gene in den aenvangh maer toevalligh is geweest, tot een hebbelijckheyt wordt, en van Vader op Soon overerft.

Maer om dese onderlinge quade neygingen tot dadelijkheyt en openbare vyandschap te brengen, is wat meerder van noden als de drang der Sterren, de bestellingh der Hemel-streken, en het kleyn aensien dat dese twee volckeren voor malkanderen hebben, en selfs de af-gunst (alsoo men qualijck sonder gront en oorsaeck Oorlogen kan) konnen toe brengen. Dit zijn hun onderlinge en vermenghde belangen. En voor eerst, Vranckrijck heeft sijn belangh in Recht op het Rijck van Navarre, en dat met sulck een nadruk, dat het selve altoos het Wapen van dit Koninckrijck, by dat van Vranckrijck ghevoeght heeft. Dit komt voort uyt Antony de Bourbon, Vader van Hendrick de Vierde, Koningh van Vranckrijck, die Johanna d'Alibret, Koninginne van Navarre getrouwt heeft gehad, in der daedt een krachtigh Recht van de Fransche Kroon op dit Rijck, blijvende de stant als noch in vollen wesen. De Spaensche sich het selve door de Wapenen eygen hebbende gemaeckt, heeft de Koning Karel de IX, den Koningh van Spanjen, Philippus de II. meenighmael versocht, hem het selve over te doen, en weder te geven, met aenbiedinge van al de onkosten van den Oorlogh, die

Onderlinge belangen tusschen Vranckrijck en Spanjen.

Belangh van Vranckrijck op Navarre.

die daer om gemaeckt waren, als mede die van de versterckingh der Steden en Sterckten goedt te doen, stellende hem selfs tot Scheyds-man over het geschil: daer sich de Paus van Romen, Gregorius de XIII, uyt vreese van den Spanjaert te misnoegen, die alreets aen sijn Aterlingh en Hartoghdom in het Rijck van Napels gegeven had, ondertusschen blijft de Spaense Kroon, in het besit van dit Rijck.

Maer om eens te besien met wat Recht, staet ons daer van den oorspronck te onderstaen. Dese wordt geleght op den haet, die de Paus Julius de Tweede, de Franschen heeft ghedragen. Dese Paus willende sich het besit van het Hartoghdom van Ferrare aenmatigen, tegens Alfonso d'Este, Schoon-soon van den Koningh van Vranckrijk, Louïs de XII. deed hem den Oorlog aen, en in den Ban, beneffens den Koning van Vrankrijk, die hem met eenige Troupen had by ghestaen, als mede in het algemeen, al dese, die hem, in eeniger maniere geholpen hadden.

Hoewel nu Johan d'Alibret tot Parijs aen de vierdendaeghse koorts lagh, wiert hy evenwel in den selven Ban getrokken, op dat de Paus, daer door al die gene die aen Vranckrijck vast waren, soude af-schrikken. Dese dan versocht vorders d'Engelsche, die voor een gedeelte Onderdanen van Vranckrijck waren, ter oorsaeck van hun heerschappyen, diese in Vranckrijck, leenroerigh aen de Kroon besaten, als mede de Spanjaerts om Vranckrijck den Oorlogh aen te doen, die het toestonden de Koningen van Engelandt en die van Arragon, willende door Navarre trekken, naer Vranckrijck, vonden aldaer tegenstandt; waer over sy de Navarroisen, Vyanden van de Kerk (wiens Wapenen sy voerden) verklaerden, als begunstigende, d'aenhangers

van

van Ferrare, en die gene die alreets in den Ban waren, en maeckten sich alsoo meester van het Koninckrijck van Navarre, als mede de aenleggende Landen van Biscaye, Guipriscoa en Bearn.

Na dit veroveren, de Paus Julius de Tweede, komende te sterven, en de Vrede ghemaeckt te werden, kocht de Spanjaert, den Engels-man uyt met vijf hondert duysent kroonen, gevende hondert duysent op de hant, met belofte het overige binnen drie aen een volgende jaren te betalen, latende het Engelsse Krijghs-volck toe soo veel buyt te maken, en wech te voeren, als sy konden. Maer als nu de Engelsche vertrokken waren, en Ferdinand van Arragon, de plaetsen en toegangen wel vast en sterck gemaekt hadde, stack hy den spot met d'Engelsche, en wist hen van het geen hem noch te betalen stondt, niet te wil, voor-gevende, dat de buyt die d'Engelsche in dat Rijck hadden gemaeckt, vry meerder bedroegh. De Koningen van Vranckrijck hebben, als geseght is, op die en andere verscheyde wijsen, dat Rijck weder gesocht aen sich te trekken, maer Spanjen beweert, dat hy het selve besit, door toestandt van den Paus, uyt kracht van den Ban, oock uyt recht van staets belangh, dewijl, indien de Koningh van Navarre, weder in sijn Rijck wierdt ghestelt, hy in die van Hispanien weynigh versekeringh sou vinden, dewijl Navarre daer aen vast is.

Ondertusschen Antony de Bourbon, hebbende als geseght is, Johanna d'Alibret, Koninginne van Navarre getrouwt, deed soo groote diensten aen de Kroon van Vranckrijck, dat hy wel verdiende, door dese, in het weder veroveren, van de sijne geholpen te worden; in welcken dienst hy oock voor Rouaen doodt geschoten is. Antonius

nius Muretus, een voortreffelijck Redenaer, zijnde gesonden, om over dese saeck, een aenspraeck aen den Paus Gregorius de XIII te doen, vertoonde den selven, dat zijnde de Vader aldus gedood, wel verdiende dat de Soon, in het erffelijck besit van den Vader wierdt ghestelt, daer hy, door ongenade van den Paus Julius van versteken was. Maer dese Paus, niet willende den Koningh van Spanjen verstoren, door den welcken hy soo verre (als gheseght is) verschuldight was, wilde daer toe niet verstaen, waer over Johanna d'Alibret plach te seggen dat de Pausen de Tovenaers slachten, die yemant een quaedt toe-brengen daerse hem niet weder van konnen genesen. Maer dese van den Roomschen Godts-dienst vervallende, en haren Soon daer mede van af trekkende, bleef hier omtrent alle hoop verlooren, behoudende evenwel noch een ghedeelte in Navarre, Biscaye en Bearn, en soo wel Vranckrijck als Spanjen het Wapen van dit Koninckrijck.

Pausen slachten de Tovenaers.

Hispanie vorders heeft Recht op Milanen, eerstelijck uyt recht van Oorlogh, *Jure belli*: want Karel de Vijfde, hebbende François d'Eerste in de Slagh van Pavie, gevangen genomen, kreegh het Hartoghdom van Milanen, tot rantsoen en lossinge van de Koningh, en voor soo veel als Milaen, d'Erfgenamen van de Sforzen toe-behoorde, die daer Hartogen van waren, bracht de Keyser, siende dat Maximiliaen Sforze, niet machtigh genoegh was, om de Franschen tegen te staen, soose hem quamen aen te tasten, soo veel te wege, dat hy ghewilligh de staet af-stond, in verwisselinge van eenige andere landen en besettingen, die hy hem gaf, soo, omtrent Romen als in het Rijck van Napels, alwaer sijne Nakomelingen als noch leven, hoewel

Recht van Spanjen op Milanen. 1525.

wel niet als Oppermachtige, op datse geen vermogen souden hebben het Hartoghdom van Milanen weder te bemachtigen.

De Franschen brengen hier tegen van hunner zijden in, dat de Hartogh van Orleans, Broeder van Karel de Seste, Koningh van Vranckrijck, Maria Valentina, eenige Dochter en Erve van Philippo Galeasso, Hartogh van Milanen, heeft ten Huwelijck gehad, door het welcke dit Hartoghdom aen de Kroon van Vranckrijck behoort. Dat Louïs de X I I, Koning van Vranckrijck, Soons Soon van Louïs, Hartogh van Orleans, die de Man van de voornoemde Maria Valentina was, naer Italien getogen is, om aldaer sijn Recht plaets te maken. Dat hy Milaen in-genomen, en Louïs Sforza, Hartogh van Milanen, met sijn Vrouw en drie kinderen in Vranckrijck gevanckelijck heeft wech gevoert, die oock alle in het Slot de Loches in de gevangenis gestorven zijn. Dat François d'Eerste het selfde in gevolge, met al sijn aenkleven beseten heeft, tot dat hy het als een gedeelte van sijn losgelt, heeft moeten af-staen. Maer, beweren sy voorts, het geen de Koningh, in de gevangenis zijnde heeft in-gewillight, kan, volgens de Wetten geen kracht hebben, alsoo, *non creditur velle qui retinetur.* Hy niet gelooft wordt te willen die vast gehouden wordt. Dat in gevolge, de onderhandelingen die in de gevanckenis worden ghedaen, niet konnen bestaen, dewijl het een *involuntaria Voluntas*, een ontwillige wil te noemen zy. Hier o ver stellen sy dat Verdragh van Madrid als nul en van geender waerde, als zijnde aen-gegaen door een ghevangen Koningh, tot nadeel van sijn eygen staet; behalven dat de Koningen van Vranckrijck, niets van de goederen en heerschappyen van de Kroon vermogen te ver-

vervreemden, waer toe sy sich selven op hunne Krooninge verbinden, gelijck oock de Koningh *Francoys* d'eerste daer van heeft geprotesteert en betuyging gedaen; en daer over de Keyser in een lijf-gevecht uytgedaeght heeft.

Recht van Vranck-rijck op Vlaen-deren.

Vorders de Kroon van Hispanie, is, als bekent is, Grave van Vlaenderen, beneffens de heerschappy van sijn andere Nederlanden. Hier spreeckt de Kroon van Vranckrijck dit recht op.

Judith, Dochter van den Koning, en Keyser Karel de Dicke, Weduwe van Richard Koning van Engelandt, keerende weder na Vranckrijck, trock door de Landen van Astolph, groot Foresfier van Vlaenderen, die haer seer heerlijck onthaelde, sy eenige genegentheyt hem toe dragende, getuyghde dat de voorslagh van een houwelijck die hy haer dede, haer niet onaengenaem was, gelijk hy het selve mede aennam. Karel daer over seer vergramt, bracht een groot Heyr-leger op de been, om Astolphus te straffen, over sijn reuckeloosheyt van het oogh op een Keysers Dochter te derven slaen, en die te trouwen. Astolphus door sijn nageburen geholpen, doende den Koning dapper wederstandt, soo dat Karel van de noodt een deught most maken, en voorstelde, nademael Astolph sich selven dapper en moedigh toonde, in het voorstaen en beschermen van sijn Dochter, dat hy de selve dan oock verdiende te houden, en yets meerder als den naem van Foresfier of Houtvester verdiende, waer over hy hem Graef van Vlaenderen maeckte, beneffens haer vier Hartoghdommen, en Burgh-Graefschappen, vijf Heerlijckheden, en het Marquisaet van het heylige Rijck, namentlijck Antwerpen, van de welcke de Graef van Vlaenderen, altoos verheerwaerdingh of Manschap aen de Kroon van Vranckrijck hebben moeten

moeten doen. Gelijck oock de Keyser Karel de Vijfde het selve in Persoon aen François d'Eerste gedaen heeft.

De Vlamingen zijn een ongestadigh oproerigh volck, en seer tot veranderinge genegen, voornamentlijck omtrent hunne heerschappy, waer over sy sich oock menighmael de gehoorsaemheyt van hunne Heeren ontrocken hebben. De Koning Philippus de Schoone hebbende vernomen dat de Paus, een nieuwe schattinge van de Engelschen wilde trecken, om Vlaenderen aen Engelandt te brengen, en niet willende dat de macht van sijn Vyandt, door sijn nageburen sou versterkt worden, verklaert den Grave van Oorlogh den Oorlogh, als mede al sijne verwanten, in de welcke de Koning een seer treffelijcke overwinninge bevocht, in het Jaer 1300. voerende den Graef van Vlaenderen tot Parijs gevangen.

Zijnde eyndelijck de Vrede weder gemaeckt, en de Grave in het volle besit van sijn goederen weder gestelt, vallen de Vlamingen weder van hem af, en korts daer aen snijden al de Fransche besettingse den hals af, van de welcke de Connestabel St. Paul alleen afquam, hebbende sich selven als een Stal-knecht toegestelt, met een bosch hoy op sijn hooft, waer op zy, in gevolgh de slagh van Kortrijck, in het Jaer 1302 wonnen, in de welcke seer veel Fransche Adel neuvelde.

Vlamingen vermoorden het Frans Garnisoen.

De Koning hier door ten alderhooghste vergramt zijnde, komt weder met een seer machtig Heyr na Vlaenderen. Hy rechte daer evenwel niet bysonders uyt, door de loosheyt van den Koning Eduwardt van Engelandt, die de Vlamingen ter oorsaeck van de Vrede die hy met den Koning van Vranckrijck gemaeckt hadde, wel niet konde bystaen, maer sich veynsende als

hadde hy eenige brieven uyt het heyr van sijn Schoon-Broeder, den Koning van Vranckrijck gekregen, waer uyt hy verstont, dat de grootste die omtrent den Koning waren geduurende den strijdt die soude aengaen, voor hadden den Koning om te brengen, bracht sijn Vrouwe des Konings Suster in sulk een sorge voor haer Broeder, dat sy hem onder de handt dede waerschouwen. Die daer over terstont het heyr, uyt vreese verliet, en oorsaeck was, dat de Franschen geen baerblijckelijcke overwinninge, op de Vyanden behaelden.

Hartevel voeght eerst het Franse by d'Engelse Wapen.

De Vlamingen door dese spoet gemoedight, stelden sich noch wederspanniger aen, als sy voor heen gedaen hadden. Seker Vlaming een Brouwer zijnde, Jaques Hartevel genoemt, die sich als een hooft in desen oproer gedragen had, stelde eerst het Wapen van Vranckrijck by dat van Engelandt; en om dese afval te beweren vertoonde hy dat het geen ontrouw was, d'Engelschen Koning aen te hangen, dewijl de selve alreedts voor Koning van Vranckrijck was erkent, en sedert die tijdt heeft Engelandt, altoos het Wapen van Vranckrijck, by het hare gevoert. Dese afval der Vlamingen schijnt evenwel het recht van Vranckrijck niet te konnen verminderen. Het is oock blijckelijck, dat geduurende de gevanckenis van den Koning Johan van Vranckrijck, in Engelandt voorgevallen in het Jaer 1364. Philippus sijn jonger Soon het Hartoghdom van Bourgondien in besittinge had, na het welcke hy trouwde de eenige Dochter van den Grave van Vlaenderen, en derhalven achten de Franschen dat dese Landtschappen en Heerschappyen weder tot de Kroon van Vranckrijck behooren gevoeght te werden, op de selve wijse als Bourgondie, ten minsten hun opperhoofdigheyt, de welcke altoos

oock

oock den Koning van Vrankrijck is toegestaen, tot de gevanckenis van Francois d'Eerste toe.

De Franschen spreken oock recht op de staet van Genua, dat niet minder hart voor Spangie valt. Het eerste is een recht van Donatie of vrye gift, wanneer dese Staet of Republijk sich selven in het Jaer 1393 den Koning van Vranckrijck Karel de VI onderworpen heeft, om door de selve van de vervolginge der Pisanen, en andere hunne geburen verlost te worden. Dese Koning sont daer Fransche besettinge na toe, maer gelijk het een seer ongestadigh Volck is dat gantsch geen heerschappy verdragen kan, de Genoveesen verdreven de Franschen wederom, maer vresende daer door de gramschap van den Koning van Vranckrijck, ging sich werpen onder de gehoorsaemheyt van Phillippo Galeasso Hartogh van Milanen, een weynigh tijdts daer na hebbende den selven Philippus misnoegen gegeven, sant het wederom na Vranckrijck, aen den Koning Louis d'Elfde, om sijn bescherminge te mogen erlangen. Fregoze en Grimani, als afgesanten quamen met desen last tot Parijs, en betuyghden voor den Koning uyt name van den Staet alle ootmoedigheyt en gehoorsaemheyt, en baden hem dat het hem wilde gelieven, hen onder sijn bescherming te ontfangen. De Koning op dese woorden, seyde tegens hen, steeckt u hant op en sweert my de waerheyt, hebt gy de last van uwe Staet. Sy seyden ja Sire, voor soo veel het uwe Majesteyt wil gelieven, ons bystant tegens den Hartogh van Milaen te doen. De Koning daer op, *ghy bekoort dan aen my, aen wie ghylieden u selfs gegeven hebt, en ick geve u weder van goeder harten, aen alle de Duyvels over*; wart ghy zijt een deel verraders die van Heer verandert soo dickmael als het u gelegen komt.

Recht van Vranckrijck op Genua.

Vreemt seggen van den Koningh Louis.

Evenwel na de doodt van Louis d'Elfde gaven sich de Genouesen weder aen sijnen Soon Karel de VII. betalende sekere schattinge aen de selve, om van de harde vervolging van de Milanesen bevrijt te zijn, maer sy keerden Vranckrijck wel weder haest den rugge toe.

De Koning Louis de twaelfde belegerde Genua in het Jaer 1507, en wiert'er meester van. Hy quam in de Stadt te Paerdt, houdende sijn zwaert bloot in sijn handt, gelijck of hy dese wederspannige alle over den kling sou hebben willen laten springen, op dese wijse reedt hy na de groote Marckt van de Stadt, alwaer hy als een ommegang de oude lieden, de Edele en de Borgers aen d'eene zijde, in het hemde met den strop om den hals, van te staen, en aen d'andere zijde de

Deerlijk aenschouwen.

Vrouwen en Kinderen op hun knien leggende, de welcke siende den Koning al te samen met een deerlijke stemme begosten te roepen, *Misericorde, Misericorde, Genade, Genade*, het welcke het hert van den Koningh in sulcker voegen aen taste, dat hy sijn zwaert ter aerden vallen liet, en vergaf hen vorder hun misdaet; onder strenge last, van hem voortaen ghetrouwer te willen zijn.

Aldus wierdense onder de ghehoorsaemheydt van de Franschen gebracht, onder dewelcke sy gebleven zijn, tot'er tijdt dat François d'Eerste, Andrea d'Oria, volgens sijn verwachtinge niet beloont hebbende dese groote Veld-overste, die Vranckrijck soo lange gedient had, de zijde van den Koningh François verliet, en hem Genua onttrok, begevende sich onder de beschermingе van den Keyser Karel de Vijfde.

Recht der Franschen op Napels.

De Kroon van Vranckrijck heeft oock haer belang op het Koninckrijk van Napels. d'Eerste en voornaemste gront van belangh van Vranckrijck

rijck op de twee Sicilien, het Koninckrijck van Napels, en het Eylandt, komt voort van Karel van Anjouw, Broeder van St. Louïs, dewelcke in het Jaer 1266, door den Paus Urbanus de Vierde, in Italie ontboden is geworden; die de Kroon van de selve Rijcken aen hem bestede, onder voorwaerden, dat hy die op sijn eygen kosten sou sien te vermeesteren, op Conradijn, Soon van de Keyser Coenradus, en Soons Soon van den Keyser Ferdinandus de Tweede, die alreets in het besit was. Karel dan, tot Napels gekomen zijnde, ontmoete sijnen Vyandt veerdigh om met hem te slaen, op den welcken hy de slagh won, voornamentlijck door loosheydt van Guiscard, Grave van Lansac, die sich selven voor sijn Heer de doodt op-offerde, want zijnde met sijn kleederen bekleedt, en op sijn plaets gestelt, wiert terstont, gelijck als van het gantsche Heyr der Vyanden aen getast, hakende een yeder na de belooningh, die gestelt was, voor die gene, die het Hooft van Karel sou brengen, waer door hy wel haest om het leven gheraeckte: maer door d'onordere die'er in des Vyands Heyr ontstont, dewijl yeder na de belooninge vraeghde, en d'overwinningh wanende verkregen te hebben, vast riepen, Victoria, Victoria, dede de Fransche Ruytery soo wel haer voordeel, datse de Vyanden t'eenemael op de vlucht dreven.

Conradijn, Hendrick van Oostenrijck, Louïs van Beyeren, en de Vorst van Anhalt, waren soo qualijck bedacht, datse de engte van Messina juyst wilden over varen. Conradijn wierdt aen sijnen ringh, die hy een Zeeman te pandt gaf, ontdeckt, gevangen, en met twee van sijne Neven, door last van Karel, tot Napels onthalst. Conradijn onthalst.

Jup. Dat is al een groote strengheyt van dien

Franschen Vorst geweest, een Koningh uyt sijn Rijck te verstoten, en daer-en-boven noch ioo in het openbaer van het leven, beneffens sijn Maeghschap te beroven.

Mom. Het belangh van staet heeft hem daer buyten twijffel toe gedrongen; evenwel, wordt het voor een by na ongehoort voorbeeldt tot daer en toe gehouden, alhoewel de Engelsche noch onlanghs het hunne daer, in de persoon van hunnen Koningh, Karel d'Eerste hebben by ghevoeght, die sijn Heylige Salvinge en Koninghlijck Character van des Scherp-rechters Bijl, niet hebben konnen bevrijden.

Jup. Nu wy sullen dat daer laten, gaet slechts met u verhandelingh voort, my dunckt de selve niet alleenigh nut; maer oock aengenaem te zijn.

Mom. Wy souden van de Spaensche gestrengheyt, selfs omtrent hun eygen zaedt en bloedt, mede veel konnen seggen, het welcke evenwel ten insicht van staets belangh en kroon-recht verschoonbaer is te achten.

Jup. Wy sullen dat daer na hooren, gaet nu voort met u saken.

Mom.. Karel dan, wierdt aldus Koningh van beyde de Sicilien, maer dese wreetheydt tegens de Soon van een Keyser, wettigh Koningh van dese twee Kroonen, maeckte hem by de nageburen seer hatelijck, het welcke een Amptenaer van Conradijn, Johan de Procida, Siciliaen, moedighde, om de doodt van sijn Meester te wreken, Dese kleede sich als een Eremijt, en gingh door al de Steden van Sicilien met een Bardasane in de hant, in de plaetse van een Staf, begaf sich vorder na Constantinopolen, om met den Keyser Alexis te handelen, om de Franschen die in Sicilie waren, alle te dooden, ter

oor-

oorsaeck van de overlast die d'Ingesetenen van hen te lijden hadden. Met dit voornemen, komt hy weder in Sicilie, en wanneer hy een Fransman ontmoete, stack hy hen het eynde van Harbacane aen het oor, en seyde hen eenige sotternyen toe, en viel daer op aen het speelen en schermen met sijn geweer, en stelde sich als een Sot aen. Maer wanneer hem een Siciliaen tegen quam, vermaende hy den selven, het jock van de Franschen af te werpen, seggende vorders, dat hy op sijn borst aen d'eene zijde, het Wapen van den Paus, in d'andere dat van den Keyser droegh, die mede tot het werck de behulpsame handt souden leenen. Dat men al de Franschen om den hals most brengen, en dat op den Paesdagh, op den tijdt als men ten Vespere luyde. Dit wiert soo gedaen in het Jaer 1282.

Jup. Een groot bestaen, in der daet.

Mom. Omtrent de tijdt van dese Siciliaensche Vesperen: Peter Koningh van Arragon, die een Nichte van Conradijn getrouwt had, en in verstant met desen Jan de Procida stondt, ontleende den Koningh Louïs de somme van vijf hondert duysent kroonen, om daer mede de Sarazynen van Africa te beoorlogen. Hy diende sich van dit voor-geven, om de macht der Franschen te verminderen, met hen sulck een aenmerckelijck stuck gelts te onttrekken, door middel van het welcke hy een machtige Oorloghs-Vloot toestelde, die de Franschen, tegen de welcke sy verveerdight wierdt, veel hinder toebracht, om dat soo haest dit om-brengen van de Franschen, (dat seer wreedelijck toe gingh, sonder het kindt selfs in des moeders buyck te sparen) volvoert was, hy met de selve macht in Sicilie quam, en sich tot Koningh daer van kroonen liet.

Siciliaensche Vesperen.

Vorders Johanna, Koninginne van Napels, Weduwe van den Koningh van Hongarye, die ſy om het leven had doen brengen, hebbende verſtaen, dat de Broeder van haren Man haer den Oorlogh quam aen doen, vlood naer Avignon, daer ſich de Paus voor als doen onthield, en gaf hem de Stadt van Napels, met het Graefſchap van Venaſſino over, in het Jaer 1350. op voorwaerden, dat hy door ſijnen Ban, de Hongaren uyt het Koninckrijck van Napels ſou verdrijven; het welcke hy dede, en Johanna zijnde aldus weder herſtelt, trouwde met Alphonſus, Koningh van Arragon, die, om haer ſottigheden te ſtraffen, haer in de gevangenis dede ſluyten, in dewelcke ſy een Uyterſtewille maeckte, waer in ſy de gifte die ſy gedaen hadde aen haren Man, weder-riep, en tot haer algemeene Erfgenaem ſtelde Louïs d'Anjou, haren Neef. Uyt kracht van dit Teſtament, trock Louïs met een Heyr na Napels, daer hy geen groote tegenſtandt vand, en willende voort trecken na Calabre, het zuydelijckſte Landtſchap van gheheel Italie, deed d'overdadige hitte ſijne Franſchen met meenighte ſterven, ſoo dat ſijn Heyr geheel verſmolt.

Heyr door de hitte verſmolten.

Sijn Soon, Johan van Anjouw, vertrouwende beter ſpoet te ſullen ontmoeten, trock mede met een groot Heyr-leger daer heenen, beneffens een machtige Vloot ter Zee, in de Vlaggen en Vanen van dewelcke geſchreven ſtondt:

Fuït Homo miſſus à Deo, cui nomen erat Johannes, in propria venit.

Daer was een menſche van God geſonden, wiens naem was Johannes, hy quam in ſijn eygen. Een Text uyt de Schrift der Chriſtenen. Daer tegen maeckte Alfonſus ſijne Vaendelen met dit

dit opschrift, als een Antwoordt daer op: *Sed sui eum non receperunt, quotquot autem recipient eum & pænitebit eos.* Maer de sijne hebben hem niet aengenomen, en al die hem sullen aennemen dien sal het leet zijn.

Na veel Veldtslagen en Strijden diese met malkanderen hielden, bleef d'Aragonnois meester van het Veldt, en liet Ferdinand sijn natuurlijcken Soon, Koningh van Napels. Evenwel blijven de Franschen in hun voor-geven van Recht op dat Koninckrijck.

Jup. Ick hebbe u voor-heen hooren voor-geven, dat de Franschen het Verdragh tusschen den Keyser Karel, en François de Eerste, voor nul en geender waerde verklaren, om dat François het selfde in de gevangenis heeft aengegaen, met wat recht dan konnen sy sich vesten, op een Testament van een ghevangen Koninginne, en dat noch om haer misdaden.

Mom. Laet ons daer de Rechts-geleerden van laten handelen, het ontbreekt den Vorsten noyt aen stof van beweeringe, wat schijn het oock mach hebben. Maer om voort te gaen. Karel, Soon van den Koningh Louïs, is binnen Napels gekomen, daer hy met toe juychen van het Volck, ontfangen is geworden in het Jaer 1495. Maer nademael gelijck de Italianen seggen, de Fransman een ding niet als ten halven doet, hebbende hy nu in handen, het geen men het Rijk van Napels noemt; het geen sich van Gajeta tot Basilicata in Calabria uytstreckt, verleckert door de vruchtbaerheyt van het Landtschap, liet hy sijnen Vyandt Frederick, den Soon van Ferdinand, in Calabria leggen te nestelen, en sich aldaer verstercken, die door de Vorsten van Italie ghestijft, die tegen dese Franschen seer in-genomen waren, Carel weder op het lijf

 valt,

valt, en weder uyt het Rijck verdrijft.

Vorders aengaende hun andere Recht, de Coningh Louïs de XII. van Vranckrijck, Opvolger van Carel de VIII. heeft de helft van het Coninckrijck van Napels in-genomen, benevens Ferdinand van Arragon, volgens hun onderlinge Verdragh, gemaekt in het Jaer 1500. maer ter oorsaeck van de twist, dien tusschen de Franschen en de Spanjaerden ontstondt, en door de groote Veldtslagen, die tusschen hen voor vielen, onder de welcke, die van de stroom Garigliano het vonnis wees, bleven de Spanjaerden aen het langhste eynde.

De Coningh Louïs stierf in het Jaer 1514. soo als hy sich veerdigh maeckten om weder na Napels te keeren, en sijn verlooren Recht weder te soecken; daer na sand de Coningh François d'Eerste, den Grave van Lansac, met 40000 mannen om de selve tocht te doen; maer het verlies van de Slagh by Pavie, en sijn gevangenis, verhinderden een goeden uytslagh. Hy bracht dan van Napels niet anders te rugge als de Pocken, waer door sijn gantsche Heyr by na verdorven wierdt. Die daer van op quamen, brachten die schoone gaef in Vranckrijck, die niet liet aldaer haer werckingh te doen, behoudende den by-naem van dat volck om de soete gemeenschap diese te samen hadden gehad; van waer die naderhant sich over al heeft uytgebreid, en alle volckeren haer gedeelte van haer virtuyten gegeven heeft. Hier van luyd het vers:

Pocken van Napels gebracht.

India me novit, Jucunda Neapolis ornat,
Bætica concelebrat, Gallia, mundus alit.
Vos Itali, Hispani, Galli, vos orbis alumni,
Deprecor, ergo mihi dicite quæ Patria?

Dit

Dit luyd aldus in 't Nederduyts:

't Was Indië bekent, in Napels op-geciert,
In Spanjen hoogh beroemt, gevoed in Fransche spieren,
Seght Spanjaert, Italiaen, seght Fransche Venus dieren,
Waer leyt het Vaderlandt dat my heeft uyt gestiert.

De Coningh Hendrick de Tweede, heeft in het Jaer 1544. een Heyr-leger onder het geleyde van den Hartogh van Guise daer heenen gesonden, het welcke door de verradery, van den Cardinael Caraffa in stukken gehouwen wiert in Romagnia. Maer in het Jaer 1647. heeft weder de Hartogh van Guise, van het oproerigh Volk ontboden zijnde, het selve in hun muytery voor gestaen; maer met soo weynigh geluck, dat hy gevanckelijck van daer gevoert is geworden. Op dese gro den steunt het Recht van de Fransche Kroon op Napels, uyt welcken hoofde oock de Gesant van Vranckrijck tegen den Paus geprotesteert en tegen betuyght heeft over de witte telle; waer mede de kroon van Hispanien haer erkentenis aen de Roomsche Kerck, voor de beyde Sicilien, Jaerlijcks op den 28 van Juny, na gewoonte doet.

Maer om niet al te lange over eenen boegh te strijden, wy hebben hier voor van het belangh der Franschen op de staet van Genua gesproken. Spanjen spreeckt daer oock goet Recht op, en dat uyt desen hoofde op twee gronden, van de welcke d'eene in het gemeen, en d'ander in het bysonder genomen wordt; d'eerste is dat de Keyser Karel de Vyfde, aen Andrea Doria, die als geseght is, de zijde der Franschen verliet om de sijne te kiesen; het Vorstendom en oppermacht *Belangh der Spaenschen op Genua.*

van

van Genua, als mede die van het Eylandt Corsica gegeven heeft, hoewel hy de selfde heeft af geslagen, en dese Staet tot een Aristocatrijcke Regeeringh gebracht, met het stellen van een Doge, voor den tijdt van drie Jaren; met Verbondt dat de Genouesen hun handelinge op de Indiës, onder de besprokene voorwaerden souden vervolgen. Ten dien eynde heeft de Spaensche Kroon altoos haer Galeyen in de Haven van Genua gehouden. En op verscheydene reysen wel tot een-en-twintigh millioenen in gout toe van hen te leen gehad, in betalinge van dewelke hy hen d'Eylanden, soo in de Atlantische als Middelantsche Zeën heeft willen geven, maer sy hebben het geweygert, om hunne macht niet te verdeelen; vergenoegende sich alleenigh met het Eylandt Tabaret, daerse hun koopmanschappen op-leggen, wanneerse op Thunis en Barbarye handelen.

Wat nu het bysonder belanght, soo moet men aenmercken dat de Koningh van Spanjen, aen de Rijckste van Genua, de Tytels van de Vorstendommen van Napels verkoopt, van dewelke hy een-en-vyftigh heeft, beneffens negen Viceroy of Onder-koninghschappen, dewijl de ydele grootsheyt de Edelen van Genua seer gaende maeckt, om Titulaire Vorsten en Princen van dat Rijck te zijn. Door dese middel bindt hen de Koningh van Hispanien seer aen sijn belangh, om dat, indiense hem niet gehoorsaemden, hy hen van hun landen en besittingen sou konnen ontbloten, van het welcke hy sich in verscheydene ghelegentheden weet te dienen. Maer de Venetianen toonen sich wijser in dese gelegentheyt, als die geensins willen dat yemant van hunne Heeren, eenige Landen onder een andere heerschappy besitten, daer hy aen verbonden

Politijke der Venetianen.

den

den zy: gelijckse oock niet begeeren dat'er meer als een Cardinael in hun geheele Staet zy; en evenwel willen sy niet toe laten, dat de selve in hunnen Raedt sou komen, of sich met eenige saken van Staet bemoeyen, ja selfs om den Paus tegen te wercken, hebbense een Patriarch in Aquiler gestelt, om hen van des selfs Ban te ontslaen, indiense in des selfs ongenade mochten komen te vallen.

Spanjen heeft oock haer recht op Catalonie, daer sich Vranckrijck gaerne in steken sou. In het Jaer 1636. dit Landt van haren Wettigen Heer Philippus de Vierde af gevallen zijnde, onder voor-geven van mishandelingen, die de Catalanen van de Castilianen souden ontfangen hebben, soo als de selve door hun Stadt trocken, om van Barcelone naer Italie en Nederland over te schepen; doende de Koningh hen geen recht op hunne klachten die sy over dese overlasten deden, hebben sich (gelijck gemeenlijck ghe-schiedt, dat selden eenige onderdanen muyten, die sich niet onder den meesten Vyand van hun ouden Heer begeven, op dat hun misdaet buyten hoop van vergiffenis, en sy buyten schijn van weder te keeren souden zijn) t'eenemael aen den Koningh van Vranckrijck over gegeven; onder verbant dat hy hen voor de Wapenen van den Koningh van Spanjen bevrijden sou. De Koningh van Vranckrijck dan stelde als Onder-koningh in die staet, den Heer La Mote-Houdancourt, die self in sijn doodt, daer de Tytel noch van gedragen heeft, hoewel de Spaensche daer weder meester van waren. De Koningh van Vranckrijck neemt den Eer-naem van Graef van Catalonie aen, om dat hy daer besit van genomen heeft ghehad, en Onder-koningen in sijn plaets gehouden heeft, grondende sich op den

Recht van Spanjen op Catalonie.

Ty-

Tytel van Donatie of gifte, en dienst-biedinge der Catalanen. Maer de Spanjaert stelt sich met kracht daer tegen, en beweert, dat het Recht van eene ghedurige gifte, veel meerder van belangh is, als een enckele overdracht, voornamentlijck wanneerse met verradery en trouweloosheydt is vermenght; dewijl d'onderdanen geen macht hebben, om sich het gesagh van hunnen eerste Vorst te onttrecken, om sich aen een ander over te geven. En dienvolgens heeft de Koningh van Hispanie twee Recht-sprekingen, als *Jus prædominationis & Belli*, Recht van voor-beheersching en van Oorlogh. Het eerste gegront op onder-heerschappy, en het ander dat hy dit landt heeft t'onder-gebracht, in spijt van de Fransche Wapenen, die sich daer tegen hebben gestelt.

Op Roussillon.

Het selve Recht gaet voort op Roussillon, een deel van Catalonie. Dit Graefschap was verpant door Peter van Arragon, die swaren Oorlogh tegen de Mooren van Murcia en Granada voerde, die om dese tegen te staen, het Graefschap van Roussillon aen Louïs d'Elfde, Koningh van Vrankrijk verbonden heeft, en dat voor een stuk gelts van drie hondert duysent goude kroonen, in het Jaer 1467. Dese Koningh stelde daer ten eersten een wooninge en voort-plantinge van Franschen in; beneffens een ordinare besettinge. Dese besittinge van het Roussillon is by de Franschen gebleven, tot het Jaer 1496 toe, wanneer de Koningh Karel d'Achtste den Oorlogh van Italie aenvingh; om de Koninckrijcken van Napels en Sicilie weder te krijgen, dewelcke uyt vreese van daer door van sijn voornemen te rugge ghehouden te worden, het Graefschap van Roussillon, Ferdinand van Arragon, Soon van Peter overgaf, beneffens quijt-scheldingh van

het

het geleende gelt, uyt die selve insicht van door de selve niet gehindert te worden; gelijck hy ook uyt de selve reden, het Graefschap van Artois, met haren aenhangh, Philippus van Oostenrijck, Soon van den Keyser Maximiliaen over gedragen heeft; op het selve verbant, dat terwijl hy in Italie met sijn Wapenen sou besig zijn, de selve hem in sijn Rijck niet aen tasten sou. Dit Verdragh wierdt van de zijde van den Koningh van Vranckrijck terstont ter uytvoering gestelt, maer die van d'ander zijde hielden hun woordt niet, alsoo niet tegenstaende het Verdragh, sy het Rijck van Napels tegens Carel voor-stonden, en hem daer uyt dreven, uyt een onschendbaer Staets-recht, dat niet kan toe-laten, dat een ghebure hen te machtigh wordt.

De Franschen voeren de Spaensche tegen, dat *Causa data, causa non secutâ*, recht voldaen en niet weder ontfangen hebbende, sy gerechtight zijn hun over-geleverde Landen wederom te naerderen; als hebbende niet genoten het gene, waer over de gifte zy geschiet.

Waer op de Spaensche weder antwoorden, dat hy als een goedt Catholijck, gehoorsamende het bevel en de wille van den Paus, geensins in sijn voortgangh kan bestraft worden. Dat de Franschen sich te ongebonden dragende, den Paus Alexander de Seste gedrongen hebben sich met al de Vorsten van Italie, den Coningh van Arragon, en Philippus van Oostenrijck tot gemeene tegenstandt der Fransche Wapenen te verbinden; en sy daer over buyten eenigen schult zijn, dewijl sy in geen gebreke gebleven zijn, als alleen om den Paus te gehoorsamen. En aldus is het dat de Godtsdienst, en het gesag van desen Paus, de Vorsten nu die dan desen dient, tot een deckmantel om hun staetsucht en

on-

onderlinge dwingelandy te bemantelen, ſiende ſoo wel d'een als d'ander niet als op de vergrootinge van hun Macht en Heerſchappy, en malkander waer ſy konnen en voordeel af, makende pijlen van alderhande hout dat hen voor komt, en dat met en door ſoodanige maximen en regulen, die voor den gemeenen man niet als verſchrickelijcke ſonden en trouweloosheden ſchijnen te zijn, maer door de gewoonte onder hen lieden, die gedaente voor lange al hebben af geleght, en niet als voor aerdigheden en kunſten van ſtaet doorganen en erkent worden.

Recht der Franſchen op Lutzenburgh.

Maer om nu weder tot de Franſchen te komen. Deſe ſpreken Recht op het Hartoghdom van Lutzenburgh, en dat uyt deſen hoofde, Louïs, Hartogh van Orleans, trouwde in het Jaer 1308. met Maria, Erfgenaem van Lutzenburgh, die het ſelfde beſat, gelijck oock haer Nakomelingen. Daer na nam Philippus, Hartogh van Bourgogne de Beſcherminge van de Weduwe, Beatrix, Hartoginne van Lutzenburgh aen, die door hare onderdanen uyt haer ſtaet verdreven was. Deſe behielt daer over de ſtaet aen ſich, voor gevende dat om voldoeninge aen ſulck een goeden dienſt te geven, dit Hartoghdom aen hem behoorde te blijven, mits haer gevende tien duyſent kroonen 's jaers. Maer deſe hier mede geen genoeghſaem gerechtight zijnde, noch door gifte, noch afſtant, of renunciatie, ſoo quam Carel de Vandoſme, Graef van Angouleſme, die Louiſe, Erfgenaem van dat Hartoghdom ghetrouwt had, en ſtelde ſijn Soon François d'Eerſte als Erfgenaem, gelijck die ſich oock als ſoodanigh gedragen heeft.

De Spanjaer aen d'andere, die van wegen den Hartogh van Bourgongie ſich het ſelve toeeygent, wil daer het beſit van nemen, ſonder

an-

andere Tytel of Recht, als het gene hy van wegen gesëyde Philippus van Bourgongie, die het sijne Nakomelingen na gelaten heeft, sedert het Jaer 1444. Waer op de Fransche voor geven, sulcks geen krachtigh Recht te zijn, wanneer men een besit usurpeert, onder schijn van voorstandt en bescherminge, dat oock selfs dien eygen Hartogh, als Leenvorst en onderstanigh Prins, onder de Kroon van Vranckrijck behoorde, waer over sy oordeelen, dat de later verwandschap van Charles de Vandosme, een Prins van den bloede van Vranckrijck, behoorde voor te gaen.

In bekrachtinge van het welcke heeft de Coningh François d'Eerste, sijn jonger Soon den Hartogh van Orleans, gesonden om het selve Landt weder aen die Kroon te brengen, gelijck het door dat Huwelijk daer aen scheen te behooren; maer na veel Oorlogens hier over, komt de Keyser Karel de Vijfde in Persoon, verbrant meenighte van steden en plaetsen in Champagne, en onder andere Vitry, die daer over noch den naem van *la Brule*, of de Verbrande draegt, berooft vorder het lager gedeelte van Picardie, tot dat men eyndelijck de Vrede in het Jaer 1558. met sijn Soon Philippus getroffen heeft, beneffens een Huwelijck, tusschen de selve Philippus van Hispanien, met de Dochter van Hendrick de Tweede van Vranckrijck, Isabella, (Huwelijck dat Spanjen in der daet bloet en tranen gekost, en een Vader op sijn eygen bloet, ongeluckiger als strenger doen woeden heeft. Maer wy sullen dat terstont, als het den Vader gelieft, verhandelen) en van de Princesse Margarita de Valois, Suster van den Koningh van Vranckrijck, met Philip Emanuël, Hartogh van Savoye, in vergeldingh van sijn groote dienst, ge-

daen in die vermaerde Slagh van St. Quintijn, ter gedachtenisse van dewelcke de Koningh van Hispanie, dat groote wonder-stuck der werelt, het Klooster van St. Laurens de Lescuriael, dat soo veel millioenen (die beter elders besteet waren) gekost heeft, geslegt is. En welcke Slagh van sulck een belangh was, dat, wanneer den Keyser Carel, daer hy in het klooster was, den brief van het bericht daer van gebracht wierdt, hy vraeghde of sijn Soon de Coningh al voor Parijs was, en verstaende van neen, den brief, vergramt daer heen wierp, sonder die te willen lesen. De Coningh van Vranckrijck op het vieren van dese Bruyloft, vond den dagh van sijn doodt, wanneer hy rennende in het steeck-spel met de Graef van Montgommery, door een splinter in sijn ooge geraeckt wiert, waer van hy gestorven is.

Hendrik de Tweede wordt in het steeck-spel gedoodt.

De Kroon van Vranckrijck vorder, maeckt haren eysch op het Hartoghdom van Lotharingen, of Lorreyne; welck Landt den naem van den Keyser Lotharius draeght; en aen der Elsats en Lutzemburgh vast is, en voorheen het begrijp van het Coninckrijck van Austrasie uyt gemaeckt heeft, het welck een gedeelte van het Coninckrijck van Vranckrijck is geweest. Het is oock in de deylinge van de kinderen van Clouïs, als een gedeelte van de Kroon ghekent geweest. In het leven van de laetste Coningh van het tweede gheslacht, siet men dat Carel, Broeder van Louïs de Vyfde, de zijde van sijn Broeder gelaten heeft, en den Keyser Ottho toe-gevallen is, die hem Lotharingen, als een Keyserlijck leen, gegeven heeft. De Coningh Louïs, ter oorsaeck van sijn onbequaemheydt van het Rijck verstoten, en in een klooster gesteken zijnde, soo bood sich Carel aen om Coningh

Eysch van Vranckrijck op Lotharingen.

ningh te zijn. Maer Hugo Capet ſtelde ſich daer tegen ; en wierdt Veldtheer van de Franſche Oorloghs-macht, die tegen Ottho te Velde toog, die de ſaeck van Carel wilde voor ſtaen, en de Slagh van Laon, op hem won. Maer het Volck van Parijs moed ſcheppende, om niet te zijn onder het gebied van een Coningh daerſe tegen geſtreden hadden ; terwijl Carel ghemoedight en op-geblaſen door d'overwinninge, ſijn ruſt nam, en overleyde op wat wijſe hy ſich toch op die van Parijs ſou mogen wreken, en d'andere wederſpannige ſtraffen ; taſten hem onder Hugo Capet weder aen, en dat met ſulck een dapperheyt, dat ſijn Heyr gheſlagen, en hy ſelfs ghevangen wierdt, in het Jaer 988 naer het welcke hy tot Orleans overleden is. Hugo Capet, wierdt dan van de Staten des Rijcks tot de Kroon geroepen, en quam ſoo mede, by gevolgh (gelijck ſy willen) tot de heerſchappy van Lotharingen.

Die van Lotharingen houden dit ſtaende, dat Godefroy de Bouillon, die Hooft in die vermaerde kruys-vaert, tegen de Sarazynen, in Paleſtina, of het Heylige Landt genoemt, is gheweeſt, verkocht ſijn ſchoonſte Steden, om geldt te krijgen, en ſijn aen-gevangen tocht te volvoeren. Deſe dan vertrocken zijnde met 40000 Chriſtenen, is eyndelijck tot Coningh van Jeruſalem gekroont, maer met een kroone van doornen, niet willende een goude dragen, daer ſijn Salighmaker een doornen kroon gedragen had, en ſtierf ſoo eyndelijck ſonder kinderen. In ſijn plaets is Boudewijn ſijn Broeder ghekomen, die mede ſonder kinderen is geſtorven : en hier uyt komt het tweede belangh van René d'Anjouw, Hartogh van Lorraine, die ſijn Dochter aen den Graef van Vaudemont heeft uyt getrouwt gehad, uyt dewelcke de Hartogen van Lotharingen te-

Godefroy Koning van Jeruſalem.

genwoordigh ghesproten zijn. Dese sich soeckende de ghehoorsaemheydt van de Fransche Kroon te onttrecken, hebben de Party van den Keyser aenvaerd, en de Staet van Guidon van het Heylige Rijck aengenomen, op dat zijnde in het Keyserrijck in-gegriffijt, sy geen andere Oppermacht souden onderdanigh behooren te zijn, alhoewel sy ter oorsaeck van het Hartoghdom van Bar, leenroerigh en chijnsbaer aen de Kroon van Vranckrijck zijn.

Behalven dese Tytelen, Rechten en belangen (die wat swack zijn) soo heeft Louïs de XIII. Coningh van Vranckrijck, geheel Lotharingen onder sijn gewelt gebracht, makende een nieuw Recht, ter oorsaeck van de ongetrouwigheydt van den Hartogh Carel van Lotharingen, waer door de selve sijn eygen verderf veroorsaekt heeft. De Coning heeft aldaer tot Metz een Parlement op-gerecht, dat daer na tot Toul over-gebracht is, welcks gesagh sich over geheel Lotharingen en de naburige Landen, die onder de Kroon van Vranckrijck behooren, uyt-streckt. Nicolle, Vrouwe van den geseyden Hartogh, beweerde dat Lotharingen haer toe-behoorde, als zijnde daer de rechte Erfgename af; zijnde de Hartogh Carel haren Neef geen Hartogh daer van, als door haer, en voor soo veel hy aen haer ghetrouwt was.

Zedert de algemeene Vrede-handelinge in de Pyreneën, in het Jaer 1659. gesloten, maeckte d'Hartogh Carel daer over een bysonderen handel, met Louïs de XIV. op den 10 February, in het Jaer 1662. volgens dewelcke hy hem afstondt en over dede; na sijn doodt, de Hartoghdommen van Lotharingen en Bar, mits genietende seven duysent ponden pensioen voor sijn leven, te ontfangen uyt d'Inkomsten van sijn

Har-

Hartoghdom, en twee hondert duysent guldens renten, in grondt van Lande, dat den Tytel van Hartoghdom en Pairie had, en noch hondert duysent andere ponden, op sulcke gronden als hy selfs sou willen verkiesen: en van dewelke hy na sijn doot sou mogen disponeren, en doen wat hy wilde. Dese afstanot is weder bevestight op den laetsten van Augustus 1663. door Ghemachtighden die van beyde de Vorsten ghestelt waren, en door hun beyder handen en zegels geratificeert en bevestight, in gevolge van het welke de Stadt Marsal, den Coningh, tot uytvoeringe van het verhandelde wierdt in handen ghestelt. Maer na een kleynen tijdt daer na, maekten de Franschen het den geseyden Hartogh soo bangh, dat hy sich genoodsaeckt vand een nieu Verdragh aen te gaen, zijnde op het hooghste voordeeligh voor Vranckrijck; maer dat hem noch geensins bevrijden konde; dewijl sy dagelijcks in des selfs gerechtigheden sich indrongen, selfs in sijn gesagh, oppermacht en souverainiteyt. Sy leyden den Ingesetenen onverdraeghlijcke lasten op, en dwongen den Hartogh sijn Heyr af te dancken, maer weder een nieuw te werven soo als hy het mocht dienstigh achten; hem alsoo genoeghsam de handen bindende, om eenige vergeldinge te soecken. Sy benamen hem al sijn luyster, en gaven sijn Vyanden voet tegens hem, in voegen hy zedert dien tijdt van een vry Vorst, een onderdaen van de Kroon van Vranckrijck wierdt; maer dit evenwel konde hem noch niet vergenoegen, als die niet konden lijden, dat sijn onderdanigheyt soo steeckeblint niet was, als sy wel wilden, waer over de Coningh belaste aen een van sijn Oversten den Hartogh te vangen, en het zy levende of doodt, den Coningh te leveren, het

gene weynigh scheelde of was gheluckt.

Jup. Dit is gheheel een slechte wijs om met Souveraine en Opper-Vorsten te handelen.

Mom. In der daedt, om ront te gaen, sy zijn sulcks al een weynigh ghewoon, sy hebben Polen, onder schijn van hulp en bystant, tegens den gemeenen Vyandt van de Christenheydt, mede geen kleyn hinder gedaen, dewijl sy, door hun Menees en treecken, hen de Turcken op den hals ghesonden hebben, om dat sy geen geboren Fransman of Frans-gesinde in dien stoel konden dringen.

Handelingen der Franschen.

d'Hartogh van Nieuborgh, most mede door de spiessen danssen, want sy wisten te bestellen, dat hy het meeste van sijn Staet verpande, en soo hoogh beswaerde dat'er geen lossen aen was, op hoope van de Poolsche Kroon op het hooft te krijgen. Dit schenen sy wel te bevorderen, maer sochten onder de handt hun eygen schepselen daer toe te brengen, en den Prins van Condé hem boven het hooft te stellen. Vranckrijck heeft wel den Keyser eenigh Volck tot sijn onderstandt toe-gesonden, maer ondertusschen met des selven afvallige Heeren Zerini, Nadasti, Franchypani en Tottenbach, tegen de Keyserlijcke Kroon, gelijck men seght, uyt geleken te zijn, aengespannen om den Keyser werck te geven en te verswacken, en soo met'er tijdt hun voornemen tegens de selve in het werck te stellen. Men wil oock dat sy groote listen hebben gebruyckt, om den Keyser in de verkiesinge tot de Kroon te doen af vallen, en daer over geheel Duytslandt in zydigheyt gebracht, gelijck noch blijckt, door de slechte over-een-komst en eendracht der Vorsten, die noch te veel Fransch in hebben, om goet Oostenrijcks te zijn. Vorders soo haest als de Keyser hant aen het werck wilde

slaen,

ſlaen, om de verdruckte Hollanders te hulp te komen, en de gemeene belangen van het Rijck waer te nemen, ſcheenen ſy des Keyſers vrient t'eenemael te zijn, en ſochten hem met alle middelen daer van af te trecken; biedende hem vorders, om vrientſchap te maken, opentlijck aen, al de eygene Brieven van hunne Schepſelen en Vrienden in Polen ter hant te ſtellen, op dat de ſelve met die, na ſijn wille handelen mocht.

Jup. Het is dan al ſorglijck met ſoo een Vorſt aen te ſpannen.

Mom. In trouwen ja, ſy hebben oock door hunnen Reſident Gremonville, om de Keyſerlijcke Kroon, van de Hollandtſche gunſt te vervreemden, dat volck ſeer leelijck voor dat Hof doen afmalen. *Seggende dat de ſelve ſich ſonder oorſaeck, qualijck tegen den Koningh van Vranckrijck genegen toonden, als verwaent op hun eygen macht, ſonder te bedencken hoe verre ſy aen die Kroon gehouden waren, datſe met Engeland en Sweden, een Triple of dryhoofdigh Verbondt hadden opgerecht, om de grootſte Opper-Vorſten wet te ſtellen. Datſe trouweloos met Engelandt hebben gehandelt; en geen van de voorwaerden van Vrede met hem ghemaeckt, gehouden hebben. Datſe des Koninghs van Vranckrijcks vreedſamen Optocht na de Nederlanden hadden geſocht verdacht te maken; waer over hy ook voor genomen had der ſelver Staten te ſtraffen, die ſich oock genoeghſaem in ſijn handen hebben moeten ſtellen, en ten ware door het water beſchut, geheel t'onder-gebracht ſouden zijn geweeſt. Dat dat Canailje, (ſoo noemt hy de Regeerders) evenwel in de plaets van ſich te vernederen, en toevlucht tot ſijn goedertierentheyt te nemen, ſich des te meerder verbittert toont; en ſich eer in gevaer van te verdrincken ſtelt, als ſich onder ſulck een heerlijck en zegenrijck Overwinnaer te willen begeven. Dat de ſelve*

Vertoog van Gremonville aen den Keyſer.

nu hulp versoecken, van die gene, die sy, op soo veelderhande manieren beledight hebben (meenende daer den Keyser en Vorsten mede, om de Hollanders swart te maken) en hunne Steden onthouden, en niet als een deel ketters zijn. Hy seght bespottens gewijse, datse misschien van oude herkomst zijn, waer door te verdienen, dat men hen niet laet verloren gaen, in tegendeel datse na over hondert Jaren het Huys van Oostenrijck onderworpen waren. Sy zijn misschien seght hy, een Staet die groote diensten aen het Christendom heeft bewesen, waer door de selve verdient bewaert te worden. En besluyt in tegendeel dat de werelt niet veel aen dat Vorstendom van Hollandt (seght hy belacchelijck) verliesen, datse noch onlangs niet waren, en misschien eer langh niet sullen zijn. Dat hunne verbondene, op hun beloften en trouwe geen staet hebben te maken, want hoe konde men op die gene vertrouwen, die hun God, hun Wettigh Vorst, hun weldoenders de Franschen en Engelschen soo ongetrouw zijn; hy versekert sich, wil hen de Koningh sijn Meester en die van Engelandt de Vrede geven, op hoedanigen voorwaerde het oock sou mogen zijn, dat sy wel haest op die voorwaerden, over alle wetten, handelingen, trouw en beloften heen sullen stappen. Dat sy wel beloven, maer weynigh na bemeetingh van dese beweginge, en noch dat weynige, alsoose weynigh Landt, dat op kan brengen, hebben, niet geven konnen, dat hun Zee-handel gebroken is, de bysondere lieden, wel voor een tijdt yets konnen op-brengen, maer sulcks haest moede sullen zijn, soo dat sy in de betalinge niet sullen konnen volharden, en niet anders soecken als den Oorlogs-stoel op een andere gront te planten, en dan mach die gene die sich met haer in-gelaten heeft, en bedremt is, sich selven redderen. En sulcke schoone stucken meer. Maer voor al dese logenen en valsheden, heeft de gheseyde Monsr. de Gremonville, niet anders,

ders, als dat hem het Keyserrijck ontseght is.

Met Spanjen hebben sy noch meerder een ey te schillen, en maken noch Recht-sprekinge, behalven al de voorgaende Tytelen, op de Spaensche Nederlanden. Om dit open te leggen, en te gelijck den handel van dese Kroon, onder eerbiedigheyt voor te stellen, en ten recht te toonen dat het by hen soo leght, dat, *si Jus violandum est Regnandi causa violandum sit.* Indien men het Recht wil kreucken dat het om te heerschen geschiedt; en dat volgens de maximen en gront-regel van hun Politica en den Cardinael Mazarijn: een eerlijck man sich selven geen slaef van sijn beloften maken moet, staet ons dit te weten. Sy hebben in het Pyreneesche Ghebergthe een handelingh van Vrede, en van een Huwelijck tusschen de Koningh van Vranckrijck en de Infanta van Spanjen gemaeckt en gesloten. Dese geheelen handel steunt op twee gronden en pylaren, voornamentlijck, sonder dewelcke vast te stellen, het gantsche gestel sou hebben om verre gevallen. d'Eerste bestaet daer in dat de Fransche beloven Portugael, dat van Spanjen af-gevallen, en daer mede in gheschil was, t'eenemael te laten drijven. d'Andere, sonder dewelcke het Huwelijck geen voortgang sou hebben ghehad; was dat de Infanta al haer Recht op de Kroon, en des selfs onderhoorigheden, al voorens most af sweeren. Maer naeuwelijcks was de Vrede gesloten, en selfs noch niet geratificeert of onderteekent, of in de plaets van de hant van Portugael te trecken, men sand den Marquis de Choupes heymelijk na dat Rijk, met versekeringe, dat sy, volgens het Verdragh van Vrede, met Spanjen wel ghedwongen waren hen af te staen, maer dat sy, onaengesien hunne beloften, hen evenwel niet souden ver-

Hunnen handel met Spanjen.

 laten.

laten. En soo haest was de Vrede in alle deelen niet voltrocken, of sy gingen met Portugael, opentlijck voor de gheheele wereldt, tegen alle des selfs Vyanden, een offensif Verbondt sluyten, onder andere voordeelen; besprekende dat alle de Zee-steden, die sy den Spaenschen souden af nemen, aen de Kroon van Vranckrijck souden behooren.

Jup. Dat is een klare en blijckelijcke ongetrouwigheyt in der daet.

Mom. Dit is hen opentlijck genoeg onder den neus gewreven, maer tot noch van hen niet verantwoort.

d'Andere gront en hooft-voorwaerde van de Vrede hebben sy aldus gehandelt, dat sy, in het Jaer 1667. en 1668. Sans dire Garre, gelijckse in Vranckrijck seggen, in de af-gesworen Spaensche Nederlanden (staende de onder-jarigheydt van den Jongen Koningh van Hispanien, alsoo Philippus de Vierde, met dewelcke hy gehandelt hadde, doot was) zijn gevallen, en een merkelijck ghedeelte daer van onder sich ghebracht hebben. Voor gevende door Erf-recht van wegen de Infanta, daer toe gerechtigt te zijn. Men schrijft oock van eenige bysondere omstandigheden omtrent dese saeck voor ghevallen: als voor eerst, die tusschen den Koning van Vranckrijck en den Marquis de Fuentes, buyten ordinaer Gesant van Spanjen tot Parijs sou voorgevallen zijn: en ten anderen, die van den Franschen Gesant, (den Aerts-Bisschop van Aubrun) tot Madrid. Belangende het eerste. Wanneer de geseyde Marquis de Fuentes, naer des Coninghs doodt op sijn vertreck naer Spanjen stondt, en vry eenigh gevoelen van de bovengemeene Oorloghs-toerustinge van Vranckrijck hadde, of die misschien niet tegen de Konin-

ninginne Weduwe, sijn Meesterſche, en den Jongen Coningh haren Soon, mocht geſchieden, dat hy ſeer ernſtigh by den Coningh van Vranckrijck ſou hebben aen gehouden, om verſche en nieuwe verſekeringh te mogen hebben, en die aen de Koninginne van Spanjen te geven, van hun waer en getrouw oogmerck, op dat ſy ſich daer door geruſt ſou mogen ſtellen, tegen het bericht dat haer van alle kanten gedaen wiert. Hier op ſou ſijn Majeſteyt van Vranckrijck, ſijn Woort en trouwe, met de alderhooghſte verſekeringen aen de Koninginne verpant hebben, ſeggende dat hy de Vrede heylighlijck wilde onderhouden, en in een ghetrouwe en oprechte vrientſchap, ſoo met haer als haren Soon, eeuwighlijck volherden.

Wegen de tweede omſtandigheden ſou het alſoo gelegen zijn; als dat d'Aerts-Biſſchop van Aubrun, na dat de Franſchen Charleroy waren voorby getrocken, vier of vyf dagen eer de tijdinge daer van tot Madrid, *in verbo ſacerdotis*, by Prieſters woort en waerheyt, en by al dat men onder de Roomſche Heyligh noemt, ſou hebben betuyght, en met Eede aen de Koningin geſworen, dat ſijn Meeſter niets minder voor hadde, als daer de geruchten van liepen, en dat hy noyt eenigh Verbondt meende te breken, of oock eenigh beſit aen te taſten van den Coningh van Spanjen, ten minſten ſoo lange hy onderjarigh was.

Jup. Die Miniſter heeft de naeuſte kennis van ſijns Meeſters voornemen niet gehad.

Mom. De Franſchen ſeyden het ware geen Vrede-breuck, maer alleen het beſit van ſijn eygen nemen. Nu deſe Oorlogh, of vriendelijcke Intrede, gelijck ſy het noemen, is tot Aken af gedaen, maer daer na hebben de Franſchen al

de

de vaste Steden en Plaetsen van Bourgogne, tegen de voorwaerden geslecht, de voorraedt van Oorlogh wech genomen, en soud meer gedaen hebben, ten ware Engelandt en Hollandt daer tegen geweest hadden. Nu barst het weder tot een Oorlogh uyt, die misschien door sijn uytkomst een scheyds-man van het geschil sal zijn, beneffens dat van de andere Vorsten en Hollanders, met dese Kroon en Engelandt.

Jup. Ghy hebt ons daer al eenigh bericht van belangh gedaen, en voor al getoont een goede geheugenis te hebben, doch dat is aen u ampt en wesen vast, ondertusschen ben ick, omtrent het af-staen van sijn Rijck, van Keyser Karel de Vyfde, maer tamelijck voldaen, en wenschte wel een weynigh meer licht in een saeck van sulken belangh te hebben.

Mom. Men heeft dat geheym niet dieper konnen door-booren, maer of misschien u Majesteyts wijsheyt in dese saeck verder mocht gaen als die van my of van anderen, ick sal van leven seggen het geen my daer van bewust is. Hy was tot Gent in Vlaenderen geboren, een Soon van Philippus, Hartogh van Oostenrijck, en Broeder van Ferdinandus, die Keyser na hem by overdracht is geweest. Sijn eerste proef-stuck is in der daet een Meester-stuck geweest, wanneer hy self in Persoon, die grooten Sultan Solyman, uyt Hongaryen, daer hy geweldigh met roven en branden te werck gingh, dreef; tot sijn groot ongenoegen, dewijl hy liever had gehad dat hy standt had gehouden, om hen meer gevoelen van sijn Wapenen te hebben mogen geven, (maer het is dienstiger een vluchtenden Vyand een silveren brugge te leggen) dewijl hy een het schoonste Heyrleger onder sich had, dat men oyt op de been heeft gesien; het welke tot Weenen

Verhael van het leven van Keyser Karel de Vyfde.

nen gemonstert zijnde, bevonden wierdt tnegentigh duysent Voet-knechten, en dartig duysent Ruyters, schoon en wel betaelt volck, sterck te zijn, daer yeder als de Paus, de Vorsten van Italie en die van Duytslandt, het sijne toe gegeven had, om dien lastigen vyand van den hals te krijgen. Hy wilde hem vervolgen tot de uytterste grensen van Hongaryen toe: maer d'andere Vorsten wilden daer niet aen, voornamentlijck de Duytschen, die rondt uyt seyden datse niet vorder wilden trecken, alsoo hun insicht alleenig was om hunne Frontieren en Grensen te beschermen, en niet die van een ander, veel minder eenige Landen te vermeesteren: toonende de Duytschen alsoo dat sy Duytschen, dat is een deel steylooren en harde koppen waren. De Keyser was hier ten hoogsten over misnoeght; maer hy most gedult nemen.

Drijft den Turck uyt Hongaryen.

Hy had het geluck, voor soo veel hy veel deftige deughden te debuteren en te besteden had, dat hy in een eeuw van dappere mannen leefde, en met dappere vyanden te doen had, als een Solyman, als gesegt is, en François de Eerste, Coningh van Vranckrijck, en een Hendrick de Tweede, sijn Soon, Vorsten in der daet die Vorsten te noemen waren, van dewelcke François voor sijne Wapenen heeft moeten buygen, maer Hendrick, sijn af-geslooft geluck, dapper op de hielen sat.

In het temmen van de Duytsche Vorsten, heeft hy sich oock moedigh, voort varende in getoont, welck stuck, hoewel groot zijnde, van de Spaensche Schrijvers evenwel noch meerder verheerlijckt wordt, onder dewelcke Louïs d'Avila een is, die onder anderen segt, dat dit werk te grooter was, om dat hy de Saxen in drie maenden vermeestert heeft, daer de Keyser Charlemagne

Temt de Duytsche Vorsten.

magne dartigh jaren over besigh was. Maer in die saken vallen veel omstandigheden aen te mercken, en onder andere de gestaltenis van het volck dat men overwint. Gelijck de Spanjaerden in vijftigh jaren, soo veel voets in de Vereenighde Nederlanden niet hebben konnen krijgen, als de Coning van Vranckrijck in soo veel dagen daer in gekregen heeft: *sed Habenda est ratio, Temporum & Personarum.* De Hartogh van Saxen self bleef sijn gevangen, zijnde het Hooft van het verbonden Heyr, beneffens veel andere groote Heeren en Veldt-oversten, d'andere sochten yeder een goet heen komen, gelijk onder andere de Landt-graef van Hessen, die vluchtende van Stadt tot Stadt, eyndelijck van sijn Oversten gevraegt wiert, wat hen eyndelijck te doen stondt, waer op hy antwoorde, in het Spaensch: *Cada Raposo Guarda su Cola*, elck Vos mach sorge voor sijnen staert dragen. Maer hy konde sijn staert evenwel soo wel niet bewaren, of hy most hayr laten, en sich selven den Overwinnaer in handen stellen, en ellendigh Miserere singen, versoeckende vergiffenis van sijn misdaet, en alleen die genade dat hem de Keyser toch in geen eeuwige gevangenis wilde stellen.

Reflexie op de Nederlanden.

En seker, hier begingh hy een blijckelijcke misgreep voor een Vorst van verstant als hy was, dewijl men hem by het woort vatte, en by den mont vingh: *Et Cosi si Piglia la volpe*; en soo vanght men de Vossen, seght d'Italiaen: want de Keyser beloofde hem wel dat hy sulcks niet doen soude. Maer soo als hy des morgens meende weder heen te gaen, en na sijn Landt te vertrecken, wierdt hy vast gehouden en in handen van de Guevare Maistro del Campo gestelt, die van den Hartogh van Alba last hadde hem uyt des Coninghs naem te seggen, dat de selve, aen-

gaen-

gaende een eeuwige gevangenis, hem ghenade dede, volgens sijn woort en belofte, maer niet wegen die, dewelcke hy hem voor een sekeren tijdt op-leyde, zijnde ten uyterste voor 14 Jaren. Dese Prins was daer over wel verbaest, doch was dit geen van de eerlijckste daden van den Keyser. De groote en kleyne Steden, brachten na dese overwinningh hunne sleutelen aen des Keysers voeten, sittende in sijn Keyserlijcken Stoel.

Dese geluckige overwinningh behaelde hy op den 24 van April, in het Jaer 1548. na datse het Feest van St. Joris, den eenigen Heyligh die de Turcken eeren, gehouden hadden.

St. Joris de Sant der Turken.

De Hartogh van Saxen, die voorheen spotsgewyse den Keyser, Karel van Gent had ghenoemt, most oock, zijnde voor den Overwinnaer gebracht, sich op sijn knien voor hem neder werpen, en hem genade af bidden, en dat hy hem als een Oorloghs-gevangen wilde handelen, gevende hem den naem van Sire. Den Keyser wist hem wel sijn Karel van Gent onder den neus te wryven, en hem te handelen, gelijk hy verdiende, maer dit schrijven de Spaensche Schrijvers.

Men bracht in het Hof van den Coning Hendrick de Tweede van Vranckrijck, met de tydinge van dese overwinninge, tot een groot wonder, een van de Laersen van den Hartogh van Saxen, die soo geweldigh groot en wijt was, dat een yeder daer van verschrickte. Men wil oock seggen, dat de Keyser, op den dagh van dese Veldtslagh, soo geweldigh van de Gicht aengetast wierdt, dat hy een van sijn beenen in een dwael, die aen de zadel van sijn paert vast ghemaeckt was, most dragen, zijnde dit paert een brave Spaensche Genet.

De

De Franſchen die van nature ſpotters zijn, konden niet nalaten hier mede den draeck te ſteken, makende daer dit vers op:

L'Empereur Charles le quint
Ne portant boſte ne manequint,
Avec les fineſſe toute
Fut fort tourmente de goutes.

De Keyſer met de Gicht gequelt.

Karel de Vyfde die ſou ſlaen,
Hy had noch Stevel noch Laerſen aen,
Met al ſijn looſe lagen,
Soo viel hem de booſe Gicht te plagen.

Deſe Keyſer dan, quam ſeer laet aen den dans van Mars, en dat noch met een kreupel been, maer hy heeftſe evenwel ſeer dapperlijk uyt ghehardt, en dat de tijdt van 20 Jaren, in dewelke hy ſich toonde de beſte danſſer van de gheheele werelt te zijn. En had hem deſe Vorſte-plaegh ſomwijlen niet doen pauſeeren, hy had het noch al beter geklaert.

Maer noyt quam hem de euvel qualijcker te pas, als in de Slagh van Renty, daer hy evenwel ſijn draegh-bedde, in een Turcks Paert moſt veranderen, om ſich te behouden, maer miſſchien gevoelde hy doe de Gicht niet, zijnde de vrees een van de beſte hulp-middelen daer toe, gelijck my eens geſeght is van een gichtigh man, die men in een Dorp in Brabant, met ſijn ſtoel onder een grooten Linde-boom droegh, om ſich een weynigh te vermaken, hy daer ſittende, ſagh een dol menſch, die uyt ſijn huys gebroken was, met een bloot mes naer hem toe loopen, waer over hy uyt vrees, ſich op de beenen begaf, en liep als een Hart, om ſich te bergen, in het naeſte huys. Over dit verlies, nam hy een beſluyt van een beſtant met den Coningh

Kluchtig verhael van een gichtige.

Hen-

Hendrick te maken, en zedert nam hy een besluyt sich van sijn Regeeringen te ontslaen, en sich in een Klooster te begeven: maer hoe goeden Religieux hy was, soo als hem in sijn Celle de tijdingh gebracht wierdt, met een Brief van sijn Soon Philippus, dat de selve de Slagh van St. Quintyn ghewonnen had, vraeghde hy den geenen die hem de tijdingh bracht, of de Coningh sijn Soon, sijn overwinningh al wel vervolghde tot de poorten van Parijs toe; maer verstaende van neen, seyde hy daer op, dat hy in sijn tydt soo een zegen wel beter had weten te gebruycken, en dat hy op soo een schoonen wegh niet sou hebben stil gestaen; en wierp den Brief, die hem de Bode gebracht had, daer heenen.

Terwijl wy by hem in het Klooster zijn, moet ick dat noch verhalen, hy most, volgens syn eygen begeeren, al de plichten doen, die een van de minste Monnicken most ondergaen. Wanneer hy op een morgen de Broeder gingh opwecken, om tot den ghewoonlijcken dienst te gaen, quam hy by den Jongen Novitius of Nieuwelingh, die hy met geen gewelt uyt den slaep konde krijgen; en als hy hem ten laetsten noch aen het bewegen kreegh, kon dese moeyelijckaert, half slaep-droncken en korsel zynde, niet laten uyt te barsten; *is het niet genoegh dat ghy al de werelt ongerust hebt gemaeckt, dat ghy nu noch komt quellen die de werelt verlaten hebt?* Welck seggen den Keyser soo aengenaem en behaeghlijck viel, dat hy zedert den Jongen Monnick al de genegentheyt van de werelt toe-droegh. Aerdige antwoort van een Monnik aen den Keyser.

Maer ick mach hem aldus noch in het Klooster niet laten, soo veel is'er van, u Majesteyt kan oordeelen, of dit verlies, en te sien dat sijn volck meerder de rysende Son van syn Soon, als syn dalende en af gaende, in achtinge hadde, oor-

saeck genoegh waren om hem sijn Rijck te doen af staen. Wy hebben onlangs het selve in de Koningin Christina van Sweden gesien, daer oock verscheyde redenen over gevallen zijn.

Jup. My lust die wel te hooren, maer daer na, gaet nu voort met desen Keyser.

Mom. Eenige Fransche Edellieden, onder dewelcke waren den Heer de Pienne, de Baudine, d'Estanges, de Jonge Dampiere, en een Capiteyn de Bourdelle, en d'Argy, terwijl met het aenvangen van het Rijck van Hendrik de Tweede, Vranckrijck in een diepe stilte en Vrede was, namen een besluyt om in den Oorlogh in Hongaryen te gaen (ghelijck ghemeenlijck de wijse van desen, in der daedt, Edelmoedigen Landaert, verstaet de Edelen, is, de Krygh diese te huys niet hebben, buytens landts te gaen soecken, strijdigh met den aert der Spanjaerden, die men selden yemant als hun eygen Koningh, sal sien dienen.) Dese dan, begeven sich uyt Piedmond, daer als doe veel Hovelingen waren, en komen tot Weenen in Oostenrijck, alwaer de Keyser als doe was, en gingen derhalven sijn Majesteyt eerbiedinge bewijsen, te meer dewijl hy alreets kennisse van hunne komste had.

Spanjaerden dienen alleen hun Koningh.

Sy dan hebbende sich voor hem gepresenteert, en ghetoont, wierden met een goet onthael en vriendelijck gelaet van hem ontfangen. Die hebbende met seer soete woorden hen de reden en oorsaeck van hunne reyse af gevraeght, verstondt, dat sy daer quamen om sijn Keyserlijken Majesteyt dienst te doen, en hun moed in sijn Oorlogen te toonen, niet konnende, ter oorsaeck van hun jonge Jaren, in Vrede en stilte leven. Hy prees hen daer over seer, en bedankte hen voor hun goede wil en genegentheydt, en

seyde

seyde hen by gevolgh, dat het hem seer bedroefde, dat sy een vergeefsche reyse hadden gedaen, dewijl sy als doe by hem geen gelegentheyt vonden, om hun dappere moed te toonen; alsoo het bestandt soo even met den Turck was ghemaeckt. *Maer vervolghde hy, ghy Heeren, om u goeden raedt te geven, keert weder na Piedmont, daer ghy seght van daen te komen, ick versekere u dat ghy daer soo haest niet zijn sult, of ghy sult aldaer den Oorlogh voor Parma, en werck voor u Edelmoedigheydt vinden. Bid God maer om mijn gesontheyt en leven; want soo langh als ick het een en het ander hebbe, sal ick u in Vranckrijck niet ledigh laten sitten; en ick bemin de Vrede niet meer dan yemant van u allen, ick ben in de Wapenen geboren, en tot de Wapenen gewent, ick moet my daer by houden, tot dat ick niet meer kan. Aen d'andere zijde, ick ken uwen Koningh, als uyt het Edele Fransche bloet voort gekomen, (gelijck ick mede daer uyt gesproten ben) jongh zijnde, gelijck hy is, en alsoo Staet en Eersuchtigh als ick, hy heeft geen noot van sich in de ledigheydt, noch de vermakelijckheden van het Hof te verliesen. Noyt konnen twee machtige en staetsuchtige Nagebuuren wel in Vrede leven. Derhalven hebt geen vrees voor gebreck van oeffeninge, soo langh als hy of ick leven, en van lust tot den Oorlogh branden.*

Moedigh seggen van den Keyser.

Soo mooght ghy Heeren dan wel weder te rugge trecken, wanneer het u belieft, na dat ghy mijn Hof gesien sult hebben, beneffens het Landt daer het u believen sal, en ick bedancke u hartelijck voor u goede wil, die ick soo veel achte als de daedt, u belovende op Edelmans trouwe, dat indien, ghedurende den Oorlogh, ghy in mijn handen komt te vallen, of in die van de mijne, en my sulcks laet weten, dat ick u dese ghenegentheydt dobbel weder vergelden sal.

Jup. Vorstelijcke, doch Staet- en Oorloghs-suchtige woorden.

Mom. Hy wilde daer over hun aller namen weten, en de selve in geschrift stellen, om die te gedencken, hoewel hy, van hun Huysen wel ghehoort hadde, die hy voor seer doorluchtigh hield, en noemde den Heer de Pienne sijn Onderdaen, gelijck dit Huys in der daedt groote goederen in Vlaenderen had.

Jup. Ghy verhaelt het soo net of ghy daer by waert geweest.

Mom. Die daer by zijn gheweest hebben het alsoo verhaelt, en van die ick het hebbe, die hebben het uyt hunnen mont geschreven. Dese Heeren dan, oorlof van den Keyser ghenomen hebbende, die hen veel vriendelijckheyt en eerlijke aenbiedinge deed, keerden weder na Piedmond, daerse oock niet misten d'open Oorlogh voor Parma te vinden, gelijck hen de Keyser had geseght. Hy sprack hen gedurighlijck in de Fransche Tael aen, alsoo hy die tamelijck wel wist te ghebruycken. Maer sijn Oorlogen, die door de Geschicht-boecken genoeg bekent zijn, laten wy daer, de Vader heeft daer oock kennisse genoegh af, maer misschien niet van het geen wy vorder, bysonderlijcks van hem sullen verhalen.

Wet tegen de Dronckaerts.

Onder andere bysonderheden, is het Placcaet dat hy in de Nederlanden heeft doen verkondigen, waer in hy verbood, dat men geenige gesontheden sou hebben te drincken, dat de Nederlanders en Duytschen noch niet konnen vergeten. Gelijck men noch by sommige seght:

Het is 's Keysers gebod tot desen dagh,
Niet meer te drincken als men mach.

Maer

Maer om evenwel hun buyck niet te kort te doen, dewijl volgens het Italiaens spreek-woort: ***Fatta la Lege è trovato L'inganno.*** Met de Wet is het bedrogh geboren; soo hebben sy op hun Gasteryen die wyse aen genomen, dat yeder sijn kroes vol zijnde, die gene aen sagh, die hy wilde brengen: ***Met een hola***, verstaet'et wel? die gene die bescheyt most doen, vraeghde dan, en wat? waer op de Brenger, ***de Keyser heeft het verboden***: en dat was brengen en ontfangen; maer veel van dese Brengers, en andere overtreders, zijn daer niet wel over gevaren. Maer eyndelijck de Keyser siende datse het niet konden laten, wierp den kolf na den bal, en liet hen begaen.

Men wil oock van hem seggen, dat dese Keyser gewoon was, wanneer hy voorby het Gherecht gingh, daer sijn hoet voor af te nemen, daer mede betoonende in hoe groote achtinge hy de Justitie hadde, waer na oock het spreeckwoort van de Koninginne Isabella helt, dat drie dingen een aengenaem gesicht gaven: ***Cavallere en Armas, Dama a L'estrada, y Ladron a la Horca:*** een ghewapent Ruyter te Paerde, een groote Dama op haer Planckeer, en een Dief aen de Galgh. De Kryghs-lieden selve, in navolginge van hunnen Keyser, namen dese gewoonte aen, en groeten de Galgh, wanneer sy daer nevens trocken, soo wel de groote als de kleyne.

Eer voor 't Gherecht.

TweeVier-dagen in het Jaer hielt hy in grooter waerden, die van St. Matthys, en den dagh van Allerheyligen, op d'een was hy Keyser gekroont, en op d'ander had hy den Koningh van Vranckrijck, François de Eerste, gevangen genomen. Hy was een groot Beminnaer van Talen, en deed groote moeyte om den Dragoman, of Taelman, van den grooten Heer Solyman, by sich

Vier-dagen van den Keyser.

te krijgen, biedende hem groot onderhoud aen. Dese sprack bequaem en net seventienderhande Talen. Gemeen Griecks, als oock het Literael, Turckks, Arabisch, Moors, Tartarisch, Persiaens, Armeniaens, Hebreeusch, Hongersch, Moscovitisch, Sclavonisch, Italiaensch, Spaensch, Hooghduytsch, Latijn en Françoisch, sijn naem was Genus Bey, uyt Corfu gheboren, in der daedt een Man van verwonderinge; en het was geen wonder dat hy veel staets van desen Man, dewyl hy selve vyf of ses Talen sprack. Men seght dat hy de Historie van Philippe de Commines in het Fransch dede vertalen, in al de andere Talen die hy konde, om hem met te meerder veranderingh te lesen, en sijn Groot-vader Karel de Stoute na te leeren volgen. Dit was de Schrijver van wie d'Infanta Isabella seyde, dat hy meer Ketters in Staet-saken en Politie had gemaeckt, als Luther in de Godts-dienst. Men seght mede van hem, dat, wanneer hy Metz gingh belegeren, sijn Raden hem rieden, dat hy de plaets eerst na de wijse van Oorlogen sou laten op-eysschen; waer op hy sou hebben gheantwoort, dat sulcks een ceremonie of plechtigheyt sonder ghevolgh sou zijn; want hadde hy gesegt: Dese Heer de Guise, die Jonge Vorst soo braef en dapper als hy is, heeft sich met sulck een braven Franschen Adel, niet laten in besluyten, om te parlementeeren, en sich soo licht over te geven. Oock sou mijn overwinningh, soo heerlijck niet zijn op die wyse; maer ick begeerse met ghewelt en dapperheydt te winnen. Dit waren sijn woorden: *Y el Triumpho Mas Bravo sera, de averlos per mucha sangre Derramada, que por gracia y misericordia*: en de overwinning sal veel heerlijcker zyn, de selve ten kosten van veel bloedt te hebben t'onder gebracht, als met ge-

Talen van een Turck gesproken.

Talen die de Keyser sprack.

genade en met barmhertigheyt. Evenwel wierdt hy in sijn voornemen bedrogen. *Non semper Victoria.*

Hy was soo weynigh te vreden met de Keyserlijcken Naem, en die van soo veel Koningarijcken, als hy in beyde Werelden besat, dat hy noch een voornemen had, sich selven Koningh van Gallo Belgica te maken; maer hy wist geen wegh met al de bysondere vryheden, voor-rechten en wetten, die de Landtschappen, yeder voor sich selven, en de Steden selfs in het bysonder besitten. Maer dese swarigheden sou hy noch wel te boven gekomen hebben, indien hy andersins, door sijn veelvoudige Oorlogen, daer niet in verhindert was geweest.

Voornemen van Karel, om Nederland tot een Koninkrijck te maken.

Omtrent sijn Krooninge tot Keyser, door handen van den Paus, daer hy hem ghenoegh toe gedwongen had, hebbende Romen alreets door den Hartogh van Bourbon vermeestert, en den Paus selfs in sijn Slot van St. Angelo gevangen ghenomen, dewelcke tot Bolonie in Italie most geschieden, wiert seer onder sijn Hove ingen gemort: seggende dat sy qualijck konden verdragen, dat hy die ootmoedigheyt voor den Paus sou moeten toonen, van voor hem te knielen, en dat hem de selve wel eens een part sou mogen spelen, ghelijck een ander een van sijn Voorzaten, den Keyser Fredrick had gedaen. Settende hem den voet op den neck, tot vergeldinge dat hy hem ghevangen, en soo lange ghevanckelijck had gehouden.

Bysonderheden van des Keysers Krooningh van den Paus.

Waer op de Keyser seyde: *Indien hy sulck een werck begint, sal ick hem soo treffelijck met den degen om de ooren slaen, dat hy het sal gedencken de dagen die hy leven sal, en leggen hem voor een wijl te slapen.* En evenwel daer eenige achtinge op nemende, vertoonde hy sich niet als een kleyn

Prinsje, in ſich te vernederen, maer als een recht Keyſer als hy was, en dat met ſulck een gevolgh van Oorloghs-troupen, dat hy den Paus meerder dede ſchricken en vreeſen, als deſe hem, hoewel hy in ſijn eygen Landt, en Bologne ſijn eygen Stadt was.

Intrede van den Keyſer in Bologne.

En om te toonen dat de vrees van den Paus niet ydel was, ſoo merckt eens, indien het uwe Majeſteyt gelieft, hoedanigh ſijn Intrede waer. Voor aen marcheerden vier duyſent Spaenſche Voet-knechten, altemael oude krijghs-lieden, die ſijn voorgaende Oorlogen hadden helpen uyt-voeren, geleyd door Antonio de Leva, gedragen door Slaven in een Draegh-ſtoel, bedekt met Cremoſijn Fluweel, zijnde hy oock in ſeer treffelijcke en aenſienlijcke ordre: daer na quamen achtien ſware ſtucken geſchuts, met al hun toe-behooren voorſien, en die weder gevolght van duyſent Mannen van Wapenen te Paerde, van de oude Benden van Ordonnantie van Bourgondien, alle treffelijck gewapent op-geſeten, en met hun ſchoone en rijcke Wapen-rocken overtrocken, met de Lancie in de vuyſt.

Daer op quamen de Pagies of Adel-jongers van den Keyſer, zijnde niet meer als vier-en-twintigh in het getal, alle ſeer koſtelijck in het geele fluweel, met grys en violet bekleet, alle geſeten op ſeer ſchoone Paerden, d'eene a la Genetta, d'ander a la Commune, of gelijck de Spanjaerden ſeggen, a la Baſtarde. Deſe Pagies wierden gevolght van den grooten Schilt-knaep van ſijn Majeſteyt, van hoofde tot de voeten gewapent, in een blanck harnas, dragende in ſijn rechterhant, het Swaert van ſijn Majeſteyt.

Paulus Jovius.

Daer op volghde de Keyſer ſelve, ſittende op een ſeer ſchoone Spaenſche Genet, doncker bruyn, gewapent met ſeer ſchoone en rijcke Wape-

Wapenen, vergult en bedeckt met een Saya of Saga na de Latijnsche Tael, een Wapen-mantel of Rock,van gout Laecken, de rechter schouder was half ontdeckt, als mede de helft van de selve zijde en den arm, soo dat men sijn Wapen met gemack konde sien. Op het hooft had hy een bonnet van swart fluweel, sonder pluymen, of eenigh ander verciersel, en dese bonnetten was een dracht die hy seer beminde.

Na den Keyser quamen de Cardinalen op hun Muylen, in hun Cardinaels gewaet. Daer na quam d'Astorgia, die een troup van vier of vijf hondert Edellieden voerde, d'een heerlijcker als d'ander op-geciert, toe-gemaeckt en op-geseten. Daer na volghden noch vijftien hondert lichte Paerden, altemael met een Helme of de Bourguignotte op het hooft hebbende. Voor de achter-troup quamen drie duysent Mannen te voet, soo Spanjaerden als Italianen en Landtsknechten.

Aldus en in sulcker voegen quam dese grooten Monarch binnen Bologne, om de Aerde selve te doen beven, ghelijck daer na den Hemel door het donderen van sijn geschut, waer onder de musquetten mede sich dapper lieten hooren, die hun klanck verscheyde mael verdubbelden.

Wanneer nu de Keyser by den Paus in de Kerck quam, leyde hy sich voor hem op sijn knien, en kuste hem de voeten. Waer op de Paus, zijnde hem van de sijne, de Pauselijcke Kroon of Myter van achteren af genomen, hem een kus voor de wangh gaf: dit gedaen zijnde, leyde sich de Keyser weder op sijn knien, en de Paus met een groot gebaer van gunst, bad hem op te willen staen, en zijnde op gestaen, quamen van het gevolgh van den Keyser, die een stuck

gouts uyt een gouden laecken beurse voort haelde, en gaf het den Keyser, het welck hy den Paus offerde, met dese woorden.

Heylige Vader, danck zy God van den Hooge, die my soo veel genade gegeven heeft, dat ick tot hier toe in verligheyt gekomen ben om de voeten van uwe Heyligheyt te kussen; en goedertierentlijck van hem ontfangen te zijn, meerder als ick verdiene, en daeromme stelle ick my van nu voort aen onder uwe hoede.

Jup. Wat grooter ootmoedigheyt, of wat dieper veynsen is dat!

Mom. Veynsen was het eer als rechte ootmoet, en soo veel is'er van, dat indien de Paus in het minste sijn gesagh had willen of derven misbruyken, dat de Keyser hem sou hebben doen springen als een Sprinckhaen, en daer mede toonde de Keyser sijn wysheyt, dat hy soo wel vergeselschapt gekomen was. En soo was ook de Paus, wanneer hy hem weder tot antwoort gaf: Keyserlijcke Majesteyt (een groot woordt voor een Paus) en u aenschouwen is van my seer begeert geweest. En daeromme danck ick God dat ick u heb mogen sien en ontfangen, niet ghelijck de selve verdient, en derhalven stellen wy ons onder sijn bewaringe.

Jup. Dat was soo wel niet geveynst, want hy had sijn bewaringh alreets genoten, en misschien beter bewaert gheweest als hy selve wel had begeert.

Mom. Dat mach wel zijn: daer op hefte de Ceremony-meester den Keyser op, en sette hem beneffens den Paus, maer bleef daer niet lange en gingh na de Cardinalen, om daer het overige van de plechtigheden af te leggen. En vorders, al eer sy van malkanderen scheyden, maeckten sy een volkomen onderlinge versoeninge, die in ge-

geschrift gestelt wierdt, en noch gelesen wordt. Alsoo geschiede die Krooningh, daer de Keyser selve soo langh na verlanght had, en dat om verscheyde redenen, voornamentlijck om dat hy maer scheen half Keyser te zijn; gelijck hy by veele niet als verkoren tot het Rijck, genoemt wierdt, maer niet de Spanjaerden, die hem van eersten af aen, den naem van Keyser gaven.

Maer noch was hem dese, noch al sijn andere verkregene eer noch eer-tytelen niet genoegh; Maer hy had oock voor sich selven noch Keyser van de nieuwe Werelt te laten kroonen; maer hy was daer als doe noch niet volkomen Meester af, maer de tijt heeft daer de volkomentheyt van gesien. Het is seker dat dese nieuwe Werelt de oude heeft laten sien wat rijckdom was, en dat men zedert daer meer gout en silver als voorheen, koper gesien heeft, zedert sagh men steenen en peerlen die schatten, steden, ja landtschappen waerdigh waren. Gelijck dat groot Juweel, dat Hernando Cortez uyt Indië bracht, zijnde een Parel van een verschrickelijcke groote, selfs na men schrijft van een Peer, en waer op ghesneden waren dese woorden: ***Inter natos mulierum non surrexit major.*** Onder die van vrouwen geboren zijn, is'er geen grooter op-gestaen: woorden niet sonder ontheyliging uyt der Christenen Schriften gehaelt, en van een over groot Propheet op een schuym en slijm van de Zee gepast. **Nieuwe eer-sucht van den Keyser.**

Maer het zy Cortez dat daer op had laten setten, of een ander, hy droegh daer sekerlijck de straf voor. Soo als hy voor Algiers dese kostelijcke Peerl, aen een van sijn beste vrienden wilde vertoonen, en by ongeluck op het verdek van sijn Schip was, valt hem de selve uyt sijn hant in de Zee, sonder dat men de selve, wat vis- **Uytstekende Peerl valt in Zee.**

visſchery men daer om gedaen heeft, oyt heeft konnen weder krijgen. Hy wilde de ſelve noyt verkoopen; noch op een prijs ſtellen, ſelf niet voor den Keyſer, bewarende die om de Vrouwe die hy ſou komen te trouwen, mede te vereeren.

Het verlies van dit koſtelijck ſtuck, ſoo heerlijck een oogenblick, en in een ander wederom verdwenen uyt het geſicht, wierdt ghehouden voor een voor-bediedſel van des Keyſers doodt, die oock als een Peerl, ſoo als hy onder de Vorſten was, ſtondt te verdwijnen en te niet te gaen; maer het was door een ſtaetſche en geen natuurlijcke doodt, hoewel die mede al kort daer op gevolght is. Maer wat ſou hy ſterven, hy had noch veel te groote dingen voor op de werelt, om de werelt te verlaten, want men wil ſelve ſeggen en ſchrijven dat hy ſich noch Paus ſou hebben willen laten maken: en indien hy dat beſluyt had konnen te wege brengen, hy had de werelt noch meerder licht gegeven, als hebbende het geeſtelijcke ſoo wel als het wereltlijcke geheel in ſijne macht; maer hy konde daer toe niet geraken, door de ſtemminge der Cardinalen, ſoo wel als de Hartogh van Savoye, Amedeo, die daer toe verkoren wierdt; maer deſe begaf ſich in ſijn Klooſter te Ripalia, gelijck ſich de Keyſer in het ſijne begaf, van dewelcke men evenwel wil ſeggen, indien hy de krachten van het lichaem, ſoo wel als die van ſijn geeſt had gehad, dat hy met een machtigh Heyr na Romen ſou ghetrocken hebben, om ſich met wil of tegen wil te hebben doen verkieſen. Maer hy nam dat beſluyt te laet, gelijck het oock een ongehoorde ſaeck ſou hebben geweeſt, het Pauſdom aen het Huys van Ooſtenrijck, als een erfdeel te brengen, ghelijck zedert het Keyſerdom genoeghſaem

Brantome.

saem is geweeſt ; hoewel men ſwaerlijck bequamer Vorſten daer toe ſou hebben konnen krijgen, die door hunne Erf-landen die Kroon beter ſouden hebben weten te beſchermen, die als een bolwerck tegen die machtigen Vyand den Turck, zijn. Hy dan geen Paus konnende worden, maeckt ſich een Monnick : een groote vernederingh. Had hy dat Pauſdom mogen verkrijgen, ſoo ware hy al de trappen van het geluck op de wereltte boven geſtegen.

En in der daedt de Godſdienſtigheyt van deſen grooten Monnick was geenſins gheveynſt, want hy droeg het geeſtelijcke kleet ſeer ſtrengelijck twee Jaren en eenige Maenden, en geeſſelde ſich ſomwijlen wel ſoo ſtrengelijck met haken, als een penitent en boet-doender van fatſoen ſou konnen. **Religieuſheyt van Keyſer Karel.**

Eer hy ſich in het Klooſter begaf, had hy van dien grooten Genees-meeſter, Anatomiſt of Ontleder, en Phyſionomiſt, of Weſen-ramer Andreas Veſalius, die hy by ſich hadde, menighmael gehoort, dat hy niet ſeer lange konde leven. Daer-en-boven had hy een groot Prediker, een Spanjaert by ſich, die gemeenlijck voor hem predickte, die hem gedurighlijck te vooren hield, ſelf voor de gantſche wereldt, dat hy eens ſou moeten ſterven, en dat het tijdt voor hem was boete te doen, van ſoo veel bloets als hy vergoten, en ſoo veel onheylen als hy door ſijn ſtaetſucht over de werelt gebracht had. **Andreas Veſalius.**

Al dat en een ontroeringh van ſijn gewiſſe, deden hem dan een beſluyt maken, beneffens de redenen die voor aen geroert zijn, of uyt ſijn leven konnen genomen worden. Sijn Keyſerrijck aen ſijn Broeder Ferdinandus, en ſijn andere Rijcken en Staten, aen ſijn Soon Philippus over te dragen, gelijck hy opentlijck tot Bruſſel **Afſtant van den Keyſer.**

ge-

gedaen heeft, en voorts het Klooster-leven te aenvaerden; behoudende voor sich selven niet, als het Usufruct, en het inkomen van Castille, beneffens de Superintendentie of bestiering over de Commanderyen, om sijn oude dienaren daer uyt en mede vergeldingh doen; andere seggen dat hy maer hondert duysent kroonen op Castille behieldt.

Men leest in de verantwoordingh van den Prins van Oranje, dat van die hondert duysent kroonen en andere inkomsten, dat de Koningh Philippus, hem noch de twee darde parten sou besnoeyt hebben, soo dat hy de meesten tijdt niet genoegh sou hebben gehad, om sijn mildadigheden, of aen den armen, of sijne te betoonen. Hy stierf in de ouderdom van 58 Jaren, en bleef, als geseght is, in desen geestelijcken staet, twee Jaer en eenige Maenden.

Sijn Ouderdom.

Het voornoemde Boeck, seght daer-en-boven, dat door beschuldiginge van d'Inquisitie, sijn Soon de Koningh, sou hebben toe-gelaten sijn lichaem op te graven, en te verbranden, als die gedurende sijn leven, eenige lichte redenen omtrent hun geloof sou gevoert hebben, oock dat hy te seer aen den Aerts-Bisschop van Toledo sou hebben ghehangen, die men voor ketters hield, die oock lange van de ketter-meesters gevangen is gehouden, en van sijn Bisdom berooft, dat hondert en twintigh duysent ducaten 's Jaers van inkomst waerdig gehouden wordt. Soo veel is'er van, dat dese Aerts-Bisschop, van den Paus tot Romen ontboden, en aldaer in het Slot van St. Angelo gevangen geset, maer als onschuldig ontslagen sou zijn; maer de Doctor Cacalla sijn Prediker, en Constantijn Ponco, Bisschop van Drosse mosten daer om lijden. Toen sagh men de grootste veranderingh in de wereldtsche saken,

ken, die men oyt gesien heeft, of daer die Meester der veranderingen Ovidius oyt van geschreven heeft, dat de grootste en staet-suchtighste Oorloghs-man, sich Geestelijck gemaeckt, en de Paus Paulus de Vierde, van het Huys van Caraffa, van een Geestelijcke sich in een staetsuchtigh Oorloghs-man verandert heeft. De Spanjaerden ontsien sich niet op hem dit spreekwoort te passen: *de moco Diablo Hermetano Viero*, van een jonge Duyvel wordt wel een out Eremijt. Om meer van hem te weten, moet men sijn leven lesen, en de gedenck-tafelen die hier en daer van hem op-gerecht zijn, onder dewelke dese tot Brussel in de Kerk van St. Gudule te sien was: *Africa geruineert en verwoest*, *Gelder gewonnen*, *de Zee versekert*, *Tremisen herstelt*, *Solyman verdreven*, *de nieuwe Wereldt ghevonden*, *Milaen herdeckt*, *Duytslandt en Bohemen bevredight*, *Morrou en Carou bemachtight*, *Thunis genomen en herstelt*, *de Gevangens af-gevoert*, *het Geloof in de Indiës geplant*. Wanneer hem door sijn Soon, aldaer d'uytvaert gehouden wierdt; Maer hier zijn vergeten sijn ongevallen en nederlagen die hy heeft uyt-gestaen, onder dewelcke sijn sware Schip-breuck, die hy op sijn tocht na Algiers uyt-gestaen heeft, geen van de minste was. De Franschen die gewoon zijn sich in alle de ongelucken van het Spaensche Rijck te verheugen, hebben daer dit vers van gemaeckt.

L' Aigle voulant tromper la Salamandre,
Et la surprendre, parurent autour d'elle
Les feux ardans, qui la sceurent defendre
Parquoy Craignent de Bruster la son aiste
Reprit en mer une voye nouvelle.
Mais ne pouvant aux lieus dissimuler
Son double cœur, qu'elle voulut celer,

Fut

Fut d'eux battue & Baignée de sorte ,
Quelle ne peut nullement revoler ,
Et presque autant luy valut estre morte.

Als d'Arent wilde in 't vuur den Salamander tergen ,
En vangen , door den vlam , en 't vuur dat om hem blaeckt ,
Dat haer met kracht vermocht te schutten en te bergen ,
Wierdt af-gewesen , eer het aen sijn vleugels raeckt.
Hy nam een andre wegh , en koos de koude baren ,
Maer kost sijn dubbel hert , ontveynsen niet genoegh ,
Waer door de dolle stroom , hem gantsch te plettren sloegh :
En al de kracht benam , weêr Hemel-waert te varen.
Hy kreegh door 't diepe Meyr haer baren sulk een stoot ,
Dat niet veel onderscheyd hem maeckte van de doodt.

Dit is het gene ick u Majesteyt van desen grooten Karel hebbe te seggen.

Jup. De aenmerckingen zijn goet , indiense anders waerachtigh zijn , en sy geven een nodige opmerckinge aen al de Koningen en Vorsten , hun leven wel te bestieren , en selfs op hunne woorden , ick swijge handelingen goede acht te slaen , zijnde als vuur-bakens in yeders ooge gestelt , en het oordeel van grooten en kleynen, vrienden en vyanden onderworpen.

Mom. Het is oock ghelijck een van de Wijsen , van over eenige Jaren seght : *Revera mihi vide-*

videtur ars artium, & disciplina disciplinarum hominem regere, qui certe est inter omnes animantes maxime, & moribus varius, & voluntate diversus. Waerlijck het schijnt my een konst der konsten, en wetenschap der wetenschappen te zijn, den mensch te regeren, die in der daet, onder alle gedierten, het veranderlijckste in sijn manieren, en het verscheydentste in sijn wille is. En gelijck uwe Majesteyt seer wel seght, sy hebben op hun doen en seggen bysonderlijck te letten, want: *Sæpe à disciplinæ metu resolvuntur subditi, si Reges suo Regimini hilaritatis fræna relaxant. Quia dum eos quasi licenter lætos asperunt, audacius subditi ipsi ad illicita resolvuntur.* Meenigmael worden d'onderdanen van de vreese der tuchtinge ontbonden, indien de Koningen hunne vrolijckheden maer eenmael den toom geven, om dat, wanneer sy de selve vryelijck blijde zijn, d'onderdanen self terstont tot ongeoorlofde dingen ontbonden worden. En in der daet, indien een weynigh ruymte, aen een uyt-gespannen, blymoedigheyt gegeven, soo veel hinder aen de zeden der onderdanen toe-brengt; wat sullen dan openbare voorbeelden van ontuchtigheden, vrouwen-schenderyen, overspelen, trouwelooshe-den, wreetheden, en bedriegeryen niet doen, dewijl doch

Nazian. in Apologe.

Greg. in Moralibus.

Regis ad Exemplum totus Componitur orbis,

de gantsche werelt sich selven naer het voorbeelt der Koningen aenstelt, en gelijck de Hovelingen de Apen der Vorsten zijn, alsoo trachtense de selve in alle manieren naer te apen. Een van de Christen-Koningen was een stamelaer, en toen hoorden men niet anders als stamelen en keckeren onder de Hovelingen, een ander hinckte, en toen wierdt hincken een cierlijcke

 gangh.

gangh. Maer aen de andere zyde valt het weder seer beswaerlijck, het een yeder te pas te konnen maken.

Sen. in Thebaide.

Regnare non vult, esse qui invisus timet
Simul ista mundi conditor posuit Deus
Odium atque Regnum.

Hy moet niet heerschen die sich afgunst ergren laet.
Die 't alles heeft gegeven,
Het roeren en het leven,
Steide op een selfde ry, de heerschappy en haet.

Jup. Maer weder staet het den Koningen te bedencken, dat het hen noodiger en gevoeghlijcker is, sich na den aert en neyginge der onderdanen te schicken, als dat sich d'onderdanen naer hun aert en meenighmael tyrannische wille te voegen hebben, dewijl de onderdanen, niet om den Koningh, maer de Koningh om de onderdanen is. Op het aenvangen van hunne Kroonen en Scepters, besweren sy de Wetten, en de gewoonten die een Volck eygen zijn, beslaen daer van de twee: voornamentlijck behoorden hun Hooft-wercken, rechtmatighlijck na het algemeene goet vinden van hunne Hooftdeelen te worden gheregelt, en onder die geen Oorlogen aengevangen te worden, uyt eygen drift, heersch-sucht, of wraeck-gierigheyt, selfs niet om hun palen te vergrooten, dat Barbarisch is, maer alleen om de vrede, het besit, voorrechten, welstant en aensien van hun Volck en Wetten te bewaren en voor te staen.

Mom. Daerom seght een out Dichter:

San-

Sanguine humano abstine
Quicunque Regnas scelera taxantur modo
Majore vestra.

Sen. in Hercule Fur.

Spaert menschen bloet, ghy Vorsten wie ghy
zijt,
Die 't roer bestiert van Volckeren en Landen,
Het hoogh Gerecht, vereyscht dat van u handen,
En schelt u noyt die sware doot-schult quijt:
't Zy dat u hant, sich in dat roepend quaet,
Op onderdaen, of nagebuur misgaet,
Of u bevel geeft voet tot bitter woeden,
Of neemt die gruwelen in 't goede,
Die uwen knecht in dienstbaerheyt bestaet,
Denckt vry dat om uw stucken altemael,
Te wegen zijn in vry een nauwer schael.

En in der daet, het is onverantwoordelijck het geen in die overdaet, de Koningen door hunne dienaren sondigen Maer een onuytblusselijcke bloet-smette, wanneer sich de Vorsten met eygene handen soo verre uyt-laten. My schiet daer yets te binnen van Karel de Sevende, Koningh van Vranckrijck, in wiens naem de Cancelier, en Marschalck van Vranckrijck, beneffens veel andere groote Heeren van den Hartogh van Bourgondien, in de volle vergaderinge, vergiffenisse af-baden, van wegen de doodt van Hartogh Johan van Bourgondien, belijdende opentlijck, dat de Koningh als jong zijnde, seer qualijck had gedaen, en door onverstant en quaden raet gedreven was geweest, en biddende derhalven den Hartogh, sijn wrock daer over te laten varen, waer op de Hartogh antwoorde: dat hy het den Koningh vergaf, om de eere Godes, uyt mede-lijden over het volck van Vranckrijck,

en om den Paus en de Concilien te ghehoorſamen, en de andere Chriſten-princen te wille te zijn, die hem daer om gebeden en by hem aen gehouden hadden. Tot deſe ſlaefſche ootmoedigheyt, ſelf tegen ſijn onderdaen, en ſulck een verval van de Koninghlijcke Majeſteyt, bracht deſen Koningh ſijn reuckeloos beſtaen, en het krachtigh vereyſch van het Goddelijck Gerecht, voor het welcke de minſte Onderdaen ſoo veel als een Vorſt is.

Bodin. Liv. V. Slaefſche ootmoet van een Koningh van Vranckrijck.

Jup. Van de Regeeringh van den Koningh Philippus, wenſchten wy mede wel eenige byſonderheden te hooren, indien ghy daer van voorſien zijt.

Mom. Wy ſullen daer van dienen het geen wy weten, en na my mijn geheugenis toe-draeght, oordeele ick dat daer al voorvallen in zijn, die de aendacht van u Majeſteyt niet geheel onwaerdigh ſullen zijn, dewijl het een Vorſt is geweeſt, daer deughden en gebreken een groot aſcendent over hebben gehad, ſonder u Majeſteyts onkunde te willen onder ſtellen, als of ick wijſer als de ſelve was.

Jup. Gaet ſlechts voort.

Aenmerkingen op den Koningh Philippus de Tweede.

Mom. De Keyſer daer wy hier voor van ghesproken hebben, heeft ſich geen arbeydt, geen gevaer of ongemack laten verdrieten, om ſijn ſtaet-ſuchtige aenſlagen voort te ſetten: Deſe in tegendeel, heeft noyt gewapent op de Zee, en weynigh in het Veldt, en dat in het eerſte gheweeſt, noyt by wijſe van ſpreken, daer na den voet in den ſtegel-reep geſet, en evenwel is hy die Salomon, die Vrede-vorſt, daer de Spanjaerden ſoo veel van roemen, niet geweeſt; maer heeft, ſelfs in ſijn Cabinet, meer bloet vergoten, als ſijn Vader Karel oyt te Velde ghedaen heeft, daer om klaeghde de Koningh van Engelandt

landt soo over hem, dat hy hem sulcken moeyelijcken Oorlogh had aengedaen, sonder uyt sijn Kamer te komen.

En in der daedt, dit heeft vry sijn reden van verwonderinge, nademael het meer swarigheyt heeft, de ongelegentheden te redderen die men niet siet, als die men voor sijn oogen heeft: En daerom is het seker, dat hy van een wijse en getrouwen Raedt, en brave Capiteynen en Veldtoversten is gedient geweest, daer d'Hartogh van Alba een van de beste van is geweest. Dit heeft oock sijn politique of staetsche voorsichtigheyt, want, wanneer de Koningh gedurighlijck over al by is, het kan niet minder zijn of daer valt wel een gelegentheydt voor, waer door hy ghedrongen wordt, of eenigen misgreep, of lacheteyt of snootheyt te begaen, 't zy in het verlaten van een Sterckte die hy belegert had, 't zy in het verliesen van een Slagh, en een schandelijcke vlucht, die my dunckt dat een Koningh seer qualijck staet, gelijck den grooten Keyser Karel al gebeurt is. Zijnde meer achtinge voor de Koningh, dat sulcks in sijn af-wesen geschiedt. Maer het komt daer op aen wat dienaers dat men heeft; andersins is de tegenwoordigheyt van een Koningh een groot behulp tot de overwinninge. En wanneer de Krijghs-lieden, als voor de oogen van een Koningh hun dapperheden toonen, en hun sekere vergeldinge te gemoet sien, die andersins door af-gunst of eer-sucht der Oversten, meenighmael op een ander ghedraeyt wordt.

Maer dese Koningh Philippus was van die geluckige, die te huys blijvende, overwinnen konde. Hy liet daeromme niet na den Oorlogh seer te beminnen: want soo haest als de Keyser sijn Vader, hem het gantsche bewind in de han- *Aert van Philippus.*

den gegeven hadde, bestont hy terstont, Vranckrijck met geweldige Heyr-legers aen te tasten, en quame die soo kort op de hacken, dat hy hen drongh tot die aenmerckelijcke Veldtslagh van St. Quintijn, die hy op hen wan, met sulck een merckelijck verlies van soo veel brave Mannen, Edellieden en Heeren. In gevolge van het welcke hy de Stadt van St. Quintijn ging belegeren, die hevighlijck bestoken, en met geweldt vermeesteren. Waer op volghden Ham en Chastelet, daer hy sich mede te vreden hield, tot groote verwonderingh van de geheele werelt, en voornamentlijck van sijn groote Vader, dat hy niet tot Parijs toe sijn overwinninge vervolghde. Hy had veel liever de Vrede te maken, als soo verre te vliegen, hoewel hy die Koninglijcke Hooftplaets andersins seer gedreyght had. Dese overwinningh wierdt noch van een andere gevolght, wiens verlies de Fransche Kroon seer druckte: namentlijck die van Grevelinge, daer den Heer Marschalck de Termes gevangen wierdt, en de Heer d'Annebou t, beneffens meenigte van brave Mannen op het Veldt bleven. Hy op dese zegen, brachten van de grootste Heyren op de been, die sijn Vader oyt gehad heeft, en toogh daer mede na Amiens, vol begeerte de Fransche voor de darde mael op het lijf te komen. Maer hy was soo wel beraden, en de Koningh van Vranckrijck soo geluckigh, dat dese hevigheden van een vaste Vrede, gevolght wierden, met een Huwelijck tusschen hem en de Dochter van Vranckrijck, die als meer geseght is, aen sijn Soon Karel, in het voorgaende Verdragh van bestand verlooft was.

Slag van St. Quintijn.

Vrede met Vranckrijck.

Ondertusschen, alhoewel die Vrede, tusschen Spanjen en Vranckrijck gesloten was, liet evenwel de Koningh Philippus niet na, Jaer op

Jaer

Jaer evenwel of een Heyr te Veldt, of een Vloot in Zee te brengen, tegen de Turcken en Barbaren van Africa, niet sonder uytwercksfelen, gelijck die Slagh van Gerbes en dien Oorlogh van Oran is geweeft, beneffens die tocht en veroveringh van Pignon de Velez, de beyde hulptochten van Malta, die soo wel te pas quamen. Voorts d'Oorlogh tegen de Mooren van Granada, het winnen van de Slagh op de selve, het temmen en eyndelijck verdrijven van dit volck. Voorts die voortreffelijcke en gedenck-waerdige Zee-slagh van Lepante, de tocht na Goulette, en het verlies van die Sterckte, sonder dat evenwel het selve by sijn gebreck toe quam, en meenighte van andere Zee-tochten, of tegen de Rovers of andersins. Om niet te swijgen van die geweldige Vloot van het Jaer 1588 de grootste en schoonste die men oyt heeft op desen Oceaen gesien, tegen Engelandt geschickt, en daer na soo veel ongemacks uyt-gestaen, soo weynigh weder van te recht quam. Waer by komt d'Oorlogh in de Nederlanden, die hem gewisselijck de vaeck uyt d'oogen wel heeft konnen houden, en sijn schatten uyt d'Indiën ghenoegh te doen heeft gegeven. Maer die saeck is bekent.

Hy was een groot Beminnaer van sijn Krijgsvolck, en hield hen seer in achtinge, gelijck sy hem oock veel aensien toe-droegen, bestedende al hun liefde nu geheel aen hem, diese sijn Vader voor heen gedragen hadden: voornamentlijck de nieuwe krijghs-knechten, die den Keyser, verachtelijck den naem van *Fray Carlos, de Sant Hieronimo*, Broeder Karel van St. Hieronimus gaven. Na het veroveren van Pignon de Velez, waren omtrent drie of vier hondert krijgslieden die van sijn troupen in Italie af liepen, (zijnde heel qualijck te vreden, en half gemuyti- Sijn achtingh voor het Krijghs-volck.

tineert, om datſe geen betalingh na verwachtingh kregen) onder ſchijn van hunne vrienden in Spanjen te willen gaen beſoecken. Deſe waren wel ſoo ſtout, als ſelf tot Madrid aen het Hof te komen, en ſonder veel omwegen te gebruycken, begoſten opentlijck te roepen en te tieren, datſe hunne betalinge begeerden te hebben, die men hen ſchuldigh was.

Sy gingen met troupen door de ſtraten van de Stadt, zijnde wel gekleet, als Prinsjes, met den degen achter uyt om hoogh, en de knevels opgeſet; braverende en dreygende de gantſche werelt, ſonder op Inquiſitie, of eenigh Gerecht acht te ſlaen. Selfs ſy ontſagen ſich niet de Monnicken en Papen, die hen op de ſtraet tegen quamen aen te randen, ſeggende tegen den een tot ſpot: *Senor Clerigo adonde eſta la Prita,* Heer Prieſter, waer is de Heer, en tegen d'ander diergelijke of andere ſpotternyen. Al dit wierdt den Koning wel aen gebracht, en hy genoeghſaem vermaent deſe moedwilligen te doen ſtraffen; maer hy gaf tot antwoort: dat zijn die gene dewelcke my Koningh maken; en daeromme ſou ick hen niet gaerne doen ſterven: maer hy belaſte den Hartogh van Alba, met dat volck te ſpreken, hen te vrede te ſtellen, en te maken dat het vertrock, doende hen in de Galeyen weder over ſchepen, met verſekeringe datſe niet in Italie ſouden gekomen zijn, of ſouden aldaer hun betalinge vinden.

Dit ſtelde hen t'eenemael te vreden, niet ſonder hunnen Koningh tot aen den Hemel te verheffen. Zedert heeft hy hen altoos ſeer wel betaelt, beter als ſijn Vader, gelijck hy oock ſoo veel onkoſten niet maeckte als de ſelve, maer ſijn penningen beter wiſt aen te leggen; behalven dat men wil ſeggen, dat ſijn prachtigh Ge-

bouw

bouw van 't Escuriael een onnodigh werck is geweest, en soo veel millioenen als daer aen ghehangen zijn, hem in sijn Oorlogen, die hy daer na heeft moeten voeren, beter te pas souden gekomen zijn. Men getuyght van desen Coning, dat hy van wegen sijn Persoon, een braef Ridder was, en dat'er seer weynige in het Hof of elders gevonden wierden, die het hem in Tournoyen en Steeck-spelen ontleyt souden hebben. Hy wierdt, gelijck sijn Vader, mede seer hard door de Gicht aen getast, die hem oock noyt verlaten, maer in een swaerder toeval veranderende, sijn doodt veroorsaeckt heeft. Wanneer in het Jaer 1598. sijn Soon Philippus, die naderhant sijns Vaders Stoel, onder den naem van Philippus de Derde, beseten heeft, op de plaets van Madrid, de speelen, vechteryen en vermakelijckheden die aldaer geschieden, had gesien, en sijn Vader die als doe aen beyde sijn handen met de Gicht aen getast was, en derhalven daer niet had konnen verschijnen, boodschapte, wat hy daer al gesien had: seyde sijn Majesteyt tot hem, ick ben seer wel te vreden dat ghy daer u vermaeck gevonden hebt; om dat gy soo lange gy leeft, aen my geen bysondere verlichting van dese sieckte aen my bespeuren sult. Maer dese quellingh quam hem aen na de doot van sijn Vrouwe Isabella; die, het zy uyt haer selven of anders by toeval, tot haer onschult, de aldersw aerste rampen sijn Huys heeft toe-gebracht, die men sou konnen bedencken, niet alleen door de belangen van haer Huys wat te seer te betrachten, (want dat moet men weten, de Fransche Princessen voeren over alle hunne belangen mede, als men aen Savoye, Polen, Modena, Toscane, Meecklenburgh, en andere Hoven wel gesien heeft, om niet te spreken van Engeland,

Sijn ongevallen over sijn Huwelijck met Isabella.

 mis-

misschien hoe die met dese Modonesa sal hebben te varen.) Maer oock omtrent de dwase minneryen van den Prins Carel met haer, 't zy sy de selve begunstight, of om reden wille niet geheel van de handt gewesen heeft. Soo veel is'er van, dat de Prins te seer door de eens ghesette hoop van dese Princes te sullen besitten, die men seght bysonder schoon gheweest te zijn, ingenomen na het veranderen van dit voor-gestelde Huwelijck, met sijn Vader, haer meerder genegentheyt heeft toe-gedragen, als hem betamelijck was te voeden, of haer te dulden. Van de bysonderheden van hunne minneryen, en d'uytslagh is aldus geschreven: Wanneer de Keyser Carel de Vyfde, besloten had sijne Staten en Rijcken af te staen, en sich in sijn eensaemheyt te begeven, vreesde hy sijn Soon te laten in het belangh van het aenwassende geluck van den Coningh van Vranckrijck, Hendrick de Tweede, daer hy alreets eenigh gevolgh van hadde ghevoelt, en maeckte derhalven een Verdragh van bestant voor vyf Jaren met den selven Vorst Onder de voorslagen van Vrede, die gedurende dit bestant gemaeckt wierden, stelde men oock een Huwelijck tusschen de Prins van Spanjen, Karel, eenighste Soon van den Koningh Philippus de Tweede, en Maria van Portugael sijn eerste Vrouwe, en Madame Elisabeth of Isabella, outste Dochter van Vranckrijck.

Verhael van Karel Prins van Hispanie.

Dese Princes was seer jongh, maer uytstekende wel op-geschoten, en schoon na haer Jaren. Gelijck dit Huwelijck wierdt besloten met groote blijdtschap van beyde zijde, alsoo kreegh sy een groote achtinge voor dese haren toekomenden Bruydegom, dewelcke met'er tijdt tot een bysondere genegentheyt quam te rijsen. De Prins van Spanje was niet minder vergenoeght, over het

het geluck dat hem was toe-gevoeght, dewijl al het gene hem van dese Princesse geseght wierdt, hem een seer aengename bevallen mede deelde. Haer afschilderinge volvoerde de kracht van neyginge, die het bericht van hare volmaecktheden in hem alreets had begonnen uyt te wercken; en men versekerde sijn Hoogheyt dat het haer seer naeu geleeck, en hy gheloofde het lichtelijck, om dat hy het ten alderhoogste wenschte.

Ondertusschen veranderden de saken seer van wesen, door het af-breken van het bestandt. Het waren de Vorsten van Lorraine, die den Oorlogh weder veroorsaeckten, op het aenhouden van den Paus Paulus de Vierde. Het ooghmerck van den Paus was, dat men een krachtige diversie en afleydinge in Nederlandt sou maken, om hem van den Hartogh van Alba, Veldtheer van het Spaensche Heyr, te ontlasten, die hem binnen Romen gelijck als belegert hield. Dese saeck geluckte van de zijde van Romen, gelijck men had voor-geslagen; maer niet in Vlaenderen en de Nederlanden. Vranckrijck verloor daer twee Veldtslagen, daer by na al wat het had van brave Oorloghs-lieden, gedoot of gevangen wiert; dat de saken van die kant in sulck een quaden staet stelde, dat men besloot een Vrede te koopen, sy koste wat sy wilde.

Besluyt van Huwelijck tusschen Prins Karel en Isabella.

Dese Vrede was het werck-stuck van den Hartogh van Savoye, Generael van het Spaensche Heyr, en den Connestabel de Montmorancy, sijn gevange. De Connestabel gaf desen Vorst te bedencken, of hy wel oyt beter gelegentheyt sou konnen vinden, om weder in sijn besit te konnen geraken; uyt dewelcke François d'Eerste, sijn Vader hadde verdreven. En dese Hartogh bracht soo veel by den Koningh van Spanjen te wege, dat de Vrede korts daer aen tot Chateau

Veranderingh in die saken.

Cam-

Cambresis wierdt gesloten. Men kan hier lichtelijck bevroeden hoedanigh de smart van Dom Karel was, wanneer het bestandt ghebroken wierdt, en weder in tegendeel, hoe groot sijn vreughde was, wanneer de Vrede-handel weder aen gevangen wiert. Maer sijn hoop was te los gebouwt om een blijdtschap te veroorsaken, van sulck een nadruck als hem dese was. Gedurende den tijdt van de onderhandelinge, stierf Philippus sijn tweede Vrouwe, Maria, Koninginne van Engelandt af, en ghelijck hy geen voornemen hadde om ongetrouwt te blijven, dede hy de Princesse Isabella voor sich versoecken, die men voor desen hem voor sijn Soon had toe-gestaen. Men had haer wel liever aen de Erfgenaem van de Kroon gegeven, die met haer soo ongelijck van Jaren niet was, als aen den Vader, van den welcken sy niet als jonger Soonen sou konnen krijgen; maer men konde hem de selve op geen eerlijcke wijse weygeren.

Isabella aen Philippus verlooft.

Hoewel de tijdingh van dit ongeval den Vorst Karel, soo veel was als de slagh van een blixem, en hy de selve in het by-zijn van veel lieden ontfingh, soo was hy evenwel soo veel wel Meester van sijn eygen bewegingh, als te verhinderen dat men de smart die hem daer door veroorsaeckt wiert, gewaer wiert. Maer dit ghewelt dat hy sich selven aen dede, stondt hem weder soo veel te duurder, wanneer hy alleen was; al wat de liefde en raserny kan uytwercken, bewoogh sijn geest en gemoed, en niet was'er te goddeloos, en te vervloeckelijck, dat hy by sich selven niet uytbraeckte.

Ontsteltenis van Karel daer over.

Maer gelijck de overtolligheyt in dewelcke hy was, hem niet toeliet yets te besluyten, noch de staet van sijn geluck yets aen te vangen, soo veranderde dese wanhoop, in dewelcke hy was, onge-

gevoelijck in een ſeer ſwaer melancoly en droefſinnigheyt.

Hier uyt quam dat afgeſonderde leven voort, dat hy zedert geleyd heeft; en dat hem den Koningh ſijn Vader ſoo hatelijck maeckte, die hoe wijs en beſcheyden hy was, evenwel in het roemen van de oorſaeck deſer ſwaermoedigheyt mis ſloegh, en de ſelve leyde op een ongeruſte begeerte van heerſchen die in ſijn Soon d'overhant had, niet denckende dat het verhoopte Huwelijck hem ſoo veel liefde (als yets ſeltſaems in de Vorſten, daer die ſlagh van Verwandſchappen, maer een ſaeck van ſtaet is) ſou hebben konnen verwecken, of het miſſen van de beloofde Bruyt, in hem die droefheyt konnen veroorſaken.

Wat de Princeſſe van haer zijde belanght, hoewel de neyginge dieſe in ſich hadde, alleenigh was een bequaemheyt om te konnen beminnen, en noch geen liefde te noemen, ſoo vand ſy evenwel reden om ſich ſelven te wantrouwen, vreſende of het niet wel liefde mocht zijn, of dit quaedt niet wel dieper wortelen mocht hebben geſchoten, als hy ſelfs gevoelt had, of als noch derfde vermoeden. En in der daedt, de liefde wordt ſelden eerder gekent, voor datſe een ſtant van beſettingh heeft, en ſelden gevreeſt voor dat de hulp-middelen daer toe aen te wenden, te laet komen, gelijck Heſo ſeght: Staet van de Princes.

Dum furor in Curſu eſt, currenti cede furori
Difficiles aditus impetas omnis habet.

Dat is:

Terwijl mijn Raſerny het hooft werpt over
hoop,
Is eerſt mijn woede tocht in 't vinnighſt van
haer loop,

Dan

Dan valt het best voor sulck een snelle drift te
strijcken,
Daer al wat hevigh is soo swaerlijck is t'ont-
wijcken.

Tot daer en toe had sy altoos een bysonder verlangen gehad, om te weten wat werckinge haer afbeeldsel op het hert van Dom Karel had ghemaeckt: en had selfs wel gewenscht dat het hert van den Prins, in immer soo weynigh geruſtheyt en stilte was geweest als het hare; want in de min, hoe soet sy schijnt te zijn, is evenwel die bitterheyt, die selfs de gene die men bemint, het dubbelt toe wenscht van het gene men verdraeght, zijnde daer inne van oprechte liefde te onderkennen, die alles soeckt toe te brengen, aen het geliefde wat sy kan, gelijck een van die Latijnsche Dichters geestigh genoegh segt:

Hic est cunctis communes amor,
Boet. 4. 6. *Repetuntque boni fine teneri,*
Quia non aliter durare queant,
Nisi, converso rursus amore,
Refluant causæ, quæ dedit esse.

Dat is,

Die Min drijft yeder een met kracht in sijn
gemoedt,
Het eynd te vinden van het langh gewenschte
goedt,
En die is krachteloos, en lichtelijck geweken,
Ten zy de hitte van de vlam die is ontsteken,
Weêr tot haer oorspronck in vergelding heenen gaet,
En 't vyer met dubble drift, haer eerste fackel
slaet.

Maer zedert sy die veranderingh gewaer wierdt,
die

die tusschen hen beyden was voor-gevallen, en het nootschickelijck gevolgh van een gedwongen bewilligingh, wierdt sy van een geheel andere zijde gedreven, en vreesde ter werelt niet meerder, als datse bemint was van die gene, van dewelcke sy voor heen had gewenscht bemint te zijn. En in der daedt, onder al de snelle bewegingen van haer gemoed, was geen van de minste, om haer hert tot sulck een goeden stant te brengen, dat op het naerderen van haer Bruylofts-plaets, en te gelijck van hem, die van een wel gewilt Minnaer nu een gevreest Soon geworden was, het selve al de bepalingen sou mogen hebben, die haer zedigheyt en staet als Moeder en Koninginne mocht nodigh zijn.

Huwelijck van de Princesse met de Koningh van Spanjen.

Hoewel d'Hartogh van Alba, uyt de naem van sijn Meester haer zedert de Maent van Juny al getrouwt, en de bylage gehouden hadde, soo vertrock sy evenwel uyt Parijs niet, voor het eynde van Slacht-maent. Sy hield sich op in al de schoone huysen die sy onderwegen ontmoete, al om tijdt te winnen, en quam niet in Guienne voor dat het Jaer genoeghsaem ten eynde was, misschien al hoopende dat dese veranderingh in haer hert mocht te wege brengen, dat de reden niet konde doen, en haer plicht behoorde te doen. Wanneer sy nu aen het Pyreneesche Geberghte gekomen was, geviel het dat het geluck, dat meenighmael eenige gunst doet die men het minste verwacht, haer noch eenige ontlastingh toe-bracht, diese selfs niet sou hebben derven verhopen.

Antony de Bourbon, Koningh van Navarre, daer wy van gesproken hebben, had de last om de Princesse tot op de Frontieren en Grensen van Hispanie te leyden, en haer in handen van den Cardinael van Burgos, en den Hartogh van

l'Infantado over te leveren. Dese Koningh besat niet als het lage Navarre, om dat de Spanjaerden het over Navarre, op de Groot-vader van sijn Vrouw usurpeerden en missaten. Om dan geen hinder sijn recht toe te brengen, dat hy soo wel op het een als het andere gedeelte had, wilde hy de scheydinge, die de twee gedeelten van een scheyd, daer voor niet erkennen, noch die voor de Frontier of Grensen van Spanjen op-nemen, en eyschte derhalven de gemachtighden een verklaringh of, dat dese afstandt, dewelcke hy van de Princesse op die plaets dede, sijn goet recht geen schade konde toebrengen.

Dese verklaringe was van te grooten gevolgh, om sonder uytgedruckte ordre van den Koning te worden toe gestaen, en daer over most na den Koningh geschreven, en d'antwoort op de selve plaets in ghewacht worden, daer dese ontmoetingh geschieden, sonder dat Navarre voort gaen mocht, of voor dese verachteringe afstandt van sijn bevolen pant doen wilde. Dit gaf weder wat uytstel aen dese ellendige Bruyt, die op yeder mijl naerderens een nieuwe hartkloppingh ghevoelde.

Ovid. Meta.

Infælix non toto pectore sentit
Lætitiam virgo, præsagaque pectora mærent
Ad facinus venit illa suum, magis horret & ausi pænitet.

Het was geen volle vreught die 't Maegdelijn gevoelt,
Voorspellingh van haer leet, leyt haer om 't hert en woelt,
Sy komt als tot een daedt, waer voor sy selfs moet schricken,
En selver des bestaens rouwt haer elck oogenblicken.

De

De Koningh Philippus had wel mogen lijden, dat hem het Hof van Vranckrijck die onluft gespaert, en een ander als den Koningh van Navarre desen last gegeven had. Maer de Heeren van Guise, nieuwe en volkomene Meesters in de saken van Vranckrijck, hadden hun staetkundige insichten, om desen Prins van den bloede op dese gevoeghlijcke wijse voor een wijl uyt het Hof te houden, die gelijckse alle gelegentheyt alreets daer toe aensochten, sich boven maten verheughden, en soo bequame gevonden te hebben, als dese was.

De Koningh van Spanjen most dan besluyten, den Koningh van Navarre aenstonts voldoening te geven, of de saken tot een onderhandeling te brengen, en by het Hof van Vranckrijck soo veel uyt te wercken, dat hem de Koning weder te rugge ontbood. Maer dese laetste wegh scheen te langhwijligh voor een Prins, die de schoonste Persoon ter werelt verwachte om sijn Vrouw te zijn, en soo most dese groote Staets-man sijn minnend' ongedult voldoen, selfs tot nadeel van sijn belangh.

Aldus nam ten laetsten de Koninginne de reyse naer Madrid, en de Prins Karel quam haer tegen, vergeselschapt onder andere Grooten, met sijn Neef Alexander de Farnese, Hartogh van Parma, en Ruy Gomes de Silva, Prince van Eboly, sijn bestierder en gunstelingh van den Koningh. Op het eerste bericht dat de Koninginne kreegh van het naerderen van Don Karel, ontstonden in haer boesem sulcke strijdige bewegingen, en die bekommerden haer hert met sulck een overdadigh gewelt, dat sy stijf van haer selven viel in de armen van haer Staet-Jufferen, en niet weder tot sich selven quam, voor dat de Prins stondt om by haer te komen. Na

Ontmoeting van Karel met Isabella.

dat sy by malkanderen gekomen, en de eerste plichten van eerbiedigheyt af geleght waren, bleven dese twee groote Personagien, lieden van sulck een onderling belangh, malkander te staen aen sien, sonder een woort te spreken, gelijck oock al het overige gevolgh, uyt eerbiedigheyt sich t'eenemael stil hield; soo dat'er voor eenigen tijdt, een buyten ordinare stilte was, en dat in sulck een aensienlijck vergaderen.

De Prins Karel was niet volkomentlijck en ordentlijck wel gemaeckt; maer behalven dat hy seer schoon van verwe was, en het schoonste hooft ter werelt hadde, voerde hy sijn oogen soo vol van vyer en geest, en de swier soo moedigh en levende, dat men geensins konde seggen dat hy onaengenaem was, gelijck de Schrijvers getuygen die dese geschiedenis op het naeuste verhandelt hebben.

Soo haest als hy de Koningin genaeckte wiert hy als op-getogen, door haer groote schoonheyt. Maer d'aenmerckinge van het geen hy met haer verloren hadde, veranderde sijn verwonderingh wel haest in een bittere smart, en voorsiende wat hem om harent wil noch sou staen te lijden, begost hy haer van langer hant met een soort van schrick en ontsteltenis aen te schouwen.

Ondertusschen, d'Hartogh de l'Infantado geloofde dat de Koningin uyt beleeftheyt verwachte dat de Prins sijn afscheyd soude nemen, en dat de Prins uyt eerbiedigheyt het selve van haer af-wachte, waer over hy, in die gedachten de Koningin te kennen gaf, dat het tijdt was te vertrecken, en trock hen beyde alsoo uyt een verwerringh die grooter was, als hy selfs die meende te zijn, en sy selve eer het daer toe quam, verwacht hadden.

De Prins sijn plaets in de Caros van de Konin-

ningin genomen hebbende, deed hy den gantsche wegh niet anders als op haer ſtar-oogen, daer hy de grootſte gelegentheyt van de wereldt toe hadde, het geen de Koningin oock wel haeſt gewaer wierdt, en miſſchien haer oock eenigh ydel genoegen aen bracht, maer ondertuſſchen derfde ſy hem ter naeuwer noot aen ſien, en beſchouwde hem naeuwelijcks ſonder ſchrick en vreeſen.

Wanneer ſy nu tot Madrid gekomen waren, en de Koningh haer in het af-klimmen van de Caros ontfangen had, beſtont ſy, na dat de eerſte plechtigheden van Hoffelijckheden, die men in ſulck een gelegentheyt gebruyckt, af gedaen waren, den Koningh wel ſterck aen te ſien, ſonder te weten ſelfs wat ſy dede, zijnde haer gedachten noch vol van Don Karel. De Koning, ſonder eenige gedachten te hebben van de ware reden van haer ontroerniſſe, vraeghde haer met eenigh ſchijn van ongenoegen, of ſy hem ſoo aen ſagh, om dat hy grijſe hayren hadde. Haer komſt in het Hof.

Deſe woorden wierden van eenige die tegenwoordigh waren, voor een quade beduyding genomen, en daer wierdt geoordeelt, dat een verſamelinge van twee Perſonen, die ſoodanigh in Jaren verſcheelden, niet geluckigh ſou ſtaen uyt te vallen.

Het Hof van Spanjen, dat alreets ſoo veel wonders van de ſchoonheyt der Koninginne had gehoort, ſtondt in der daet verbaeſt, wanneer het bevand, dat alles dat men daer van geſeght had, noch ſoo verre onder de waerheydt was; want in der daet, gelijck de Schrijvers van haer getuygen, ſy was ſchoon geboren, en ſy bevand ſich als doe in den hooghſten glans van uytmuntentheyt, die een volwaſſe Jeught geven kan, aen een volkomen ſchoonheyt. Al de ſchoone

lieden maken juyst de selve bewegingo in de herten, dewijl het geen bevallijck schijnt voor den een, daerom niet bevallijck valt voor den ander; maer dese in der daedt, wiert gelijckelijck van een yeder in de volle maet schoon bevonden, en als aen gebeden.

Haer groote schoonheyt.

Soo meenighmael als sy uyt-reed, soo meenigen zegen-prael was het voor haer, zijnde een yeder vol vreught en vol verwonderingh over haer, zijnde swaerlijck mooglijck haer te sien, en niet te beminnen, gelijck het langh een segswoort onder de Hovelingen is geweest, dat het geen wijs man was, die haer in het aengesicht derfde sien. En in der daet, indien het waer is, dat de schoonheyt een natuurlijcke heerschappy is, soo is het voorseker, dat noyt Koningin, meerder een Koningin is geweest als sy. En seker, die Koningh die sulck een Koninginne besat, had reden sich selven te vergenoegen. En in der daet, de Koningh was seer gevoelijck van sijn geluck, en beminde in der waerheydt meer als hy na sijn aengeboren gestrengheydt konde, of na sijn staetsche insicht wilde laten blijcken, om niet voor dese preutsche jonckheyt soo swak te schijnen als hy in der daet was.

En waerlijck, om te sien dat die regulen of van staet of deftigheyt niet t'allen tijden wel gereguleert zijn; het hadde misschien beter gheweest, indien hy wat meer blijcks van sijn liefde getoont had, om een seker misnoegen in haer wech te nemen, daer aen d'eene zijde haer opvoedinge in een Hof, daer alle Hoffelijckheydt overvloedigh, en vriendelijcke liefde, selfs sonder gront, en boven de waerheyt wordt uyt-gemeten, en aen d'andere zijde de strijdige ghewoonte van het Spaensche, daer selfs de plichten met een besette elle worden uyt-gemeten, d'oorsaeck

saeck van waren. Want hoe konde een Fransche Princesse verdragen, dat haer bedgenoot soo weynigh heymelijck vertrouwen op haer hadde, dat hy eerder alle sijn gedachten voor haer socht te verbergen, al sijn vriendelijckheden, binnen de bepalingen van den nacht te besluyten, en over dagh het strafste wesen ter werelt te toonen, gelijck of hy had gevreest van haer gesien te worden in eenigen schijn, die de deftigheyt van sijn Majesteyt eeniger wijse sou konnen verminderen en te kort doen.

Ongelijckheyt der Koningh en Koningin.

Sy dan begost haer Man aen te sien, als een, van dewelcke sy niet anders als het lichaem besat, en wiens ziel niet vervult was, als met stoffe van staet-sucht, en overlegh van sijn staetsche besetheden. Ondertusschen was sy in der daet soodanigh bemint, dat het genot daer van, noodwendigh hare liefde oock most vermeerderen.

Prins Karel ondertusschen was in een verschrickelijcke ongerustheyt en quellinge, en boven al seer begeerigh, om te weten, hoe hy, in de gedachten van de Coninginne stondt. Maer hoe onlijdsaem hy oock mocht zijn, om sich daer inne te voldoen, hy konde daer swaerlijck toe geraken, overmits de Koninginne selden alleen was, soo langh de vermakelijckheden van de Bruyloft duurden, en soo was hy seer langen tijdt sonder gelegentheydt te vinden, in het bysonder haer te onderhouden. Maer het geluck het welcke sich meenighmael vermaeckt, aenslagen te begunstigen in den aenvangh, om die een jammerlijcken uytgang te geven, dede hem een gelegentheyt daer toe op, soo als hy de selve het minste verwachte.

Dewijl de Koningh maer alleen een weynigh tijdts voor de Koninginne in Hispanie gekomen was, hadde hy het Lijck van sijn Vader, noch

de laetste en vereyschte eer niet aengedaen; dat eenige dagh-reysens van Madrid, in het Klooster der Hieronymiten, alwaer hy sijn leven geeyndight had, als noch bewaert wiert. De Koninginne was seer wel vergenoegt, dat sy den Koningh op dese reyse sou hebben te vergeselschappen, om een Landtschap te sien, het welcke men seyde het schoonste Gewest van gheheel Spanjen te zijn.

Gelegentheyt van St. Justus. Het Klooster der Hieronymiten van St. Justus, leght in een dal aen den ingangh van Estremadura, streckende sich uyt langhs de boort van de stroom Guadiana, van de Grens van Spanjen of Castille, tot aen die van Portugael. Dit dal is omçingelt met heuvels van een ongewoone hooghte, van dewelcke d'alderonvruchtbaerste deelen, bedeckt staen met bosschen die altijdt groen zijn, die men niet vind als in warme Landen.

Duysent beeken die in de bosschen ontstaen, komen sich, na veel keeren en draeyen, storten in de stroom, die het dal doorsnijt, en de gront door sulck een meenighte water-stroomen ghedrenckt, toont sich geensins ondanckbaer, maer werpt van tijdt tot tijdt uyt een oneyndelijcke meenighte van Oranje en Citroen-boomen, beneffens andere van de geluckige, die niet als onder soodanige Hemel-streken groeyen.

Dese water-stroomen maken selfs in het midden van de Somer hitte, onder de schaduwe van dese geboomten een frissche koelte, die al de menschelijcke konsten, elders niet souden konnen te wege brengen; en de groente waer mede sy geboort zijn, sulck een levende verwe, als al de Schilder-konst niet sou konnen verbeelden.

Zijnde dan het Hof aen dese eensaemheyt gekomen, die Karel door sijn verblijf, en Keyser-

ſerlijck vertreck, ſoo beroemt heeft gemaeckt, wilde de Koningh ſien een jongen Monnick, daer ſijn Vader altoos ſoo veel wercks had van ghemaeckt, en wilde voor alle dingen, d'oorſpronck van ſulck een doorluchtige toe-genegentheyt weten. Men verhaelde hem dan, hoe de Keyſer, op ſijn beurt des morgens de andere Monnicken gaende op-wecken, hy deſen jongen Monnick, die toen noch een Novitius of Nieuweling was, in ſulck een diepen ſlaep vand, dat hy geen kleyne moeyten hadde, om hem wacker te krijgen, tot dat de Monnick eyndelijk uyt den ſlaep ſchietende, noch half in den dut, in deſe woorden uyt-borſt: *dat hy ſich behoorde te vreden te houden, de gheele werelt onruſtigh te hebben ghemaeckt, ſonder nu de ruſt te komen ſtooren, van die gene die daer uyt waren.* Dat deſe antwoort ſijn Majeſteyt ſoo behaeght hadde, dat hy hem zedert altoos ſeer had beſint. Geeſtigh ſeggen van een Monnik.

Naer eenige andere redenen, gingh een yeder ſijns weeghs, en in die aengename woeſtijne ſijn vermaeck nemen. En de Koninginne die van de reys vermoeyt was, bevand ſich by na gantſch alleenigh met Don Karel. Alſoo nu die gene die by hen waren, geen ſtaet hadden, ſich in hun onderhoudingh te vermengen, nam Karel deſe gelegentheyt waer, en ſtelde haer voor, haer ruſt te gaen nemen, in een kleyn Boſch van Oranje-boomen, die achter het vertreck van den Keyſer was.

Sy dan begaven ſich daer, en de Prins, die vreeſde gheſtoort te ſullen worden, begoſt ſoo aenſtonts ſijn aenſpraeck met een vrymoedigheyt van geeſt, daer hy ſich ſelven over verwonderde; en die de Koninginne by na het vermoeden, dat ſy van ſijn voornemen had, dede verlieſen. Ten eerſten, beſwoer hy haer ſich in Aenſpraeck van Karel aen de Koninginne.

geen ongerustheyt te stellen, over eenige saken die hy haer soude hebben voor te dragen, en te geloven, dat hy haer noyt eenige andere moeyelijckheydt sou toe-brengen, als die van hem slechts aen te hooren. In gevolge bad hy haer te willen gedencken aen de tijdt, in dewelcke sy aen malkander verlooft waren: en te willen overleggen, wat indruck een soo lieflijcken hoop op sijn hert mocht hebben gemaeckt.

Het valt u niet swaer te oordeelen Mevrouw, vervolghde hy, dat u aensien desen indruck niet heeft konnen wech nemen, en ick ghevoel wel dat de selve noyt wech ghenomen sal konnen werden. De Koningin, volgens de gewoone ydelheydt der Vrouwen, konde niet laten haer vermaeck te nemen, een Prins soo met haer ingenomen te sien; en sulcks als noch niemant haer had konnen betuygen: maer vorder aenmerckinge op de woorden van Karel nemende, begreep sy de kracht en nadruck daer van soo wel, en stelde haer sulck een voorbeeldingh van de staet des Princen voor hare oogen, dat de selve haer mede-lijden verweckte. Sy stont hem toe dat de achtinge die sy voor hem, gedurende de tijdt dat hy haer toe-geschickt was, voor hem hadde ghehad, haer niet toeliet, hem sonder droefheyt, over het gene sy sagh, dat hy voor haer uyt stondt, te beschouwen, of hem te weygeren de vertroostingen die sy sonder haer plicht te verkorten, hem konde geven.

De Prins antwoorde haer, dat hy niet van haer begeerde als het geluck en de troost van haer te mogen sien en spreken. Maer de Koningin die misschien vreesde yets meer te uyten als sy wilde, stondt met dese woorden op, en ging den Prins van Parma en Ruy Gomes tegen, die na haer toe quamen, sy seyde alleen tegen Don Karel;

dat indien hy wijs was en gerechtelijck beminde, hy haer behoorde te schouwen, in de plaets van haer te soecken.

Karel was ondertusschen ten alderhoogste vergenoeght, sijn lijden aldus te hebben voor-gedragen, en sijn geest vertoonde sich soo vry zedert, als de selve voor heen. De Koningin wiert dat wel haest gewaer; maer gelijck daer geen gedaente kan gevonden worden, die de liefde niet aenneemt, om sich in een hert in te dringen, selfs die van de reden en van de deught, soo oordeelde sy verbonden te zijn, en door voorsichtigheyt en door edelmoedigheyt, dese genegentheyt van den Prins geheym te houden. In dese gedachten konde sy sich niet bedwingen hem te laten blijcken, dat sy de verandering van sijn wesen erkende als een uytwercksel van sijn bescheydentheyt. Karel nam de vrymoedigheyt haer het selve te vernieuwen, de eerste mael datse malkander weder alleenigh spraken, zedert het Hof wederom tot Madrid ghekomen was, en hy versekerde haer, met een ongemeen genoegen, dat daer geen wesen of beleyt met sijn aert strijdigh was, die sijn liefde hem niet lichtelijck konde doen aennemen. En soo in gevolge, sy kregen zedert al het vertrouwen, en vryigheyt van onderhandelinge, diese vlochten hebben. Don Karel, vertelde de Koninginne, al wat sijn hert al te lijden hadde gehad, zedert d'eerste reyse dat hy van haer had hooren spreken. Sy verhaelde hem weder al haer voorvallen van haer kintsheyt, met duysent kleyne bysonderheden, die hun aendacht soo veel vermaeck aenbrachten, als sy lieden van minder belang verdrietigh gevallen souden hebben. En aldus versleten sy vast hun tijdt, wanneer sich de gelegentheyt aenbood; wanneer het geluck be-

rouw hebbende, van dese ongeluckige zielen, soo veel genoegens toe te voegen, Dom Karel in een voorval bracht, dat d'eerste oorspronck van hun ongevallen heeft geweest.

Van alle de Mevrouwen van het Hof, aen dewelcke de schoonheyt van de Koninginne afgunst veroorsaeckte, was'er geen die reden had haer te haten, als alleen de Princesse d'Eboli. Dese was de schoonste en geestighste Vrouwe van het Hof, en soo om die oorsaeck, als om de gunst daer haer Man Ruy Gomez in was, was daer wel de voornaemste. Sy had de grootsheydt soo lief als haer vermaeck, en haer vermaeck soo lief als haer grootsheyt, gelijck sy alles verwacht van de bevallijckheyt van haer Persoon, en haer geest, soo had sy aenstonts op het hert van den Koningh toe-geleght. Maer de schoonheyt van de Koninginne haer toelegh verydelt hebbende, wilde sy haer kracht op dat van den Soon beproeven, niet geloovende daer soo veel verhinderingen te sullen vinden. Ruy Gomez als bestierder van de Prins, was in een selfde deel van het huys met hem gehuys-vest. De Princes d'Eboli sijn Vrouw, behalven dese gelegentheyt van Karel alle uuren te sien, had somwijlen gelegentheden om hem te verbinden, hem met haer Man somwijlen versoenende, daer hy alle dagen, nu het een dan het ander mede had te stellen. Dom Karel die seer edelmoedigh was, en wel sagh dat sy sich daer seer yverigh in toonde, bewees haer groote erkentenissen daer voor, en liefde seer minnelijck met haer.

Min-sucht van de Princesse d'Eboli.

Dese gunstige neygingen deden de Princesse een goede hoop op haren toelegh nemen; gelijck sy oock wel haest een goede gelegentheyt vand, om den Prins te leyden daer se wilde: De groote verwonderingh die hy nam, over de schoon-

ſchoonheyt van de Koninginne, maeckte hem een ſlagh van verachtinge voor de geheele werelt, buyten haer. Men weet, dat de jonge lieden van die ſtaet, van naturen geneyght zijn, ſich te vermaken met al de werelt, en de vleyeryen van die gene die hen op-voeden, maken hen veeltijdts ſulck ſpel gewoon, in de plaets van hen daer over te beſtraffen. Karel die geenſins van al de gebreken van ſijn ouderdom vry was, hebbende op ſekeren tijdt eenige drolligheden van deſe natuur aengerecht, en dat met eenige Vrouwen van groote ſtaet, wierden deſe daer over klachtigh, ſoo dat de Princeſſe d'Eboli, al de moeyten van de werelt had te verhinderen, dat'er geen klachten door Ruy Gomez aen den Koningh wierden over gedaen. Deſe ſelven avont wanneer dit geſchiede, deſe Vrouwe ſich bevindende alleen, met Prins Karel in een Cabinet, begoſt hem te verwijten het weynigh weſen dat hy van de Dames maeckten, en na datſe eenige barſeryen over die ſaeck gedaen had, beſloot ſy, dat de vrientſchap dieſe voor hem hadde wel ſterck moſt zijn, datſe hem ſoodanige ſaken konde vergeven en ten beſten houden.

De Prins die niet kon mercken waerſe heen wilde, en by erkenteniſſe gehouden was haer veel vrientſchap te bewijſen, antwoorde haer al lacchende, dat ſy meer reden had als ſy ſelfs wiſt, om ſich voor hem in 't werck te ſtellen, nademael dat hy ſoo weynigh wercks van de Vrouwen maeckte, daer uyt voort quam, dat ſy al de achtinge, die hy voor andere mocht hebben uyt-geput en tot ſich getrocken hadde.

De Princeſſe op-genomen door deſe woorden, die ſy wel gaerne den naem van een verklaringe en betuyginge van liefde ſou gegeven hebben: antwoorde hem op een maniere die

hem

hem de oogen opende, en hem sijn goet geluck dede bekennen. Hem docht dat hy noyt eenige ontrouw had begaen die beter te verschoonen was. Dese Princesse was van dese Vrouwen, die sonder juyst al de bysondere vereysschen van de schoonheyt te hebben, evenwel yets hebben dat meerder verlockt, als veel wel ghereguleerde schoonheden. Sy was Dochter van den Hartogh de Francavilla, een seer groot Heer van Spanje. Dese had de Koningh met Ruy Gomes doen trouwen, die daer door tot groote staet geraeckt is, behalven des Koninghs gunst; in voegen hy, van een geringh Portugees Edelman, die hy, in Spanjen quam, als hem de Koningh de bestieringh van sijn Soon toe vertrouwde, een van de rijckste en grootste Heeren van Spanjen gestorven is. Dese Princesse dan, was van die slag; maer hoe gevaerlijck sy oock mocht, Karel was noch te vol van genegentheydt tot de Koninginne, om plaets voor yemant anders over te hebben. Hy dan nam dese voortsettingh van de Princesse op sulck een bevallijcke wijse aen, als hy konde, sonder evenwel daer op te antwoorden; maer sy was soo plomp niet, of sach wel dat hy teekens van saken toonde, die in der daet niet waren.

Aert en afkomst van de Princesse d'Eboly.

Een Vrouwe die sich eenmael in dien staet heeft gesien, vergeet die nimmermeer, en denkt daer nimmermeer om; had met de hooghste raserny, indien sy met geen vermaeck haer ghedachten daer over mach laten gaen. Maer wy sullen wel haest sien wat dese spijt in het hert van dese Princesse sal komen uyt te wercken. Ondertusschen de Min, die deernisse met sijn ongeval had, deed een nieuwe Personagie, op het Toneel van het Spaensche Hof komen, om de misslagh van Dom Karel goet te maken.

Dese was Don Jan van Oostenrijck, natuurlijcke Soon van den Keyser Karel de Vijfde, die de Koningh omtrent dees tijdt, uyt handen van sijn Op-voeder, een Spaensch Heer trock, die hem altoos als sijn Soon ghehouden, en daer voor op-gevoed had, tot dat de Koningh hem by hem ontbood, en voor sijn Broeder erkende, welcke ontmoetinge op de Jacht geschiede; dese dan komt ten Hoof, en het gantsche Hof sach met verwonderingh de Soon van Dom Louïs Quisciada, binnen korten tijdt verandert, in de Soon van Keyser Karel de Vijfde, en sich soo wel houden in dien staet, als hy sich van te vooren in een minder had gedragen. Dese Don Jan had de Keyser gheteelt by een groote Mevrouw en Gravinne van Nederlandt, (en niet by een Backers Dochter van Brussel, gelijck sommige willen,) welcke genaemt was Barbara van Plomberge, uytnemende schoon, daer de Keyser op verlieft was, soo als sy voor hem gebracht wiert, om hem yets op haer Luyt voor te spelen, en sijne swaermoedigheydt een weynigh te verlichten. Sommige seggen dat sijn eerste opvoedingh sou zijn gheweest, by een rijck Harder in het Landt van Luyck, daer hy als een Harder en Boere Jongen sou gehouden geweest zijn, en soo wel arbeyden most als de andere, tot dat hy beginnende groot te worden, en de Keyser sich willende tot sijn eensaemheyt begeven, den Coningh Philippus sijn Soon belaste hem van daer te halen, en in Spanjen te ontbieden, te samen met den Harder, wanneer hy hem voor sijn Broeder sou erkent hebben, en den Harder een treffelijck onderhoud voor al sijn leven toe-geleght. Maer in der daet, het is niet gelooflijck, dat hy uyt handen van een Boer en Harder, met soo veel Princelijcke deughden sou ghekomen heb- Brantome.

hebben, en sich voorts ten Hove konnen dragen, als de Soon van sulck een Monarch toebehoort. En in der daet, hy was seer wel-levende, wel gemaeckt en schoon, die niet van een Boeren opvoedingh hadde; want 't zy onder het Krijghs-volck, of onder de Hof-juffers, hy had even goede bevallijckheyt.

Aenkomst van Don Jan ten Hoof.

Dese Prins dan, als een nieuweling ten Hoof komende, en niet gesint zijnde veel Wapenen te gebruycken, om sijn hert te versekeren tegen de bekoorlijckheydt van de Koninginne; was oock daerom ten eersten overwonnen, en had soo haest niet gesien of wiert hevigh op haer verlieft:

Viderat hanc visamque cupit.

Hy sagh haer nauwelijcks in volle schoonheyt staen,
Of met sijn vryheyt was 't op staende voet gedaen.

Soo leeft men daer en elders ten Hoof. Hy dan vermeerderde het getal van hare slaven, 't zy dat sijn ydele waen hem vleyde, of dat hy hoopte sijn geluck soo hier als elders hem dienen sou. Hy gevoelde wel dat hy het wech hadde, maer deed gantsch weynigh weer om sich te genesen. Maer gelijck hy van naturen een seer konstigh veynser was, alsoo viel het hem geensins swaer, sijn lijden soodanigh te bedecken, dat niemant daer eenigh bedencken van kreegh, schuylende alles onder den schijn van Hoffelijck op-passen.

Maer sijn gedurigheydt viel den Prins Carel wel haest seer lastigh en hinderlijck, en hoewel de Koninginne hem wilde wijs maken, dat sy wel blijde was, dat dese hinderinge, hun onderhoudinge en gemeensaemheyt veyliger maekte,

soo

foo kreegh fy evenwel daer door een afkeer van Don Jan, daerfe felfs de redenen niet van begeerde te onderfoecken.

Befiet eens Vader, wat quaedt defe Franfche fchoonheyt alreets, terftont na haer aenkomen heeft begonnen te maken, en of men geen reden heeft te vreefen voor het gevolgh.

Daer is geen voorval in het menfchelijcke leven, daer d'ontveynfinge foo veel ghebruycks heeft, als in het ftuck van liefde, en daer het fwaerder valt het felve wel te konnen doen. De Prins konde altijdt foo wel geen Meefter van fijn drift, en de drangh van mifnoegen zijn, wanneer de tegenwoordigheydt van Don Jan hem hinderlijck was, of defe laetfte ontdeckte wel haeft wat'er gaende was. Gelijck'er niet fo doordringende is als het oogh van een mede-vryer, alfoo had hy wel haeft daer d'oorfaeck van geraden. En defe kenniffe bracht hem tot een byfondere nieufgierigheyt, om te weten of de hertstocht van den Prins bekent was, by die gene die de felve veroorfaeckt, en of fy die van haer zijde weder beantwoorde. Om daer kenniffe van te krijgen, befloot hy de Minnaer te maken by een Franfche Staet-juffer, die by de Koninginne was; en meer als eenige van de andere by haer fcheen omtrent te zijn. Hy fpaerde niet van al wat hy konde by brengen om haer uyt te halen, maer hy kon het geheym van haer niet krijgen, wat moeyte hy daerom oock aenwende. Want de Koningin was foo verre van yemandt yets van haer geheym te vertrouwen, datfe wel wenfchte felf daer onkundigh van te zijn.

Princeffe van Eboly, haer gefag by de Koninginne.

Don Jan niet konnende by de Françoifen opdoen, begaf fich na de Princeffe d'Eboly, en gelijk hy een van de fchoonfte Princen van Europa was, kreegh hy ten eerften meer toegangh by haer,

haer, als hy selver verwacht hadde. Hy veynsde sich tegen haer meer van haer ingenomen te zijn, als hy was, zijnde het hem meest te doen om door middel van dese Princesse meer habitude of hebbelijcke kennisse van de gheheymen van dit Hof te krijgen, daer hy als een nieuwelingh in quam: en dit geluckte hem soo wel, dat sy wel haest seer naeuwe gemeenschap kregen.

Hy dan op sulck een wijse met de Princesse levende, besloot haer te ontdecken, het gene hy wist, aengaende de genegentheydt van den Prins Carel. Sy toonde sich boven maten blijde, sulcks te weten, gelijck den aert der Vrouwen is, grager te zijn een anders geheym te ondersoecken, als machtigh hun eygen te bewaren. Sy ried hem alleenlijck voort te gaen, en op alles naeuwe acht te slaen; nademael, hoe omsichtig men oock is, het onmooglijck is, dat men sich somwijlen niet wel eenmael ontvalt, wanneer men in der daet geraeckt is.

Scilicet in sano nemo in amore videt.

Wanneer men recht bemindt,
Men wordt van siende blindt.

Gewaende oorsaeck van het afstaen van den Keyser.

Onder al de geruchten die daer liepen, aengaende d'oorsaeck van het afstaen des Keysers, was dese, die de selve leyde op de gemeenschap die de selve met de Duytsche Vorsten, en voornamentlijck de Protestanten hadde gehadt, waer door hy een neyginge tot hunne Godsdienst gekregen had, in voegen hy sich selven in die eensaemheyt besloten had, om aldaer de vryheyt te hebben, sijn tijdt van leven, in de oeffeningen der Godsaligheyt door te brengen, volgens sijn geheyme gestaltenisse van binnen.

Men seght dat hy sijn gemoed niet konde te vre-

vreden ſtellen, over de mishandelingh die hy, die van die gheſintheydt hadde aengedaen; als mede de Proteſtantiſche brave Vorſten, die het Oorloghs-lot onder ſijn geweldt hadde gebracht. En in der daet, d'ondervondene deught van die Vorſten, ſelfs in hun lijden, had in hem een ſekere achtinge voor hunne Godſdienſt veroorſaeckt. Hy konde niet meer in ſijn gemoed vinden, een Heylighdom te verwerpen en te veroordeelen, voor de welcke ſoo veel brave Mannen, ſich niet ontſagen te offeren en af te ſtaen, al watſe liefs in de werelt hadden. Dit gevoelen wierdt vermeerdert door de verkieſinge die hy tot ſijn geeſtelijcke beſtellingen dede, van lieden, die alreets in eenigh vermoeden van eenig mis-gevoelen of ketterye (ſoos'et noemen) waren, als de Doctor Cacalla ſijn Predick-Heer, d'Aerts-Biſſchop van Toledo, en voornamentlijck van Conſtantijn Ponce, Biſſchop van Droſſe.

Men heeft oock naderhant vernomen, dat het belleken in het welcke hy, in het Klooſter van St. Jooſt geſtorven is, aen alle zijden met ſchriften van ſijn eygen hant beſet was, ſlaende alle op de rechtveerdighmakingen en de genade, en dat in ſulcke uytdruckſelen, die al vry na de Proteſtantſche Godſdienſt trock.

Maer niets was'er dat ſulcks ſoo verre beveſtighde, als ſijn uytterſte wille; men vand daer by na geen Legaten in, tot eenige Godſdienſtige oeffeningen en gebeden, gelijck men in het Pauſdom gewoon is; maer het was gemaeckt op ſulck een ſonderlinge en verſcheyde wijſe, dat de Spaenſche Inquiſitie, of Gheloofs-onderſoeckers, oordeelden recht te hebben, van daer in ſich geraeckt en getergt te achten. Deſe Ketter-meeſters evenwel, derfden niet uytbar-

G ſten

ſten voor dat de Koningh aen gekomen was.

Vermoeden van onroomſheyt in den Keyſer.

Maer deſe, hebbende ſijn aenkomſt in Spanjen, door het ſtraffen en verdelgen, van al wat hy van de nieuwen Godſdienſt (ghelijck ſy het heeten) in ſijn Rijck vand, aenſienlijck ghemaeckt; wierden deſe Ketter-meeſters door ſijn voorbeeldt te ſtouter, en taſten voor eerſt den Aerts-Biſſchop van Toledo aen; daer na de Prediker van den Keyſer, en eyndelijck mede Conſtantijn Ponce: de Koningh hen hebbende alle drie laten gevangen ſetten, merckte het gemeene volck dit aen, als een ontwijfelbaer teeken van des Koninghs yver voor de Godſdienſt; maer al het geheele overige van Europa, ſchoude met een afkeerigheyt aen de Biegt-vader van den Keyſer, in de armen van dewelcke deſe groote Vorſt geſtorven was, en die als in ſijn boeſem, deſe groote ziel ontfangen had, aen de alderwreedſte en ſchandelijckſte ſtraf over ghelevert, en dat ſelfs door de hant van den Koningh ſijn Soon. Want in het vervolg van deſe Rechtspleginge, de Ketter-meeſters te rade geworden zijnde van deſe drie treffelijcke Mannen te beſchuldigen, als deel-genoten in het maken van deſe ſoo hatelijcke uyterſte wille, had wel de ſtoutheyt de ſelve ten vuure, beneffens het Teſtament te verwijſen.

Vonnis van d'Inquiſitie tegen ſijn Geeſtelijcke Dienaers.

Door dit vonnis wiert de Koning als door een donder-ſlagh op-geweckt; en in het eerſte, d'afgunſt die hy voor de groote roem van ſijn Vader had, deed hem met eenigh genoegen, de beledinge die men ſijn Gedachteniſſe aen dede, aenſchouwen; maer daer na meerder achtinge ſlaende op de gevolgen van dit beſtaen, verhinderde hy d'uytvoeringh van het ſelve door ſachter, en de gheheymſte wegen die hy konde bedenken, om te gelijk d'eer van deſe Recht-banck te bewaren.

Wat Prins Karel aengaet, de eerste tijdingh die hy van dese saeck ontfingh, nam hy als in bespottingh op, maer siende dat sy de saeck met ernst vervolghden, nam soo een bitter misnoegen tegens de Ketter-meesters op, als de achtinge die hy voor de gedachtenisse, van sijn treffelijck Groot-vader had, verdiende.

Misnoegen van Prins Karel tegen de Ketter-meesters.

En om te begrijpen het bysondere belangh dat hy daer inne had, moet men weten, dat die groote Vorst, onder andere treffelijcke deughden die hy besat, oock dese had, de natuur der menschen haest te konnen onderkennen, en na de selve, buyten ghemeene hope van dese sijn Neef genomen had. En wanneer hy tot sijn eensaemheyt gingh, wilde hy hem noch by sich hebben, en het was in dit School van wijsheydt en grootmoedigheyt, dat hy in sijn liefde tot roem en glory bevestight wiert. Dese gemeene inborst, en over-een-komst van liefde, had in den Prins Karel een ongemeene treck tot sijn Groot-vader veroorsaeckt; en het was den Prins om een seer gevoeligh deel geraken, wanneer men de geheugenisse van den Keyser eenighsins wilde te kort doen.

Don Jan, en de Prins van Parma, gelijk als hy in het belang zijnde, waren niet minder daer over geterght, sy lieten alle drie niet na de slapmoedigheyt van den Koningh te beschuldigen, die tegen dese onverdraeghlijcke stoutheyt, al het gewelt niet gebruyckt dat hy vermocht, het welcke oock een sekere kleynachtinge tegen sijn Persoon, in hen verweckte, die geen eynde nam als met hun leven.

Dewijl sy noch te jongh waren om te begrijpen, dat de aldervolmachtighste Koningen, geen recht hebben dat soo heyligh in de achtinge van het gemeene volck is, als dat van de Godsdienst,

ſoo waren ſy een weynigh te onbedacht, om van dit beſtaen der Ketter-meeſters, met al de gramſchap en het miſnoegen te ſpreken, dat hen een ſoo gewichtigen oorſaeck konde e binnen doen ſchieten, komende ſelfs ſoo verre als opentlijck te dreygen. Deſe Recht-banck of het Heylige Officie, ſoos'et noemen, uyt te willen roeyen, met al dat'er aen vaſt was.

De Koningh ſach aenſtonts wel de gevolgen van hun gramſchap, maer dewijl hy wiſt, dat de ſelve wel ſoo verre gingh, als ſijn eygen handelingen te verachten, wilde hy hen ſelve daer niet over aen ſpreken, uyt vreeſe van eenige antwoort te ontfangen, die ſijn aenſien ſou mogen verkorten, maer gaf Ruy Gomez daer de laſt van. Deſe gebruyckte daer omtrent al de kracht van ſijn verſtant, in het vertoonen van al de Koninckliјcke bewegingen, en Don Jan en de Prins van Parma, die van nature meerder Meeſters van ſich ſelven waren, als Prins Carel, lieten ſich op ſijn vertooningen geſeggen; maer deſe in tegendeel, die ſich ſoodanigh aen geen hinderpalen van geluck liet gebonden zijn, konde noyt begrijpen, dat al de reden van de wereldt niet op ſijn zijde was.

Cacalla wordt verbrant. Ondertuſſchen wierdt de Doctor of hoogh Leer-meeſter Cacalla levendigh verbrandt, beneffens een Pop die men voor Conſtantijn Ponce nam, die eenige dagen te vooren in de gevangenis geſtorven was. De Koningh ſelve wierdt gedwongen deſe uytvoeringe met goede oogen aen te ſien, om d'Inquiſiteurs te verbinden, toe te ſtaen, dat d'Aerts-Biſſchop van Toledo ſijn beroep na Romen mocht ghenieten, (andere ſeggen dat hy daer van den Paus ontboden was) en dat men voortaen geen gewach meer van ſijns Vaders Teſtament maken ſou. Dit Verdragh

ſtelde den Prins Carel wel te vreden, maer hy geenſins de Ketter-meeſters, die niet na-lieten het volck ſoo veel ſy konden tegen den Prins op te maken, in voegen de Koningh gheraden vand, ſijn Soon voor een tijdt aen een kant te ſenden.

De Hooge School van Alcala was als doe in haer hooghſte luyſter, en al de lieden van aenſien, die in Spanje quamen, achten daer niet geweeſt te zijn, ten ware ſy die hadden beſocht. De Koning veynſde ſich of de Princen deſe ſelve nieuſgierigheyt hadden, en nam een ſchijn om deſe reyſe voort te ſetten, dat de Prins van Parma binnen korten tijdt ſou moeten vertrecken, onder het geleyde van den Graef van Egmont, om in Nederlandt te trouwen.

Wanneer de Prins Carel dit beſluyt had genomen, en dat hy, noodtwendigh de Koninginne moſt verlaten, begoſt hy te begrijpen, dat hy ſich in een verwerringh had gebracht, daer hy ſich niet lichtelijck ſou konnen uyt ontwerren, voelende een krachtige tegenſtrevinge tuſſchen ſijn neyginge en ſijn plicht en belangh. De Koningh die ſich van Ruy Gomez niet konde afſonderen, belaſte den Grave van Egmont, de plaetſe van dien gunſtelingh by den Prins te bewaren, gedurende deſe voor-genomen reyſe. *Reys van de Prins na Alcala.*

Deſe Graef was een van de grootſte Veldt-overſten van ſijn tijdt, gaende gheciert met de roem, die hy in de laetſte Veldt-ſlagh van Sint Quintijn en Grevelingen verkregen en gewonnen hadde, en van ſoo veel brave Mannen, als in de School van Keyſer Karel uyt-geleert waren, was'er niemant die meer deel in des Keyſers gunſt hadde, als de Prince van Oranje en Hy. De Hartoginne van Parma voorſach wel het onweder dat in die Provintien rees, zedert de Co-

ningh haer Broeder, de selve aen haer beleyd vertrouwt hadde. Sy oordeelde dienstig te zijn, hem de ongemacken voor oogen te stellen. Dese uytvoeringh vereyschte een Man, van de staet en bequaemheydt van den Grave van Egmont, als gewoon zijnde met Vorsten te spreken, en dat met een vryheyt die soo nut is, en daer weynige de bequaemheyt toe hebben.

Carel die van naturen de buyten gemeene lieden seer beminde, verbandt den Grave, hem, gedurende de reyse, hem de laetste Veldt-slagh daer hy het bevel hadde gehad, te verhalen. De Graef willende den Prins voldoen, verhaelde het alles met de beste omstandigheden, waer over Prins Carel een bysonder ongedult toonde, om sich in gelijcke gelegentheyt te laten vinden.

Lust van Prins Karel tot d'Oorlogen.

Hy versekerde den Grave van Egmont, indien d'onlusten in Nederlant tot een openbaren Oorlogh quamen uyt te barsten, gelijck den Gouvernante scheen te vreesen, dat hem niet sou konnen verhinderen sich in die Landen te laten vinden, om aldaer neffens hem sijn moed te toonen, en onder sulck een Leer-meester dat bloedigh ambacht te leeren.

De reyse van de Prins was niet lang. De Stadt Alcala deed een vereeringh aen Prins Carel van een Paert van seer groote waerden; maer soo wildt en hevig als het schoon was. De Prins hebbende genegentheydt het selve te sien regeeren, vand seer weynigh genoegen in al die gene die het beklommen, en wilde daerom selve daer op. Dit Paert dat alreets de mont seer verhit hadde, nam een nieuwe hevigheydt, soo haest als de Prins het had begonnen aen te tasten, en toonde sulck een gewelt, dat Prins Carel dienstigh oordeelde sich ter aerden te laten vallen, maer hy dede het soo ongeluckighlijck, dat hy voor doot op de plaets bleef leggen.

Fol 103

De Schrijvers die wy oock voor desen gevolgt hebben, getuygen van een val die de Prins gedaen had, maer stellen de omstandigheden en d'oorsaeck heel anders, als waer hy, in het vervolgen van een schoone deerne van een trap ghevallen, welck gevoelen wy, ten aensien van dese waerschijnlijckheydt oock geerne herroepen. Wanneer de Heel- en Genees-meesters de wonde hadden ondertast, die hy in het hooft gekregen hadde, begonden sy van leven te wanhoopen. In dese uyterste gevaren, sand hy de Marquis de Posa, sijn gunstelingh, om sijn laetste afscheyd aen de Koninginne te brengen. De Princesse d'Eboly begaf sich oock by de selve, op het eerste gherucht van dit ongeval, om te sien op wat maniere sy het selfde ontfangen soude. De bestendigheyt van de Koninginne, die op sulck een geweldige proef niet voorsien was, verliet haer op dese tijdinge, en hoewel hare mont anders gewoon te swijgen, haer niet toeliet, volgens haer smert, in klachten uyt te barsten, haer stilheyt en ongemeene verslagentheyt, seyden meer, als al de woorden souden hebben konnen verbeelden en uyt drucken. Val van Prins Karel.

Evenwel, hoe groot ook hare quellinge scheen te zijn, behoorde die niet vreemt te schijnen voor die gene die de vrientschap wisten, die altoos tusschen haer en den Prins uyterlijck selfs was geweest: maer de Princesse d'Eboly, die anders geen gedachtenisse als van liefde hadde, kon niet begrijpen, dat dese quellingh een uytwercksel van een groote vrientschap was.

De Koninginne ondertusschen, die oordeelde dat hier nu niet veel te verbergen viel, konde sich dese droevige vertroostinge niet onthouden van den Prins te laten weten de droevige staet, daer sijn ongeval haer inliet, en schreef hem, al

Brief van de Koningin aen Prins Karel.

wat vrientschap en wanhoop souden konnen toebrengen, met de tederste uytdrucksselen, die men selfs van verliefde te verwachten had, belastende den Marquis de Posa, indien de Prins voor sijn aenkomst overleden mocht zijn, haer Brief wederom haer in handen te leveren, ghelijckse hem die gegeven had.

Dese tedere Brief vervulde het hert van den Prins met een ongemeen genoegen, dat soodanigh was, dat men oordeelt het selve veel tot sijn gesontheyt geholpen te hebben. Wanneer hy nu genoeghsaem buyten gevaer was, vand de Koningh geraden, hem weder tot Madrid te ontbieden, oordeelende dat het ongenoegen van het volck door dit toeval genoeghsaem versacht was. Soo haest sach de Koninginne den Prins niet, of sy eyschte hem haren Brief af; maer wat moeyten sy daer toe ook aenwende, de Prins die de getuygenisse van haer genegentheyt waerdiger als sijn eygen leven was, konde daer toe niet gebracht worden, niet denckende dat desen Brief noch hun Rechter sou staen te worden.

Hy bevant de Koningin beswangert op sijn wederom komen, en terwijl hy besigh was met sijn volkomen gesontheyt, quam sy te bevallen van de Doorluchtige Aerts-Hartoginne van Oostenrijck, Isabella Clara Eugenia, Erfgenaem van haer gaven soo wel als van haren naem.

Ontmoetinge tot Bayonne.

Een weynigh tijdts daer na wierdt sy gevaerlijck kranck, aen de kindere pocken, maer sy wierdt weder gesont, met de selve schoonheyt diese van te vooren had gehad. Daer na most sy den reys na Bayonne aen nemen, daer het Fransche Hof na toe getrocken was, om haer te ontfangen, op welcke by-een-komst men schrijft dat het heyllooos werck gesmeed is gheworden; dat daer na Parijs en andere plaetsen in sulck een

jam-

jammerlijck bloer-bad gestelt heeft. Ondertusschen, de Koninginne van Navarre, Johanna d'Albret, Weduwe van den Koningh van Navarre, Antony de Bourbon, had sich voor de genoemde Hugenoten verklaert, en der selver Godsdienst aengenomen, en bestierde hare onderdanen met een Godsaligheydt, die tot een voorbeeldt konde dienen aen al de Princessen van de geheele werelt, en een gerechtigheyt, die men misschien noyt in het Hof van eenigen Koningh gesien heeft. Haer Soon Hendrick, diese in de selve Godsdienst en Belijdenisse op-trock, wierdt van die van de herstelde Godsdienst in Vranckrijck, als hun Bescherm-heer aen ghesien.

De Spanjaerden, siende dat het Recht op het selve Rijck van Navarre nootwendigh op desen Soon most vallen, die alreets in een erf-haet tegens hen op-gequeeckt was, en gestut wierdt, door sulck een ontsachelijcke macht, als die van de Gereformeerden, besloten desen jongen Vorst, beneffens sijn Moeder, beneffens de Princesse sijn Suster, selfs uyt het midden van hun eygen staet te lichten, in Spanjen te brengen; en selfs in de handen van de Inquisitie te stellen; tot welck toelegh de Hoofden van den Roomschen aenhangh in Vranckrijck, die hun Vyanden gaerne van sulck een stut berooft sagen, alles sochten by te brengen, dat tot die saeck konde dienen; stemmende derhalven met de Spanjaerden hier inne te samen. Een befaemt schelm, de Capiteyn Dominicus genoemt, Bearnois van geboorte, kreegh de last om het werck uyt te voeren, ter oorsaeck van de volkomen kennisse die hy van het Landt hadde. Een gedeelte van de Troupen die als doe tot Barcelonie na bequame windt lagen te wachten, om na Barbaryen

Toeleg der Spanjaerden op de Koninginne en Prins van Navarre.

over te schepen, sou tot op Farragone aen trecken. Uyt dese Stadt was het niet seer swaer heymelijck door het Geberghte een Troup Ruyters te doen aen trecken, om de Koningin en haer kinderen tot Pau en Bearn, alwaerse hun verblijf-plaets hielden, sonder byna eenige besettingh en versekeringh, als het hert van hunne onderdanen aldaer te hebben, te overvallen. Maer het goede dat God over desen jongen Prins besloten had, maekte desen aenslag vruchteloos en tot niet. Een weynigh tijdts voor de reyse van Bayonne, de Capiteyn Dominicus gestut door eenige Fransche Stadts Voogden op de Frontieren, af-hangende van die gene die hem in het werck stelden, had alles bestelt dat tot sijn aenslagh nodigh was. Daer na was hy weder na Spanjen getrocken, om aldaer d'ordre van den Hartogh van Alba te ontfangen; om de Trouppen, die tot uytvoeringh van het besloten werk nodigh waren te doen aen trecken. De Hartogh die tot Alba was, heeft hem, na dat hy met hem ghesproken had, na den Koningh ghesonden, daer hy de Staets-vergaderinge tot Mouzon bywoonde.

De Capiteyn onderwegen, wierdt gevaerlijck sieck, en wierdt daer over gedwongen sich tot Madrid op- en stil te houden, daer hy door trecken most. Gedurende sijn sieckte wiert hy door een Fransch dienaer van de Koninginne, die sijn Landtsman was, op-gepast, en van alles versorgt. Hy niet wetende wat vergeldingh hem voor die gunst te doen, en daer over hem te meer vrientschap en gemeensaemheyt toonende, oock willende sijn Landtsman te meer tot weldoen verbinden, had sich onder andere redenen eenmael laten ontschieten, dat sijn leven al van een grooter belangh was, als men wel oordeelen sou, en

dat de sorge die men voor hem droegh, t'eeniger tijdt noch wel vergolden sou worden.

Dese woorden wierden voortgebracht op een wijse van seggen, die betoonde datse niet sonder gront waren, waerdoorse sijn vrient te nieusgieriger maeckte, om wat meer van het geheym te weten. De Hopman konde niet weygeren aen een persoon dewelcke hy oordeelde genoegh het leven verschuldight te zijn; 't zy dat de vreese van de doodt hem eenigh leetwesen van sijn opset had ingestort, of dat sijn sieckte hem het verstant bedwelmt had, hy betaelde met sijn gheheym, de weldaden die hy genoten hadde.

Dese vrient liet niet na noch dien selfden dag, de Koninginne sijn Meesterse die tot Madrid gebleven was, alles wat hy gehoort hadde, te ontdecken. Sy die in een seer naeuwe vrientschap met de Koninginne van Navarre leefde, konde sich op dit verhael van tranen niet onthouden, die daer over, terwijl de Hopman vast beterde, en met den Koningh alles dat tot de saeck nodig was, bestelde, het gene sy verstaen had aen de Koningin van Navarre, en haer Moeder de Koninginne van Vranckrijck, tot Bordeaux liet weten. Zijnde dan d'aenslagh op dese wijse misluckt, ging de Koninginne de reys na Bayonne aen vangen, onder het geleyde van den Hartog van Alba.

Wordt ontdekt.

Het Fransche Hof was in twee zijdigheden verdeelt, zijnde byna soo vyandigh van malkanderen, als sy met malkanderen vyandigh van de Hugenoten waren, die men hun gemeene vyanden acht te zijn. Hoewel beyde dese deelen Rooms-gesint waren, soo schreef sich d'eene evenwel bysonderlijck dese hoedanigheydt toe, en dat waren die, van dewelcke de Vrienden van den Hartogh van Alba, eerste vinders van

dese

dese laetste t'samen-sweeringh van Bearn, de Hoofden waren. Ghelijck sy besigh waren de grontslagh van dat Verbondt te leggen, dat tien Jaren daer na eerst te voorschijn quam, soo leefde sy in een groote over-een-komst met malkander. Maer het was soodanigh niet met die van d'andere zijde, namentlijck die van de Koningh, en van dewelcke de Koninginne Moeder, Catharina de Medicis het hooft was.

Handel tot Bayonne.

Dese Koningin had de onafhangentheyt voor het voornaemste ooghwit van haer bestieringen, en oordeelde dat al de verbintenissen met Spanjen, enckele slavernyen waren; hebbende voor de rest geen meer vertrouwen op den Koningh haer Schoon-soon, als de welstant mocht vereysschen. Ondertusschen, hoe sy op haer achterhoede mocht zijn, gelijck de medestanders van den Hartogh van Alba, een gemeenen ommegangh met haer hadden, wisten sy soo veel wercken te laten spelen, soo veel het onderste boven te keeren; en soo veel Verspieders by haer te bestellen, datse eyndelijck gewaer wierden dat het de Koninginne van Hispanie was, die hunnen aenslagh te niet gemaeckt hadde.

Maer sy konden noyt begrijpen hoe dit werck tot hare kennisse gekomen was. De Hartog van Alba konde niet geloven, dat een jonge Vrouw een soo stoute en tedere saeck sou derven aenslaen; maer de verbintenisse van dese Princesse met den Prins Karel, was hem altoos vermoedelijck geweest, om dat hy wel wist dat hem de Prins van naturen hate: en soo oordeelde hy, dat sy niet gedaen hadde als met medestemminge van den Prins, en gelijker geen gevoelijker smert is, als een groot schelmstuk sonder vrucht te hebben bestaen, besloot hy in soo vastelijck sich te wreken, dat het hem op het eynde noch gelukte.

De

De Prins Karel had evenwel van dese t'samen-sweeringh niet gheweten, voor dese reyse van Bayonne. Maer daer na de sake verspreyt wordende, heeft hem de Coninginne de waerheydt daer van beleden.

De Prins verschrickt door de grouwelijkheydt van dit bestaen, konde niet laten te seggen, in de tegenwoordigheyt van Don Jan, en de Princesse d'Eboly, dat hy t'eeniger tijdt noch wredelijck die gene, die den Coningh tot sulcke snode raedt-slagen rieden, straffen sou. De Hartogh van Alba was van al de wereldt voor de Vinder van dese t'samen-sweeringe bekent, en de Coningh dede niet, sonder het goet-vinden van Ruy Gomez. Dit dreygement dan, konde op niemandt als op dese twee bedienaers slaen, en de Princesse d'Eboly sulcks haren Man den Prins aengebracht hebbende, soo oordeelde dese gunstelingh, dat het tijdt was te beginnen, sich tegen het gesach van desen Prins, dat hem sijn ouderdom nu begost toe te brengen, te voorsien.

Dese twee bedienaers hadden gelijck als al de gunst van het Hof onder malkanderen gedeelt, met dat onderscheyd evenwel, dat men konde seggen, dat d'Hartogh van Alba de gunstelingh van den Koningh, en de Prins van Eboly die van Philippus was. Dese staet veroorsaekte somwijlen geschillen onder hen lieden, maer het gemeene belangh vereenighde hen gedurighlijck weder. Gesagh van Alba en Ruy Gomez.

De Hartogh van Alba die het volkomen ghebied over de Oorloghs-saken had, kennende de Oorloghs-neyginge van den Prins, vreesde dat hy t'eeniger tijdt aen sijn gesagh sou komen te ternen, en in den eersten gelegentheydt van Oorlogh, die'er sou mogen ontstaen, het beleyd daer

daer van aen sich trecken. Hy wist seer wel, dat Prins Karel hem nimmermeer een saeck vergeven sou, die voor eenige Jaren tusschen hen voor gevallen was.

Voorval tusschen Prins Karel en den Hartogh van Alba.

De Koningh had de Staten van Arragon vergadert, om aldaer sijn Soon als wettige Erfgenaem van de Kroon te doen erkennen. Onder dese plechtigheden de ordre tot den Hartogh van Alba gekomen zijnde, dat hy den Eed sou moeten doen, soo riep hem den Herault of Wapenvooght tot driemael toe te vergeefs. Een oogenblick daer na bood hy sich aen buyten sijn rangh, om sijn plicht af te leggen; maer de Prins weygerde met een vinnigheyt hem aen te nemen. Maer hebbende sich d'Hartogh verschoont, op de buyten gemeene besigheden, daer sijn Ampt van Groot-meester hem mede belaste, voornamentlijck op dien dagh, belaste de Koningh den Prins sijn ootmoedigheyt aen te nemen.

Opmerkinge van Ruy Gomez.

Wat Ruy Gomez belanght, gelijck als hy de bestelling der gelt-middelen en het gerecht hadde, vreesde hy dat dese Prins, die van nature seer goet geefs was, hem voortaen sou willen verbinden sulcke miltdadigheden en gunsten te bewijsen, dat die gene, die het best verdienden, daer van berooft souden worden. Hy was bestierder van den Prins geweest, en hy had den Koningh geen voldoeningh konnen geven, als met den Prins met de selve strengheyt te handelen, als hem de Koningh te handelen ghewoon was. En dewijl dese strafheyt van doen, d'eenige oorsaeck van de tegendrift van den Prins Karel tegen sijn Vader was, sal het nodigh zijn eenige bysonderheden daer van aen te roeren; hoewel die wat slecht en kinderachtigh zijn. De Prins was ter naeuwer noot tot de ouderdom van kennisse en reden gekomen, wanneer sijn Moeye,

de Koningin van Bohemen, die als doe in Spanjen woonde, een van sijn kinderen van staet, of *Meninnes*, soose die noemen, die de Prins wel het meeste beminde, over een kleyne misdaet seer strengelijck dede straffen. Ghelijck hy selfs als doe seer geweldigh en driftigh was, dede hy sijn beklagh daer over tegens sijn Moeye, met eenige hevigheyt, waer over dese Princesse hem met de roede dreyghde indien hy niet sweegh. De Prins, aen dewelcke men geen gevoelijcker verongelijckingh konde doen, als hem te handelen als een wicht, wiert soo rasende door dese dreyginge, dat hy sijn Moeye een souflet of kinnebackslagh gaf. Soo haest als sy daer over heen gegaen was, begost hy te bedencken wat hy gedaen had, en was daer over in de uytterste benautheyt; wanneer sijn Hof-meester sich voor hem stelde, verdrenckende by na in tranen. De Prins, die alle buyten ordinare voorwerpsels, in de staet daer hy in was vermoedelijk nam, vraegde hem naer d'oorsaeck van sijn tranen, en verstont van hem, dat sijn Vader sijn misdaet vernomen, en hem daer over ter doot veroordeelt had. Dese die tegenwoordigh waren, vermerckten dat hy over die tijdinge ontstelt was, maer evenwel niet in sulcker voegen, of hy konde noch wel soo veel als vragen, of'er geen genade voor hem was. Men gingh heen om daerom te bidden, en men quam weder by hem, met de tijdingh dat de selve voor hem verkregen was; dat hy het leven sou behouden, maer de hant, met dewelcke hy de Koningin geslagen hadde, most hy verliesen: *Dat sou schoon staen, riep hy daer op, een Koningh met een hant.* Men vertoonde hem wederom dat hy seer geluckigh was, dat sich sijn Majesteyt met dese straf vergenoeghde; maer een ander van het geselschap, hem hebbende

Overdadige stoutheydt van de Prins.

bende

bende in het byſonder voor gehouden, dat hy ſich verootmoedigen, en ſich ſelven eenige ſtraſſe onderwerpen ſou, en dat miſſchien ſijn Majeſteyt daer door ſou bewogen worden, vandt dien voorſlagh goet, en ontboot terſtont den Cardinael Spinoſa, opper Ketter-meeſter, en ſocht den ſelven dat hy hem een geeſſeling wilde geven, het welcke hy anders in geenen deele ſou verdragen hebben.

Gewillige tucht van de Prins.

Eenige Jaren daer na, ſoo als hy uyt een ſieckte gekomen was, nam hem de Koningh alleen, en beſtrafte hem ſeer, over yets dat hy gedaen had, de Prins die oordeelende onſchuldigh te zijn, wiert ſoo levendigh gheraeckt, door het gene hem ſijn Vader ſeyde, dat hem de koorts op de ſelve ſtont weder op den hals quam. Sulck een ſtraffe opvoedingh had den Prins ghewoon gemaeckt, al ſijns Vaders neygingen en driften ſtrijdigh te zijn; behalven dat hy van een gheheel ſtrijdigen aert met ſijn Vader was, waer door hy ſich noyt droegh na ſulck een wijſe, als de Koningh wel gaerne ghewilt hadde. En dit heeft Ruy Gomez meenighmael by den Koning doen aenhouden, om van die laſtige beſtieringe ontſlagen te mogen zijn; vreeſende dat de Koningh, volgens de gewoonlijcke wijſe der Vaderen, hem op het eynde noch ſou beſchuldigen, van eenigh ongenoegen hem in ſijnen Soon gedaen. Hy dan ſiende de volhardingh van den Koningh, om hem onder ſijn hoede te laten, handelende om ſijn Meeſter te believen, den Prins met al de ſtrengheydt die men konde bedencken, als willende ſich ſelven ontſchuldigen van al de buytenſporigheden van deſen Jongen Vorſt. Aen de andere zijde wiſt hy wel, wat hem van het na-bedencken van ſijnen Leerlingh te wachten ſtondt: en zijnde van ſijn Vrouw aenge-

gemaent, die onder schijn van de sekerheyt van haer Man, sich over haer misprесene gunsten socht te wreken, vermeerderde hy sijn strengheyt, om den Hartogh van Alba tot een naeuwer verbant tegen den Prins te verbinden, noch dagelijcks; gevende onder dies den Hartogh de dreygementen van den Prins te kennen

Wreeckſucht van de Princeſſe d'Eboly.

Wat groote genegentheydt de Princesse d'Eboly tot die saeck toonde; haer Man, aen dewelcke al haer aendrijven vermoedelijck was, wilde evenwel haer noyt sijn geheym mede deelen. Sy seyde hem oock in tegendeel niet al dat sy van de verbintenis van den Prins met de Koninginne wist. Maer Ruy Gomez die een doorstralende geest had, makende sijn aenmerckingen op het gene sy hem daer van wel ghesegt hadde, had niet veel moeyten om de rest te ramen. Wat opsichten hy sich die verbintenis aengaende, konde voorstellen, hy konde de selve sich noyt wel verbeelden, sonder daer yets van liefde onder te mengen. Duysent dingen, over dewelcke hy noyt eenigh overleg had gemaeckt, noch acht op geslagen, wanneerse voorvielen, quamen hem wederom te vooren. Hem gedacht wel te hebben gemerckt, dat wanneer men van de Koninginne sprack, in de tegenwoordigheyt van den Prins, hy de selve die daer van spraken altoos sterck aensagh, als of hy hadde gevreest, of sy hem ondertusschen naeu acht sloegen; en of het gene sy seyden, mocht strecken om hem te beproeven. En op andere tijden, als een yeder vast trachte de Koninginne op het meeste te prijsen, bleef hy alleenigh sonder haer te prijsen: en wanneer hy van haer yets had te seggen, vreesde hy altoos daer te weynigh van te seggen, en sijn mont weynigh ghewoon de drift van sijn gemoed te verbergen, deed seer

Aenmerkingen van Ruy Gomez op des Princen handelingen.

qualijck het geense niet bequaem was te doen.

Dese en andere dingen deden hem geloven dat de wonderlijcke schoonheyt van de Koninginne, maer al te veel krachts op het gemoed van den Prins hadde. Dit liet hy niet na met den Hartogh van Alba te overleggen, den welcken hy oordeelde, volgens hun gemeen belangh, niet te moeten verswijgen. En als dan weder een overslag makende op de handelingen van de Koninginne, konden niet anders begrijpen, of sy beantwoorde de genegentheyt van den Prins seer wel.

Dit alles vleyde hun drift seer, en sy toonde groot genoegen te hebben, sich over den Prins te konnen wreken, met het ontdecken van sijn genegentheyt aen den Vader. Maer weder aen d'andere zijde, den min yverigen haet aenmerckende, bemerckte sy te gelijck het uyterste ghevaer daerse sich in konden werpen, en dit dede hen schricken en beven. En hoe groote Vyanden sy van Prins Karel waren, soo quamen sy evenwel noyt soo verre, als yets op sijn leven toe te leggen. Niemant wordt schelms op een stel en een sprongh, maer wel by trappen; willende het eene schelms met het andere bedecken.

Verraderlijcke Hof trecken.

Quod metuit auget scelere scelus obruit.

Sen. Agamemnon.

Dese twee bedienaers vreesden boven alle, dat de Koningin het gemoed van den Koningh voor af sou in nemen, over de saeck van Bearn, in voegen hy daer na de waerheydt self niet sou konnen geloven, en oordeelden, dat in de ongerustheyt die den Koningh quelde, om te weten hoedanigh dien aenslagh was ontdeckt geworden, hy sich aen de eerste meeninge die men hem daer van ontdecken mocht, vast sou houden. En in der daet, de Koningh mismoedigh over desen slechten uytslagh, sach zedert

den

den Hartogh van Alba met ſulcke goede oogen niet aen, als hy wel gewoon was, en overleyde miſſchien by ſich ſelven hem op een treffelijcke wijſe te verwerpen, om ſich t'eenemael van de ſchade van dit beſtaen te verloſſen.

Om dan dien ſlagh af te weeren, moſt men hem de waerheyt ontdecken. Maer om dat het eynde van deſe verklaringe was, den Koningh te laten ſien, dat ſulcks niet door eenige mis-ſlag van den Hartogh van Alba by ghekomen was, oordeelden deſen Hartogh niet, dat hy ſelfs daer van behoorde te ſpreken. En Ruy Gomez was niet veel minder in vermoeden van deſe ſaeck, maer had daer by na ſoo veel deel aen als hy. Sy oordeelden dan een ander perſoon daer toe van nooden te hebben, om hen dien goeden dienſt te doen, en vindende niemant ſoo bequaem als Antonio Perez, Secretaris van Staet, beſloten ſy hem in hun ſaeck in te wickelen.

Deſen Heer, die geen belangh had, om den Prins eenigen hinder toe te brengen, en noch minder de Koninginne in ongenade te helpen, wilde ſich ſwaerlijck daer toe laten gebruycken. Ruy Gomez evenwel, had vertrouwen genoeg op ſijn bequaemheyt, om het werck met goedt gevolgh uyt te voeren. Maer de ſaeck viel hem noch lichter toe als hy ſelfs wel gemeent hadde.

Perez was ſottelijck op de Princeſſe d'Eboly verlieft, en tot noch toe hadde hy niets konnen winnen. Hy vraeghde dan onder het handelen, of de Princeſſe d'Eboly mede van het geheym was, en hebbende verſtaen van neen, wickelde hy ſich ſelven met hen in, op de alderbeſte wijſe die hy konde doen, ſelf tot al watſe van hem begeerden. Deſe looſe Minnaer kende de nieuſgierigheyt van ſijn Meeſterſe, en hy twijffelde niet, of het quelde haer ſeer, ſoo buyten het ge-

heym gesloten te zijn, en datse alle vergeldingh sou doen, aen die gene die haer daer deel aen soude laten hebben.

De Koningin verlost van haer tweede Dochter.

Ondertusschen, de Koninginne die sich weder swanger bevand, zedert haer wederom-komst van Bayonne, verloste van de Infanta Catharina Michaëlla, die naderhant met den Hartogh van Savoye getrouwt is geweest. Onse bedienaers, die wel wisten, wat vermogen de schoonheydt van de Koninginne op het gemoed van haren Man hadde, namen de gelegentheyt, de tijdt van dit kraem-bedde te ghebruycken, om den Hartogh van Alba te rechtveerdigen, op dat de Koningh tijdt mocht hebben een besluyt te maken, over het gene sy gingen ontdecken, eer hy de Koningin in het bysonder ghesproken hadde.

Het Ampt dat Perez bekleede, gaf hem gelegentheyt den Koningh meenighmael in het heymelijck te spreken. Des morgens bracht hy sijn reden op de toelegh van Bearn, over dewelcke men verstont, dat de Koninginne van Vranckrijck groot ongenoegen toonde, wrekende sich daer over, met het begunstigen van des Koninghs genoemde wederspannigen in Nederlandt; die nu in den eersten aenvangh van hun opstant waren. Hier over betuygde hy voor den Koningh, dat hy lange in twijffel hadde gestaen om hem te ontdecken, het gene hy wist; van den quaden uytslagh van het werck; hoe seer hy oock verbonden was het selve te doen: maer dat na het selve wel te hebben overleght, hy niet oordeelde, sonder misdaet het selve langer te konnen verbergen.

Ontdeckingh van der Koninginnen bericht aen Vranckrijck.

Hy dan, ontdeckt al het gene d'Hartogh van Alba tot Bayonne had ondervonden; en de wijse op dewelcke hy achter het geheym was geraeckt,

voegh-

voeghde daer by de redenen die de Prins Carel, in de tegenwoordigheydt van de Princesse d'Eboly, en Don Jan had gevoert, tegen die gene die daer part of deel aen hadden: en eyndighde met een ootmoedig versoeck van den Koningh, hem te willen vergeven, dit soo lange voor hem verborgen te hebben, niet hebbende sulcks derven openbaren, ten opsicht van twee persoonen, die hem de heylighste mosten zijn, na sijn Majesteyt.

Dese reden stelden het gemoed van den Koningh in een ongemeene ontroernis; hoewel hy als noch van de Koninginne geen quaet vermoeden van eenige liefde had, vand hy de naeuwe verbintenisse tusschen haer en den Prins met allen vreemt.

Sijn gemoed ingenomen door dese eerste bewegingen van Min-nijt, sach met weynigh belangh het gene sy tot verkortingh van sijn gesach gedaen hebben, aen, en de betrachtinge van sijn grootheyt, die hem soo bysonderlijck eygen waren, in andere gelegentheden, weeck nu voor een gevoelijcker en tederder belangh. Hy kreeg nu voor de eerste mael een opsicht omtrent de gedurigheyt van sijn Soon, by de Koninginne, en begost nu oock te bedencken dat sy al voor lange aen malkander verlooft waren geweest. **Bewegingen in het gemoed des Koninghs.**

Maer hy quam na dese gedachten weder tot sich selven, en bedenckende de deught en moedigheyt van de Koninginne, veroordeelde hy wederom sulck een kranck en weeck vermoeden. En voor de rest, sy had voor desen noch wel meer andere blijcken gegeven van de liefde tot haer Vaderlandt. Eenige tijdt te vooren, het geschil over de voortgangh van beyde de Kroonen, tot voordeel van Vranckrijck, tot Romen uytgesproken zijnde, konde sy de blijdtschap,

diese over dese saeck hadde soo wel niet ontveynsen, of sy lietse eenighsins blijcken. Sijn Staet-Juffer wilde haer vertoonen, dat sy behoorde meerder deel te nemen in het ongenoegen van haer Man, kreegh van de Koninginne tot antwoort; dat, indien sy de droefheyt des Konings daer over niet vreemt of ongerijmt vand, sy ook alsoo haer genoegen niet vreemt konde vinden. Sy mocht wel veelen dat de geheele werelt wist, dat het Huys uyt het welcke sy gekomen was, noch beter ware, als het geen daer sy in getreden was.

De Koningh aenmerckinge op dese redenen makende, wilde te lichter geloven, dat het ontdecken van den handel van Bearn, haer werck was; en uyt de selve gront van genegentheyt tot haer ouders voort quam. Hy merckte oock aen de afkeer die Karel, om de wille van de Koninginne, als een edelmoedigheyt van een jong Prins van dit, in der daet, straf bestaen mocht gehad hebben; evenwel hoe hy oock wilde, sich selven over dit stuck geheel te vreden stellen, soo nam hy evenwel voor, op hun doen en laten naeuwer acht te doen slaen; maer hy geloofde selver dat daer geen andere na-yver als die van sijn gesach mede gemenght was.

Veranderingh in het Hof.

De Princesse van Eboly geraeckt in hooger gunst.

Hy maeckte seer merckelijcke veranderingen in de grootste Ampten van het Hof, om de voornaemste van de selve, in handen van de Princesse van Eboly te doen vallen; die der Coninginnen Hof aengingen, en dat, sonder dat'er eenige betrachtinge in de selve saeck sou konnen gemerckt worden, de gemeensaemheyt die dese Vrouwe met Prins Carel hadde gehad, zedert dat haer Man bestierder van de selve Prins was geweest, maeckte haer bequamer als eenige andere, om tot het diepste geheym in te booren.

Dese aenmerckinge gevoeght by de proeve die men alreets van haer hadde, door het aenbrengen van de dreygementen, die Prins Carel in haer tegenwoordigheyt gedaen hadde, hielpen seer, beneffens de genegentheyt die de Coning haer Man, den Prins droegh, om haer tot die bedieningen te verkiesen; makende dit soo twee Coninckliјcke gunstelingen in een Bedde, Man en Vrouw.

De Prins Carel, die noch in het gevoelen was van de Princes gemint te zijn, zedert het geen tusschen hen was voor gevallen, was dese nieuwigheyt geensins tegen de sin, hoewel hy sich in die waen bedroogh, sullende sy de eerste Spaensche Mevrouwe misschien zijn, die een versmadingh in Min niet ten hooghste wraeckgierigh gemaeckt heeft: Want

Nulla vis flammæ tumidique venti
Tanta nec teli metuenda toti
Quanta, cum virgo, viduata toro
Ardet & odit.

Geen vlam heeft sulck gewelt, noch winden aen het woeden,
Noch 't vinnigh werp-geweer dat muuren neder smijt,
Als een verstoote Maeght, die vol van bittre spijt,
In een en selfde Borst komt Haet en Min te voeden.

Maer de Coninginne, die wel wist dat haer Bedgenoot Vrienden genoegh in Vranckrijck hadde, om kennisse te hebben van het gene sy gedaen had, was soo blint niet, of sy sach wel wat al dese veranderingh te beduyden hadde. Sy wist terstondt de reden te raden, en als de Prins haer

wilde gherust stellen omtrent de Princesse van Eboly, drongh hem de Koningin haer te seggen, waer dit groote vertrouwen, dat hy op dese Vrouwe had, van daen quam, sonder dat hy oyt soo veel op sijn zedigheyt konde winnen, als de Coninginne daer omtrent voldoeningh te geven. Maer hy sach eyndelijck wel dat hy sich bedrogen had, wanneer hy merckte met wat een geduerigheyt de Princesse hem waer nam; gelijck hy, d'ongelegentheyt die hy uyt haer gedurige tegenwoordigheyt ontfingh, niet derfde laten blijcken: alsoo schepte sy een ongelooflijck vermaeck in het ongenoegen dat de Prins daer door ontfingh. Sy toonde hem meerder vrientschap als oyt voor heen, en toonde haer omtrent de Koninginne met alle vlijt van de werelt. Maer hoewel de wackerheyt en toesicht van dese Vrouwe wonderlijck was: de Koningin en Prins Karel waren niet minder op hunne hoede.

De Koningh was seer gedrongen met het bouwen van sijn Escuriael, en geparst door de groote onkosten die hy daer aen most hangen. Het was de gedachtenisse van de overwinningh van Sint Quintijn, en most de volkomentheyt hebben, die hy sich selven had voor-gestelt. De Koningh noodighde haer op het Gebouw te sien. Al het gene de gedachtenisse van desen Veldt-slagh in het gemoed van de Koninginne konde vernieuwen, van dese droeve overwinninge, die haer soo veel leet veroorsaeckt had, evenwel sach al den toestel, die daer omtrent gemaeckt wierdt, met groot genoegen en vrolijckheyt aen. Het was aen dese plaets dat de Princesse van Eboly de Koninginne met den Prins alleenig by den Koningh lieten, en dat de Koningh hen mede alleen liet, om eenige nodige bestellingen aen de Bouwmeesters te doen. De Prins nam dese ge-

le-

legentheyt waer, de Koninginne ootmoedelijck te bidden, hem voorvallen te willen beschaffen van meerder met haer in het bysonder te mogen spreken, dewijl hy in sulck een naeu verbandt niet langer leven konde. Hy drongh haer daer soo ernstigh toe aen, dat sy het selve hem toestont, en maeckten soo te samen een overslagh op wat wijse sy het souden konnen aenleggen; maer al de wegen die sy voor sloegen scheenen hen soo vol 'ghevaers, dat voornamentlijck de Koninginne een schrick kreegh, sich daer van te dienen.

De saken waren in dien staet; wanneer de Marquis van Bergen, en de Baron van Montigni, Afgesanten uyt de Nederlanden, in het Hof quamen; gelijck hun last seer gevaerlijck was, soo hadden sy hunne hoop voornamentlijck gestelt, op het gerucht van de edelmoedige toe-genegentheyt van den Prins, en de goedertierentheyt van de Koninginne. Dese Afgesanten lieten niet na aen hen op de beste wijse te vertoonen, de droeve staet van den Adel in Nederlandt, na de gantsch quade diensten die hem de Cardinael Granvelle, voornaemste bedienaer van de Gouvernante, hen by den Koning hadde bewesen, laterende niet daer nevens, hunne getrouwigheyt en onnoselheyt, in al de voorgaende beroerten voor te stellen. Sy besworen in het bysonder den Prins, soo veel brave dienaers van den Keyser niet te willen verlaten, noch aen het uyterste gewelt en de bitterste raetslagen van den Hartogh van Alba over te geven. Versekerende sijn Hoogheyt vorder, dat het eenige gerucht van sijn moed en goetwilligheyt, de eenige vertroostingh in hun ongeval was, dat sy hadden.

De Marquis van Bergen en Montigni komen in Spanjen.

De Prins, wiens bysondere genegentheyt tot den Oorlogh, tot noch toe alleenigh door het

belangh van sijn liefde wederhouden was ; kreeg een groote schaemte over dese redenen, om dat hy tot noch toe niets voor de eer en glorie ghedaen had Hy wiert noch meer aengemoedight door de Brieven van den Graef van Egmont, die hem de Afgesanten over leverden, in dewelcke de Graef hem vermaende over sijn beloften, die hy hem op de reyse naer Alcala gedaen hadde, van sich in Nederlandt te sullen laten vinden ; wanneer d'Oorlogh daer sijn aenvangh sou nemen. Hy vertoonde de saken van dese Landen soo gunstelijck aen de neyginge van den Prins, dat de selve voor nam der selver bestieringe te bemiddelen, en hoopte sich daer wel haest te laten vinden, in een staet om aen te vangen al het geen sijn moedigheyt en staetsucht hem souden raden. De Prins dan, soo door dese beweegh-redenen, als selfs het aenraden van de Koninginne, die haer ghenegentheydt ghewelt aendeden, om haer plicht te beter voor te staen, en door sijn afwesen alle nadrucken in den Koningh wech te nemen ; verklaerde sich openbaerlijk tot voordeel van den Adel van Nederlandt, tot schandale en argernis van de Inquisitie of Ketter-meesterschap, die hem voor heen, en zedert noch meerder genoeghsaem voor een ketter hielden, en noch het Testament van den Keyser Carel, en wat'er om te doen was geweest, niet vergeten had. Hy liet den Koningh aenseggen, indien hy hem de bestieringe van de Landen wilde toe vertrouwen, dat hy sijn hooft verpande voor hun gehoorsaemheyt.

Gunst van den Prins voor den Adel van Nederlandt.

Het is qualijck uyt te spreken, hoedanig Ruy Gomez en d'Hartogh van Alba op dese voorstellinge in roer waren. Het gesach dat een bedieningh van sulck een gevolgh aen een Erfgenaem van de Kroon sou geven, scheen hen niet

anders als hun uyterste ondergangh toe. Sy oordeelden dat op het weder komen van desen tocht, die hem buyten alle twijffel wel gelucken sou, die Prins d'eerste Bedienaer en Staets-man van sijn Vader sou zijn, en dat sy volkomentlijck van hem souden moeten af-hangen. De Hartog van Alba voornamentlijck, die de selfde begeerte van Prins Karel hadde, verbandt Ruy Gomez, die wat meer gemeensaemheyts met den Koning hadde, hem te doen begrijpen, hoe dat sulck een aenvangh sijn Soon boven hem sou verheffen, in het gemoed en de genegentheyt der Nederlanders.

Perez, sonder dat het scheen dat hy het met hen stont, dede hem oock aen d'andere zijde aenmercken het naeuwe Verbondt, dat de Prins met Vranckrijck sou konnen maken; daer de Koningin mede veel in sou konnen doen, indien hy eens Meester van de Nederlanden wierdt. Dese redenen maeckten in den Koningh al den indruck, diese op het hert van een van naturen na-yverende Vorst souden konnen maken. De Koningh dan, maeckte nu geen ander overlegh, als hoe hy desen voorslagh, sijn Soon op het beste fatsoen sou konnen ontseggen, sonder dat hy dese weygeringe voor een beledigingе sou aennemen. Sijn reyse derwaerts wederhouden.

Hy dan liet hem aenseggen, dat hy hem sijn versoeck toestondt, en dat hy sich ten hoogsten verblijden, dat hunne gedachten in die eene en selfde saeck, soo wonder wel over een quamen. Maer dat hy selver hem in Vlaenderen wilde gaen vast stellen, en dat sy wel ten eersten te samen souden vertrecken, om dat besluyt uyt te voeren. Dat het hem niet wel genoegh passen soude, in veyligheyt in Spanjen te blijven, terwijl hy sijn eenigen Soon, aen al het gevaer,

dat

dat een wederspannige en een woedende meenighte kan toebrengen, open stelde: Maer hy wilde het gevaer met hem deelen, om hem daer na al de eer alleen te laten.

Het gerucht van dese tocht verspreyde sich wel haest over al, door dē toestellingen die de Koningh liet doen, om den Prins te bedriegen, maer niemant sloegh daer evenwel veel geloofs aen. Evenwel hoe ydel dit gerucht mocht zijn, liet het niet na eenige ontstelteniffe onder de oproerige te veroorsaken. De Koningh, om het selve meer en meer te bevestigen, maeckte aenmerckelijcke onkosten omtrent sijn toestel, dat de afgesondene, de Marquis van Bergen, en Montigni, die tot noch toe daer den spot mede gesteken hadden, nu daer niet meerder aen derfden twijffelen. De Koningin en de Prins Karel, waren soo wel als alle de andere daer voor een tijdt door bedrogen, maer sy sagen wel haest heel anders. En na dat al de toestel veerdigh was, de Koningh die wel sach dat men sijn bedrogh merken sou, indien hy de reyse niet aen nam, vand nu geen andere verschooningh voor sijn vertoeven, als te veynsen sieck te zijn.

Veynsery des Koninghs.

Dit veynsen wrocht by naer uyt het gene hy begeerde, in de verre af-gelegene Landen, maer wat hy doen mocht, om het selve in sijn Hof te doen geloven, konde hy sijn Vrouwe en Soon daer mede niet bedriegen.

In dese stant van saken, op sekeren dagh, de Prins, Don Jan, en de Princesse van Eboly te samen by de Koninginne alleenigh zijnde, begost de Prins met dese reyse te spotten, en voort te halen wat moeyte de Koningh dede om wel den sieckaert te maken. Hy seyde voort dat Karel de Vijfde, genoegh voor hem en voor sijn Soon gereyst hadde, en dat de Koningh voor

sijn

ſijn Soon en ſijn Vader nu ruſten ſou. Waer op de Prins een kleyn Boeckje van wit papier voor den dagh haelde, dragende den tijtel van de *groote en wonderlijcke reyſe van den Koningh Don Philippus.* Boven yeder blad van het ſelve Boeckſken hadde hy geſet: *De Reyſe van Madrid naer het Eſcuriael. De Voyagie van het Eſcuriael naer Toledo, van Toledo naer Madrid, van Madrid naer Aranjuez, van Aranjuez na Pardo, van Pardo na 't Eſcuriael.* En op deſe wijſe vulde hy het gantſche Boeck, met des Koninghs reyſen, na ſijn Huyſen van vermaeck, en de beſte Steden van het Rijck. Spotteryen van den Prins.

De Koninginne konde niet laten te lacchen over deſe ſtellingh van den Prins, hoe gevaerlijck haer oock het ſelfde mocht ſchijnen te zijn; maer terwijl ſy beſigh was het papier te doorſien, komt men haer aenſeggen, dat den Koningh een groote ſwackheyt gekregen had, en daer ſeer qualijck aen was, op deſe tijdinge had ſy naeuwelijcks ſoo veel tijdts als het Boecksken den Prins weder te geven. De Prins die haer ten eerſten wilde volgen; vergenoeghde ſich het ſelve in een kleyn Cabinet neder te werpen, en de deure na ſich toe te halen. Hy wiſt niet dat de Princeſſe van Eboly mede valſche ſleutels hadde van al wat de Koninginne konde op-ſluyten, en hy was niet ſoo haeſt wegh, of ſy gaet in het Cabinet, daerſe het ſchrift vint leggen, niet ſonder groote blijdtſchap, van ſulck een gereet middel in handen te hebben, om hem ſchade te doen. Wordt ontdekt.

Het eerſte datſe bedacht, was, hoeſe dat ſchrift ſou konnen bewaren ſonder dat men het ſelve vermoede. Sy twijffelde niet of de Koninginne ſou het gevolgh daer wel van voorſien, en dat ſy het op ſoecken ſou, ſoo haeſt als ſy weder gekeert ſou zijn. Sy dan deed terſtont een Boeckſ-

ken

ken op de selve wijse maken, daer de selve dingen in geschreven waren, doende de hant van den Prins nettelijck na-bootsen, en leyde dat valsche in de plaets van het rechte, dat sy haren Man gaf. De Coninginne hebbende op haer weder komst dit nagemaeckte Boeksken gevonden, wierp het met sulk een grooten haest in het vuur, dat sy het niet eens doorsach, hebbende geen gedachten naer eenigh bedrogh.

Ware sieckte van den Koning.

Ondertusschen, de geveynsde sieckte van den Coningh, veranderde in een rechte, vindende sich aengetast met den koorts, die daer na op een anderendaeghse uyt quam; maer men stelde minder geloof, in sijn sieckte nuse waerachtigh was, als men had gedaen wanneer hyse hadde geveynst.

Ondertusschen namen de onlusten in de Nederlanden meer toe, het welcke de verdrietigheyt van den Coningh seer vermeerderde, beneffens sijn koorts. De Prins Carel vermerckende dat sijn aenhouden dat hy dede, om derwaerts ghesonden te worden, hem noch te meer ontruste; wilde die niet weder vernieuwen: Maer sijn Vader die niet dacht dat hy soo bescheyden was, en hem gedurighlijck by hem had, nam sijn gedurigh by-zijn voor een stom versoeck. De Coningh bequam ten laetsten weder en de Coninginne wiert swanger. Hy had daer ten eersten een seer groot genoegen over, 't zy door de hope van een anderen Soon, als Prins Carel uyt haer te winnen, of dat, daer hy noch twijffelde aen sijn volkomen gesontheydt, dese beswangertheyt hem daer een genoeghsame blijck van gaf. Maer sijn vreughde duurde niet seer langh.

Ondertusschen had de Coninginne, de Marquis de Posa, out gunstelingh van den Prins, in

in haer geheymen met Carel in-gewickelt, om by gebreck van malkander te mogen sien, hun onderlinge verrichtinge over en weder te doen. De Hovelingen die op de gunst die yemant geschiet, gemeenlijck seer naeu geooght en nijdig zijn, hadden haest sijn gemeene aenspraeck met de Coninginne waer genomen, en gelijck hy een seer bevallijck persoon was, kregen voort een quaet, doch ongegront achterdencken, in voegen de bedienaers wel haest maeckten dat dese gemeensaemheyt wel haest tot kennisse van den Coningh quam. Dese Vorst van nature jalours en min-nijdigh, viel daer over terstont in nabedencken, en niet konnende in sijn overlegh de tijdt van het swanger zijn der Coninginne, wel met sijn rekeningh over een brengen, twijffelde niet den Marquis van een misdaet verdacht te houden, daer hy noyt aen gedacht hadde.

Marquis de Posa, geheymen dienaer tusschen den Prins en de Koningin.

Dese gedachten maeckten een wonderlijcke ontsteltenisse in sijn hert, het lagh hier soo by hem.

Gellius est pulcher, quid in quem Lesbua malit
Quam te cum tota gente Catulle tua.

Siet Gellius is schoon, sou Lesbia dien Man,
Niet meer beminnen als sy u beminnen kan?

Wordt van den Coningh bemin-yvert.

Al de bevallijckheden van geest en lichaem, die de nature aen desen ongeluckigen gunstelingh besteed hadde, waren soo veel beweeg-redenen om den Coningh in sijn argh vermoeden te stijven. Evenwel, hoe gevaerlijck dese bedenckingen van den Coningh waren, sou misschien de kracht van de reden en achtinge van de Coninginne die overweldight hebben, ten ware een voorval het quaet gestijft hadde.

Onder de vreugnde-teekenen die men om des Co-

Coninghs gesontheydt maeckte, was oock een seer heerlijck steeck-spel, op het welcke yeder Ridder sich voor eenige van de Mevrouwen van het Hof most verklaren, om haer verwen op dat steeck-spel te dragen. De Marquis de Posa zijnde by de Coninginne met seer veel andere, dede sy hem al de Mevrouwen noemen die hare Ridders hadden. De Prins en Don Jan waren de eenige, die sich voor de hare konden verklaren. Dewijl dese dan nu het selfde niet hadden ghedaen, vreesende misschien yets van het gene sy op hun hert hadden te ontdecken, bevand men dat de Coninginne d'eenige was, die geen Ridder had die in haren naem loopen soude. Sy merckte selfs dat aldereerst, en begost al boertende sich daer over te beklagen.

De Marquis die sijn werck maeckte van vermaeckelijck te zijn by haer, seyde met een wonderlijcke stemmigheyt, dat sy de schult daer van op de natuur most leggen, want had sy soo wel schoon geweest als de andere, sy sou oock wel een Ridder gekregen hebben. Het gantsche geselschap stondt dese boertery toe, en de Coninginne berechte hem weder met al soo grooten stemmigheyt, dat, om hem over sijn stoutheyt te straffen, sy begeerde dat hy haer Ridder sou zijn, op dat hy de schande mocht hebben de mismaeckste van het geheele Hof te dienen.

Dese geestige boertery was in het openbaer geschiet, soo dat'er niemant van de eerste staet was die daer geen getuyge van konde zijn. Ondertusschen konde evenwel de Coningh uyt sijn hooft niet krijgen, dat hier yets verborgens onder schuylde, en dat dese onderhandelinge een konstigh beleydt van de Coninginne was, om middel aen haer Minnaer te geven, sich opentlijk en strafloos voor de Coninginne te verklaren.

Even-

Evenwel ſtelde hy ſich ſelven niet vaſt in deſe meeninge: Maer des morgens, wanneer hy den Marquis in het parck ſach komen, dragende voor een devijs in ſijn Schilt, een Son in haer hooghſte verheffinge, met een opſchrift dat beteekende: *Niemant ſiet my aen ſonder te branden.* Stelde hy ſijn meeningh onfeylbaer. Deſen ongeluckigen Ridder droeg den prijs wech van de eerſte loopen, en hoewel ſulcks gemeen is, nam de Koningh ſijn behendigheydt voor een uytwerckſel van ſijn liefde, en deſe inbeelding taſte hem ſoo levendigh aen, dat de Koningh het ſteeck-ſpel dede af breken, onder de ſchijn, dat ſich ſijn Majeſteyt qualijck bevand. Onge-luckigh geluck.

Terſtont nam hy een beſluyt, den Marquis te doen dooden, en dat in ſulcker voege, dat noch de Koninginne, noch hy ſelve, aen de oorſaeck twijffel konden ſlaen. Maer Ruy Gomez, aen wie hy ſijn voornemen openbaerde, gaf hem de gevolgen van een werck van die natuur in bedencken; hy ſtelde hem de naeuwe verbinteniſſe van den Prins en den Marquis voor oogen, en dat'er niet was, dat men van ſijn gramſchap niet hadde te vreeſen, die hun buyten bedenken ſou innemen, door het verlies van een perſoon die hem ſo lief en waert was, wanneer hy de werck-meeſters daer van kende. De Koning dan, ſtelde ſich te vreden met een ſtraf van minder uytbreydinge, en dede hem by nacht op de ſtraet waer nemen, en ponjardeeren. Maer om t'eenemael het vermoeden van de waerheydt wech te nemen, maeckten de moorders ſelfs in de tegenwoordigheyt van ſijn volck het gelaet, als offe hem voor een ander genomen hadden. Des Koninghs beſluyt den Marquis te dooden. Die op de ſtraet vermoort wordt.

De Koninginne had goedt gevoelen van dit ſtuck wercks; en ſy ſach daer terſtont al het vervolgh af. Wat de Prins aengaet, hy bemerckte

in het eerst daer van de oorsaeck niet; maer daer na sach hy wel de geringe schijn, dat men een persoon voor een ander nemen sou, die soo wel bekent was. Hy bemerckte dan wel dat niemant als sijn Vader alleen, sulck een stout stuck werks sou hebben derven bestaen, en by gevolge bleef hy, gelijck oock de Koninginne, niet langh in twijffel wie de werck-meester hier van was, ondertusschen hadden sy noch d'een noch d'ander eenige gedachten, dat de Koningh jalours op hem was; maer wel dat hy, als hun onderlinge vertroude, om hals gebracht, en by gevolge hun handel openbaer was. In dese meeninge, aenmerckende de groote opsicht die de Koningh op sijn Vrouw had, beneffens sijn afkeerigheyt van den Prins, en sijn natuurlijcke genegentheyt om bloet te storten, achten sy sich verloren te zijn. Sy geloofden was dat de Koningh, zijnde genoeghsaem versekert, dat sy hem niet ontgaen konden, sijn wraeck met dese moort had willen beginnen, om die hen lieden te langer te doen gevoelen.

Daer is niet soo geheym ten Hoof, dat niet geweten wordt, door eenige lieden, daer men selfs geen mis-vertrouwen op heeft. De Prins sich op sekeren dagh aen de tafel settende, vand een geschrift onder sijn tafel-bort, dat dese woorden behelsde: *Daer zijn wel seer billijcke Raden die men niet en geeft; maer men geraeckt uyt geen wanhoopige saken, als door een ongemeen besluyt. Dese op de welcke den Hemel d'aensienlijckheyt heeft gestort, die andere behoorden geluckigh te maken, hebben een verbintenisse om hun nootlot te helpen vervullen, dewelcke meerder kracht heeft als alle andere Verbouden. De edelmoedige zielen vergaen niet als om dat se geen quaet gevoelen genoegh van de boose menschen hebben. De geduldigheyt, die het leven van*

Ghe-schrift van den Prins ge-vonden.

een eerlijck Man aen de geweldigheyt van sijn Vyandt over laet, is een slapheyt, laf hertigheyt, een misdaet en geen deught. Beleeftheyt en goedertierentheyt te hebben, voor diese niet heeft, is de gevaerlijckste slagh van sotheyt.

Ondertusschen nam de Prins voor, een onnosele onschuldige weg te ondersoecken, eer hy tot het uyterste wilde komen: namentlijck, met meerder yver by sijn Vader aen te houden, om na Nederlandt ghesonden te worden, daer de stant van saken een vaerdiger hulp-middel vereyschte als noch oyt. Hy dede dit versoeck met sulcke uytdruckselen, dat hy genoeghsaem toonde, dat het sijn wille en begeeren was, en dat het niet veyl genoegh was hem het selve te ontseggen, was hy ontdeckt, soo behoefde hy sich niet langer te verbergen, en was hy niet, de Koningh aengenoopt door sijn Min-yver, en verstelt voor sulck een heersch bestaen, sou alles toestaen om hem van kant te hebben. Dese ongeluckige Vader sach wel dat hy nootsakelijck een Heyr-kracht in Nederlandt sou moeten senden, en vreesde de gramschap van den Prins, noch koockende door de versche doodt van sijn vrient, meerder gaende te maken, indien hy hem het beleyd van dese Oorlogs-macht niet toevertroude, dat hy soo stoutelijck derfde eysschen.

Versoeck van de Prins om na Nederlandt te gaen.

Ruy Gomez, die den Koningh soo volstandigh in de saeck van den Marquis ghevonden had, was wel verbaest, hem in een gelegentheyt van meerder belangh soo sonder besluyt te sien. Het belangh dat dese bedienaer aen de behoudenisse van sijn Meester; deed hem met verbaestheyt dese swackheyt van den Koningh aen sien, die de Wapenen sijn Soon in handen te geven, om d'eerste daer door gedoot te zijn. Gelijcker niet in sulcke goede reden bestaet als de vreese,

Onbesluyt des Konings. om de alderonsekerste geesten een besluyt te doen nemen, soo was oock nu de Koningh als gereet, om sich tot voordeel van den Prins te verklaren; en Ruy Gomez die het wel sach, vand geen middel om het selve te verhinderen. Maer ghelijck hy veerdigh in sijn besetten was, soo schoot hem aenstonts het Boeckje van de Koninncklijcke Reysen in den sin, dat hy hadde. Hy dan seyde tegen den Koningh, dat hy sich gehouden achte een kleyne saeck hem te kennen te geven, die hy tot noch toe niet waerdig hadde geacht sijn Majesteyt aen te brengen; maer in de tegenwoordige standt van saken, een weynigh meerder kennisse van des Princen aert sou doen hebben. De Koningh die dese saeck scheen van een grooter gevolgh, als Ruy Gomez sich liet aensien te gelooven, wilde selfs het Boecksken door sien, en hebbende het schrift van sijn Soon ten eersten gekent, viel daer over in een diepe mymerye, daer dese bedienaer hem in te laten dienstigh vand.

Na dat hy van de eerste ontsteltenisse van sijn gemoed bekomen was, daer hem dese bittere bespottinge in gebracht had, quamen sijn oude gedachten op de liefde van Don Carel, tegen de Koninginne weder boven, en maeckte daer de wonderlijckste bedenckingen over van de werelt: en aen de andere zijde, viel hy weder op den Marquis de Posa. Hy wist niet te oordeelen wie van beyden de schuldige was, maer soo veel was'er van, hy oordeelde dat hy te recht gestorven was. Weygering van den Koningh. Ondertusschen dede hy den Prins aenseggen, dat de verwarde staet in dewelcke tegenwoordigh de Nederlanden waren, en het onvermijdelijck gevaer daer hy hem in stellen soude, hem niet toe lieten d'Erve van sijn Kroon, daer heen te senden; maer dat de Hartogh van Alba bin-

binneen weynigh dagen met een ſterck Heyr derwaertts vertrecken ſou, en wanneer deſe Macht ſijn belangh aldaer wat meerder verſterckt ſou hebbeen, dat hy dan de vryheyt ſou hebben te doen wat hy begeerde.

Deeſe weygeringe beveſtighde den Prins, in ſijn meeninge die hy hadde, dat het met ſijn verderf ſſeker ſtont, hy had ſijn overlegh over deſe ſaeck met Montigni en den Baron van Bergen, die dlaer niet weynigh over ontſtelt waren, en wel gaerne hadden geſien, dat hy derwaerts gekomeen was, en men wil dat ſy hem ſelfs ſouden aengeemaent hebben dat hy ſtilſwijgende ſou heen gaen, maer dat hy niet geraden ſou ghevonden hebbeen, ſich ſoo opentlijck te verklaren; maer dat hy hen belooft ſou hebben, dat hy noch een weynigh de tijdt aen ſiende, ſich met ſulcke goede veerſekeringh omtrent ſijn perſoon ſou voorſien, dat hy daer bequame rekeninge van ſou konnen doen.

Behalven een koffer met Vuur-roers, liet hy ſich kleyne Piſtolen maken, van een geheel nieuwe vindinge, om die altoos over ſich te dragen, ſondeer dat men die konde ſien, en om te verhinderem dat men hem al ſlapende niet quame te overwallen; belaſte hy een vermaert Werckman t'Eſcuriael, hem een ſlot voor ſijn kamerdeur te maken, dat niet als van binnen konde geopeent worden, en alle nachten lagen twee Degeens en ſoo veel Piſtolen onder ſijn Bedde. Voorſorge van den Prins voor ſich ſelven.

Teerwijl deſe ongeluckige Vorſt miſſchien ſijn eygeen val bearbeyde, alleenig om dat hy meende dat hy vallen moſt, wiſten ſijn Vyanden wel hun gelegentheyt waer te nemen, en te verhinderem dat hy niet weder met ſijn Vader quam te verſoenen. Liſt van ſijn vyanden.

De Koningh had de Koningin, zedert de

doot van den Marquis van Posa, noch niet in het bysonder aen gesproken. Sy vreesden dat 'sy te vergeefs souden gearbeydt hebben, indien hy weder by haer quam, en dat sy lichtelijck aen hem mercken sou, wat gront sy in sijn hert geleght hadden. Wat sy oock konden doen, dat het gene sy vreesden, niet quame te gebeuren, het konde evenwel voor vallen, en na de gevolgen, die de saken voor hen hadden, mochten sy niet op toeval laten aenkomen, om aen dese Koningin gelegentheyt te geven, in eenen nacht weder te verstoren, het gene daer sy soo langen tijdt toe gearbeyd hadden. Eyndelijck, sy bedachten een middel, die belacchelijck sou ghescheenen hebben, ten ware de selve wel was uyt gevallen.

Schelms bedrogh in Vranckrijck. Op die reyse die het Hof van Vranckrijck, langhs de Loire, ten tijde van François de Tweede dede, lieper een gerucht dat men dat dede om kleyne kinderen op te soecken, om den jongen Koningh, volgens den raet der Genees-meesters, in hun bloet te baden, die men veynsde van een quael aengetast te zijn, die niet anders als door dese hulp-middel konde genesen worden. Men had oock eenigh volck, dat eenige dagen voor uyt reysde, en seer naeu ondersoeck deden van de kinderen die daer waren, in alle plaetsen daerse door togen, om die gene op te teekenen, die tot dit heylloos gebruyck bequaem bevonden wierden. Dese onbekende Afgesanten verspreyden een sulcken grooten schrick van sich, door het geheele Landt, dat een yeder niet wist waer hy sijn kinderen bergen soude, die dese sich veynsden over al te soecken. De Koninginne Moeder, hebbende ontdeckt de gront van dit verschrickelijck gerucht, deed eenige daer van by den kop vatten. Dese ontdeckten op haer sterven

ven van wie sy waren op-gemaeckt; maer dese die hunne bieghte ontfingen, oordeelden niet veyligh te zijn, de selve bekent te maken. Indien de gedurige swackheden des Koninghs, soo lichtelijck toeganck gaven onder het gemeene volk, van sulck een spoorloose lasteringe in het Rijck selve, soo kan men lichtelijck af meten, wat het selve in af-gelegene Landen gedaen heeft gehad, daer dese slagh van gestroyde Mary, altoos veel meer kracht hebben, als in de plaetsen daerse eerst geteelt wordt, volgens de beschrijvinge van de Faem, *quæ*

Mobilitate viget viresque acquiret eundo.

door haer beweginge en geen kracht en vermogen krijght. De Koningh van Spanjen toonde daer een groote ongerustheyt over. Hy vreesde dat sijn Vrouw wel eenige geheyme neyginge tot dit selfde quaet van haren Broeder mocht hebben, zijnde gemeenlijck de melaetsheyt en erfsieckte. De kinder pocken dewelcke sy zedert hadde, wierden vergeselschapt met eenige toevallen, die eenighsins met die quael over een scheenen te komen. Men nam dan een besluyt den Koningh te doen gelooven, dat sy in dese laetste beswangertheyt, daer noch gevaerlijcker mede aengetast was. Gelijck hy een seer licht-geloovigh Vorst was in het gene sijn gesontheyt aen gaet, geloofde men, indien men dese saeck met eenige getuygenis wist op te toyen, die buyten vermoeden was, sulcks genoegh sou zijn, om hem noyt met sijn Vrouw weder eenige heymelijke gemeenschap te doen hebben. De Princesse van Eboly most hen het eerste bericht daer van doen, sy was daer toe gehouden door de getrouwigheyt die sy hen hadde belooft en toe-geseght; omtrent het ampt datse by de Koninginne be-

Snood bedrogh van de Spaensche bedienaers

 kleede,

kleede, en dese selve Fransche Dame, tot dewelke Don Jan voor heen genegentheydt gedragen hadde, most helpen bevestigen het geen de Princesse voort bracht.

Dese Dochter was een van die wargeesten, geboren tot verwarringen en woeleryen, en konde voor haer selve niet lijden dat al haer gonst diese by haer Meesterse genoot, haer geen toe-vertrouwen van eenigh belang konde veroorsaken. De Princesse d'Eboly belaste Don Jan, voor de tweede mael de Vryer by dese Staet-juffer te maken, om dit gevaerlijck Vrouw-mensch, geheel tot hen en op hun zijde te krijgen. Dese Prins die eenigh vermaeck schepte, om des Koninghs rust te verstoren, gehoorsaemde met yver: Maer dese Jonckvrouw vol spijt, ter oorsaeck van de koelheydt die hy tot en voor haer getoont had, wilde hem niet gelooven, ten ware hy haer buyten gemeene versekeringen toonde. Don Jan, aengedrongen zijnde om'er een eynde van te maken, ontsach sich niet haer een belofte van trouwen te doen; op voorwaerde, dat sy tegen den Koningh sou seggen al het gene men wilde.

De saeck viel hen lichtelijcker toe, als sy selfs verhoopt hadden. De Koningh, wiens liefde nu alreets in misnoegen was verandert, door het geen geschiet wes, liet sich seer gewilliglijck het net over het hooft halen, en geloofde wat men hem seyde. d'Hartogh van Alba, die sijn reyse had uyt gestelt, om den uytslagh van dit konststuck af te wachten, vertrock des anderen daegs na Nederlandt. Hy nam sijn oorlof van den Prins, in woorden, die met de antwoort van den Coning, die hy den Prins op sijn laetste versoeck gegeven hadde, over een quamen: Maer de Prins handelde den Hartogh seer qualijck, als eenigsins gesegt is.

Vertreck van Alba na Nederland.

On-

Ondertusschen ontfingh de Prins dagelijcks van alle zijden, de beste tijdingen van de werelt. De Prins van Oranje, en de Admirael van Chatillon, met dewelcke hy sich in alles hadde te beraden, spraken hem allesins een moed aen. De beroerde volckeren in Nederlandt self, vertrouwende op sijn edelmoedigheyt, gaven sich sonder voorwaerden self in sijn handen over.

Hier moet men niet voor by gaen, het geen van de History-schrijvers wordt bevestight. Ten tijden, wanneer de Koninginne Maria de Nederlanden onder hare bestieringe, uyt name van den Keyser haer Broeder, hadde, was'er een Jode, een Portugees van Geboorte, Jan Miquez genoemt, daer sy een bysondere achtinge voor hadde, roofde uyt haer Hof wech een Juffer van de eerste staet, en een buyten gewoone schoonheyt. De Koningh van Spanjen, die de vrienden van dese schoone Juffer in bescherminge hadde, bande desen Rover uyt alle sijne Staten in Christenrijck, daer hy sijn toevlucht wilde nemen. Dese dan begeeft sich na Constantinopolen, en van daer na Caramonie by Selim, oudtste Soon van den Grooten Solyman.

Thuanus, Strada, &c.

Snooden handel van de Jode Miquez.

Dese Jonge Prins, door sijn Vader in dat gewest bepaelt zijnde, na de wijse van het Ottomannische Huys, had geen andere gedachten als sijn vermaeck te nemen, terwijl hy het Rijk van sijn Vader te gemoet sach, gedurende dese sijne vermakelijckheden, quam Miquez hem seer wel te pas; die de konst had, van de selve hem op hondertderhande wijse bysonderlijk voor te stellen, van dewelcke een yeder in het bysonder, sijn nieuwe aerdigheyt en verlockinge hadde. Hy wist die te brengen tot het aldersoetste punt, het welcke hy verkregen hadde door een

langh en nieuſgierigh onderſoeck, en tot een volmaecktheyt gebracht, die d'inbeeldingh van het gemeen te boven gingh. Op-geblaſen door deſe kenniſſe, twijffelde hy niet, of ſou wel haeſt de eerſte rangh en plaets in de gunſt van een Prins, als Selim was, beſitten, die ſoo volmaecktelijk de prijs en waerdye van de welluſt kende.

Deſe menſch wiſt wel dat de uytmuntenſte dienſten, altoos de gevoelijckſte voor de opper-Vorſten niet zijn. Het ſchijnt dat deſe, die men hen in het openbaer bewijſt, genoeg door d'eere die de ſelve na gevolght worden, vergolden; maer ſy ſelfs moeten die vergelden, die van niemant als van hen lieden bekent zijn. Het gevolg was meerder als de hoop van deſen Miquez; en Solyman in deſen ſtant van ſaken geſtorven zijnde, bevand ſich deſe Jode, door deſen heerlijcken wegh, verklaert gunſtelingh van den grootſten Vorſt des Aerdtrijcks.

Deſe hoogen trap van geſagh, gaf hem wel haeſt de gelegentheyt van ſijn wraeckgierigheyt, die hy tegen den Koningh van Spanjen, in ſijn hert voede, te voldoen. Op een ſekeren dagh als hy in overdadigheden met den Sultan beſigh was, deſen Vorſt hebbende ſich verwondert, over d'uytſtekentheydt van den Wijn van Cyprus, nam de Jode de gelegentheyt van met deſe verkieſing te ſpotten, en te ſeggen dat het ſlecht was, ſich aen een dranck te verbinden die buyten ſijn gebied wies, en ſeyde hem, dat hyſe meerder moſt ſparen als hy dede, nademael hy de ſelve koopen moſt. Selim door deſe ſchimp geraeckt, ſwoer Cyprus noch dit ſelve Jaer te bemachtigen, en voeghde daer by, ſlaende op den ſchouder van Miquez, dat, nademael Miquez deſen wonderlijcken Wijn ſo ſeer beminde als hy, hy hem van dien tijdt aen, Koningh

over

over dat Eylandt verklaerde; en dat ſulcks niet als alleenigh een ghedeelte van ſijn erkenteniſſe was.

Ghedurende de tijdt, dat ſich alles tot deſen tocht ſchickte, beſtonden de Mooren van Grenade die beroemden wederſpannigheyt, die daer na ſoo geweldigh uytborſt. Deſe ſonden naer de Poort van den Turck om byſtant. Miquez ſtellende de begeerte van ſich te wreken, boven de Kroon en Scepter ſelf die hem aen-geboden wiert, nam hun ſaken met ſulck een yver by der hant, dat hy den Keyſer dede beſluyten die gheduchte Zeemacht, die hy hadde tot het veroveren van Cyprus geſchickt, tot byſtant van deſe oproerige te ſenden; deſe had noch groote verbinteniſſen in Nederlandt gehouden, en deed de ſelve haeſt de weete van dit genomen beſluyt. Deſe hebbende ter ſelver tijdt verſtaen, hoe ſich Prins Karel tot hunne byſtant en gunſt verbonden had, deden Miquez daer wel haeſt kenniſſe van hebben. Sy ſonden oock de Brieven en het Cijffer van den Jode aen den Prins, op dat hy ſelfs met hem tot Conſtantinopolen ſou mogen handelen, indien hy het dienſtigh achte. De Prins Karel begeerde voor meerder ſekerheydt dat deſe Vloot, die ſich na de Kuſten van Grenade had te begeven, die van Vlaenderen ſou aendoen. Hy ſchreef daer over aen de Poort; en Miquez ſchreef tot antwoort, dat de Baſſa van de Zee een heymelijcke laſt hadde, om alles te doen wat de Prins begeerde, het zy ſulcks waer was, of dat men Don Karel het ſelve wilde doen glooven.

Omtrent dees tijdt, ſoo als deſe Prins op een avont by de Koninginne, met Don Jan, aen het ſpeelen was geraeckt, kregen ſy onderlingh eenig geſchil, alwaer Don Jan vol gramſchap over ſijn Geſchil van den Prins met Don Jan.

ſijn verlies, den Prins eenige bittere redenen te gemoet voerde, tegen de behoorlijckheyt van het aenſien, dat hy den Soon van ſijn Koningh ſchuldigh was. Karel die gevoelijck was, antwoorde hem in weynigh woorden, met meer beſadigtheyt, maer in woorden, die hem ſijn onechte geboorte verweten, en dat hy een Baſtaert was. Don Jan op ſulck een gevoelijcke plaets gheraeckt, antwoorde hem: *Si yo lo ſoy, mas yo tengo Padre Metor que vos:* 't Is waer dat ben ick, maer ick heb een beter Vader als gy.

Deſe woorden gingen het gedult van den Prins te boven, hy handelde ſijn Oom ſoo qualijck, dat des anderen daeghs een gerucht liep, dat hy hem een oorbant ſou gegeven hebben. De Koninginne en de Princeſſe van Eboly die tegenwoordigh waren, hadden moeyten genoegh te verhinderen, datſe tot hant-gemeenſchap quamen. De Koninginne boven alle, die van alle voorvallen, reden van ſchrick en vreeſe kreegh, deed alle mogelijcke vlijt om hen weder te ſamen te verſoenen. Dit geſchiede, maer met geen gelijcke oprechtigheyt van hen beyde. De Koning, om van al het gene dat by de Koninginne omme gingh, goedt bericht te krijgen, had een naeu Verbondt met de Princeſſe van Eboly gemaeckt. Deſe Vrouwe had wederom Don Jan op-ghemaeckt, om naerder op de handelingen van den Prins te letten, het viel Don Jan niet ongemackelijck het ſelfde te doen. De Prins die hem geloofde ſijn beſte vrient te zijn, had hem in gemeene woorden, yets van ſijn beſluyt te kennen gegeven; maer hoewel deſe alles aenwende, om de byſonderheden daer van uyt te halen, konde hy echter daer niet achter komen; maer zedert hun twiſt, de begeerte van ſich te wreken, maeckt hem ſoo klaer van geſicht, dat wat moeyte de

Prins

Prins konde aenwenden, om ſich heymelijck van Wapenen te voorſien, Don Jan daer evenwel de lucht van kreegh, het zy met loosheyt of door gelt.

De Koningh oordeelde wel dat de Prins deſe voorſorge niet aenwende, om het ſelve altoos te doen; begreep daer wel haeſt uyt dat de Prins voorgenomen had te vlieden, of hem eenig gewelt aen te doen, en wiſt niet wat hy van beyden gelooven ſoude. Wanneer Raymond de Taxis algemeen Poſtmeeſter, hem quam aenſeggen, dat een Franſman van des Koninginnen dienaers, ſeer heymelijck drie Poſt-paerden had verſocht te hebben, om met den aenvangh van den nacht veerdig te zijn. Dit bericht trock den Koning uyt de twijffelinge in dewelcke hy was; en wierp hem in een veel grooter bekommerniſſe, niet wetende of het genoegh ware, op den handel van den Prins te letten, op dat hy niet ſou konnen ontkomen, of dat hy hem vaſt ſou houden: wanneer hem Perez ter ſelver tijdt de tijdinge van den opſtant der Mooren van Grenade quam aenſeggen, die hy ſoo even ontfangen hadde. **De Koning gewaerſchouwt van des Princen vlucht.**

De Koningh ontſtelt door ſoo veel ongevallen, beſloot ſich van den Perſoon van ſijn Soon te verſekeren. Het was waer dat het vertreck van den Prins voor dien nacht beſloten was. Hy had weynigh te vooren tijdinge uyt de Nederlanden gekregen, die hem niet toelieten deſe ſaeck langer uyt te ſtellen. De Graven van Egmont en Hoorn, ſich vertrouwende op hunne onnoſelheyt, en de verdienſten van hunne dienſten, hadden ſich vrymoedighlijck den Hartogh van Alba in handen gegeven, die hen dede vaſt houden, en een wijl daer na het hooft voor de voeten dede leggen. Sulck een blijckelijcke trouweloos- **Egmont en Hoorn onthalſt.**

loosheyt hadden de afvallige als in wanhoop gestelt, en hunne Hoofden, siende dat'er geen meer hoop als in de Wapenen voor hen was, deden den Prins van Spanjen, wel haest door de tijdinge van dit werck begrijpen, dat de saek buyten alle hulp-middel sou zijn, indien hy langer wachte met sijn komst.

Hy schreef ten eersten aen Don Garcie Alvares Osorio, die sijn medegesel op de vlucht sou zijn, sich aenstonts by hem te laten vinden. De Prins hadde hem na Seville gesonden, om een merckelijcke somme gelts, maer hebbende de tijdt niet gehad om het werck met alle naerstigheyt te bestellen, bracht hy niet meer met sich als hondert en vijftigh duysent kroonen. Soo als de Prins van de Koninginne quam, sprack hem Ruy Gomez aen, en dede hem van wegen den Coningh van den opstant der Mooren bericht. Dese bedienaer hield hem soo lange op, dat de Prins siende dat hem niet genoeg van den nacht overigh was, om soo verre te reysen als hy wel soude gewilt hebben, eer men sijn vlucht sou hebben konnen gewaer worden, en besloot derhalven de selve tot des anderen daeghs uyt te stellen. Na dat de Prins was te bedde gegaen, ging Ruy Gomez wech, hebbende soo lange ghewacht; maer gelijck hy van dese veranderingh van besluyt niet wiste, stelde hy ghetrouwe en kloecke Mannen op al de wegen waer langhs de Prins reysen most, op dat hy nergens deur sou konnen geraken. Daer was oock veel tot de verschooninge des Conings aen gelegen, dat men hem op de vlucht mocht achterhaelt hebben; maer wanneer men nu al twee of drie uuren gewacht hadde, sonder dat sich de Prins in wesen stelde van uyt te gaen of te vertrecken, besloot de Coningh voort te gaen met sijn werck, oordee-

Besluyt om den Prins te vangen.

deelende niet dat men de geheele saeck, om eenige omstandigheden behoorde te hasarderen of in gevaer te stellen. Ondertusschen had Don Jan wel af gesien op wat wijse de kamer van de Prins gesloten wiert, daer hy den tijdt toe hadde waer genomen, terwijl de Prins noch by de Koninginne was. De Koningh hadde oock desen konstigen Sloot-maker, die dit seltsame Slot gemaeckt hadde, belast, middel te vinden, om het Slot soodanigh van binnen te ontstellen, dat de knip wel eenighsins toeschoot, maer niet soodanigh als voor heen, en datse konde verhinderen de deur van buyten te openen.

Wanneer men nu tot het werck soude komen, en aen de deur quam om die te openen, gingh de selve wel open, maer het Slot maeckte sulck een geluyt in het openen, dat men vreesde de Prins daer door uyt sijn slaep te sullen op-schieten; maer de Graef van Lerma die voor uyt in de kamer gingh, vand desen ongeluckigen Prins soo vast in slaep, dat hy sonder van hem vernomen te zijn, de Pistolen en Degens die onder sijn hooft-kussen lagen, konde wech nemen. Wanneer dit de Graef gedaen hadde, sette hy sich op het koffer neer, dat aen het bedde stont, en in het welcke de Prins, gelijck als Don Jan geloofde, sijn schiet geweer in verborgen was. De Coningh daer op, oordeelende door de stilte die men binnen in de kamer vernam, dat de Graef van Lerma hadde gedaen het gene hem te doen stont; gingh selfs mede in de kamer, gaende Ruy Gomez even voor hem, beneffens den Hartogh van Feria, de groote Commandeur, en Don Diego de Cordona, zijnde al te samen met bloote Degens en Pistolen gewapent. De Prins zijnde niet sonder groote moeyten door Ruy Gomez wacker gemaeckt, hadde niet soo

Wijse van den Prins te vangen.

haest

haest sijn oogen geopent, of hy riep dat hy doot was; waer op hem de Coningh antwoorde, dat al het gene men hem dede, tot sijnen besten gedaen wiert. Maer de Prins siende dat men een kasken dat vol van sijne brieven was, aensloeg, dat onder sijn bedde stont, viel in sulck een wanhoop, dat hy sich in een groot glimmend vuur (dat hy, door de overdadige koude, in sijn kamer had laten ontsteken, om sijn gemack te verwarmen) en dat met sulck een opset, dat men hem met het uyterste gewelt daer uyt most trecken, en toonde sich boven maten mistroostigh, om dat hy de tijdt niet hadde gehad, sich selven te versticken of te verbranden.

Terstont wiert het huys-raet en de kostelijckheyt uyt de kamer genomen, en in de plaets van al den heerlijcken toestel, die men daer uyt nam, bracht men daer een slechte Matelas voor hem, om daer op te slapen. Geen van al sijn Amptenaren quamen meer in sijn tegenwoordigheyt, en hy wiert gedurighlijck op het ooge waer genomen; oock geheel in de Rouw ghekleet. Hy wiert niet als door onbekende lieden gedient en op gepast, en alsoo sach dese ongeluckige Erfgenaem van soo veel Kroonen, niets rontsom hem, dat hem het ware afbeeldsel van de doot niet voor oogen stelde.

Ondertusschen kreegh de Coningh, door de aengeslagene Schriften en Papieren volkomen openinge van des Princen besluyt en voornemen: en was ten hooghsten verschrickt over het merckelijck gevaer dat hy geloopen had; maer hy wierdt op het aldergevoelijckste gheraeckt, wanneer hy onder alle de andere schriften, oock dien nootschickelijcken Brief gewaer wiert, die de Coninginne soo gaerne van hem weder hadde gehad, en daer hy tot sijn ongeluck soo noode

van

van wilde ſcheyden, die hem de Koninginne tot Alcala geſchreven hadde, dewelcke de Koning, ſoo vol van genegene uytdruckſelen alsſe was, na het belangh van ſijn Minne-nijt, noch nadruckiger toe ſcheen, als ſy ware. Gelijck de Koninginne de ſelve geſchreven hadde in de eerſte verruckinge, van de ſmart, dieſe over ſijn ongeval gevoelde, alſoo konde ſy niet gelooven, dat het gene ſy met die tederheyt aen een Prins geſchreven had, die als buyten hope was om op te komen, in eenigh gevolg ſou getrocken worden, hebbende anders geen inſicht miſſchien, als om hem te beter vergenoegt te laten ſterven; waer door ſy geen van de teederſte uytdruckſelen geſpaert had, die men ſou konnen gebruycken: zijnde evenwel buyten eenige ſmette van haer eer of plicht. Maer de Koningh trock daer geheel andere gevolgen uyt; en de raſerny die hem de ſelve veroorſaeckte, wiert met ſulck een levende ſmart vergeſelſchapt, dat de ſelve machtigh ghenoegh ſou hebben gheweeſt om hem de doot te veroorſaken, ten waer een begeerte om ſich te wreken, ſijn half verflaeude geeſt en neer geſlagen moed, weder wacker en als levendigh hadden gemaeckt. Maer nemende terſtont in bedencken, dat hy volkomen Meeſter was, van die gene die hem hadden miſdaen; konde hy niet laten, noch eenigh genoegen daer door te ontfangen, makende alſoo by gevolg een blijdſchap die de nature ſelfs, met al haer edelſte bewegingen, het uyterſte gewelt aen dede; in voegen hy ſich aenmatighde een geruſtheyt, maer een die vol van verſchrickinge was.

Ontſteltenis des Konings over een Brief van den Prins.

Op dien ſelven dagh wiert oock de Baron de Montigni gevangen genomen, om eenigen tijt daer na, ſijn hooft op een ſtraf-toneel te laten. Maer de Marquis van Bergen, ter liefde van

K Ruy

Ruy Gomez sijn oude vrient, kreegh de genade van in de gevangenis vergif te nemen. De verbintenisse van dese twee Heeren, met den Prins, was by de geheele werelt bekent; sy waren alsoo wel als hy, Vyanden van den Cardinael Spinosa, algemeen Ketter-meester, en dese vyandtschap was in Spanjen genoegh, om in quaet vermoeden, omtrent de Godtsdienst te geraken.

Haet van den Cardinael de Spinosa.

Sy hadden desen Prelaet beschuldight, van dat hy de Vinder van al dese vinnige aenvanghselen des Konings was geweest, die hy tegen hun Vaderlandt had voor genomen. De Cardinael beschuldighde hen weder aen de andere zijde, dat sy uyt Vranckrijck meenighten van Packen, Catechismen van de geseyde Calvinisten uyt Vranckrijck in Spanjen hadden doen komen; en dat onder de gunst en een paspoort van den Prins Karel, en men hadde als noch niet vergeten hoe de selve Prins, noch onlanghs van wegen des Keysers uyterste wille, op de Ketter-meesters was uyt gevaren Al dese dingen bewogen ghenoeghsaem de driften van het gemeene volck, om te gelooven dat den Prins in de nieuwe Leere (soose die noemen) in gewickelt was.

Straf besluyt des Konings.

De Koningh wist wel dat'er niets was, als het besangh van de Godtsdienst, die een soo vreemde daedt als hy had begonnen, aen te rechten, konde verdraeglijck maken. Hy twijffelde geensins, of hy soude genoeghsaem door de klare blijcken, die hy van sijn handel hadde, hem aen de bitterheyt van sijn wraeck, sonder ongerechtigheyt konnen op-offeren. Met dit vertrouwen stelde hy den Cardinael Spinosa al de originale en eygene geschriften, die hy by sijn Soon gevonden had, in handen; behalven alleen den Brief van de Koninginne, en stelde de Kettermeesters absoluyte en ongebondene Rechters in

dese

dese saeck, tusschen sijn Soon en hem: en verklaerde dat hy daer omtrent sich t'eenemael naer hun goedt vinden sou schicken. En soodanige Rechters most hy hebben, om eën seker besluyt in sijn saeck te hebben, en voor de soodanige kende hy hen: hy wist wel dat de toorn, gramschap en haet van dit slag van volck, noyt sterft, en dat hun-lieder bitterheyt, diese zedert eenige Jaren tegen den Prins hadden opgenomen, noch soo versch was, als of eerst dien voorigen dagh de gront daer van geleght was. Hoewel de Koningh een seer strengh gebod had gegeven, dat men van dese saeck, na vreemde Landen niet schrijven soude; maer de selve soo verre binnen houden als mogelijck was; soo wiert evenwel de tijdinge daer wel baest van verspreyt. Het meeste gedeelte van de Vorsten van Christenrijck, hadden van dese saeck een seer droevigh gevoelen, en anders niet konnende noch mogende doen, baden den Koningh om genade voor sijn Soon. De Keyserinne boven allen, schreef daer over aen den Coningh, haren Broeder, met alle mogelijcke beweegh-redenen, die men bedencken sou mogen.

Verbod van den Koningh om dit werck niet over te schrijven.

De Princesse haer Dochter, was over lange aen den Prins van Spanjen ten Huwelijck belooft; maer de Coningh die alles in vermoeden hadde dat sijn Soon eenige achtinge of gesach konde geven, heeft het Huwelijck van tijdt tot tijdt uyt gestelt. Onder andere redenen die men van desen uytstel gaf, was oock, dat men een gerucht liet loopen, als souden de Genees-meesters geoordeelt hebben, dat de Prins na de val tot Alcala, in geen staet was van immer kinderen te konnen teelen. Maer dit gerucht wiert voor een konst ghenomen, daer de Keyserinne self geen geloof aen wilde slaen. Maer het viel de

Coningh soo veel te gemackelijcker, dit Huwelijck te verlangen, om dat de Prins selve geen groote jacht maeckte, om het selve te voltrecken; die, hoe vorderlijck dit Huwelijck voor sijn voornemen mocht schijnen te zijn, evenwel niet konde besluyten een Princesse te trouwen, die hy noyt sou konnen beminnen.

De Keyserinne die het geheym van sijn herte wist, vand geen bequamer Huwelijck voor haer outste Dochter. En gelijck sy niet geloofde dat de doot van de Coninginne van Hispanie soo na by was, soo konde sy oock niet voorsien, dat dese haer outste Dochter noch de plaets van dese ellendige Coninginne sou bekleeden, en dat de Coningh haer Broeder, door een slag van nootschickelijckheyt, al de Princessen die aen sijn Soon verlooft waren, trouwen most. De Coningh die verder sach als sy, nam een bysondere sorge aen, omtrent het verbergen van dese gelegentheydt, en sich selven in sijn ghemoed te rechtveerdigen.

Dese tijdingh ondertusschen, maeckte een groot bedencken in de strijdende Nederlanden, en voornamentlijck in de Mooren van Grenade, (alsoo hy oock met dese had gesocht aen te spannen.

Haet van de Inquisitie tegen Prins Karel.

Maer de Inquisiteurs, hebbende nu de macht in handen, maeckten met alle veerdigheyt sijn Rechts-pleginge op, en hier in bleeck hun oude haet tegens hem soo opentlijck, dat'er niet was als het belangh van den Godtsdienst, dat sich daer in vermengde. Sy deden in de oude Schriften van Barcelonie, de Rechts-plegingen op soecken, dat Johan de Tweede, Koningh van Arragon, voor heenen tegen Don Carlos, Prince van Viane, sijn outste Soon had aengevangen, en dede die uyt het Catalaensch in het Castil-

laensch

laensch over setten, om te gelijck tot een voorbeeldt en versterckingh van gesach te dienen. De saeck wiert de Inquisitie voor gestelt, onder den naem van den Daulphin, Louïs d'Elfde, en den Koningh Karel de Sevende, sijn Vader. Dewijl al de meeningen over een quamen; kan men van de selve oordeelen, uyt de meeninge van den vermaerden Doctor Navarre, gelijck die in de Beschrijver van het leven deses Koninghs te vinden is. Dese dan, oordeelde dat een Koningh dewelcke ontdeckt, dat d'Erfgenaem presumptief van de Kroon, uyt sijn staet wil vertrecken, den selven moet vast houden, indien sijn vertreck of ontwijckinge wordt geacht, een oorsaeck van verdeelinge in sijn staet te sullen konnen zijn, en de vyanden daer uyt eenigh merckelijck voordeel trecken. Maer voornamentlijck, indien dese vyanden ketters zijn, en dat men de minste reden heeft te vreesen of te vermoeden, dat de Prins de selve begunstight. De Rechts-pleginge konde in der daet niet langwijligh zijn voor Rechters, die soo wel genegen waren een eynde daer van te sien; de blijcken en brieven die men hadde, oordeelde men genoegsaem te zijn, en dien volgens wiert Karel veroordeelt om in de gevangenisse te blijven.

Cabrera.

Die veroordeelt wordt.

De gevoelijckheyt die hy daer over toonde, was genoegh, om te doen cidderen en beven al die gene die daer raet en daet toe gegeven of het selve toe gestemt hadden, geloovende dat sy noyt sijn bittere wraeck souden ontkomen, indien hy oyt weder in vryheyt quam te geraken, derhalven konden sy geen rust noch sekerheyt vinden, voor datse hem t'eenemael t'onder gebracht hadden. De Cardinael Spinosa vertoonde den Koningh, dat'er geen koye sterck genoegh was, om sulck een vogel in te sluyten, en dat men

Tyrannigh vertoog van Spinosa.

ſich derhalven hoe eer hoe liever van hem moſt ontſlaen, of hem in vrydom ſtellen, en de wilde vlucht geven. En het volck, voor het welcke het genoegh is, ongeluckigh te zijn om van hen gerechtveerdight te worden, betuyghde dagelijcks een byſondere genegentheyt tot het vry ſtellen van den Prins, en de Koningh die voor eenigen oproer vreeſde, derfde ſich niet buyten Madrid begeven. * Hy oordeelde na een rijp overlegh, dat ſijn bedienaers noyt eenige veyligheyt ſouden hebben, indien men de Prins in vryheyt ſtelde, en dat hy niet konde ontgaen al dat hy met recht hadde te vreeſen, als met hem te doen ſterven. Eenige tijdt gedurende, wiert (gelijck van hem geſchreven wordt) onder al dat hy ghebruyckte, een lanckſaem vergif gemenght, dat hem wel haeſt een doodelijke quijning ſoud veroorſaken, over ſijn kleederen, linnen, en in het gemeen, op al wat hy aen raeckte, wierdt het mede verſpreyt; maer 't zy dat ſijn jonckheyt, en de goede geſtalteniſſe van ſijn lichaem te machtigh voor het venijn waren, of dat die gene die aen ſijn leven gelegen was, hem middelen tegen het gift deden gebruycken; deſe weg wilde geheel niet gelucken. Maer hier uyt is miſſchien de meeningh van eenige Schrijvers ontſtaen, dat hy ſou vergeven zijn.

* Siet breeder van deſe geſchiedenis in 't Treurtoneel der gunſtelingen.

Men moſt ſich dan beter in het openbaer ſtellen, wilde men hem aen een kant helpen. Daer zijn Schrijvers die ſeggen dat hem de keure gegeven wiert, van de wijſe, op dewelcke dat hy te ſterven had. Hy ontfingh deſe tijdinge met een ononderſcheydentlijkheyt van een perſoon, die yets meer beminde als het leven, hoewel de Spaenſche Schrijvers veel hebben geſchreven van ſijn ongelatigheyt, en andere ſwackheyt, doch wy ſtellen het in het midden. Wanneer men hem

P. Mathieu, Hiſtoire de France.

hem quam aenseggen dat sijn Vader by hem quam, seyde hy daer op, seght mijn Koningh, en niet mijn Vader. Hy had ordre van de Koningin, sich voor den Koningh ootmoedigh te toonen; dese, en niet sijn plicht, deden hem sich voor de voeten van sijn Vader neder werpen, en hem te gemoet voeren, dat het hem wilde gelieven aen te mercken, dat het sijn eygen bloet was, het gene hy gingh vergieten. De Koningh antwoorde, dat, wanneer hy quaedt bloedt in sijn lichaem hadde, hy hem het selve door den Heel-meester dede aftappen. Mezeray. Laetste woorden van den Koningh met Prins Karel.

De Prins als ontsint, dat hy sich soo ootmoedigh had getoont sonder meerder vrucht, rees schielijck op, na dese woorden, en vroegh met een hevigheydt sijn bewaerders, of het Badt al heet genoegh was. De Koningh, 't zy om sijn oogen met dat beklaeglijcke aenschouwen langer te voeden, of (het geen waerschijnlijcker is) verhoopende dat hy noch eenige ootmoedigheyt betoonen sou, bleef noch staen, en vraegde hem of hy hem niet anders te seggen had. De Prince die na sijn goet duncken, alreets te veel had gesegt, konde niet laten voor het laetste, met alle sijn natuurlijcke fierheyt te seggen: indien persoonen, wien te believen, alleen met mijn leven sal eyndigen, my niet hadden verbonden u te sien, ick sou my soo snood niet getoont hebben, u genade af te bidden, en met meerder roem gestorven hebben als gy leven sult. De Koningh vertrock op dese woorden sonder eenige ontroernisse te toonen.

De Prins begeeft sich dan in het warme Badt, en hebbende sich de aderen in de armen en de beenen doen openen, beval dat een yeder vertrecken sou, en nam daer op in sijn handen, (gelijck men schrijft) een afbeeldtsel van de Konin- Duplex Histoire de France.

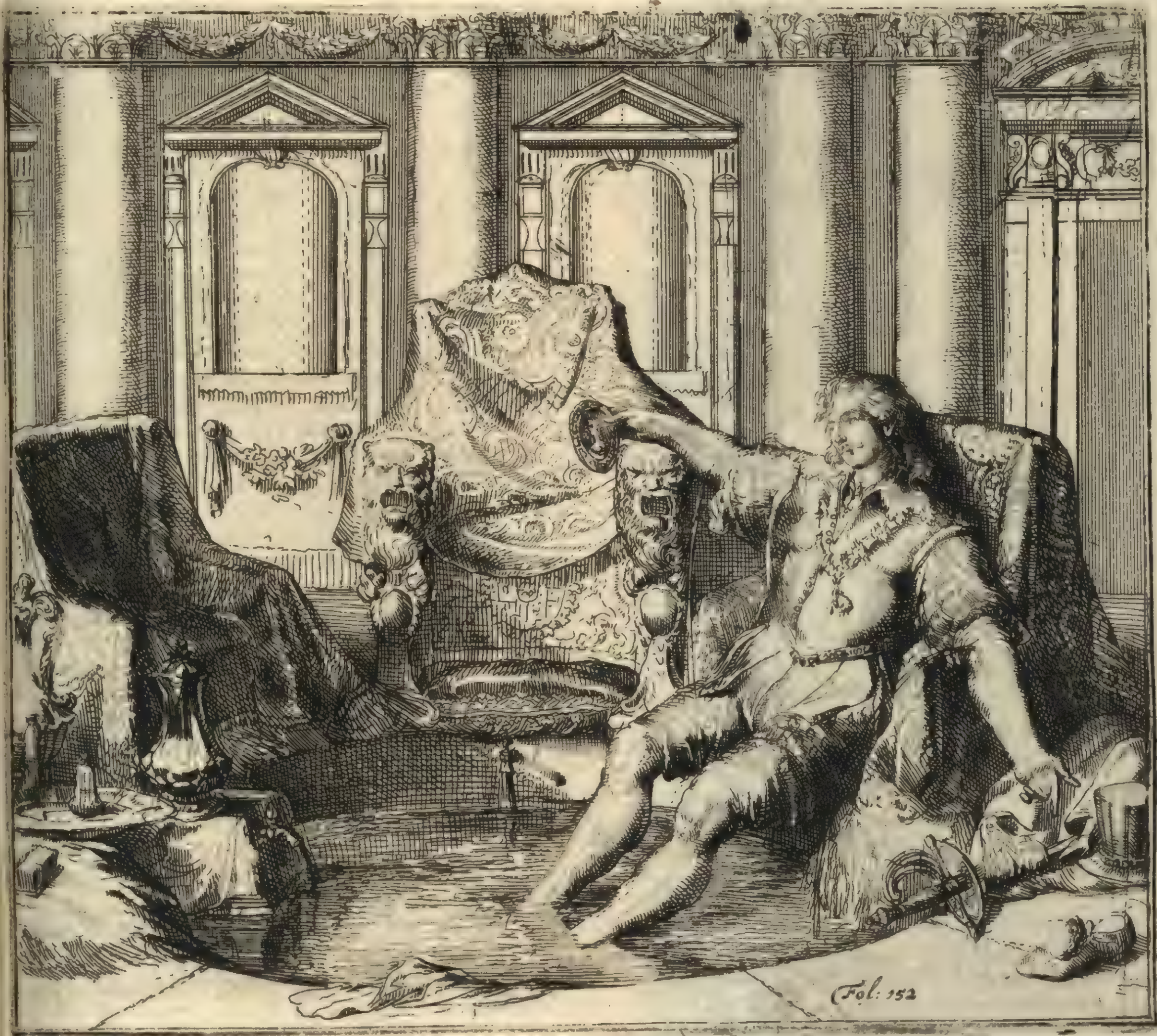
ninginne, in Miniature of met Water-verwe geschildert, dat hy altoos aen sijn hals had hangen, en d'eerste oorsaeck van sijn liefde was geweest, bleef het selve gedurighlijck te sitten aen sien, sonder andere beweging van een stervende ziel, tot dat hem de kilheyt van de doot aen quam, en sijn ziele met sijn bloet het lichaem verliet, verliesende eerst het gesicht, en daer na het leven.

Doodt van Prins Karel.

Wanneer eygentlijck sijne doodt voor gevallen is, weten de Schrijvers niet, maer het is seker, datse lange is voor gevallen, eerse bekent ghemaeckt is. Men heeft een seer langh verhael van sijn sieckte gedruckt en uyt gegeven, die men seyde een quaetaerdige bloet-loop te zijn, veroorsaeckt door sijn ongeregeltheydt van leven. Andere Schrijvers seggen dat hy vergeven is, misschien daer uyt voort gekomen, als gesegt is, om dat men het heeft ondernomen gehad, altoos het is geen wonder dat een Vorstelijcke sieck, die in het heymelijk geschiet, verscheyde vertellinge heeft, daer het gerucht selfs van openbare saken soo onseker gaet; konnende niemant de rechte waerheyt weten, als die daer by, of van de geheymen zijn geweest, die noch evenwel naeu genoegh daer in geteugelt worden.

Cabrera, Historie van Philippus de II.

Maer wanneer eyndelijck sijn doodt bekent was geworden, was de droefheyt van het volck, en voornamentlijck die van sijn huys-dienaers, over maten, de Graef van Lerma, dewelcke de Koningh d'opsicht van den Prins, gedurende sijne gevangenisse, hadde bevolen, en gedurende de tijdt van sijn gevangenis een bysondere genegentheyt tot hem gekregen hadde; scheen als troosteloos in de oogen van het gheheele Hof. Maer de Koningh, voor wie dese treurigheden soo veel verwijtingen waren, sloegh om de selve te doen verdwijnen, den sekersten wegh in. Hy be-

Fol: 152

beloonde al ſijn dienaren ſeer treffelijck; gaf een Commanderye van Calatrava aen den Graef van Lerma, en maeckte hem Edelman van ſijn Kamer. Het volck evenwel liet niet af van haer droefheyt openbaerlijck te toonen, en ſijn gedachteniſſe te vereeren, gelijck men oock weet dat de Koningh ſou hebben voor gehad, ſijn uytvaert op een byſondere wijſe te verheerlijcken, tot het welcke de Stadt van Madrid, verſocht had, d'onkoſten te doen; en dat men haer d'uytvoeringh daer van ſou laten bevolen zijn. Het welcke hy, hoewel hy wel dacht, dat'er miſſchien eenige lof-redenen ſouden tuſſchen komen, die ſijn vyanden ſouden moeten raken, evenwel niet heeft konnen ontſeggen. Sijn Schrijvers prijſen hem ſeer over de onberoertheyt van ſijn geeſt, die hy getoont heeft omtrent deſe uytvaert, wanneer hy die uyt een venſter van ſijn Paleys aenſchoude.

Wijsheyt van Philippus.

Men wil dat de Koningh in ſijnen Raet voorſlaende, wat ſijn Raden oordeelden dat men met den Prins behoorde te doen, de ſtemmen en gevoelens daer van ſeer verſcheyden waren. d'Een gevoelde dat de Koningh hem niet behoorde om te brengen, en ſoo ſijn eygen bloet te vergieten; dat men hem in een gedurige en geſtrenge gevangenis ſou moeten houden. Andere ſeyden dat men hem in de Nederlanden behoorde te bepalen, en hem daer ſijn groote moedigheyt tegen des Koninghs Vyanden laten oeffenen, of dat men hem naer het Koninghrijck van Napels ſou ſenden, en hem het ſelve voor ſijn deel geven, en ſijn hert door ſulck een ſchoone gaef en weldaet verſachten, voort komende uyt de goeden aert van een ſachtmoedigh Vader, die hem ſijn miſdaet ſoo goedertierentlijck vergaf. Andere waren van gevoelen, men ſoude hem

Verſcheyde oordeelen van den Raet omtrent den Prins.

eerder naer Oran senden, en hem daer Koning over maken, om sich aldaer tegen de Mooren besigh te houden, en wel of qualijck te doen, na het hem te passe quam. Maer de Koningh berichte daer op, aengaende de vangenisse, daer waren geen reden toe, dewijl geen koye sterck genoeg sou zijn, om sulck een verduyvelde van een Leeuw te konnen besluyten, als was hy van yser en stael geweest. Hem in de Nederlanden te senden was noch minder geraden, want daer sou hy soo haest niet zijn, of hy sou met des Koninghs Vyanden aenspannen, gelijck de beginselen daer alreets waren. De Koninghrijcken van Sicilie en Napels, waren te kleyne brocken om sijn staet-sucht te versadigen; en daer-en-boven most men geen wederspannigen Soon, by een wederspannigh Volck voegen. En in Oran, sou hy haest een Verbondt met de Koningen van Fez en Maroco gemaeckt hebben, en de selve met al de Mooren weder in Spanjen brengen. Kortelijck, hy besloot dat de beste en sekerste wegh was hem te doen sterven.

Het is seker, dat sijn hooghste begeerte is geweest, den Oorlogh te handelen; en had derhalven altoos een sonderlinge begeerte om in Nederlandt te zijn, meenende het werck aldaer wel haest te recht te sullen brengen, gelijck hy meende te ontsinnen, wanneer Alba daer heen gesonden wiert, en na men schrijft, hy op het punt was, om hem, als hy sijn oorlof van hem nam, het leven te benemen.

Vreemt verhael van Prins Karel.

Sijn dienaers en gevolgh die hem in sijn Capricen niet wel wisten in te volgen, mochten schricken en vreesen. Men heeft willen vertellen, dat sijn Schoenmaker hem een paer Laersen had gemaeckt, die geheel niet na sijn sin waren; dat hy vorders dese Laersen in kleyne stuc-

ken

ken had gesneden, en die als Osse-penssen doen toe-maken, en den Schoenmaker doen op-eeten had, eer hy uyt sijn kamer ging.

Hy schepte veeltijdts sijn vermaeck, het zy by nacht, het zy by daegh, langhs de straet te rinkincken, en met den degen te krassen, hebbende tien of twaelf jonge Gatten, van de grootste huysen van Spanjen, die hem dat werck mosten helpen doen, sy wilden of niet, het geen hem somwijlen al in gevaer bracht. Wanneer hy op de straet eenige schoone Mevrouwen ontmoete, al waren sy van de grootste van het Rijck, die viel hy aen te kussen, met wil of tegen wil, in het aensien van de gantsche wereldt, met dese vriendelijcke woorden, kom Hoer kust my, en gaf hen dan tot een afscheyd een deel Hoeren, Teven, en diergelijcke scheld-woorden: dese die hem met wille kusten, handelde hy beleefder, en maeckte daer goede of bevallijcke Hoeren af, en lietse daer mede heen gaen; doende alsoo de Vrouwen duysent kleyne versmaetheden aen, dewijl hy van gevoelen was dat sy alle niet dochten, houdende hen al voor geveynsde Hipocrijten, en datse achter de Gardijnen al te samen Hoeren met malkander waren.

Eenige Maenden na de doodt van den Prins Karel, komt de Hartoginne van Alba, die een seer aensienlijck Ampt in het Huys van de Koningin bekleede, op een morgenstont (dit wort aldus van verscheyde Schrijvers verhaelt) in de kamer van de Koninginne, met een dranckske of medicament in haer handen. De Koninginne seyde haer dat sy seer wel voer, en geen Artzeny van nooden had. *Le Laboureur, Mayerne. De Heer de Peresa.*

Maer terwijl de Hartogin haer het selve socht aen te praten, en de Koninginne voort gingh in het weygeren, komt de Koning, die daer niet verre

verre van daen was, als op het gerucht van dit tegen spreken, in. Hy bestrafte d'Hartoginne ten eersten over haer halsterrigheyt; maer dese Vrouwe hebbende vertoont dat de Genees-meesters oordeelden, dat desen dranck seer dienstig was, om de Koninginne een geluckige verlossingh te doen hebben, liet sich de Koningh als geseggen; en seyde seer vriendelijck tegen de Koninginne, dat, nademael dese Artzeny van sulck een belangh was, het nootwendig was dat sy die nuttighde.

Dewijl ghy het soo begeert, antwoorde de Koningin, soo sal ick het nemen; en sy het ghedroncken hebbende, gingh de Koningh voort uyt de kamer, maer quam een korten tijdt daer aen weder binnen, maer in den grooten Rouw gekleet, om te sien hoe sy voer. Maer 't zy dat'er eenige vergissingh in dien compost zy geweest, of dat het gewelt dat sy sich aen dede, om het te nemen, het selve eenige quaetaerdigheyt dede hebben, die het in sich selven niet hadde, sy stierf dien selfden dagh, in het midden van seer overdadige pijnen, en gewelt van braken. Haer kint wiert oock doodt bevonden, en soo men seght, het beckeneel als versengt. Sy was in het begin van haer vier-en-twintighste Jaer, gelijck de Prins Karel.

Nu sullen wy dese dooden by de dooden laten, en eens besien wat leven wy met den Koning sullen hebben, die soo korts na malkander Vrouw en Soonloos geworden was (hoewel dat dubbel verlies door des Keysers Dochter weder is gheboet) behoudende alleen een Dochter, Isabella Clara Eugenia van dese Vrouwe.

Vervolg van Philippus.

Daer is geseght, dat hy door de Gicht mede is aengetast geworden, en dat hy voorseyde, dat hem die quael noyt verlaten sou, en in der daet,

hy sprack daer de waerheyt aen, hy belaste aenstonts, dat sich een yeder sou vaerdigh maken, om na het Escuriael te reysen: Maer de Genees-meester Mercatus was daer tegen, seggende, dat het voor als doe geensins dienstigh was van lucht te veranderen, en dat het selfde de sieckte sou konnen verswaren: de Koningh antwoorde, dat men hem by sijn leven daer wel brengen mocht, men sou hem daer toch na sijn doot moeten brengen. Eyndelijck, om sijn Majesteyt te wille te zijn, droegen hem de Lacqueyen en Dienaers te voet, op hunne schouderen, blijvende ses dagen over seven mijlen weeghs, onder wegh. Hy bevand sich daer eenige dagen in beter staet, hoewel hy sich niet konde op houden, moetende of leggen of sitten, waer op sijn quael begost te vermeerderen, daer hem de Genees-meesters de smart wel van verlichten; maer de Koningh bevoelde sich soo qualijck, dat hy aenstonts begeerde, ordre op de welstant van sijn ziel te stellen.

Sijn groote begeerte na 't Escuriael.

Hy biegte, en nam het Sacrament, en belaste dat Don Garcia de Boesa, Aerts-Bisschop van Toledo, hem de Misse soude doen, maer het was de Nuncius van den Paus, diese dede met alle gewoonlijcke omstandigheden. Ondertusschen kreegh de Koningh aen sijn rechter knie een seer quaetaerdige Aposteunie of Geswel, die hem geen oogenblick rust wilde toelaten. Sijn Artzen wisten niet wat te doen, en ontboden by sich een Genees-meester van Toledo, Olial genoemt, die als doe tot Madrid was, en dese met de andere, en den Licentiaet Vergara, hebbende ordre gestelt om het Geswel tot rijpheyt te brengen, opende het eyndelijck, om de verdorvene vochtigheden daer uyt te krijgen. Maer daer op kreegh hy noch vier andere Geswellen aen sijn borst,

Verswaring van sieckte.

borst, diese van gelijcken openden, op dat hy t'eenemael van dese quaetaerdigheden mocht ontlast worden; maer uyt dese quaetaerdigheyt ontstont een onuytsprekelijcke meenighte ghewormte of luysen, soodanigh, dat men niet wist hoe men die sou redderen. Sy wisten niet hoe sy 't met het lichaem van sijn Majesteyt souden maken, om hem te keeren en te wenden, en mosten hem aen vier eynden, met de laeckens doen oplichten, terwijl de andere het bedde vermaeckten.

Tien dagen voor sijn doot quam hem een sware flaeute aen, die vijf gheheele uuren duurde, soo dat hem de levende geesten begonden gheheel te ontgaen; waer door sich al veel Heeren begonden tot den Rouw vaerdigh te maken. Maer hy quam weder tot sich selven; en seyde hen, in de tegenwoordigheydt van den Aerts-Bisschop, en die van sijn kamer: *Mijn Vrienden en Onderdanen, het kan my niet baten, dat ghy u lieden quelt om de herstellingh van mijn gesontheydt, nademael de selve naer geen menschelijcke hulp-middelen meer luysteren wil. Al wat'er te doen valt, is dat ghy by tijdts sorge draeght tot het begraven van mijn lichaem; tegenwoordigh verwachtende dat ick u late, wil ick dat ghy u Prins, die wel haest u Koning sal zijn, hier komen doet: en dat ghy my de Kist of Bare brenght, in het welcke ick sal begraven worden. Boven op het Beeldt sult ghy de Koninghlijcke Kroon stellen, dewelcke ghy ondertusschen in een Buffet of Kasse bewaren sult.*

Aen-spraeck des Koninghs.

Dit wiert alsoo gedaen. Vorders in de tegenwoordigheyt van den Prins en de Infanta: riep sijn Majesteyt Kayer de Velasco, tegen den welcken hy seyde: hebt ghy geen geheugenisse van een kleyn kofferken dat ick u heb te bewaren gegeven. Ja Sire, antwoorde die daer op. De

Ko-

Koningh dan, beval hem het selve voor den dag te brengen, zijnde seer kleyn, en zijnde ghe-opent, vand men daer een Diamant in van een seer groote waerdye, dewelcke de Koningh be-val aen de Infanta te geven, seggende: *Myn Dochter Isabella, mijn waerde Eugenia, ontfangh desen Ringh die u Moeder my heeft toe-gebracht, ick geef u die tot mijn afscheyd uyt dese werelt. En sich keerende na den Prins, seyde hy tegen hem, mijn Soon is het u wel aengenaem dat ick de selve uw Suster geve: Ja Sire, antwoorde de Prins, al was het al wat ick hebbe.*

De Koning maeckte veel staet van dese woor-den, en als doe beval hy dat men noch een an-der papier sou halen, dat hy by der hant hadde, en gevende het aen den Prince: seyde hem, ghy sult daer in sien op welcke maniere ghy u Rijck sult beheerschen. Hy deed oock uyt een koffer-ken een geessel van penitentie of een baet-doen-der voor den dagh halen, dewelcke noch aen de eynden van de haken bebloet was, en lichtende die om hoogh, seyde hy: *Dit bloet is van mijn bloet, niet wel eygentlijck van het mijne, maer van dat van mijn Vader, die God genadigh zy, die ge-woon was de selve geessel te gebruycken, en op dat men sou sien hoe Godtsdienstigh hy geweest is, heb ick dese verklaringh willen doen.* Hy dede noch een papier, door den selven Kayer onder sijn oor-kussen van daen halen, in het welcke dit volgen-de geschreven stondt:

Wy Don Philippo, door Godes genade Koningh van Castille, hebbende voor de tijdt van 40 Jaren, twee Koninghrijcken geregeert, in het 71 Jaer van mijn ouderdom, geef ick het weder in de handen van mijn God, die het behoort, en mijn ziel in sijn goe-dertierene handen, op dat sijne Goddelijcke Maje-steyt met de selve doe het gene hy wil. En ick wil dat,

na-

na dat de selve uyt mijn lichaem sal gescheyden zijn; het selve sal gebalsemt, en in Koninghlijcke kleederen gekleet sal worden, en op de kopere Bare gelegt, die daer staet; en wanneer mijn lichaem, daer de gewoonlijcke tijdt sal uyt gelegen hebben, sal men het naer het Graf brengen op dese wijse. De Guidon of Banier van den Aerts-Bisschop sal voor uyt gaen, daer na het Kruys, de Monnicken en de Geestelijckheyt. Daer na sal volgen d'Adelantado in den Rouw, de Koninghlijcke Standaert, slepende.

Bestellingh des Konings over sijn Begravenis.

De Hartogh van Najera, sal de Kroon dragen in een groot Becken, met een Lamphert bedekt, de Marquis d'Aquiler mijn Swaert, en mijn Lichaem sal door acht van mijn Dienaers gedragen worden, met lichtende toortsen. Daer na sal d'Aerts-Bisschop volgen, daer op de Grandes, en voort onse algemeene Erfgenaem. Mijn Lichaem sal in een Tombe geset worden, die men maken sal, en na dat de dienst sal zijn gedaen, sal men het in de Kelder, mijn laetste Huys, neder setten.

Jup. Die Koningh droegh wel sorge voor sijn Lichaem.

Mom. Het is de ydelheydt Vader die de menschen niet verlaten wil. Vorders (stont'er in) dat gedaen zijnde, sal uwen Koningh, de darde van mijn Naem, na Madrid, in het Klooster van den Heyligen Jeronimus gaen, daer hy de negen dagen sal uyt houden, en mijn Dochter en mijn Suster, sullen haer ondertusschen by de Cordeliers op houden. En ghy Prince, seyde hy: behalven het gene ick u anders wel gesegt hebbe, draeght groote sorge voor u Suster, die al mijn liefde, en het licht van mijn oogen is. Houd de Staet in Vrede, geeft de selve goede Bestierders, beloonende de goede en straffende de quade.

Hy

Hy beſtelde vorder noch yets van de Marquis de Montdalar, en de Vrouwe van Antonio Perez te verloſſen; maer dat deſe in een Klooſter ſou gaen, en haer Dochters alleen haer Moeders goet geven. Voort dede hy noch genade aen eenige gevangenen, en verſocht als doe de laetſte omhelſingh van ſijn kinderen, en belaſte hen datſe ſouden gaen ruſten.

Op het uytgaen vraeghde de Prins tegen Chriſtoval de Moura, wie de Meeſterſche ſleutel in bewaringh had; *deſe ſeyde, die heb ick ſijn Hoogheyt: geeftſe my, ſeyde de Prins, uw Hoogheyt*, antwoorde d'ander, gelieft my te vergeven, *het is de ſleutel van vertrouwen.* Waer op de Prince ſeyde *Baſta*, het is genoegh, en gingh in ſijn kamer. Don Chriſtoval, gingh by de Koning, die hy een weynigh verlicht vand, en ſeyde hem: Sire, *Sijn Hoogheyt eyſcht my de ſleutel af, en ick hebſe hem niet willen over geven, ſonder verlof van uwe Majeſteyt. De Koningh antwoorde hem, gy hebt ſeer qualijck gedaen.* Hy kreegh daer op weder een flaeute, en verſocht, toen hy weder bequam, de laetſte Salvinge, en eyſchte daer na een Kruysbeeldt, dat in een koffer lagh, zijnde het ſelve daer ſijn Vader mede gheſtorven was, en daer mede wilde hy oock ſterven. Na de Salvinge, quam de Prins weder by hem, en Don Chriſtoval de Moura weder in komende, viel op ſijn eene knie ter aerden, en bood ſijn Hoogheyt de ſleutel aen, die de ſelve aen nam, en de ſelve den Marquis de Denia gaf. De Koningh daer op ſeyde, ick beveele u Don Chriſtoval als de beſte van mijn Dienaers aen, als oock de andere, draegt daer ſorgh voor, en als doe keerde ſich de Koningh om, nam ſijn afſcheyd van hen, en verloor met eene de ſpraeck, in welke ſtaet hy noch twee dagen bleef. En is eyndelijck op den 13 van

de Maent September gestorven, des morgens omtrent drie uuren, hier in noch geluckigh dat hy al sijn Vrouwen overlevende, noch evenwel niet kinderloos gestorven is; latende soodanige na, die hem noch troost en genoegen in sijn uyterste hebben konnen toebrengen.

De Fransche, gheslagene Vyanden van de Spanjaerden, bysonder van desen Koningh, hebben sijn uytvaert, niet als met bittere veersen en gedichten gehouden, daer ick om de vinnigheyt die daer inne steeckt, geen gewagh van maken wil. Maer wel indien het u hooge Majesteyt behaeght, van Don Jan van Oostenrijck, daer ick meen al yets van te konnen by brengen.

Jup. Het behaeght my wel, laet hooren, wy hebben tegenwoordigh niet anders te doen.

Verhael van Don Jan van Oosten-rijck.

Mom. Van sijn Geslacht is niet veel te seggen, als dat hy van den Keyser by een Gravinne geteelt is; hoewel andere sijn afkomst slechter maken, heeft sijn eerste proef-stuck van dapperheyt tegen de Mooren van Granada getoont, daer hy sich als een dapper Prins gedragen heeft, soo dat eenige oude Capiteynen en Soldaten van sijn Vader, de Keyser, die noch in het leven en in sijn dienst waren, over hem uyt riepen: *Ea es Verdadero Hijo del Emperador: Hy is de ware Soon van den Keyser.*

Aenkomst van Mercurius.

Maer siet my daer eens uwen Soon Mercurius aen komen stoot-schaven, hy heeft soo veel te doen als hy mach, om den hoeck boven te komen, siet hem sijn hielen reppen, arm kint, hy is by na afgeslooft: daer komt hy in,

Jam superum conscendit Limen Olympi.

Jup. Zijt welkom Soon Mercurius, wy hadden u al eerder gewacht, ghy moet al eenige verhin-

hinderingh gehad hebben, die u ſoo lange op gehouden heeft.

Merc. Geen byſondere, als alleen dat ick een wijl in Spanjen my op gehouden hebbe, tot de tijdt dat de verklaringe van den Oorlogh tegen Vranckrijck geſchiede, en zedert weder tot de verwachte Rupture en Breucke met Engelandt: maer dewijl die noch niet volghde, en mijn tijdt geëyndight was, heb ick liever d'uytſlagh van de ſelve, of het geen men meeſt hoopt de Vrede, by naerder gelegentheydt te gemoet te ſien. Ick ſnap wel eens weder om laegh, of u vliegende Poſtillon ſal ons daer wel beſcheyt van brengen.

Jup. Ondertuſſchen, hoe hebt ghy het daer nu gevonden, al wat in een andere geſtalte gheloof ick.

Merc. Spanjen, gelijck ick geſeght hebbe, heeft Vranckrijck den Oorlogh verklaert, dienende ſich van deſe gelegentheydt van het herreyſen der Vereenighde Nederlanden, (die de Franſchen Koningh, als een Water ſcheen te ſullen overſtroomen; maer door ſijn eygen palen daer van wederhouden is) om eens weder te krijgen, het geen haer *per fas & nefas* ontnomen is, te gelijck ick Vranckrijck een weynigh te muyl-banden, die ſich ſoo laſtigh nu een tijdt herwaerts voor haer geburen geloont heeft. En ten zy Engelandt een ander beſluyt neemt, ſal met het ſelve Rijck op die eygen wijſe gehandelt worden. De Keyſer gedreven door het oude en gemeene belangh van het Huys van Ooſtenrijk, en nu te meer door de blijckelijcke toon van Vranckrijcks lucht op het Keyſerrijck, ook volgens Verdragh met de Heeren Staten, brenght brave Troupen te Velde; maer genoeght ſich als een goet Jager den loop van het Wilt te ſien, al vanght hy niet. Algemeene ſtaet der Vorſten.

Sweden yvert seer in de Mediatie, om Vrede te maken, dewijl het geen Oorlogh vermagh, sonder blaem van d'een of d'andere zijde aen te vangen, en staet ondertusschen met Brandenburgh in een Verdragh van onderlinge onderstant, dat met sijn eygen gelt gekocht, stil sit, daer het behoorde in de Wapenen te zijn, en nu eerst met verwonderingh siet, wat voor volck hy of gevreest of gemint heeft, die hem sijn gelagh wel betalen, maer in het scheyden de kan door de glasen werpen. Nieuburgh sit ellendigh tusschen twee stoelen in de as, en dewijl hy te veel de Vrient van den een was, siet hem nu Vyandt van den ander. Deenmarcken soeckt geen geschil, maer houd sich aen sijn Kreyts, en in over een-komst met de Staten. De andere Rijcks-vorsten, hebben yeder sijn oogwit, maer het Rijck heeft de beste party, d'andere verklaren noch niet, wilden wel, maer derven niet, houden het in schijn, met de sterckste. Cheur-Keulen sit en kijckt den wijckende Frans-man na, en staet tusschen hangen en wurgen, wenschte wel een goedt Verdragh; maer het Fransch bloedt dat hy noch in het lijf heeft, woelt hem noch te seer om sijn hert, en het schijnt daer noch toe te sullen komen, dat hy sal seggen: *Peccavi.*

Maer Munster heeft noch boeven geluck, en siet de minst schuldige het gelagh betalen, terwijl hy selven door de druppelen heen wandelt. Men twijffelt of hem sijn swarten Meyster noch de hant boven het hooft houd, en met een konstige treck hem het onweder van sijn dack houd.

Sedet æternumque sedebit.

Dien selven Heer Christophel Bernhart, sal wel blijven woonen, wil hy dien voet houden, hy

mach

mach wel een potje breken, hy weet weer raet om goet te maken, of weet de roede die voor hem in de pis leyt, wel haest in het vuur te werpen. Lotharingen leeft op goede hoop, maer het werck gaet hem te slap voort.

Vranckrijck ondertusschen siet sijn aenslag ten deelen op het een, en in het geheel op het ander misluckt, en vint sich boven soo benaeut, dat hy onder lossen moet, heeft soo gretig geweest om in te swelgen, dat hy het niet al verteeren kan, en na dat hy sijn Conquesten in tranen, Hollandt in bloet en in water gestelt heeft, siet sich nu *reduit à Rendre gorge.* En by wijse van beschermen te gaen, die noch korts te vooren een werelt te kleyn scheen.

Jup. Hoe gaet het dan met Engelandt?

Merc. Sacht Vader, ghy zijt te haestigh, die kaetste, Vranckrijck betaelde de ballen, en hy gaet met moede leden heen, in *Calças y Jubon*, met evenveel in beyde sijn handen. Gelijck my daer een Vers in de hant geduwt is, dat ick u lieden moet mede deelen.

Gallia cum Batavis terrestres dividit oras,
Quid tibi de præda ceditur Angle? Nihil.
Ter Victor Batavus subjectum possidet æquor
Quid tibi de pelago, subjacet Angle? Nihil.
Gallia Zelandas nuper promiserat urbes.
Quid tibi promissis talibus Angle? Nihil.
Cum Mars sanguineus ter funestaverit æquor.
Quid tibi pro ternis cladibus Angle? Nihil.
Si datur usque nihil terraque marique quid Angle
Te terræ dominum vel velis teste maris?
Ergo volens falsi consortia quærito Galli,
Disce hunc quam falsi fida sit Angle fides.
Dum Gallus terras, Hollandus possidet æquor
Quid tibi seu terræ seu maris Angle Nihil

Terra favet Gallis, Batavis aqua neutra Britannis,
Nec poterunt palmas ignis & aura dare,
Ergo infelices bis terque quaterque Britanni
Nec duo nec quatuor queis Elementa favent.

Dit heb ick ter liefde van de Onroomsche aldus doen vertalen.

De Fransman, schijnt wel, deelt met Hollandt het gebiet,
Wat deelt ghy Engelsman, van desen buyt dan? Niet.
Tot drie mael is de Zee haer Wapens toe-gevallen,
Wat is u van de Zee dan over? niet met allen.
Louïs gaf Zeelandt u ten lot in voorge tijdt,
Wat hebtg' in dese hant, in d'ander niet een Mijt.
Als Mars tot drie mael toe de Zee in 't rondt doet wagen,
Wat brenght ghy daer van t'huys, *mi Brother*? niet als slagen.
Is 't niet dan over al, te Water niet te Landt,
Wat hebt ghy van die roem van heerschappy als schandt?
Als u haer loos bedrogh doet door de spiessen danssen,
Is 't mooglijck, houd ghy 't dan noch echter met de Franssen.
Als ghy Louïs op 't Landt, en ons in 't Water siet,
En 't een en 't ander u niet geeft als enckel niet,
En vuur noch lucht u meer als die te wille weten,
Moogt ghy een Elements onluckigh Schepsel heeten.

Jup.

Jup. Dat gaet soo wat heen, na de swier van de Veerse-makers.

Merc. Ondertusschen houdt sich die Kroon noch even vast aen Vranckrijck, tot noch toe, en om een breuck te verbeteren, begaet een dolle mis-slagh, en ten ware men beter wist, men sou van hem seggen:

Sunt qui in fortunæ jam casibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum Rectore moveri.

De gantsche werelt is evenwel verwondert, wat belang desen Prins siet, om sijn Broederen, met sulck een bitterheyt te vervolgen, en die niet anders soecken, als hem alle voldoeninge te beschaffen, en te soecken groot te maken, die in der daet, in al de *Demeslez* die de Hollanders en hy te samen hebben gehad, geen zijde gekosen heeft, als om de swackste te bederven, om de afgesloofde met te meerder sekerheydt op den hals te komen. Het is seker genoegh, indien Vranckrijck Meester van Hollandt was geworden, dat noch de Zee, noch sijn onsekere Havens, noch sijn binnenlandtsche Macht, hem voor die driftige Natie, en een staet-suchtigh Overwinnaer souden hebben konnen bevrijden. En dat Engelandt niet onoverwinnelijck is, blijckt genoeghsaem daer uyt, dat het selve Rijck tot drie malen toe, binnen de tijdt van ses Maenden gewonnen en verlooren is. Speelende Hendrick de Seste, Eduward de Vierde, en den Graef van Warwijck, het spel van malkander uyt te botsen. Oock dat het Rijck eyndelijk aen Eduward gebleven is; kort na wiens doot sijn Broeder, de Hartogh van Clocester, Richard, sich selven Koningh gemaeckt hebbende, door den Grave van Richmond, weder van sijn Rijck en leven

Engelant drie mael in sesMaenden gewonnen en verlooren. Bodin. Liv. 5. de la Republique.

berooft is; zijnde dese gestut, door de onderstant van den Koningh van Vranckrijck, Louïs d'Elfde, het welcke in geen vast gesterckte Landen geschiet, daerse plaets van vertreck heeft, terwijl men sijn krachten herstelt.

Mom. Het is niet te bedencken hoe de Koningh van Engelandt dien Koningh gunst kan bewijsen, van dewelcke hy soo veel verongelijckinge genoten heeft. Om te swijgen hoe onminnelijck hy hem in sijn ballingschap gehandelt heeft, en dat sonder dwangh, alleen om sijn Erf-vyand en Vader-moorder Cromwel te wille te zijn, (welcke mishandelingh in een heel ongelijcke maet van de Hollanders, daer toe ghedwongen, gepleegt. De Koningh van Engeland, als noch stil swijgende, op hen tracht te wreken, daer hy 't van Vranckrijk door de vingeren siet,) wil ick maer aenmercken, hoe sterck die Kroon selfs tegen sijn herstellingh heeft gewoelt, spannende met sijn Doodt-vyand en Usurpateur aen, waer over de selve Koningh, den Franschen Gesant te Bordeaux, oock niet begeerde te sien of te dulden. De bedriegljjckheyt diese omtrent den Koningh van Engelandt hebben getoont, omtrent de Engelschen en de Hollanderen, toonende eerst vrientschap met Engelandt te willen, diese daer na af vielen, om met de Hollanders aen te spannen, bevestigt dat Mercurius daer soo even gesegt heeft. Sy hadden korts voor de sluytingh van Vrede, tusschen Engelandt en Hollandt, de Engelschen versekert, dat de Hollanders dat Jaer geenen Vloot in Zee souden brengen, waer over de Engelschen stil saten; maer de Hollanders in tegendeel sterck in Zee komende, rechten dat werck te Chattan aen, en vernielden een deel van de Engelsche grootste Schepen.

Bedrogh der Franschen tegen Engelandt gepleegt.

Vol-

Volgens de voorwaerden van de Vrede tot Breda getroffen, moften de Franfchen St. Chriftoffel aen de Engelfche weder geven; maer fy hebben het felve uyt geftelt, foo lang fy fagen, dat fy het nootshalven, en om hun eygen belang moften doen, maer niet fonder al de Plantagie vernielt en verdorven te hebben. Op defe en andere wijfe hebbenfe den handel der Engelfchen grooten afbreuck gedaen. Datfe fich in de Zeegevechten, meer als toefienders dan als getrouwe Verwanten hebben gedragen, is oock blijckelijck. En felfs omtrent defen Oorlogh, hebbenfe de Engelfchen niet weynigh bedrogen, makende hen wijs, dat den Koning van Vranckrijck fich van de aldergrootfte Vorften van Europa verfekeren konde, datfe fich in defe faeck niet fouden fteken, dat de Hollanders onmachtigh waren hen tegen te ftaen, die de macht van Turenne alleen in ftucken kappen fou, indienfe maer het hooft derfden bieden; maer het ftrijdige is te wel gebleken, en nu is geheel Europa daer om op de been.

De Franfchen noemen oock defen Oorlogh, een Oorlogh van Godtfdienft, en fulcken Oorlogh helpt de Koningh bevorderen, tegen fijn eygen gevoelen; gelijck Gremonville ook voor den Keyfer verklaert heeft, noemende de Hollanders Ketters, en foo is nu Engelandt een Kettermeefter tegen fijn Geloofs-genoten gheworden. De Franfchen hebben oock defwegen verklaringh tegen alle Vorften gedaen, feggende voorbodigh te zijn den Hollanderen, al hunne af genomen Steden weder te geven, indienfe den waren Godtfdienft diefe verworpen hebben, weder willen herftellen, en daer toe helpt Engelandt mede, daer hy met den Hollanderen van een en felfde Godtfdienft is.

Jup. Het is by den Engelschen naer ick sie, een ongegront vertrouwen.

Merc. De groote schatten die Vranckrijck by leght, konnen hem niet seer bewegen, want die gaen met de Equipagie en toerustingh deur, en noch meer daer toe, dat de Ingesetenen seer wel gevoelen, sy hebben de Hollanders te kleyn geacht, en meenden die tegelijck in te swelgen; maer *Habet & musca splenem & formicis sua bilis inest:* Men moet geen Vyand te kleyn achten, noch te licht tergen, volgens de Spreucke.

Quamvis sublimes debent Humiles metuere,
Vindicta docili quia patet solertiæ.

Dat is,

Hoe groot men is, men draegh den nedrigen ontsach,
't Geluckt wel dat sich dees eens looslijk wreeken mach.

En daer komt de Fabel van de Vos en Arent by, die bekent is.

Den Arent had gerooft den Vos sijn teere Jongen,
En in sijn nest gebracht, sijn Dieren tot een aes,
De Moeder smeeckt'er om, maer 't was vergeefs gesongen,
Sy sat te hoogh in top en past op geen geraes.
De Vos bracht Fackels by genomen van d'Altaren,
Verweckt een roock en vuur rontsom de groene stam,
Dit bracht in doodts-gevaer de jonge Adelaren,
Die meenden even staegh te sticken in de vlam,

Maer

Maer d'oude Rooffter, wilſe haer Jongen in
het leven
Behouden, moſt'er aen, hoe ſnood by haer
verdacht,
En dat genome Roof haer Voedſter weder
geven,
En bidden dieſe korts ſoo ſmadigh had ver-
acht.

Jup. Hoe ſtaet het dan nu met de Hollandtſche ſaken, die ghy op u laetſte uyttocht in ſulck een verwerring gelaten had.

Merc. Die hebben nu geheel een andere gedaente gekregen, de Jonge Vorſt die het roer van deſe geſolde Staet in handen genomen heeft, toont ſich een goet Leerling in het Ambacht van Mars. Men heeft hem al geſien in het voorhooft van een braef Heyr, den Vyandt in ſijn eygen Sterckten beſoecken, en hadde het ſoo wel geluckt, als beſtelt geweeſt, hy hadde Charleroy, Charleroy weder gegeven. Duras evenwel, die daer omtrent langh had gedomineert, moſt het haſepat kieſen, en de trouweloose Nabuur, de Biſſchop van Keulen, vand ſich in ſijn eygen Hof niet verſekert, noch oock die van Straetſburgh, d'oorſaeck van meeſt al de onheylen, als werck-middelen van den Duyvel, om menſchen te verderven. Maer Brandenburgh liet het Schip drijvende, waerom, weet hy ſelfs alderbeſt; en had het van die zijde recht gemeent geweeſt, de Biſſchop van Munſter had al na Romen of elders geweeſt. Maer de Stadtvoogt van Utrecht, de Hartogh van Luxemburg, die als een Aertskonſtenaer van knevelen, gelijck ſijn Vader van menſchen-moorden heeft na gelaten, de gelegentheyt van des Princen af-weſen, en de ſtercken Vorſt waer nemende, maeckten een byſonde-

Tocht van Charleroy.

deren toeſtel, om een ſwaren inval in Hollandt te doen. Deſe vervoeghde ſich met den Graef van Marck, Stadtvoogt van Woerden, en brengen te ſamen een macht van omtrent 14000 Mannen, ſoo te voet als te paerde by een, de beſte Troupen van al des Konings Macht: Hier mede treckt hy, onder de vreught van Pijpen en Trommelen, over het ys, makende alle vreugt met danſſen en ſpringen, om dat ſy anders geen gedachten hadden, als Hollandt te overvallen en te vermeeſteren. Het beſluyt lagh op de Stadt Leyden, voorts op den Haegh, om daer eens hunnen buyck vol de beeſt te ſpeelen. Sy vonden weynigh tegenſtant, en datſe vonden quamen ſy te boven. Den Hemel evenwel erbarmen met ſoo veel vroome lieden hebbende, dede het weder ontlaten, en verhinderde alſoo te gelijck hun voort-tocht, en te gelijck hun af-tocht, dewijl de wegh dieſe gekomen waren, niet weer van hen konde gebruyckt worden. En het had ſlecht met dit Heyr geſtaen, indien een bloodaert, Paine Vin genoemt, die een aenſienlijcke Poſt bewaerde, daerſe na door moſten, en ſoo onbedacht als ſchelms de ſelve verliet, hen den wegh na huys niet geweſen had. Sy lieten ondertuſſchen, hoe benaeut ſy oock waren, niet na, de aldergrootſte ongebondentheyt en wreetheyt te plegen, die den Duyvel ſelve in gedachten ſou konnen komen, en lieten een gedachteniſſe tot Bodegrave, Swammerdam en elders, die noch wel hondert Jaren of meer, van de Franſche woede ſal doen ſpreken. Sy dan geſtuyt, kregen gemackelijcken af-tocht, en trocken weder heen, daerſe hoorden.

Inbreuk der Franſchen.

Maer de ſchelm Paine Vin heeft het met den hals moeten boeten, dat hy de behoudenis van ſoo veel ſchelmen was geweeſt: En aldus liep

dat

dat rampſpoedigh Jaer ten eynde, niet evenwel ſonder een voorſmaeck te geven van nieuwe heyl, die de ellendige bedruckte en bedrogen Hollanders over het rampſpoedigh hooft hingh. Alſoo het ſchijnt met hun quael op het hooghſte gekomen te zijn, en de bepalinge van het uyterſte verdriet, ſich tot daer en toe uytſtreckte. Deſe beſtont in het geluckigh veroveren van de ſtercke plaets Coeverden, een Sterckte van het hooghſte belangh, en de ſleutel van Vrieſlandt. De Stadtvooght van Groeningen, Rabenhooft, had al over lange ſijn gedachten over die plaets laten gaen, of het hem mocht gelucken. Hy eyndelijck ſijn ſlagh waer genomen hebbende, ſendt een Troup van 1100 Mannen te voet, beneffens vijf benden Ruyters, onder het geleyde van den Overſten Luytenant Eybergen, Major Wijler, Jonck-Heer Sickinga, en d'Overſte Luytenant van Bebber, neffens drie benden Dragonders uyt. Het eerſte dat deſe deden, was de toegangen te beſetten, op dat de Vyanden geen kenniſſe van hun aenſlagh ſouden krijgen. Tot Dalem hieldenſe ſtil, en beſloten aldaer Coeverden aen te taſten, hoewel de Vyandt albereets kennis van hunnen toelegh had. Sy brengen des morgens by den dagh de Bies-bruggen over de op-gebijtte Grachten, en taſten de plaets aen drie verſcheyden oorden aen. Die van binnen als gewaerſchouwt en op hunne hoede, toonden dappere tegenweer; maer de beſpringers drongen ſoo moedigh en onvertſaeght aen, datſe ten negen uuren al Meeſter van de plaets waren. De Vrieſſche Poort die door een Petard geopent wiert, gaf de Ruytery toegangh. Alles wat op de Wallen gevonden wiert, moſt ſneuvelen, de reſt van de beſettingen, wierp het geweer daer heenen, en gaf ſich over. Wel 250 Biſſchopſe wier-

Coeverden verovert.

wierden kappot gemaeckt, en de Moy, die daer het bevel hadde, vluchte met 300 van de sijne in de Kerck, daerse om quartier baden, en dat verkregen; maer wierden alle na Groeningen gevanckelijck wech gevoert. Men vand daer wel 61 stucken Geschuts, 24 Mortieren, en voort alderhande Oorlogs-voorraet in overvloet binnen. In der daet een seer geluckige veroveringe, en een gevolgh van naerstige dapperheyt van dien braven Stedevooght. Die in de voorleden Maent van July tot in Augustus, de Stadt Groeningen soo dapperlijck tegen de gheheele macht van den Bisschop verdedight, en den selven met schande en verlies daer van doen af wijken heeft. De Prins van Oranjen, om den Vyandt oock aen de zijde van Hollandt een weynigh verder van de hant te wijsen, neemt Post tot Nieuwer-sluys, een Dorp tusschen Utrecht en Amsteldam gelegen, en set de Franschen binnen Utrecht, daer mede te gelijck een goede bril op de neus, besluyt ten vollen den Thuyn van Hollandt, met een gedurige wal van sterckten, en geeft ruymte van achteren, om een groote streeck Landts die tot bevrijdingh van Hollandt onder water lagh, weder tot merckelijck gerief van den Ingesetenen weder droogh malen. Een verlichtingh die bysonder aenmerkelijck is, en de Franschen, door het krachtig versekeren van die Post, alle vordere gedachten benam, van oyt een voet Landts op Hollandt meer te winnen. Noyt als doe heeft sich die braven Landaert van haer voordeel van de natuur, soo tijdelijck gedient, en het geen al in het vergeten was, ghetoont, dat sy onverwinnelijck zijn, indiense alleenigh eendrachtigh van binnen zijn; en wel by hunnen God staen, die waerlijk in het behouden van die Landen, in sulck een doo-

Groningen verdadight.

Nieuwer-sluys.

doodelijcke verwarringe, van zijdigheden der Hoofden, en oproerigheden der Borgeren, verbaeftheyt van een yeder, en felfs toe-genegentheden van de meefte Regeerders, om fich met lijf en ziel aen de Franfchen over te geven, een wonder-ftuck getoont heeft. Daer wierdt by de Grooten geen andere giffinge gemaeckt, of fy fouden van Heer veranderen, en dat feer ghemackelijck. Tot Dordrecht gebeurdent dat twee Regeerders, Vader en Schoon-Soon, in een eerlijck mans ftoep voor den regen quamen te fchuylen, die zijnde een man van aenfien en verftant, na dat hy de Heeren in huys genoodight, en fy het felve gheweygert hadden, de vryigheydt nam met de felve in een gefpreck, over den tegenwoordigen ftant van faken te komen, en eyndelijck te vragen, wat noch ten laetften van het werck fou worden; waer op hem een van de Heeren tot antwoort gaf. Geen fwarigheyt Monfr. N. N. ghy fult het uwe behouden, en wy fullen yeder het onfe behouden, het fal foo gemackelijck toe gaen, wy fullen 't niet eens voelen.

Accipe nunc Danaum infidias & Crimine ab uno Difce omnes.

Merckt aen dit, hoe het met al de reft geftelt moet zijn geweeft.

De Vyanden ondertuffchen te Lande niet konnende vorderen, befochten de Hollanders weder te Water. Sy hadden het Jaer te vooren ongeluckigh genoeg het felfde onderftaen, en met bebloede koppen geleert dat de Hollanders noch de felve lieden waren, die fes Jaren te vooren hen foo Meefterlijck den broeck op-geneftelt, en met al haer delayeren en dralen tot de Vrede gedwongen hadden. De Hartogh van Jorck, die het

Zee-gevecht.

het Jaer te vooren in Zee was geweest, bleef nu te huys.

Doctus in accessos non irritare crabrones.

De Hollanders waren alleen met 56 Schepen in Zee geloopen, hoewel het slecht genoeg in Hollandt stondt, om alleen op tegenweer te dencken, sonder eenige macht uyt te senden. De Engelsche met de Fransche Vloot vereenight, quam op de Hollandtsche Vloot aen, die half soo sterck als sy op Schoonevelt, haer lagh in te wachten, en sonden des morgens een Esquadron Schepen van verscheyde grootte, tot 35 Fregatten en 23 Branders bestaende, op de Hollanders daerse ten Ancker lagen, aen; alsoo de Engelsche dit voorspel voor af wilden hebben, of misschien hun geheele Vloot niet eens gewaerdighden te gebruycken. Na het voorbeeldt van Koningh Johan van Vranckrijck, die op de selve wijse de Engelschen te kleyn achtende, hen maer met sijn Ruytery wilde komen bestoken, dat hem met twintigh tegen ses duysent de slag dede verliesen, en sich selven in handen van de Engelschen bracht. Maer dese gedetacheerde of afgesonderde Vloot, quam op den middag soo heerlijck by Tromp, die de voortocht hadde, te gast, dat hy al genoegh had, eer de maeltijdt half gedaen had. Ondertusschen geraekte de Prins Robbert, die in de plaets van den Hartog van Jork, nu het opper-bevel had, beneffens Sprag en den Grave d'Estreé, oock met de Ruyter en Banckert aen de hant, die op de selve wijse onthaelt wierden, tot datse eyndelijck weder mosten af houden, en sich verder in Zee begeven, latende sitten het Schip Cambridge met 50, de Resolutie met 40, en de Conqueror met 40, beneffens een Frans Schip met 66 Stucken, die al gesoncken

Onbedachtheyt van Koningh Johan van Vranckrijck.

ken zijn. De dooden en gequetsten onder hen waren 1500, en daer onder verscheyde Hoplieden. De Hollanders verlooren het Schip Deventer, dat op een Banck, de Haecks genoemt, voor West-Cappel in stucken stiet, beneffens een Advis-Jacht, dat in het binnen komen met seer veel sware gequetsten, gesoncken en gebleven was. d'Engelsche bleven een stuck weegs in Zee boven de Hollanders te loefwaert leggen, sonder weder af te komen, houdende sich besig, gelijck oock de Hollanders, met het geen onthaestert, en onstucken geschoten was, weder te hermaken. De Engelschen gaven uyt dat sy de overwinningh hadden, en logen dat het tegen hunnen neus aenstoot; maer de Koning en sijn Cabalisten vernamen wel haest anders. Prins Robbert dan bleef boven de windt, en de Hollanders in hun gesicht op Schoonevelt, hun oude Rendevous of Loop-plaets, bequaem om een waeckend' ooge over Zeelandt te houden, leggen.

Het konde niet minder zijn, of het naburigh Zeelandt, zijnde als een oog-getuyge, hoe men als St. Joris tegen den Draeck, om haer leven dong, was in een groote ontsteltenisse, en brachten dien volgens al by, tot versterckinge van de Vloot dat helpen konde; die ondertusschen haer best dede, om, was het mooglijck, de loef van de Engelschen te krijgen, tot dat sy, ses dagen na de voorgaende Slagh, een stijve Noord-ooste wint kregen, waer uyt sy besloten, niet alleen sich te weeren, wanneer hunnen Vyandt hen aen taste; maer oock selfs om hem te gaen vinden daer hy was, om hem van de Zeeusche Kusten, na hun eygen Kust te doen gaen.

Op Woensdag zijnde den 14 van Juny 1673. op een uur na omtrent bezuyder Son, maeckten Derde Zee-gevecht.

de Hollanders t'zeyl, om op een nieu hun Oorloghs-geluck te beproeven, en quamen soo voor de wint op d'Engelschen af, die daer op terstont mede de zeylen by setten; maer in de plaets van als brave Mannen standt te houden, als kleynhertige bloodaerts loopen gingen. De bezeylste van het Esquadre van Tromp evenwel, zeylende van de Blaeuwe Vlagge, die de traeghste waren, in geraeckten, daer mede staende onder den Ridder Eduward Spragh, aen het gevecht; waer door de rest van de Engelsche en Fransche, wildense die niet van hun geheele gros af-gesneden sien, standt most houden, leggende het soo dicht als sy konden N. N. West over by de wint op. Onderwijl was het Esquadre van Amsterdam, daer over Tromp het beleyd hadde, al t'eenemael met de Blaeuwe Vlagge van de Engelschen aen den dans, zijnde toen alreets vier uuren na de middagh. Ten 5 uuren quamen de andere van Prins Robbert, en den Grave d'Estreé, mede met den Hollandtschen Zee-vooght de Ruyter, en die van Zeelandt Banckert, aen het gevecht. De Ruyter quam den Prins Robbert soo na op de huyt, dat dese de geheele laegh van hem kreegh, waer door dese sijn groote stenge over boort geraeckte; maer geraeckten onder de beschermingе van twaelf Branders uyt het gedrangh. Dit gevecht duurde tot in den duysteren nacht, geduurende dewelcke de Engelschen weder naer hunne Kusten gingen sacken; zijnde van drie Hollandtsche Schepen tot een uure des nachts al schietende gevolght. Dese drie Schepen vierden alle, waer door de Engelschen meenden, dat het geen drie Schepen, maer de geheele Vloot was, die hen volghde, souden anders niet geweken, maer eer dese drie genomen hebben.

On-

Onder de Engelschen lag het als doe seer over hoop, niemant wilde de schult hebben,

Et quod singuli declinabant in unum rejiciebant,
Unius in miseri opprobrium conversa tulere.

De Franschen hadden de schult. De Franschen leyden het weder op den Prins Robbert, die de Ruyter niet wilde af-wachten; niemant evenwel derfde het hooft by den Koningh op-steken. Ondertusschen hebben sy alles onder malkanderen gesmoort, en gaven het een schoonen schijn, dat sy in het eerste gevecht van den 7 Juny, *De Hollanders niet verder in hunne Bancken hadden derven aen tasten, om de Vloot van sijn* Majesteyt *niet in het uyterste gevaer te stellen, van door een overkomenden storm te moeten stranden, waer over sy het seven mijlen van de Wal hadden moeten af-houden, ondertusschen hadden dese bequame gelegentheyt ghehadt, om sich van alle noodtwendigheden te voorsien, daer sy, in tegendeel, met geen versch volck waren versorght geweest, gelijck de Heer Arlington belooft hadde, soo dat sy, tegens der Hollanderen gesterckte, en op nieu voorsiene Vloot, niet konden bestaen; maer hadden evenwel met hun ontramponeerde macht soo veele te wege gebracht, dat sijn* Majesteyts *Vloot geheel behouden is geworden, en dat sy al wijckende de Hollanders van hun Post, en de bewaringe van het Eylandt van Walcheren hadden af-gelockt; om hen soo in het ruyme Zop de selve aen te tasten en te vernielen, op datse dan gesamentlijck met de Lantmacht, Hollandt en Zeelandt mochten overvallen en vermeesteren.* Verschooningh der Engelschen.

Dit wiert den Koningh schriftelijck over gelevert, die al verstaen hebbende dat sijn Vloot uyt der Zee geslagen was, sich aenstonts met den Hartogh van Jorck, na de Vloot begaf, die al krimpende de Rivier van Londen op quam, die

men aldaer wederom beſtondt te calefateren. Men bevand de dooden en gequetſten volgens hunne lijſten, 800 in het getal te zijn, onder dewelcke eenige Hop-lieden van name waren.

Nieuwe toeruſting der Engelſchen.

De Koningh van Engelandt hartneckigh in ſijn ſpijt, ruſt weder toe, en doetſe op nieu Zee kieſen, om op de aenkomende wederom Vloot uyt Ooſt-Indiën te paſſen, en die vermeeſtert, in Engelandt te brengen, het welcke hen eenigſins geluckte, maer de meeſte buyt is hen ontſnapt. De Koningh dede het Volck en de Bevelhebberen groote beloften, en de Ridder Eduward Spragh ſeer gemoedight, gelijck hy moedig en dapper genoeg was, belooft hem Tromp levendigh of doot te leveren, of het ſou hem ſijnen eygenen rooden hals koſten, en in dit laetſte ſprack hy de waerheyt.

Nec hunc ſua vota precantem
Deſtituere.

Het geſchiede hem na ſijn eygen ſeggen. Sy quamen op den 4 Auguſti de Duytſche Vloot, daerſe voor Ooſtende lagh, weder in het geſicht, die d'Anckers lichtende, voort t'zeyl maeckten om d'Engelſche by te komen; maer deſe ſchavielende, ſetten het Noortwaerts aen, niet willende noch de Slagh wagen, naer de Maes toe, daerſe den Briel dachten te overvallen; maer den Hemel ſekerlijk alleen heeft dat verhindert, alſoo door een wonder-ſtuck, de Ebbe twee uuren te vroegh quam, die hen het in-loopen verhinderde. Aldus ſackenſe te met voor by Schevelingen, Santvoort, Wijck op Zee, Haerlem, Petten, 't Oogh, en Texel heen, om te ſien offer eenige middel was te landen, jagende de Landtſaten geen kleynen ſchrick aen, door dewelcke de Kuſten aenſtonts voorſien wierden.

Sy derhalven houden af, en ſetten het benoorden Texel, om op de aenkomende Ooſt-Indiſche Schepen te paſſen, waer van ſy op den tienden het Schip Papenburgh bequamen, dat onder het beleyde van den Ridder Litleton op-geſonden wiert. Drie andere wierden ondertuſſchen by St. Helena genomen, maer de Hollandtſche Maetſchappy, heeft daer in Indiën die ſchade wel rijckelijck weder goet gemaeckt. De Duytſchen ondertuſſchen, alsſe verſtonden dat d'Engelſchen aen hunne Kuſten waren, lichten door ordre van de Staten en ſijn Hoogheyt, mede hunne Anckers, daerſe voor Schevelingen van den Prins beſocht wierden, als zijnde hunnen Opper Zee-voogt, tot wel te doen aengemaent, 't geen in het volck ſoodanigh een moed ontſtack, dat men niet anders hoorde als *Vive Oranje, langh leve ſijn Hoogheyt.* Hy aldaer ſijn verrichtinge af-geleght hebbende, keerde onder het geleyde van eenige Oorloghs-Schepen, weder na Schevelingen, onder het los branden van het Geſchut, latende ordre aen de Ruyter, waer naer hy ſich te ſchicken ſoude hebben.

Onder dies bleven d'Engelſchen voor Texel leggen, en de Hollanders ſackten vaſt af, tot voor Kamperduyn, (zijnde het doe de 20 van Auguſtus) ſeven mijlen ongevaer van d'Engelſchen. Prins Robbert dan, leyde het Zuyd-ooſtelijck aen, om de windt van de Hollanders te krijgen. Des naermiddags waren de Hollanders Noordwaerts van d'Engelſchen, ſoo dat deſe de loef van hen hadden. Evenwel quamen d'Engelſchen niet af om te ſtrijden. De Hollanders ſmeten het voorts over een anderen boegh, tot dat d'avont aen quam, blijvende den geheelen nacht onder zeyl. Des morgens op den 21, met het kriecken van den dagh, ſagh men de

Hollanders sterck 90 Oorlogh-Schepen, omtrent twee mijlen van d'Engelschen. De Engelschen wenden het daer op Noordwaert aen, tot omtrent 7 uuren des morgens, en keerden sich toen weder naer het Zuyden. De Hollanders dat siende, en lettende op het keeren en wenden van d'Engelschen, setten het scherp by de wint op, tot 8 uuren toe; en vielen doen met een groote moed op d'Engelschen aen, Tromp op de Blaeuwe Vlagh, onder Spragh, Banckert op de Witte van de Franschen, en de Ruyter op de Roode, onder Prins Robbert. Daer op gingh het schrickelijck gedonder weder op het hevigste aen, waer op een slagh-regen viel, maer konde evenwel de hitte der Helden niet verkoelen, en klaerde omtrent ten 10 uuren weder op. Toen hadde het de Witte Vlagge gewent, en bleef te loefwaert leggen, het gevecht aen sien.

Vierde Zee-gevecht.

De Ruyter was Prins Robbert kort op de zijde, met twee onder-Admiralen en een Schout by Nacht; soo dat Robbert, te seer gedrongen, het op een wijcken sette, van de Ruyter en Banckert gevolght.

Ondertusschen was de Blaeuwe Vlagh onder Spragh, hardt met Tromp aen het werck, en de Admiralen met malkanderen in een verwonderlijcke hevigheyt. Tromp kreegh in de tijdt van 6 glasen (dat een vreemde saeck is) niet eenen doode. Hier mocht men in der daedt twee brave Helden aen malkander sien, om de eer en overwinningh strijdende; d'een wist wat hy sijn Koningh belooft hadde, en d'ander, dat hy sijn leven en eer wel had te verdedigen.

Sic velut ingenti Syla summove Taburno,
Cum duo conversis, inimica ad prælia Tauri,
Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri

Stat

Fol: 183

Stat pecus omne metu mutum mussantque invencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur,
Illi inter sese multa vi vulnera miscent
Cornuaque obnixi infigunt, & sanguine largo
Colla armosque lavant; gemitu nennis omne remugit.

Gelijck op Sylas of Taburnus hoogh van top,
Wanneer twee Stieren slaen aen 't strijden, kop aen kop,
De Harders staen verbaest, het Vee, de jonge Koeyen,
Sien stom het schouw-spel aen, en weten van geen loeyen,
Vol anghst wie 't Veldt behoud, en wie de gantsche schaer,
Als overwinnaer, staet op 't eynd, te volgen naer.
Sy woedend onder een, besteden wond op wonden,
En 't bloet ruscht hen ten borst en halsen neer, geschonden
Door d'hoornen onderlingh, en wonden sonder tal.
En door 't geloey ontset sich 't bosch en lage dal.

Maer Prins Robbert en d'Estreé, overtuygt van blooheyt, en gepranght door hunne plicht, laten Spragh met hertseer in de ly, en de Ruyter, om niet hunne ordre te breken, en een misslagh te begaen, die voor heen qualijck genomen was, hebbende Robbert en d'Estreé kort genoegh een goede wijl op de hielen ghheseten, keert weder na Tromp, en by die gelegentheyt, de Roode en Witte Vlagh van d'Engelschen, om Spragh te hulpe te komen, die nu besig was,

met ten tweede mael van Schip te veranderen, zijnde sijn St. Joris alreets masteloos geschoten, maer sijn Boot, waer mede hy na de Royael Charles meende over te varen, wiert door een kogel getroffen, die uyt het Schip van Tromp quam, waer door de Boot sonck, en Spragh, beneffens Littleton, en Meester Smith, sijn Lijfknaep, verdronck, maer gevischt wierden. Dit gebeurde omtrent 6 uuren in den avondt; durende het ghevecht noch, om sijn Schip de Royael Prins te vermeesteren, tot 's avonts ten 8 uuren toe, daer het wel op het alderscherpste afliep; maer het Schip wierdt door de Grave d'Offery op de St. Michiel, uyt het gevecht gesleept, beneffens noch vier andere masteloose rompen, die anders in handen van Tromp souden gevallen zijn. Daer op wenden het d'Engelschen weder van de Hollanderen af met de nacht, die leggen bleven, op de plaets van het gevecht, slapende alsoo op het Veldt van de Batailje. Des anderen daeghs sagh men d'Engelschen boven wint zijnde, noch leggen, sonder datse wederom af quamen; maer in tegendeel, hun cours of loop, allengskens na de Riviere van Londen toe.

Spragh verdroncken.

Ut Leo quem pugna dejecit fortior hostis,
Respicit intrepidus, rectusque intentat anhelos.
Sed fugit; at refugit mortem timuisse videri.

Gelijck een Leeuw, die uyt den Jager strijdt
gedreven,
Wel vlucht, maer onder dies hoewel die heenen gaet,
Somwijlen staen blijft, en sijn tanden blincken
laet,
En niet en vreest als angh te schijnen voor sijn
leven.

De

De Franschen begaven sich naer het Canael, daerse meerder schade by de stormen vonden, alsse van hunnen Vyandt gevreest hadden, verliesende noch 6 Schepen door onweder.

Van d'Engelschen zijn twee Schepen, de Sint Joris, het tweede Schip van Spragh, met 70, en het Jacht de Henrietta met 20 Stucken gesoncken, behalven 18 Branders, die vruchteloos verbrant zijn, 12 wierden masteloos wech gesleept, van dewelcke noch twee onder wegen gesoncken souden zijn. De dooden en gequetsten zijn wel 2000 geweest, ter oorsaeck van de meenighte van Landt-soldaten, die op de Vloot waren. Onder de Bevelhebberen zijn de Ridder Eduward Spragh, een braef Krijgs-man, Littleton, Mr. Smith, la Neve, en andere Hop-lieden van het Landt-volck. Het gemeene gebleven Volck wiert in stilte tot Harwitz aen Landt geset, en de Bevelhebberen wierden eerlijck en heerlijck te huys gebracht en begraven. Van de Hollanderen is niet een eenigh Schip gebleven, maer wel de twee onder-Admiraels de Liefde en Sweers, beneffens de Hop-lieden Joncker Johan van Gelder, David Swerius en Dirck Joppe, met tusschen de 5 en 600 dooden en gequetsten. Schade der Engelschen.

Ondertusschen was men te Lande niet stil, daer de Bisschop van Munster, om die van Coeverden, welcks verlies hem seer smarte, en waer uyt hy groote moeyelijckheyt te lijden had, door den Oversten Ransbergh, het Huys te Gramsbergen dede vermeesteren; maer als de Oversten Pylagh en Hautijn, weder naer hun besettinge Otmarschen trocken, wierden dese door d'onderstant van Coeverden, dat te laet gekomen was, en sich om op dese te passen, in een hinderlage geleght hadde, geslagen; en behalven de dooden, 70 gevangenen binnen Coeverden Gramsbergen van de Munstersche vermeestert.

 ge-

gebracht. Dese Post socht de Bisschop seer te versterken, en een swaren Dijck aldaer te leggen, dwars door de stroom de Vecht heenen, soo om de Stadt door het op-loopende water te benaeuwen, als om daer langhs door de moerassen in Drenthe te geraken, leggende daer vorder drie of vier Schantsen tot versekeringe op. Het water in der daet op-loopende benaeude die van binnen overmatigh seer; maer heeft ten laetsten door haer eygen gewicht, en de wint den Dijck gebroken, en met verlies van veel Munsterschen, de Stadt verlost.

Maestricht veiloren.

Maer het swaerste gewelt der Franschen was op Maestricht, dat de Koning met gewelt wilde hebben, al sou'er sijn geheele Macht om vliegen. En in der daet, hy dede daer het grootste gewelt op, dat oyt op een belegerde plaets is gedaen, en soo wiertse oock verdadight, gelijck uyt het getal van de Bevelhebberen, hoogh en laegh, die daer soo gedoodt als gequetst zijn, komende tot de 229, en groote meenighte van gemeen Krijghs-volck, van het welke van de acht Regimenten der Staten, noch maer 2230 Mannen, van het Regiment Italianen 223 Man, van de 12 Vanen Paerden 412 Ruyters, van de twee Hulp-benden van Halmes en Moerbeeck 350 over gebleven. Het getal dat de Franschen daer voor hebben laten sitten, is door het gedurigh stormen vry groot, en daer onder veel Grooten. De Stadt dan is met goet Verdrag over gegaen.

Overwinningen van sijn Hoogheyt.

Daer-en-tegen, hebben de Staetse weder by Groeningen, de Nieuwe Schans en de Lange Acker Schans, stormender hant verovert. Maer het geen vry meerder klem geeft, is de brave tocht van sijn Hoogheyt, op dewelcke, met de Spaensche en Keysersche vervoeght, sich Meester

ster van Bon, Duytz, Bruïl, en Rijnbagh gemaeckt heeft; sluytende de Franschen alsoo den Rhijn, gelijck hy aen de andere zijde, door het dapperlijck veroveren van Naerden, eertijdts een geringe, maer nu, door het belangh der Franschen, een seer aensienlijcke Sterckte, hen van de kant van Hollandt niet weynigh bekommert heeft. Het welcke veroorsaeckt heeft dat de Franschen siende sich genoeghsaem af gesneden, alreets Utrecht, Woerden, en voorts het Sticht, met Bommel, Crevecœur, Kampen, Harderwijck, en andere plaetsen meer verlaten hebben: volgende hunnen Barbarischen Hartog van Lutzenburgh, die niet sonder duysent gevaer, door geraeckt is, om sijn Meester reekeningh van sijn Duyvelaryen te doen. Men hoopt dat sy haest noch meer sullen verlaten, maer meer op Vrede, die hen best is. Vorder weet ick u van daer niet meer te seggen, en dit is gelijck het aen het Spaensche Hof bericht is. De Polen hebben oock een treffelijcke zegen op den Turck behaelt; maer hun Koningh is gestorven, en sijn besigh een ander te kiesen. In Vranckrijck en over al wacht men op d'uytslagh van het Parlement, op welcke spil het nu alles draeyt, het succes met den naesten. Verlaten der Steden.

Jup. Wel nu dit is van 't gemeen, hebt ghy nu noch yets bysonders, van ontmoetingen of diergelijcken, ghy bent doch den ouden Mercurius.

Merc. Niet van groot belangh, en mijn ontmoetingen zijn niet als loffelijck, dit komt my te vooren: Ick was op de wegh van Alcala na Madrid, wanneer ick van een Spaensche Sennoor of Letrado, ghelijck hy aen sijn ghewaet scheen, en daer na oock bekent wiert, te zijn, in-gehaelt wiert, zijnde sijn Muyl een weynigh

be-

beter te gangh was, als de mijne, die'er een d'Alquilar, of een Huyr-paert was. Na dat hy my gegroet hadde, vraeghde hy my, of mijn reyse na het Hof was, ick berichte van ja, en hy seyde de sijne oock derwaerts te zijn. Met het andere woordt wilde hy weten wat Landtsman ick was, waer op ick hem seyde een Fransman te zijn, *Gavacho Francese*, seyde hy weder. Ick vraegde hem wat sulcks te seggen waer. Hy daer op, het was geen naem van verongelijckingh, maer alleen yets dat beteekende dat de Franschen wel qualijck in hun Landt konden duuren, of datse malkander in hun Landt moeten verstincken, dewijl men geen Landaert vint, die de werelt meer door-reysen als de Franschen. Het is misschien, berechte ick hem daer op, om datse wat leersamer als de Spanjaerden zijn, en gaern sien wat buyten hun ouders koken te doen is, op datse konnen, *& foris sapere & domi non cæcutire*, buytens landts wijs en te huys niet blindt zijn. Het welcke gingh ick, indien de Spanjaerden wat meerder betrachten, en niet gelijk de Schiltpadde, speelden οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος, ooft west te huys best, sy souden met hun garbe van leven, de gantsche werelt soo bespottelijk niet zijn. De Spanjaert had soo veel complaisance en believen voor my, dat hy my toestondt dat het reysen een groot voordeel aen bracht, maer dat het wederom de natuur der menschen seer doet ontaerden, wanneer yemants aert goet is, antwoorde ick hem, sal die daer door niet verergeren, indien hy anders wijs is; maer wel is hy een sot, daer door sotter worden, maer liever onwetende te willen blijven, als in het groote Boeck des Werelts te willen studeren, docht my een hartneckige dwaesheydt te zijn; gelijck men lieden in Spanjen vint, die niet gelooven dat'er andere Lan-

Landen in de werelt zijn, als Spanjen, of andere Steden als Madrid. Hy bekende dat'er van die flecht-hoofden gevonden wierden, selfs dat den grooten Adel en de Grandes, weynig buyten Madrid quamen, en noch na den Oorlogh noch eenige vreemde Ghewesten talen. Maer evenwel niet lieten, in handelinge met vreemde Vorsten, soo bescheyden te zijn, als eenigh ander volck, hoe bereyst sy oock mochten zijn. Ick Sennoor seyde hy, ben een Vescayno Letrado, of een Man van Letteren, en heb mijn leven noyt verder geweest als Alcala, daer ick nu van daen kom, en heb evenwel de moed, de pen op het papier te stellen, en te schrijven, dat by andere volckeren wel mocht gelesen worden. Ghy hebt my daer even den naem van *Gavacho Francese*, ick weet niet of die van *Picaro Viscaino* u niet wel toepassen sou; want veel hooger achtinge heeft die Landaert niet onder de Spaensche Ingesetenen. Maer met wat recht weet God, seyde hy; want indien ghy de rechte aert en waerdigheydt van de Biscaynen ter degen aenmerckt, sult ghy bevinden, dat'er geen volck onder het geheele Spaensche gebied, van sulck een oude aensienlijckheyt en aensienlijcke achtbaerheyt is. Ick most daer half om lacchen; maer hy, sonder sich des te kreunen, gingh voort: ghy moet weten, seyde hy, dat de Roomsche, Africaensche, Gotsche, Wandalische en Moorsche Wapenen, geheel Hispanien hebben overloopen, het meeste daer van beseten hebben; maer dat Biscaye door de beschut in hare Bergen, alleenigh vry, en van dese Barbarische val onbesmet is gebleven. En met goet recht wordt vast gestelt, dat derhalven de Viscaynsche spraeck, en die van Guiprifcoa ende Asturias, als door geen vreemde vermenginge van Tael verbastert,

Waerdigheyt der Biscayers.

de

de recht Aboriginele Spaensche spraeck is, daer het gebruyckelijcke Spaensch, niet als een dialect te noemen zy, zijnde maer een enckel verbastert Latijn, en dat in sulcker voege, dat soo ghy daer eenige Arabische en Moorsche woorden, en weynige diese met de na-geburen de Italianen en Fransche gemeen hebben, uyt neemt, ghy niet als misinaeckt Latijn daer in vinden sult, want let eens op dese Veersen:

Spaensche en Latijnsche Veersen.

Infausta Grecia tu paris Gentes
Lubricas, Sodomiticas, dolosus,
Machinando fraudes Cautelosas
Ruinando animas innocentes.

In dese is niet een woort of is goet Latijn, en te gelijck gebruyckelijck Spaensch, dat by yeder mensch van de geringste slagh kan verstaen worden.

Groote achtbaerheyt van Biscaye.

Dese onse aensienlijcke outheyt dan, en de altoos beschermde vryheydt, geeft ons die achtbaerheyt, dat de Koningh selve, in geen van de Landtschappen van Biscayen komt, of de alderEerste stap die hy daer in doet, verbint hem sijn schoenen uyt te trecken, tot erkentenisse dat hy op een maeghdelijcke gront treet. Want gelijck het probabel en bewijslijck is, dat de Biscaysche Tael, de oorspronckelijcke van Spanjen is, alsoo is het oock buyten bedencken, of het volck zijn het eenige overblijffsel en de rechte Aborigines van dit out dapper volck, dat de Roomsche Wapenen soo veel te doen heeft gegeven. Want het is seker, dat men de outste Tael en Volckeren in het geberghte vint. Gelijck de Eproten onder de Griecken de Tael het alderlangste suyver bewaert hebben. Want de Spanjaerden bekennen selve, dat de oudtste Adelijcke Huysen hier

hier uyt voort ghekomen zijn: waer door een Biſcayner, een Ridder van alle drie de Habijten mach zijn, ſonder dat het Officio eenigh onderſoeck op hem behoeft te doen, of hy oock zy *Limpio de la ſangre, de los* Moros, ſuyver van het bloet der Mooren. Zijnde genoegh dat hy een *Montanero* of Bergling is. En waerlijck, ſoo veel heeft hen de veyligheyt van hun geberghte toegebracht, daer het veel ſwaerder was, den Vyant te vinden als te overwinnen: *Difficilius hoſtem invenire quam vincere.* En het geen u miſſchien verwonderlijck ſal ſchijnen, indien ghy het anders niet meer gehoort hebt, als noch geen tſeventigh of tachentig Jaren verleden, heeft men de *Pattriccos*, een Volck ſoo genaemt, in het hert van Hiſpanien ghevonden, daer men ſoo veel eeuwen te vooren noch van gehoort, noch van geweten heeft, hoe oock dit Landt door alderhande ſlagh van vreemdelingen door-loopen en door-kropen is. Deſe ontdecking geſchiede, door middelen van een Valcke-jacht, van den Hartogh van Alba, omtrent eenige gebergten, niet verre van Salamanca. Een van de Valcken, die de Valckenier het meeſte in waerden hield, quam hem over deſe Bergen te ontvliegen, en ſijn volck niet konnende den Vogel in het eerſte op-doen, wierde door den Hartogh weder te rugge geſonden, om die by alle middelen naer te ſporen. Deſe Valckeniers klimmende op en neder, van Bergh op Bergh, en over al rontſomme ſiende, kregen ten laetſten een wijt breet en ſeer vermakelijck dal in het ooge, en daer in een deel wilde en naeckte menſchen, beſloten als in een vergaderingh van hooge rotſen en heuvelen, d'een als in d'ander geſloten, als een deel ſlechte en wilde menſchen als ſy waren, niet anders als de Indianen van de nieuwelijcks ontdeckte Indiën,

Nieu Volck in Spanjen gevonden.

diën, van dewelcke de sommige meenden, dat een Man te Paert, maer een Dier was, dat soodanigh geschapen was.

Dese wilde lieden een goede wijl op dese Jagers een wijl hebbende staen sien, met verwonderingh, vloden ten laetsten in hunne holen, want het waren *Trogloditen*, en hadden geen andere wooninge als holen en speloncken van de Rotz-steenen. De Valckenier de toegangen wel waer genomen hebbende, keerden des anderen daeghs wederom, en seyden den Hartogh, dat in de plaets van den vervlogen Valck te vinden, sy een nieuwe werelt gevonden hadden; en een nieu volck ontdeckt in het lichaem van Hispanie, noyt bekent, zedert dat Tubal Caïn, daer eerst gekomen was. Een wijl daer na, gingh de Hartog van Alba selve, met een deel Bos-schieters daer heen, en vermeesterde dese nieuwe Wilden, die geen andere Wapenen als slingers hadden, om sich te verweeren. Hy bevand, dat sy Pythagoristen waren, en niets dat leven in sich had, nuttighden; maer alleen op vruchten, wortels, en water uyt de Fonteynen leefden. Sy baden de Sonne en de Mane aen. Hun tael was niet meerder te verstaen, als die van de Hottentots, aen de Caep de Bona Esperanca. Eenige woorden, hoewel weynige, waren enckel Biscaynsch, en de uytspraeck, gutturael of door de keel, een onwedersprekelijck teeken van een oude Tael.

Aldus gevonden, wierden sy van langer hant, tot de kennisse van de Christelijcke Leere ghebracht. Maer sy waren (seyde mijn reys-gesel,) tot noch toe bekenbaer, onder al de andere volkeren van Spanjen, als zijnde veel geelder van verwe, buyten twijffel, ter oorsaeck van de groote hitte van de Son, die op dat steenigh gebergte,

berghte, een krachtige wederslagh maeckte; daer dese naeckte zielen geen verschuylingh; als in hunne holen voor en tegen hadden.

Maer vervolghde de Spanjaert, om weder tot de Talen te komen, dat de oorspronckelijcke Tael der Spanjaerden, door de overloopinge der volckeren soo ontaert is. Staet niet te verwonderen, d'oorspronckelijcke selfs, hebben haer merckelijcke veranderingh gehad. Men telt, behalven de Latijnsche Tael, maer veertien Moeder-talen, die geen veranderinge onderworpen zijn geweest, en onder dese is de Latijnsche noch verandert, gelijck ghy aen dese Veersen hooren kond. Van de Talen.

Sic est, nam nenum lacient uls manaca præs est
Andreas; ipsius Hortitor ego cluo
Dividiam estricem, ut genii averruncet & ultræ
Calpar, quod Nymphis nenum ebrium & Argeliorum
Zitko, quod nostra hæc vicia dapsiliter
Degulet, hæ frux obgræcari (haud numina poscent)
Prodinit, topper morta modo orta necat.

Oock de Saliaensche Versen, omtrent het eynde van de Roomsche Republijck, waren naeuwelijcks te verstaen, en niet meerder waren de capitulatien en voorwaerden van Vrede, tusschen de Romeynen en die van Carthago. En een yeder is genoeghsaem bewust, wat slagh van Latijn als noch op de Columna Rostrata, tot Romen, ter gedachtenis van de vermaerde Scheepsstrijdt, en overwinninge van den Borgermeester Duillius, die 150 Jaren voor Ciceroos tijdt, voor-gevallen is, te sien zijn; oock wat Latijn men ten tijden van Plautus gesproken en ghe-

schreven heeft. Soo dat voor en naer de tijden van desen grooten Redenaer, de selve Tael haer veranderingen niet weynigh in sich selven heeft gehad; voor eenige vermengelingh van vreemden, of eenige andere nootwendige oorsaeck. Horatius klaeght oock dat in sijn dagen selfs, de woorden veranderde als de munt selve. Voorts behalven dese veranderinge, sonder uytwendige oorsaken, moet men bekennen dat de selve Tael noch uytwendige oorsaken heeft gehad, om verbastert te worden, zijnde die de toevloeying van vreemdelingen onder deRoomsche Borgerschap, en sulck een groote meenighte van slaven, van alderhande Barbarische volckeren, die in Rome zijn gebracht geworden;waer toe komt sulck een geswerm van Barbaren, die in minder dan een hondert Jaren tijdts drie mael Italie geheel hebben overloopen, en sulck een vasten voet in hen geset hebben; gelijck oock mede in Spanjen en Vranckrijck; waer door de Latijnsche Tael soodanigh bedorven is geworden, alsse tegenwoordigh in Italie gesproken wordt, die de natie selfs, noch meer daer van soeckt af te trecken, verbasterende de woorden (voornamentlijk de Toscanen) noch met en meer, om Toscanemente (soose seggen) te spreken.

Van dese verdorvene Talen evenwel, is de Spaensche de oudtste. Want de Wandalen en Alanen, in het Jaer 410 uyt Vranckrijck verdreven zijnde, begonnen als doe Hispanie aen te tasten en te bewoonen, het welcke sy seer veele Jaren in besettinge gehouden hebben, tot dat de Gothen, zijnde door de Francken en Bourgondiers uyt Vranckrijck in Hispanien gedreven, de selve Wandalen en Alanen, weder uyt Hispanie in Africa gejaeght hebben (drijvende alsoo dese volckeren als de spijckers, d'een den ander

uyt)

uyt) en niet alleen hen-lieden, maer oock al de Roomsche besettingen, die daer noch gebleven waren, blijvende door dien middel Heeren en Meesters van dit gantsche Gewest, van dewelcke oock de Koningen van Hispanie af ghedaelt zijn.

d'Andere veertien Moeder-talen, die met beter geluck, hun stant niet alleen behouden hebben in sich selven, maer selfs door de Roomsche overwinningen weynigh of niet verbastert zijn, zijnde dese. 1. De Yrsche Tael, en een groot gedeelte van de Schotsche. 2. De Brittonsche in het Landt van Walles, in dewelcke meenighte van Grieckсche woorden, tot verwonderingh te vinden zijn, die dese in dit Distichon begrijpen.

Hals, hudoor, Genesis, Pur, koilia chrooa didasko.
Daira, meli, kluo, elios, ai sa Methus.

Soo veel beteekenende als hout, water, geboorte, vuur, de buyck, een oude vrouwe, onderwijssen, de aerde, honigh, hooren, de sonne, het nootlot, dronckaert. Beneffens selfs eenige Mexicaensche woorden: als pen, hooft, guyn, wit, en meenighte van andere woorden meer. De 3 is onse Biscaysche Tael. De 4 d'Arabische, die men in de hooge geberghten van Granada de Alpuxaras genoemt, gesproken heeft, of misschien noch spreeckt. 5. De Finlandtsche Tael. 6. De Hooghduytsche, beneffens de Nederlandtsche, Deensche, Noorsche en Sweedtsche Talen, haer ghesusters eer als dialecten. 7. d'Oude Cauchische Tael, in Oost-Vrieslandt en daer omtrent. 8. De Sclavonische, die men in Polen, Bohemen, Moscovie en Russie, hoewel met een blijckelijcke veranderinge van dialecten of tael-kunne spreekt. 9. d'Oude Illirische, die men in het Eylandt Vegglia, naer het Oosten

van Istria, in de Liburnische Inham gelegen, spreeckt. 10. De Grieckschc Tael in Grieckenlandt, en omleggende Eylanden, een gedeelte van Macedonien en Tracien noch te vinden. 11. d'Oude Epirotische Tael, in het gebergte van Epirus. 12. De Hongersche. 13. De Jazygieeusche Tael. Aen het Noorder gedeelte van Hongarien, tusschen den Donauw en den Tibisch gesproken, heel verschillende van de Hongarische Tael. 14. En ten laetsten, de Tartarische Tael van de Procopische, tusschen de stroomen de Tanais en de Borysthenes of de Nieper, by de Meotis en de Pontux Euxinus.

Wanneer mijn Letrado sijn redenen tot hier en toe gebracht hadde,en noch een langer scheen te willen entameren, bracht ick hem met een aerdigheyt, op het gene hy had geseght van selfs eenige geschriften te hebben geschreven, of te konnen schrijven, seggende dat ick in het begin van onse aenspraeck, van sijn *Merced*, meende te hebben verstaen, dat de selve wel de bequaemheyt hadde, van de pen op het papier te stellen, daer ick ter goeder trouwe geenlins aen twijffelde; maer wenschte wel te weten, of de selve albereets, de werelt, met eenig stael van sijn verstant had geluckigh gemaeckt. Hy, met een zedigheydt evenwel, (tegens den aert der andere Spanjaerden, die daer over de borst uytgesteken, en over de schouderen gesien, en hunne knevels op-gestreken souden hebben, eerse het woordt uyt de mont lieten gaen) antwoorde van ja, en dat hy noch korts een Tractaet had uyt gegeven, onder den naem van *Conseios necessarios & avisados a su Majestad.* Dewijl (seyde ick) het selve albereets uyt gegeven en gemeen gemaeckt is, en ick het geluck noyt hebbe gehad, het selve aen te treffen, sou het verhoopte ick *su Merced*, niet

tegen

tegen de borst zijn, eenige passagien daer uyt voort te brengen. Hy toonde sich daer terstont genegen toe; en begost dan aldus: Het eerste dat ick daer in voorstelle, is een aenmaninge aen de Geestelijcke, om sijn Majesteyt met gewillige contributien en inwilliginge van penningen, in sijn Oorlogen tegen Vranckrijck, tot het weder herstellen van sijne saken, en het besnoeyen van de moetwil van die onverdraeglijcken Landaert te hulp te komen. Daer na wijse ick eenige oorsaken aen, waer door des Koninghs schatkisten vermindert worden. Met afmaninge van de selve, onder dewelcke is, *la subida de la Moneda de Vellon*, de verhooginge van het gelt, het welcke Savedra seght, de Kroon van Spanjen meer schade te doen, als al de Schrick-dieren en Draken van Africa konnen toebrengen. Vorders rade ick sijn Majesteyt sich na de Geestelijcke te voegen, die altoos de poort open hebben om te krijgen, maer gesloten om het minste van sich te vervreemden, en daerse geen lasten dragen; al de Rijckdommen van de staet besitten, die men behalven een vriendelijck versoek wel met goet recht sou konnen dwingen, om de Kroon behoorlijcke onderstant te doen, maer dat evenwel tot algemeen vergenoeginge en vrye verwilliginge dienstiger sou zijn. Waer toe sou dienen een vertoogh, dat sijn Majesteyt andersins de arme Landt-lieden sou moeten beswaren, die daer door lichtelijck souden bewogen worden den Acker-bouw te laten varen, en sich elders heen te begeven, tot seer groot nadeel van de Kerckelijcke inkomsten, tienden, honderden en diergelijcke.

Inhoud van een Ghe-schrift.

Voornamentlijck wille ick die gene aengesproken hebben, die door miltdadigheyt van sijn Majesteyt tot eenige beneficien en vorderlijcke

bedieningen verheven zijn, die weder in vergeldinge sich niet behoorden te ontsien, sich van eenigh van hun Huys-raet, Silver-werck, Juweelen en diergelijcken te ontblooten, om sijn Majesteyt en de ghemeene saeck voor te staen. Om nu het selve te beter te wege te brengen, geef ick den raet, dat sijn Majesteyt voornamentlijck d'een of d'ander van sijn Grooten in het werck sal stellen, voornamentlijck soodanige, door wiens toedoen sy tot die waerdigheydt gheraeckt zijn, en van dewelcke sy noch meerder souden te wachten hebben, voornamentlijk indien de selve goet bericht van hun gewilligheyt en miltdadigheydt aen den Koningh en sijnen Raet doen. Invoegen dese gebenificeerde, ten opsicht van die gene, door wiens toedoen sy begunstight zijn, en de hope die sy vorders op sijn gunst sullen hebben, hen tot d'uyterste miltdadigheyt sal brengen, sonder dat sy een soo wel verdienend persoon yets sullen derven ontseggen. Dat men al dit niet moste te wege brengen, voor het lichaem van eenigh Capittel, maer by yeder in het bysonder, met goede aenteekeninge van de namen der geener die sich het best of het geringhste getoont hebben. Daer na maeck ik een overslagh van de Koninghlijke inkomsten, die sijn Majesteyt trekt, uyt sijn Koninghrijken, en die van Castille en de Indiën, die in het rouw niet meer op brengen als achtien millioenen in gout, en dat Philippus de Vierde, aen de Kroon komende, niet meer vand als acht millioenen twee hondert en tsestigh duysent kroonen, die hy by na terstont aen sijn Partisanen most uytreycken, om Vranckrijck als doe tegenstandt te doen, gelijck in de volgende Jaren noch meerder onkosten hebben moeten gedragen worden, soo in het herstellen van Catalogne, als in het stillen

ſtillen van de onruſten van Napels, het beſchermen van de Stadt van Milanen, het hernemen van Porto Longone en Piombino, beneffens eenige plaetſen in de Nederlanden, en het onderſtant doen van de Princen van ſijnen aenhangh, al het welke de kas noch gevoelt, hoewel door deſe tijdt van Vrede het Rijck al vry ſijnen adem heeft gehaelt. Maer dat'er aen al deſe ontſtellingen noch veel te herſtellen valt. Maer onder de middelen daer toe dienende, gelijck ick voor deſen van de Geeſtelijken heb geſeght, ſoo wil ick, aen d'ander zijde de Wereltlijcke, doch voornamentlijck de Heeren niet voor by ghegaen hebben, en om kort te gaen, verſta niet te behooren, dat ſijn Majeſteyt vier hondert en een-entnegentigh Commanderyen, die de acht Ridderlijck of Militaire Orderen in dit Rijck beſitten, die meer als een millioen gouts in rente bedragen, ſoo ſlechtelijck daer heen, uyt enckel gunſt, en meenighmael aen lieden die de ſelve niet waerdigh zijn, worden gegeven. Van deſe en meer andere dingen vervolghde de Letrado, handelt dit geſchrift, met haer behoorlijcke aenwijſingen, ſonder dat ick de ſelve al te ſamen op halen kan, of met de ſelve u meerder wil onderhouden, en wel mocht hy het ſeggen, alſoo ick meenende eenige aerdigheden van hun Spaenſche vonden te hooren, daerſe geluckig in zijn, al begoſt verdriet te krijgen, ſoo haeſt hy ſijn mont op dede. En op dat hy niet weer op den ſelven text mocht komen te vallen, veranderde ick van redenen, en begoſt na eenige byſonderheden en Intrigues van het Hof te vragen, wie de voorname gunſtelingen daer waren. Hy verſchoonde ſich met te ſeggen, daer nu ſoo byſonderlijck niet van te weten, zedert dat hy tot Alcala met de Cathedra, of Hoogh-leermeeſter-

ſchap was begiftight geweeſt, dat hy voorheen een dienaer van dien grooten Staets-man en nayveraer van Mazarijn, Don Louïs de Haro, was geweeſt, die de plaets van den ongeluckigen Graef van Olivarez ſoo wijſſelijck bekleet had, als d'ander die jammerlijck gelaten had, ick die van die gunſtelingen weynigh kenniſſe hadde, verſocht hem vriendelijck my daer eenigh verhael van te doen, dat ick als een vreemdelingh, niet konde laten, nieuſgierigh te zijn; voornamentlijck om yets goets te hooren, uyt een mont gelijck de ſijne. Vleyery heeft groote krachten, en maeckt verbinteniſſe, maer of nu mijn ſchoone woorden, of ſijn eygen beleeftheyt hem bewogen, om mijn verſoeck in te willigen, hy ſeyde my dit van de Graef d'Olivarez.

Van den Graef van Olivarez. De val van deſen Graef d'Olivarez, heeft de gantſche wereldt verwondert en verbaeſt ghemaeckt, en getoont wat ſwacker gront de gunſt van een Koningh is, om ſtaet op te maken, die deſe lievelingh een geruymen tijdt heeft geweten op te houden, en dat door konſten, die hem ten laetſten noch bedorven hebben.

Van ſijn beſtieringh ſal ick hier niet ſeggen, als zijnde van een andere tijdt, als dit laetſte alleen, om ſijn Meeſter d'oogen te vullen en te bedriegen, omtrent eenige klachten die men ghedaen had, ter oorſaeck van de dierte van het broot, en dat'er by na binnen Madrid geen te krijgen was, en dat wel gerechtelijk door ſijn toedoen, dewijl hy een goet ſtuck gelts van d'omleggende Dorpen genoten had, om hen te ontſlaen van het verbant daerſe toe verbonden zijn, van dagelijcks een ſekere meenighte broot op de marckt te brengen, wat dagen of vier-tijden het oock ſouden mogen zijn, op ſekere boeten die daer op ſtaen. Wanneer ſy nu deſen gunſtelingh al-

aldus de handen gevult hadden, bleven sy soo nu soo dan, daer omtrent in gebreke, als konnende hun broot wel quijt worden en oorbaren, sonder dat na de marckt te brengen. Het gebrek nu dat daer door veroorsaeckt wiert, quam den Koningh ter ooren, het welcke d'Olivarez soo haest niet vernam, of hy bestelde dat al het broot dat men in verscheydene gedeelten van de Stadt konde vinden en by een halen, gebracht, en op de vensters voort gedaen wiert, in een straet daer de Koningh sou moeten door rijden, om na de Kerck van Nostra Dama d'Atocha, ter Misse te gaen. Dese die hy die last hadde gegeven, droegen sich daer soo wel in, dat de Koningh in het door rijden, al de bancken, winckels, pothuysen en vensters, niet als met broot beset sagh. De Koning siende desen overvloet, seyde, dat hy daer door klaerlijck genoegh bekende, dat dese die hem hadden aengebracht, dat'er broot gebreck was, niet als een deel logenaers en lasteraers waren. Maer d'Olivarez, om dat'er geen meer van diergelijcke klachten souden komen, bestelde van toen af aen, dat sonder opsicht van de vrydom die hy hen gegeven had, de Dorp-lieden, gelijck sy voorheen gewoon waren geweest, het broot te marckt mosten brengen, en zedert hoorde men van sulcke klachten niet meer, en de Koningh bleef langh in het gevoelen, dat het gene men hem aengebracht hadde, niet als een bedriegery van sijn vyanden en haters was.

Sijn bedriegerye.

Maer de Koninginne quam daer eyndelijck toen door haer wijsheydt en ghedult, om desen gunstelingh by den Koningh te stellen in den staet die hy verdiende. Sy nam van langer hant haer ghedeelte, in de bestieringh der saken van Staet, dewelcke haer door desen na-yverende

ſtaet-ſuchtige, tot ſoo langh was gediſputeert en ontleght. Hebbende ſich eyndelijck met lof daer in begonnen te dragen, nam ſy ghelegentheyt haer Man te kennen te geven, in wat onordere de ſaken van ſijn Koninghrijck ſtonden, ſelfs wat gevaer ſijn Kroon liep, door de quade beſtellingh van ſijn gunſtelingh. Dit ſtelde ſy op ſulck een bequame tijdt, en met ſoo goede gelegentheydt en waerſchijnbaerheydt voort, dat de Koningh ſich niet lange daer over bedacht, maer hem uyt het Hof ſette. En ſelfs men vingh aen ſijn Proces en Recht-ſaeck op te maken..

Deſe die in deſe ghelegentheydt, de grootſte Raedts-man van de Koningin ware, was de Graef van Caſtriglio, een naeuwe Bloedt-verwant van d'Olivarez ſelf, die ondernam hem te verderven. Men had evenwel moeyte genoegh om den Koningh daer toe te doen verſtaen. Maer ten laetſten, wanneer ſich d'Inquiſitie daer mede quam te bemoeyen, en hem aen te ſpreken, als zijnde van de verfoeyelijcke Leere, de *Los Alunbrados* van de verlichte, een Leer die voor eenigen tijt in Spanjen al vry onder de man geweeſt is, daer hy ſelfs de Koningh mede ingenomen ſoude hebben, ſcheelde het weynigh of En doot. hy ſoude hem hebben laten drijven; maer ſijn ſchielijcke doot quam een ſchandelijcker voor, en men gelooft ſelve dat de ſelve hem door vergift is veroorſaeckt, en dat ſijn eygen Magen daer de werck-meeſters van zijn geweeſt, om te eerder aen ſijn goet te geraken. Mijn Heer en Meeſter Don Louïs de Haro, heeft'er wel het beſte ghedeelte van ghehad, en is daer ſoo rijck door geworden, dat ick van ſeker perſoon verſtaen hebbe, dat hy daer over de hondert dartig duyſent kroonen aen jaerlijckſe inkomſt uyt gehaelt heeft, ſoo dat men ſich niet behoeft te verwon-

Fol. 203

wonderen, dat hy daer na sich met de staet van eerste bedienaer heeft te vreden gehouden, sonder daer uyt te soecken al de voordeelen die hy daer sou hebben konnen uyt trecken. En wat sijn bestieringh aengaet, daer van heeft Pasquin dit weten te seggen: *Dos Hombres perdieron a Espanna, uno por ser malo a todos, el otro por ser buono a nadie.* Twee Mannen hebben Hispanie bedorven, d'een om dat hy quaet was voor een yeder, en d'ander om dat hy goet was voor niemant.

Eer hy in gunst was gheraeckt, sat hy in de Koetse van den Hartogh van Villa Medina, wanneer de selve met een Stilet doodt gesteken wiert.

Desen Edelman was de aerdigste en geestigste Hovelingh van geheel Spanje. Men vint ontallijcke stalen van aerdigheden van sijn geest onder de Hovelingen, waer van, (seyde mijnen *Letrado)* ick u een, die geen van de minste is, wil verhalen. Soo als hy in een sekere Kerk quam, wiert hem een schotel aengeboden, om daer sijn Aelmisse in te ontfangen, voor de zielen in het Vagevuur, om die daer uyt te verlossen. Hy al eer hy yets daer in gaf, vraeghde hoe veel dat het kosten most, een ziel uyt die pijn te verlossen, en zijnde hem geantwoort, na gelegentheyt van saken, leyde hy daer twee pistoletten in, en wilde te gelijck weten of die ziel daer mede vry was, en als hem d'andere versekerde van ja, nam hy sijn twee pistoletten wederom te rugge, seggende, dat het daer mede wel was, de ziel was dan alreets buyten perijckel, en had geen noot daer weder in te komen, maer dat sijn twee pistolen meer gevaer leden, van noyt weder in sijn beurse te keeren, indien hys'er niet in stak, en soo ging hy daer weder mede heen.

Verhael van den Hartogh de Villa Medina.

Maer van al sijn aerdigheden waren weynige die

die hem meer kosten, als die van een Masquerade of Mommery. Hy was wel soo laetdunckende dat hy self het oogh op de Koningin Elisabeth dersde slaen. soo verre dat hy ghenoeghsaem verlieft op haer was; en sich selven soo qualijck konde daer omtrent wederhouden, dat hy de teekenen daer van maer al te klaerlijck dede blijcken, die hem voor een reuckeloos en dwaes mensch deden bekennen en aensien.

De goetaerdigheyt van de Koninginne, die de Mannen van verstant 'seer hoogh achte, en van sijn sotternyen niet wist, maeckte dat sy hem met seer goede oogen aen sagh. En dit, hoewel een uytwerckſel van een enckele goetheydt, hielp hem voorts tot sijn val, dewijl hy niet konde noch sich wederhouden, als een Galland en Minnaer van sijn Meesterse, meer als een dienaer van haer te spreken. Hy vertoonde sich dan, op sekeren dagh, in een Momme-kleet, dat gheheel met stucken van achten bedeckt was, die men in het Spaensch *Reales d'Ocho* noemt; met een devijs of sin-spreuck daer by, die de werelt genoegh om van te spreken gaf; hoewel de beduydinge twijffelachtigh was, luydende aldus: *mis Amores son Reales*, dit konde men duyden, dat hy niet als Realen van achten beminde, of dat sijn Minne Koninghlijck was: men wist te veel van sijn miltdadigheyt te spreken, om te gelooven, dat hy aen gierigheyt of liefde tot gelt sou vast zijn, en daeromme wiert sijn sotte genegentheyt te klaerder hier uyt ghevat. En of dit noch niet genoegh was, sijn dwase Min bracht hem wel soo verre, dat de selve hem dede een Toneel-spel, gheheel van Machinen en Konstwercken toe-stellen, daer hy over de twintigh duysent kroonen aen hingh, daer hy, om de gelegentheyt te hebben, van haer Majesteyt te om-

Vreemt besluyt van den Hartogh de Villa Medina.

vat-

vatten, met haer uyt de brant te redderen, het vuur in dede ſteken, het welcke by na het gantſche huys verbrant heeft. Saken in der daet, die ſijn Meeſter den Koningh groote na-yver heeft veroorſaeckt, die daer over op den vollen en klaren dagh hem in ſijn Koets heeft doen ſtiletteeren, daer Don Louïs de Haro tegenwoordig was, als geſeght is.

Voyage de Spagne.

Dit was het eynde van onſe onderlinge redenen, beneffens eenige andere van weynigh belangh, en tegelijck die van onſe reyſe naer Madrid, daer wy op het vallen van den avont binnen quamen, en een yeder naer onderlinge betuyginge van dienſtbaerheyt ſijns weeghs gingh. Maer om noch yets van deſe Minneryen te ſeggen. De Spanjaerden maken by na geen andere verquiſtinge van belangh, om dewelcke ſy, van goeder herten verquiſten wat ſy oock konnen by halen. Daer is niet een perſoon van eenigh belangh die ſijn Dame niet onderhoud, en op den een of den andere Courtiſane niet verſlingert is, die deſe doortrapte fleerſen, die in die konſt al die van Europa overtreffen, ſoo ſchoon weten te pluyſen, datſe qualijck een veder in hun neſt behouden, het zy aen juwelen, kleederen of onder-rocken, dieſe *Guarde pieds* noemen, karoſſen, huys-raet en diergelijcke. Men wil ſeggen dat d'Admirael van Caſtille, voorheen, hoewel hy geenſins van de rijckſte was, op een reyſe, aen een van deſe ſchoone, een gheſchenck van tachtentigh duyſent kroonen gedaen heeft. Een Pallavicim van Genua ſeght, dat hem een ander oock twee duyſent kroonen voor haer genegentheydt ghekoſt heeft; maer deſe ſiende, dat de ſcheuck met dewelcke hy te doen hadde, hem aen de lange lijn hield, lietſe varen, ſonder yets van haer te bet te hebben. De Feeſt-dagen die daer

Minſucht der Spanjaerden.

daer gheviert worden, zijn soo veel dagen van vereeringen, die den Minnaers moeten kosten, of een gat in den beurs, of een suur onthael. En in der daet, daer is geen Stadt in geheel Europa, daer men alle uuren van den dagh meer van dat slagh siet. Sy gaen met hun swarte Mantoos of Deck-kleeden, Falien om het hooft, daer uyt sy met een paer hoeren-oogen, of een van twee duyvels-netten op het geestighste mede weten te speelen.

Sy zijn oock wel soo onbeschaemt, datse de voorby-gangers wel stoutelijck derven aenranden. En in der daet, hoe veelder oock in Italie zijn, hier zijnder noch veel meer, daer dese snoode al de vryigheydt van de Stadt hebben, nademael de eerbare Vrouwen van staet, noyt by na uyt gaen, als in de Mis (diese evenwel noch meest, die van Staet zijn, in huys laten doen,) en eenige plichtige besoeckingen, diese noch gemeenlijck in draegh-stoelen doen, om te toonen wat aensienlijcke staten sy zijn, sal ons een verhael genoegh zijn, dat ick van goeder hant hebbe. Een Courtisane die van een der grootste Heeren van het Rijck bemint wierdt, hebbende niet meer als vier pistoletten van hem genoten, vergramde sich in sulcker voegen over de vreckheyt van haren Minnaer, dat sy eenigen tijdt daer na by hem gingh in het gewaed van een mans-persoon, en seyde hem, dat ghelijck hy voorheen was by hem gekomen, om sijn vermaeck by haer te nemen, sy nu weder in dier voegen by hem quam, en na dat sy eenige sotternyen met hem hadde aengerecht, hem een beurse met twee hondert pistoletten toewierp, met dese woorden: *Assi pago Misputas*, soo betael ick mijn Hoeren; maer wilde hem zedert niet meer sien. De selve trotsheyt vint men selfs

Verhael van een Hoer.

in

in de Bedelaers, daer men geen .... helpje sou derven tegen seggen, als hier te lande, of *Ikave nothing for jouw*, als in Engelandt, of een *vaten*, als in Vranckrijck, maer die men op sijn versoeck een *Pregados*, met een Hoffelijckheyt van *Perdone Vuestra* Merced, *no tengo dineros*, vergeeft my, of u genade houde het my ten goede, ick hebbe geen gelt of kleen gelt, moet beantwoorden, of ghy hebt eenige scheld-woorden te verwachten. Sy komen wel by u, daer ghy aen de deur staet, met een eerbiedigheyt, en geven ondertusschen met een gemeensame lach, hun versoeck te kennen, en hebbende uwe antwoort, of gave wech, gaen weer heen, met een vriendelijck gelaet, en een baselos manos, als haddense yets bysonders met u verricht. Moedige Bedelaers.

Wat vorder de Koningh aengaet, hy heeft een seer groot gebied; maer in der daet, de staet die hy voert, is by die van het Fransche Hof niet te vergelijcken, en dese zedigheyt staet hem soo qualijck niet, als ginder de ydele pompeusheyt wel walgelijck is. Het Hof selve is slecht ghenoegh voor soo grooten Koningh. Twee of drie hondert Hellebardiers, dragende een geele Levrey, met roode trijpe of fluwele lijsten, soo Duytsers als Bourgognons en Spanjaerden, maken sijn geheele Garde of Lijf-wacht uyt, sonder meer; en de Koningh gaende uyt sijn vertreck, heeft de Hopman van de selve Lijf-wacht voor hem, en twee of drie achter hem, gaende door het midden van dese Lijf-wachten, ontfanght hy de versoeck-schriften die hem aengeboden worden. Die gekoleurde kleederen dragen, laet men selden den Koningh nakomen, soo seer heeft die swartgallige Landaert, het swart lief. Van het Hof te Madrid.

De Koningin laet sich dienen aen de tafel,

door een Dame die tegen haer over ſtaet, en de ſchotels die haer gegeven worden, op-diſcht en voor-ſnijdt. Aen yeder zijde van haer ſtaen een ander; van dewelck d'eene haer dranck te vooren proeft, en d'ander daer het teljoor onder houd. Sy drinckt niet veel, maer eet daerom niet te minder. Ondertuſſchen leyt'er een Sot gedurig en praet, die een ander tienmael van de tafel daer heen ſchoppen ſou. Vier of vijf Jongskens die van de grootſte huyſen van Hiſpanien zijn, brengen de ſpijs uyt de naeſte kamer aen; deſe worden *Meninnos*, geen Pagies genoemt, alſoo die van den Koningh alleen dien naem dragen. Deſe leckers doen ſelfs in de tegenwoordigheyt van de Koninginne niet als gabberen en ſpeelen, of met den Bouſon of Bootſemaker te wiewouwen. Men ſiet'er de Vrouwen niet, want al hebbenſe geen hooft-deckſels of falien aen, ſoo ſchuylenſe evenwel achter een maſquer van enckel blancketſel. Wanneer de Koninginne afrijdt, gaen al haer Damen eerſt in de Karoſſen, en na dat die drie of vier gevult hebben, komen de *Duennas*, oude Matronen en Gouvernanten, en vullen de laetſten; waer op de Koningin volght, hebbende een met ſes Paerden, ſittende een van deſe *Duenna*, met haer hooft-kleet, in het wit, in het Portier.

Grooten van Spanjen.

De Grands d'Eſpagne zijn tweederhande, of voor hun leven of van ſtams wegen, aen d'eerſte ſlagh ſeght de Koningh datſe ſich decken, voor haer perſoon, maer aen d'andere datſe ſich decken wegen hun geſlacht, en ſoo is al deſe Grandeur niet als een chimerique inbeeldingh van grootsheydt. Die de Dochter van een Grand d'Eſpagne trouwen, die d'erfgenaem van haer huys, en Grande van ſtams wegen zijn, wordt een Grande uyt kracht van ſijn Vrouw. Andere ſtel-

ftellen drie foorten, d'eerfte aen dewelcke de Koningh beveelt fich te decken, eer fy beginnen te fpreken, d'andere na datfe ghefproken hebben, en eer hy hen antwoort geeft, de dardo die fich niet decken voor fy gefproken hebben, en de Koningh hen geantwoort heeft.

Wanneer de Koningh een Hartogh maeckt, die is een Grande, daerom zijn evenwel al de Granden geen Hartogen; want daer zijnder veel die niet als Graven of Marquifen zijn. Aen hunne Vrouwen geeft men de Leen-ftoel, op het planckier van de Koningin, en die worden overeynd ontfangen. In des Koninghs Kapel hebbenfe hun fitbanck, daer men fit gelijck als men komt. En dit is by na al het voordeel datfe boven andere Edellieden hebben, behalven eenige vryigheden, en meer weet ick u niet veel daer van te feggen.

Jup. Wat hebt ghy van hunne Raedtflagen, Intrigues, of heymelijckheden van het Cabinet?

Merc. Niet.

Jup. Hoe niet?

Mom. Stuurt een kat in Engelandt, &c.

Merc. Wat fou men daer halen, van byfondere, niet, een Spanjaert is foo taey, men moet'er de woorden met een tangh uyt halen, in Vranckrijck krijght men wat men begeert, voor een bottelje wijn, en uyt den Raedt komt niet. Dewijl ick als een menfch moft wandelen, moft ick oock als een menfch uyt gefloten blijven, daer ick niet in mocht, anders mocht ick als een tweede Gyges Gallus daer in fichtbaer in geraeckt.

Ick heb het Efcuriael gefien; een gebouw, in der daet, na de gewoonte van Spanjen, dat alle verwonderingh waerdigh is; maer in aenmer- Van 't Efcuriael

kinge van andere gheweften, als Vranckrijck, Italie, en andere Landen, daer men gewoon is schoone gebouwen te fien, fekerlijck niet meerder als ghemeen, of altoos foo overdadigh uytmuntende niet. Om het felve in fijn geheel te aenmercken, het is een feer volmaeckte klompfteen; maer neemt men het in yeder van fijn deelen byfonder, men vint'er niet, of het dient tot afflagh van het geheel. Invoegen indien Philippus de Tweede, die het heeft doen ftichten, en die men den Salomon van fijn tijt gewoon is te noemen, dien wijfen Koningh niet beter geleken heeft, als dit Gebouw fijn Tempel gelijckt, de gelijckenisse aen beyde zijde manck gaet. De Spanjaerden feggen, dat de Keyfer Karel als een tweede David, het befluyt van dit Gebouw te ftichten, gemaeckt heeft gehad; maer dat hy fijn handen vol bloets hebbende, het felve uyt te voeren, voor fijn Soon Philippus de Tweede, als een Vrede-vorft bewaert is geweeft. Maer om de waerheyt recht te ramen, het is feker dat Philippus de Tweede, naer het winnen van de Slagh van St. Quintijn, twee beloften heeft gedaen, d'eene van noyt felver in den Oorlogh te trecken, d'andere om dit heerlijck Kloofter te ftichten, in de plaetfe van dat van den Heyligen Hieronymus, dat verbrant is, en dat hy daer fes millioenen gouts toe heeft aengewent (waer uyt andere volckeren befluyten, dat fijn vrees al feer groot moet geweeft zijn, voor het winnen van die vermaerde Veldtflagh, die hem na het winnen van de felve, tot fulcke koftelijcke beloften bewogen heeft,) hoewel het aen de fnootfte en ongelegentfte plaets ftaet, die men in *tota rerum natura*, in de geheele natuur fou konnen bedenken, of men moeft de fandige woeftijnen van Libya nemen, en dat ter oorfaeck van de bequaem-

Voyage d'Espagne.

Haer gelegentheyt.

quaemheydt van de steen; want het leyt aen de voet van een gebergh, en dicht by een ellendig Dorp, dat men Escuriael noemt, daer ter naeuwer noot soo veel is, dat'er een eerlijck man sou konnen herbergen, het welcke evenwel ten alderhooghste te verwonderen is, nademael het Hof ten minsten drie mael des Jaers sich aldaer laet vinden. De plaets daer het huys op staet, noemt men *el sitio*, of de gelegentheyt by uytstekentheyt, om dat men de selve daer toe vlack ghemaeckt heeft. Het Gebouw bestaet uyt een seer schoon vierkant, dat aen yeder van de vier hoecken een tooren heeft. Wanneer men daer aen komt, weet men niet aen welcke zijde d'ingangh is; want op het uytkomen van de laen, vint men een gedaente van een groote en lanckwerpige plaets, daer men niet siet als kleyne deuren, om, de plaets over gaende, daer door te gaen in twee lichamen en ghedeelten van het huys, die als verblijf-plaetsen zijn van de dienaren van het Hof. Wanneer men al dese voor-gevel van dat gedeelte is voorby gegaen, soo komt men aen dat gedeelte dat op het geberghte uyt komt, alwaer men een seer heerlijck en treffelijck portail ontmoet; welckers zijden sich uytbreyden in de ghedaente van colommen, men gaet door dese soo schoone poort in, daer men op een binnen-hof komt, by na vierkant, op het eynde van dewelcke de Kerck is. Men gaet daer op met eenige trappen, hebbende de lengte van de breedte van den Hof, en sich van d'eene zijde tot d'andere uytstrecken. Het portail onder het welcke d'ingangh is, wordt door seer schoone colommen ondersteunt, en aen het hoogste van de muur heeft men ses beelden, van dewelcke de twee middelste van David en Salomon, daer men den Keyser Karel de Vijfde, en den Ko-

ningh Philippus de Tweede, mede wil uytbeelden. Rontsom dese Kerck, heeft men verscheyde deelen en lichamen van wooningen, al te samen in het volmaeckt vierkant begrepen, het welke al dit Gebouw besluyt. Men telt daer meenigte van Nederhoven; maer wy hebbender geen meer als seven of acht konnen sien, ten minsten die men ons getoont heeft. Men sou niet konnen loochenen of het is een schoon Klooster voor Geestelijcken; maer of het Palays genoegh is, voor sulck een groot Koningh en Monarch als Philippus de Tweede is geweest, en daer hy een-en-twintigh Jaren over gebouwt heeft, en het welcke hy twaelf of dartien Jaer besittende, heeft derven roemen, dat hy van de voet van een Bergh, en uyt sijn Cabinet, met twee vingeren breet papier, in d'een en d'andere werelt gehoorsaemt wiert.

Het vertreck van de Koningh en de Koninginne heeft niet Koninghlijcks in sich. Men siet daer als geen huys-raet, maer men seght dat het aldaer de wijse is, wanneer de Koningh in eenige van sijn huysen van vermaeck gaet, daer dan alles gebracht wordt, tot het slechtste huys-raet en behanghsels toe.

De kamers zijn daer kleen en laegh, en de solderingen zijn soo wonderlijck niet, dat men d'oogen behoeft op te lichten, om die eens te aenmercken. Men maeckt veel geruchts van de schilderyen die daer in zijn, als in groote meenighte, en van de beste meesters gemaeckt zijnde, voornamentlijck van Titiaen, die daer sijn beste stucken sou hebben; daer zijnder veel van hem, maer soo veel niet als men daer van roept. De Spanjaerden hebben selfs soo weynigh kennisse van de konst, datse de minste voor meester-stucken houden. Ghelijck wy mosten lacchen met

een

een Castillaen die by ons was, die ons in verwondering wilde stellen, selfs over eenige kleyne passagien in een gaendery, en seyde dat het de beste wercken van de geheele werelt waren, dewijlse in een plaets waren, daer de Koningh ghewoon was te wandelen. Men vint hier en daer evenwel treffelijcke stucken. De Boeckery is buyten tegenspreken seer treffelijck, soo ten insicht van haer grootte en ruymte, als helderheyt, verçieringen en schoone schilderyen, en eenige marmere tafelen, die in het midden staen, daer men op lesen en schrijven kan, beneffens een groote meenighte van schoone boecken, wel vergult maer weynigh belesen.

In het Heylighdom toont men de Priesterlijke çieraden, daer het borduur-werck en de gesteenten met de konst hebben te strijden, de kostelijckste van de werelt. Men toont'er een kruys van seer groote Peerlen, schoone Diamanten en Esmarauden. Een schoon Juweel in der daedt, zijnde in weynigh begrijps, over de hondert duysent kroonen besloten. De Boeckery, de grooten Autaer, en de Begraef-plaets der Koningen die men Pantheon noemt, sonder dat ick de reden daer van weet, ten waer om dat het een eenigh rondt verwelfsel is, gelijck de Rotonda tot Romen, zijn in der waerheyt de drie schoonste wonderen van dit kostelijck Gebouw.

Men klimt na den grooten Altaer, by seer heerlijcke marmere trappen, en hy reyckt tot aen de hooghte van het dack, by sestien colommen van Jaspis, die alleen van behouwen vijftigh of tsestigh duysent kroonen souden ghekost hebben; tusschen heeft men vacken, daer schoone kopere vergulde beelden in staen. De Pantheon is onder den Altaer, waer men langs een klare, maer enge trap toe af klimt. Men siet'er

een marmer blincken, dat het duystere licht, dat van al het vergult yser af schiet, seer vergroot. In het midden heeft men een seer groote kopere vergulden kandelaer; tegen over den Altaer, siet men in ses andere vacken, vier-en-twintigh tomben van swarten marmer, om daer soo veel lichamen in te leggen; boven de poort zijn noch twee andere, soo datse in alles ses-en-twintigh in het getal zijn. Dese heerlijcke Begraef-plaets is wel kleyn, maer wel geschickt. Maer indien onsen Momus daer geweest waer, hy sou volgens sijn talent van wel te konnen berispen, evenwel al yets gevonden hebben, daer hy sijn tanden in sou moeten slaen.

Mom. Ghy hebt het al weer op my geladen, wacht een weynigh, het sal mijn beurt wel haest zijn, handelt ghy nu ondertusschen als Mercurius, die er oock niet om liegen sal.

Misgrepen in het Gebouw.

Merc. Men berispt aen de Boeckery, dat d'ingangh met de heerlijckheydt daer van niet seer over een komt, alsoo het schijnt dat de selve steelsgewijs gemaeckt, en niet volslagen genoeg genomen is. Een silvere lamp die over den Altaer hanght, komt weynigh over een met de groote van den omslagh. In het Pantheon misstaet, dat al de trappen niet van marmer zijn; en dat de zijden der muuren daer mede niet beschoten zijn, dewijl de geheele Capelle sulcks is, alsoo men over al de selve pracht had behooren waer te nemen. Aen de kopere kandelaer is het binnen-werck niet soo wel als de armen vergult zijn, daer men het koper klaerlijck door de armen deur bekennen kan, die daer swart en vuyl uyt komen. Hoewel dit stuck 10000 kroonen sou gekost hebben, tien mael soo veel als het waerdigh is, het geen in dit Landt niet vreemt is, daer men sich treffelijck laet snuyten.

Ick

Ick heb ook het Aranjuez op genomen, waerlijck een seer aengenaem verblijf, daer de Koningh alle Jaren een Maent in de Lente, gewoon is te verblijven. En de Spanjaerden die hun leven niet veel selt saems gesien hebben, vergelijcken het met d'Elizeesche Velden der Dichters. De gelegentheyt is seer schoon, en de toegangen seer vermakelijck. Eer men de selve naerdert, moet men de Taegh over, of langhs een houten Brugge, daer aen het eynde een Poort is die men sluyt, wanneer het Hof daer niet is, en als dan moet men met een schuyt over varen, en de gerechtigheyt betalen, die een gedeelte van d'inkomens van Aranjuez maken. Aen gene zijde van de brugge, slaet men de slincker handt om, en aen een inwijck, die de Taegh maekt, siet men de heerlijcke Olmen en Plantagien die het Huys van den Koningh omçingelen. Van het Aranjuez.

Het geen men dan het eerste ontmoet, is een beesten-parck, met aerde walken omgeven, diese *Tapia* noemen, het schijnt seer groot en ruym te zijn, en is met eenige wandel-dreven verçiert. Ter zijden van het parck, siet men een poort, aen het eynde van een andere brugge, die men over een water-loop gemaeckt heeft, van uyt de Taegh tot daer toe geleyt, hier door heeft men als een Eylandt gemaeckt, het welcke den Hof begrijpt, die seer net en wel onderhouden is. Sy heeft haren ingangh aen de zijde van het Paleys, en wanneer men een brugh over is, die daer na toe leyt, siet men twee beelden van koper of metael, van dewelcke het eene water door sijn af-gehouwen arm werpt; en een tree of twee daer aen, komt men aen de boort van de Fonteyn van Diana, die in het midden op een hooghte staet van by-gebrachte stucken, van steen, hout, mos en aerde, daer meenighte

van beelden en alderhande dieren aen vast zijn; daer het water op een seer bevallijcke wijse uytspringht, wanneer sy het door de pijpen ontfangen, die het hen uyt de Taegh toebrengen; want van levend of van selfs springend water, heb ick daer geen Fonteyn in den geheelen Hof gesien. Rontsom de back van de selve Fonteyn siet men achtien Schepen van Myrthen gemaekt, soo wel gemaeckt en afgebeeldt, als met gedachten sou konnen geschieden. Yeder van de selve heeft een afbeeldinge, dat water tegen dese ghedierten uyt werpt.

Fonteynen. Men vindt daer oock de Fonteyn van Ganimedes.

Jup. Van Ganimedes?

Merc. Ja van Ganimedes Vader, sulck een eer wordt u troetel-kint aen gedaen, en die noch sittende op uwen Arent, op het hooghste van een pylaer, en aen de zijde siet men die van Mars en Hercules, en noch een andere die ick niet kende. Men heeft'er oock die van de *Gelosia*, soo noemense de dichte tralien, die voor de Dames vensters staen, om dat sich het water in sulck een ghedaente op geeft. Men heeft'er oock die van *El Viril*, met yets mannelijcks vergult, boven op den top. Die van de Harpyen, de aerdighste van allen. De back is vierkant, en de vier hoecken van pylaren gemaeckt, op dewelcke de ghedaente van dit versierde roof-ghedierte staet, die hun water tegen een mensch uyt-gieten, die een doorn uyt sijn voet schijnt te willen trecken, en op de middelste colomne sit. Men heeft daer oock die van Don Jan van Oostenrijck, wiens beelt daer om hoogh op staet, en water door sijn locken uyt-geeft, zijnde ghemaeckt van een steen, die men in een Turcks Schip, na de Slagh van Lepanthe ghevonden heeft.

heeft. Dese heeft twee backen, en om laeg vier kleyne beelden van Cupidoos, met verscheyde sinnebeelden.

In der daet, desen Hof is seer schoon, en seer wel geçiert; maer noch valt'er voor Momus yets op te hayrkloven, als dat meest al de dreven en wandel-wegen te enge zijn. De overdeckselen van loof zijn oock te laegh, en van een deel slechte latten gemaeckt. Maer rontsom het Eylandt, langhs de Rivier en het Canael, is een groote alleé of wandel-plaets, wel belommert beschoten, en met hooge Olmboomen beschaduwt, daer sich hunne Majesteyten het meeste vermaken. Men heeft'er oock eenige houte Cabinetten, en onder anderen een, die op den grooten wegh van Madrid uyt siet. Dese groote wandel-dreef gaet tot aen gene zijde van het Dorp, of eer-gehucht van Aranjuez, dat soo slecht en veracht is, dat men daer ter naeuwer noot herbergh krijgen kan, en wy waren blijde toe, dat wy op stoelen en bancken mochten blijven slapen. Maer het wonderlijckste van alle dingen dat wy aldaer gesien hebben, waren Esels van een verwonderlijcke grootte, en het gelt datse gekost hadden was noch veel grooter, alsoo men ons seyde, dat d'eerste en grootste twee-en-twintigh duysent *Realen de Billon*, soo veel als 6000 guldens, de andere 15000 Realen gekost hadden. Groote Esels.

Dese worden ghebruyckt om Muylen te teelen, moetende yeder twee mael des daeghs de Sprongh doen, en hebben geen Vacantie als twee dagen in het Jaer, te weten, op de *Festa Dios*, of soos'et noemen, Heylige Sacraments-dagh, en die van d'Ascension, hun Heeren Hemelvaerts-dagh. In der daedt, men neemt daer dien opmerckinge over, dat, dewijl de

Mis-bruyck der Spanjaerden, omtrent hunne Paerden.

Spanjaerden, al hun beste Merrien bederven, met hen van Esels te laten bespringen, om hen schoone Muylen voort te brengen, sy met'er tijdt al hun soo heerlijcke *Race* van Paerden, die over de geheele werelt soo vermaert zijn, en van outs soo geacht om hunne snelheyt, dat men versiert, datse van de wint geteelt worden, sullen verliesen En ghelijck men niet als Muylen binnen Madrid siet, sou men sich seer verlegen vinden, indien het by eenige voorvallen nodigh was, eenige Ruytery te doen op setten.

Men heeft wel gesproken daer een verbodt tegen te doen, maer men vint daer eenige swarigheyt in, misschien van de zijde van de geestelijckheyt, die het als voor een bysonder voorrecht reekent, op Muylen te mogen rijden. De voorleden Koningh evenwel niet wel siende dat volck van hunnen teem te krijgen, alsoo het seer hartneckigh en vast houdende valt, heeft'er op een andere wijse in willen voorsien; want gelijck hy seyde dat hy hen van hun gewoonte of voor-recht niet wilde beroven, alsoo vand hy geraden, al de Hoef-smits te verbieden, eenige Muylen meer te beslaen, op verbeurte van het leven, waer door hy de selve Geestelijcken nootwendight sich stilswijgende daer van te ontslaen. Maer met sijn doot kruypt het misschien al weder in.

Nu dunckt my dat ick al veel van de gelegentheyt van Spanjen heb ghesceght, behalven het geen dat ick'er voor desen van aengemerkt heb, voor een Passagier en reysend Man, die daer maer om sijn *Hazenda* om-een boodschap, of ghelijckse in Hollandt seggen, om een kooltje vuur geweest is.

Maer dit moet ick hier noch by voegen, dat van alle Huysen, Paleysen, of diergelijcke ick geen

geen heerlijcker heb gevonden, als voornamentlijck het Gevangen-huys tot Madrid, waerlijck d'aenſienlijckheydt van dat Gebouw, haer ſeer treffelijcke facaden, haer verguldе, en aerdigh gewerckte tralien en venſters, ſouden yemant ghenegentheydt maken om daer in te woonen, maer komt'er eens in, daer gy den Hemel meendet te vinden, vindt ghy het ware afbeeldſel voor de Hel. Ick maeckte by mijn ſelven daer een vergelijckingh over, en vand dat deſe ſchoone wooningen der Duyvelen, de Franſche Heerſchappy in hunne Conqueſten niet ongelijk zijn, die in het eerſte aenſien, alderhande ſchijn van aerdigheyt mede brengen; maer in het vervolg, in een verſchrickelijcke Tyranny uytbarſt, gelijck de arme Hollanders, en voornamentlijck hun dwaſe en kleynhertige nageburen wel ghewaer geworden zijn. Schoone Gevangen-huyſeu. By de Franſche Tyranny vergeleken.

Ick weet niet of het om die reden is geweeſt, dat de Hartogh van Lotharingen voor eenige Jaren, ſoo veel dede om daer uyt te raken, of het ſtrengh onthael van de Spanjaerden, die het gemeenlijck ſoo met ſoodanige hunne gaſten maken, datſe ſelden goet vrient ſcheyden; gelijck de Koningh François d'Eerſte, grooter vyandt van de Spaenſchen daer uyt quam, als hy daer in gekomen was.

Jup. Wat is daer van, laet ons eens hooren.

Merc. De Hartogh van Lotharingen, over hoop met de Franſchen, ſich op de zijde van de Kroon van Spanjen begeven, en de ſelve een wijl, hoewel niet ſonder groote moetwil en overlaſt, den nageburen en vreedſame volckeren aen gedaen te hebben, gedient hebbende, wiert eyndelijck in ongenade by die Kroon geraeckt, met een ſoet lijntje, uyt Brabandt na Spanjen, bedecktelijck gevangen gevoert, daer men hem

ten

ten eersten tot Toledo vast sette, sonder dat hy oock de genade mocht hebben van den Koningh te sien; want de Koningh dien Hartogh noyt wilden toestaen ten Hoof te komen, wat moeyten en aenhoud den selve daer om gedaen heeft; maer hield hem altoos als een slecht ghevangen van staet, hoewel hy hem toeliet wel eens uyt sijn Kamer in de Kerck, om een wandelingh te gaen, maer onder goet geleyde en versekeringh, en dese vryigheyt verweckte in hem de lust om meer daer van te hebben, en hoort hoe hy het aenleyde. Men had hem een Karosse van den Koningh gegeven, van dewelcke de Koetsier een Loreynois, en by gevolgh een van sijn natuurlijcke onderdanen was. Hy geloofde dat desen Man wel soo veel liefde tot sijn Vorst sou dragen, als hem te helpen uyt sijn gevangenis verlossen. Hy besloot dan om hem daer over aen te spreken. Men weet niet wat middel hy gebruyckt had om hem te winnen; maer soo veel is'er van, dat wanneer hy sich van hem versekert bevand, hy diversche reysen, brieven onder de kussens van de Karos daer hy in geseten had, wist te steken, die de Koetsier daer dan van daen wist te halen, en door een Lotharinghsche Borduurwercker, die mede van de party was, aen de voornaemste van sijn cabale en mede-hulpers te doen bestellen. Door de ghewoonte van uyt te rijden, dat hem toe gelaten wiert, soo als gesegt is, onder goede opsicht, was het soo verre gekomen (toen het juyst uyt quam) dat hy den Hartogh sou gaen rijden, na een Hoeve, omtrent een mijl van daer, gelijck hy meenighmael ghewoon was derwaerts te gaen, om sich te vermaken, alwaer hy door sijn vrienden, vijftigh wel op-gesetene Ruyters, in een hinderlage, achter eenige vervallene muuren had doen gereet leggen,

Voyages d'Espagne.

Hartogh van Lotharingen soeckt uyt sijn gevangenis te onkomen.

gen, die soo als hy met sijn ghevolgh daer aen quam, op sijn bewaerders souden hebben gevallen, en die al te samen afgemaeckt, en voorts den Hartogh na de Grensen van Portugael ghevoert hebben, daer 500 Paerden op hem soude staen te wachten, om hem tegen te komen. Een Brief, en misschien de laetste die in dese handelingh geschreven was, ontdeckte de saeck. Dit, misschien niet al te wel verborgen zijnde, in handen gheraeckte, of om dat de Hopman die hem toen in sijn bewaringe hadde, en gedurigh by hem in de Karosse sat, dien dagh wat naeuwer op al sijn handelingen lette, als d'andere gedaen hadden, soo dat hy eenigh vermoeden kreegh, en in het uytgaen de plaets doorsnuffelende, de selve vand daerse d'Hartogh in gesteken had. Hier op deed hem dese veel naeuwer op-sluyten, deed den Koetsier vast setten, en schickte den Brief na Madrid, daer men terstont den Borduur-wercker, en den Geheym-schrijver van den Hartogh by den kop vatte. **Wordt ontdeckt.**

Men bracht den eersten ter pijnbanck, maer men heeft van sijn bekentenis noyt geweten. Aldus bleef dan dese Vorst ghevangen na als voor. Daer zijnder die willen seggen, om dat men van de straf der medestanders niet gehoort heeft, dat het maer een voorgeven was, om den Hartogh onder dien schijn te naeuwer te bewaren. Soo veel is'er van, dat desen Vorst met recht mocht seggen, dat indien de gebuurschap van de Kroon van Vranckrijck hem een roock geweest is, die hem al schreyende uyt sijn huys gejaeght heeft, de vrientschap van Hispanien was hem een vuur, dat hem al levende verteerde; of om sijne eygene woorden te gebruycken, gelijck men segt, dat hy tegen den Hopman die hem bewaerde sou geseght hebben: *Hizieron me los Franceses la*

Ve-

Vezindad del humo, el handome de mila sa llorando, los Espagnoles, la Amistad del Fuego, quemandome nudo y vivo. De Franschen hebben my de gebuurschap van den Roock gemaeckt, die my al schreyende uyt mijn huys gedreven heeft; maer de Spaenschen de vrientschap van het Vuur dat my naeckt en levende verteert.

Sijn Seghs-woort.

Wat vorders d'oorsaeck van sijn ghevangenis belanght, daer heb ick noyt te degen konnen achter komen, maer de meeste houden het voor een geheym van staet, en niet eenige ontrouw die hy dese Kroon bewelen sou hebben. Het schijnt dat dese Vorst altijdt de rechte duysent vreesen, als het Schaep tusschen de Wolven en andere dieren moet zijn; nademael hem sulk een stercke stut; als tegenwoordigh de Keyser selve is; hem van het gewelt der Franschen en hun onrechtmatigen handel niet heeft konnen bevrijden, noch soo veel Canones (als seecker Rechts-geleerde eenmael seyde) die voor hem lagen, hem niet konden verdadigen, ick moet'er noch om lacchen.

Ontmoeting van Mercurius met een Rechtsgeleerde.

Het gebeurde in mijn voorgaende uyt-tocht, dat ick uyt Vranckrijck door het Hartoghdom van Lotharingen naer Duytslandt reysde, en op mijn wegh in het geselschap van een Doctor in de Rechten geraeckte, die een Lorainoos en onderdaen van den Hartogh was. Soo als wy vast over en weder van den handel van Vranckrijck, met dien Vorst redenkavelden, had dien Rechtsgeleerde gedurighlijck de Canones in den mont, die Canon had dit, die Canon had dat, en alle sprakense tot voordeel van den Hartogh: Maer als wy nu ten laetsten in het hert van Lorrainen den Hartogh van Crequi, met een Leger, en een schoonen treyn van Geschut, quamen te ontmoeten, wees ick mijnen Doctor daer op, en

sey-

ſeyde Heer Doctor, ſiet eens dat zijn de Canones der Vorſten, en daer meê zijnſe gewoon te pleyten. Nu valt'er dunckt my, niet veel meer voor my van Spanjen voor deſe reys te ſeggen, als alleen dien ſolemnelen, en in der daet ſolemnelen en plechtigen ommegangh; die ick daer hebbe geſien, op dien dagh van ***Feſta Dios***, daer ick van geſproken hebbe: Maer evenwel ſchiet my daer noch yets te binnen dat ick niet voorby kan; namentlijck, dat men daer een byſondere wijſe heeft om de moorders te ſtraffen, die men op een byſondere wijſe onthalſt; want indien yemant ſijn vyandt van vooren heeft ghewelt, dien wordt oock van vooren het hooft af geſlagen of geſneden, maer die het ſchelmachtigh van achteren heeft gedaen, die wordt oock van achteren onthooft, een gewoonte, waer door men bekent, of de miſdadiger als een ſchelm, of dapper man ſterft, het welcke my een vreemde maniere ſchijnt te zijn; want het is buyten twijffel, dat de ſlagh die van achteren komt, veel minder ontſtelt en ſoo wreet niet is, als die van vooren komt, waer over ſoo een doot een edelmoedigh man ſachter en beter ſou paſſen als een verrader of een ſchelm.

Wijſe van Rechten.

M*om*. Dat is ſoo, en ſoo leggen de Wetten op ſommige plaetſen, datſe geheel tegen de natuur ſchijnen te ſtrijden. Want beſiet men eens de Wet van die van Klagen, een Stadt in Corinthia, die de dieven, en niet alleen die beſchuldight of aen geklaeght worden, maer oock ſelfs die ſlechts in vermoeden zijn, terſtont tot de gagh verwijſen, en op-hangen, en na een verloop van drie dagen de ſaeck onderſoecken, word hy onſchuldigh bevonden, ſoo wordt het lichaem van de galge genomen, en eerlijck begraven, maer bevint men hem ſchuldigh, ſoo laet

Vreemt Recht van die van Klagen. Munſterus.

laet men hem hangen, ſoo langh als'er een ſtuck aen malkander is.

Merc. Een ſchoone trooſt, koockt my een Candeeltje als ick doot ben.

Venetiaenſch Recht.

Mom. Selfs die van Venetien, een Staet die het aenſien van een ſoo wijſen beſtieringh heeft, hebben deſe Wet en gebruyk, dat men die gene die van vijf tot tien ponden of guldens geſtolen heeft, een oogh ſal uyt ſteken, die van tien tot twintigh, een oogh uyt ſteken, en een handt af houwen, die van dartigh tot veertigh, dat hy beyde ſijn oogen en een hant verlieſt; maer boven de veertigh, dan gaet het hem aen ſijn leven. Een groote onbillijckheyt, dewijl die vijftigh guldens geſtolen heeft, hebbende middel om meer te ſteelen, met de doot ſal geſtraft worden. En die een beurs geſtolen heeft, daer maer weynigh in is, daer hyſe vol verhoopte, ſal vry gaen. Soodanigh is oock by na het Recht van Parma.

Bodin: Livre vj. de la Republique.

Merc. Ick ghedenck daer noch yets van de Hoeren.

Jup. Wech met de Hoeren.

Merc. Dan laten wyſe heen loopen, *Por cien bubas*, wy hebben hier voor al een weynigh van hun onbeſchaemtheyt geſproken, hier is noch een ſtaeltje of twee, yemant had ergens op een muur een *Hazienda de Hembra* ghemaeckt, en daer by gheſchreven, *ſin Hundo*, een van deſe liefjes niet verre daer van daen zijnde, nam terſtont het houts-kool op, en ſchreef'er by, *Falta de Cuerda: qui poteſt capiat.*

Voyage d'Eſpagne.

Alhoewel deſe ſchoone beelden een ambacht oeffenen, dat hen anders geen gedachten geeft, als hoeſe ſich looſlijck ghenoegh daer in ſullen dragen; en hun byſonder belangh op het naeuſte voorſtaen; ſoo wetenſe evenwel ſomwijlen in

ſulc-

fulcker voegen de gepassioneerde te maken, dat het schijnt datse van enckel liefde vergaen, en niemant konnen beminnen als u, hoewel sy om hun noodtwendigheydt noch andere ten dienst moeten staen. De Graef de Fiesque, die in mijn voorgaende uyt-tocht tot Madrid was, en sich seer op sijn aenwesen aldaer, tot de Vrouwen begaf, verhaelde meenighmael voor een aerdigheyt, een stuck wercks van een van dese Caronjens, die hem in de volle cours of wandeling in de Koets, derfde in het hayr vliegen, en hem duysent scheld-woorden van *Traydoor* en *Picaro* in het aensicht werpen, om dat sy verstaen had dat hy nieuwe minneryen had aen gevangen. Sekeren Heer de Mogerou, stondt niet minder verbaest, als hy sich op een avont, op de selve wijse van een ander aengeranst sagh, die hem in het hayr vloogh, en meenighte van scheld-woorden toespoogh, om dat hy was in gebreke gebleven, haer te komen besoecken, gelijck hy haer op de wandelingh hadde belooft, daer hy haer den dagh te vooren ontmoet hadde. Onbeschaemtheyt der Hoeren.

Sy rechten duysenden van snakeryen en spoorloosheden van dese natuur aen, besittende te recht den tijtel van Bizarras, dat sy in haer rechte beteekeninge uytbeelden.

Sy zijn daer-en-boven seer belacchelijk in hun kleedinge en optoyen, dragende hun beste kleederen onder, en de slechtste boven, waer door men de qualiteyt van d'eene boven die van d'andere niet kan onderscheyden, ten zy men hen op Feest-dagen siet; wanneerse sich toemaken A l'Advantage, of datse in het gaen eenige parade van het kostelijcke klinckant of boortsel van hunne onder-rocken maken. Hun lijnwaet is gemeenlijck van Camerix-doeck, daerse sich in Spanjen veel mede cieren. Hun hembden selfs

P zijn

zijn meenighmael met seer groote kanten ghe-boort en beset, maer uyt de slechtste doos.

Behalven dit groote getal lichte Vrouwen tot Madrid, zijnder noch seven of acht openbare woon-huysen of gemeene bordeel-huysen, die selfs door hooge last aen verscheydene oorden van de Stadt op-gerecht zijn, om een yeder in hun vuyligheyt te wille te zijn. Dese dragen den naem van Cantonneras, soo veel als by ons straet-varckens. Dese hebben eenigh onderhoud van de Stadt (in de plaets datse in andere plaetsen schattingen moeten geven en op-brengen, ghe-lijck men seght, hoewel het ongeloofijk schijnt dat'er tot Napels alleen wel dartigh duysent op hunne impost sitten) waer door het gelijck een officie gehouden wordt, ja soodanigh, dat wan-neer yemant van dese beesten komt te sterven, of anders uyt geset te worden, de plaets wederom van tien andere beloopen wordt. Wat hun on-derhoud is, sou ick soo naeu niet weten; maer soo veel weet ick'er van, dat een yeder voor een visite gehouden is aen hen te geven (want dat staet'er toe) twaelf quartos, soo veel als een Hol-landtsche schellingh.

Bordeel-huysen.

De Genees-meesters moeten hen van tijdt tot tijdt komen visiteren, om te ondersoecken of sy ook suyver zijn, sy hebben oock een oude Kop-pelaerster by hen, die uyt last van de Overig-heyt, gehouden is den selven te kennen te ge-ven, wanneer yemant van de bende sich qua-lijck bevint. Men seght dat men daer binnen noyt geen moeyten of geschil onder de Visitan-ten heeft, alsoo een yeder, op het ingaen van een kamer, sijn degen en ponjaert aen de deur van sich geven moet, diese daer laten staen, en wanneer die na komt, deselve siet, gaet hy weer heen, sonder een woort te spreken, gelijck de

Plicht der Art-zen.

Nai-

Nairos te Goa mede gewoon zijn te doen; dewijl dat dan haer sonde en vuyligheyt, door het gesagh van d'Overigheyt wordt geauthoriseert en bekrachtight, siet men seer selden datse sich van dat leven tot een beter begeven. Hoewelder een dagh bestelt is in het jaer, wanneer men hen een Boet-predikinge doet, dewelcke is de Goede Vrydagh, gelijckse die noemen. Als dan set men hen onder de Predick-stoel, voor den Prediker, die sijn uyterste best doet om hen het hert te raken, maer dat is ghemeenlijck schootvry. En wanneer hy hen nu lang genoeg vermaent heeft, komt hy van den Stoel af, en bied hen het Kruysbeelt aen, seggende, daer is uwen Heer, omhelst hem, en indien daer yemant is die het gelaet maeckt van sulcks te willen doen, die neemt men wech, en sluyt die in het selve Klooster, maer de meesten tijdt doense niet als het gesicht ter neder slaen, en tranen te storten, sonder de handen daer aen te slaen, en vervolgen alsoo met dit gelaet, hun goddeloos en ontuchtigh leven, sonder dat de geschiedenis van de bekeerde Sondaresse haer tot bekeering brengen kan. Hier komt my te vooren van de onechte kinderen des Koninghs, (verstaende de voorgaende, want dese tegenwoordige is onderjarigh) noyt binnen Madrid komen, gelijck oock Don Jan, die tegenwoordigh noch het ghebied in Catalonien heeft, (mijns wetens daer noyt geweest is) gelijck hy oock tot Ocanna, eenige mijlen van Madrid is op-gevoed geworden; misschien heeft hy na des Koninghs sijns Vaders doot, dese gewoonte soo naeu niet onderhouden, d'oorsaeck van dese manier is my onbekent, als alleen dat sulcks geschiet uyt insicht van de rangh die hem den Grandes souden moeten geven, en evenwel de Koningh in sijn eygen bloet niet wil vermindert

Koninglijke Bastaerts.

dert hebben. Evenwel is het seker, dat hem Don Louïs de Haro, in sijn opschrift, niet alleen *Altessa*, maer oock *Serenissima*, gheëer-tijtelt heeft. Soo veel is'er van, men weet niet dat yemant der voorgaende Koningen, meer als een of twee ten hooghsten gehad heeft, maer Vranckrijck is daer veel vruchtbaerder in, als die'er alreets soo veel van haren Koningh siet, gelijck de selve noch onlanghs drie te gelijck opentlijck erkent heeft. Louis Auguste, als Hartogh van Maine, Louïs Hector, als Graef de Vexis, en Louïse ..... als Gravinne van Nantes. Hier komt my te vooren, dat ick eens gelesen hebbe in seker Fransch Schrijver, daer hy de verdeelinge der Koninghlijcke staten en goederen seer mis-prijst, als een verswacking van der selver macht, dat de na en op-volgers van het Huys van Hugo Capet, onder andere dingen seer wijslijck bestelden, om hun Monarchie in haer behoorlijke heerlijckheyt te laten, datse de Bastaerden van het huys van Vranckrijck, af wesen, en selfs niet begeerden datse erkent souden worden, hoewel het de andere Princen van den bloede, en andere Edele huysen toe gelaten was die te erkennen, en hun naem en wapenen te dragen, beneffens al de edele hoedanigheden van hunne natuurlijcke Vaders. Maer dat laten wy daer, de tijden veranderen, en de Koningen hebben de Wetten in hunne handen, en yets dat met andere menschen niet te vermengen is. Gelijck de Spaensche Koningen die Heylighdom hebben, dat niemant een Paert beklimmen mach, daer hy op geseten heeft, want men verhaelt dat na het veroveren van Barcelonne, in het om-rijden dat de Koningh dede tot l'Atocha, de Hartogh de Medina de las Torres, hem een seer schoon Paert vereerde, dat vermaert was, maer dat de

Bodin. Livre vj. de la Republique.

Ko-

Koningh het selve geweygert hadde, seggende *Seria Lastima*, het sou jammer zijn: willende seggen, dat het jammer sou zijn, dat hy het sou beklimmen, dewijl het daer na altoos onnut voor een yeder sou zijn.

Dit moet ick noch van Madrid seggen, eer ick noch van mijn ommegangh spreeck, om de plaets te vooren schoon te maken, dat de lucht daer soo dun is, dat, niet tegenstaende, alle vuyligheyt op de straet geworpen wordt, en daer geen water is om wech te spoelen, evenwel alles in een oogenblick verdrooght of verteert wordt, zijnde de lucht daer soo op-droogende en verteerende, om soo te spreken, niet anders als het kalck dat de doode lichamen in een korten tijdt verteert, sonder dat de selve stanck van sich geven. En in der daet, men ontmoet daer meenigmael doode katten en honden, die evenwel niet stincken. Daer-en-boven is'er het water soo goet en aengenaem, dat de Cardinael Infant het selve met sich na Nederlandt gevoert heeft, en daer laten brengen heeft, om te drincken, met tonnen vol, zijnde van de selve dat de Koningh dronck. Dunne lucht tot Madrid.

Mom. Swijght ghy stil van Madrid, Mercurius mijn kint, ick sal u daer een ander liedeken van dichten.

Merc. Ja als ghy gewoon zijt.

Mom. Hoort ghy slechts toe.

Lof van Madrid.

ICk singh op hoogh verheven toonen,
Daer ick vermaft en hygend sit,
De groote Lof-sangh van Madrid,
Daer vier Philippen wilden woonen.

Die Montgibel van slijck en stof,
Dat wijt beroe n de Spaensche Hof,
Daer Oost en Westen voor moet bucken,
Daer Potosy van 's wereldts endt,
Sijn groote schatten heenen sendt,
Apollo laet het my gelucken.

Strijckt hier u stengen en u vanen,
Ghy Amstel-kroone sonder gront,
De glory anders van het Ront.
Out Rome met u Vaticane.
Beroemde sit-plaets van Louys,
Dat groote Hoer-huys, trots Parijs,
Sint Marcus Staf verdeelt in Steden,
Met al u rijckdom en u prael,
Met dat u Scheep-rijck Arcenael,
En al u deftigheyt van zeden.

Out Londen met u stercke bogen,
Daer op de Teems soo toornigh bruyst,
Wel out van gront maer nieu gehuyst.
De wandel-plaets van valsche logen.
Ghy Ooster-stoel van Constantijn,
Ghy Vrede-maeckster aen den Rijn,
Ghy Naem-plaets van onstuyme Francken,
Daer tweemael 's Jaers men gaet te Mis,
Ghy daer de Stoel van Bernhard is,
Die soo in Neêrlandt stelt de bancken.

Ghy schoone Hooft-stadt van Toscanen,
Beroemt tot aen des werelts end,
Bologne met u Garisend,
Ghy kromme tooren der Pisanen.
Trots Genua soo driest van mont
Met u Paleysen in het ront.
Milanen moedigh in de zadel,
Groot Brussel dat bestendigh helt,
Beroemt Antwerpen aen de Schelt,
Braef Napels met u smallen Adel.

Na-

Natuur soeckt nergens in te prenten
Haer oude wesen meer als hier,
Daer aerd met water, lucht met vyer,
Vermenglen al de Elementen.
Daer yeder dronck ons aendacht brenght,
Dat m' aen den eersten mensch gedenckt,
En om van ons de trotz te weeren,
Ons doet erkennen als men suypt,
Dat d'aerd ons levens lijfs bekruypt,
En wy tot aerde moeten keeren.

Hier is de Wijn-godt in sijn leven,
En in der daet de Druyf die groeyt
Aen oorden daer den Hebrus vloeyt
Hoeft aen geen andre toe te geven.
Maer siet eens Landtsman wat ghy koopt,
Van d'eene buyck in d'ander loopt,
Dat leckre nat voor dicke tongen.
En Liber die wel in sijn tijdt,
Somwijl een vunsen Bock berijdt,
Wordt hier weer van een Bock besprongen.

O Mancenares hoogh verheven,
Door Dichters pennen soo berucht,
Soo slecht bestroomt soo wel bebrught,
Waer zijt ghy eyndelijck gebleven,
Waer zijt ghy dat men u mach sien,
U Nymphen gaen nau tot haer knien,
Te lobbren in u dunne stroomen,
Of heeft u, als Gongora gist,
Den Esel die u had gepist,
Weêr voor een soopjen op-genomen.

Daer Flora met haer roode kaken,
Door haren Zephyrus gevoet,
Gaert roosjes tot haer Roosen-hoet,
Om Harders oogen te vermaken.
Hier deelt sy u wat anders mee,
Als een Gallego uyt der Zee,

U door u vensters komt genaken,
En u de lucht te binnen sent,
Van hondert kussen daer omtrent,
Om vroom in 't Lazrus huys te raken.

Men seyt Foligno milt in 't geven,
Bestrooyt de straten met bancket,
Hier komt men 's morgens noyt van 't bedt
Of duysent geurtjes siet men kleven,
Gekletst met een gewisse handt,
Hier aen een poort daer aen een wandt.
Een Sinter Klaes gift van u buuren,
U neus gaet even staegh te gast,
Geen wonder soose sich verbrast,
Op eens gegeten Confituren.

Maer 't is een troost voor neus en oogen,
Of d'overvloet u hinder deê,
De son, de wint, de lucht eet meê,
Met desen Compost op te droogen,
Elck neemt sijn portie van de Bra,
En kluyft tot op de beenen na,
Self sonder die met sout te sprengen;
En ghy mooght dencken goede vrint,
Datj' aen der Goden tafel bint,
En vrolijck zijt op doode krengen.

Maer of 'et u aen dranck mocht schorten,
Gaet slechts een straet weegs voort, heel dra,
Sal u daer wel een * *Aqua va*
Een emmer nats op 't hooft gaen storten,
Van morssigh water of van pis,
't Zy u al even eens wat 't is,
Sy vallen milt in sulcke stuypen,
Het eerste dat het raeckt is doel,
De straet is een gemeen Rioel,
Ga jy maer slechts naer huys toe druypen.

* Soo roepen se als se 't water uyt gieten.

Wie komt daer ginder aen Seigneuren,

Wat

Wat is hy ſot of is hy ſieck,
Dat ſal de marſch zijn van de pieck,
Gaet hy naer achter of na veuren.
Dit ſou men nemen altemet,
Voor een bon jour de Recolet,
Of voor een ſprongh van Jan Pottagie,
De Keerel ſchijnt te wonder beus,
Hy ſet de bril daer op ſijn neus,
Een man van ſtudy en couragie.

De Son is wech, gaet wat ſpanceeren,
Die 't bloet u in uwe adren koockt,
Dien oven is nu niet geſtoockt.
Ghy mooght nu duuren in u kleeren,
Gaet na de ſtroom of hoe ghy 't heet,
Ghy vint daer goetje bruyn en heet,
Van Donnas of van Adamijten.
Ghy ſult daer haeſt in 't doncker ſien,
Een naeckt paer billen acht of tien,
En niemant die 't u ſal verwijten.

Is dat een jonge of is 't een ouwe?
Wat rammelt u van out in 't hooft?
Daer is'er geen ſoo out, die looft
Dat men haer voor geen jongh ſou trouwen;
Wilt ghy haer trony ſien in 't net,
Soo ſiet wat verder door 't blancket,
Door Vermilioen en door Pomade,
Kond ghy dan ſeggen op het leſt,
Byloo het is een ouwe beſt,
Soo hebj'et op ſijn kop geraden.

Dat meysje praet hier van geen kindren,
Geen kinders boven ſeven jaer,
Dat is al een volwaſſen ſnaer.
Het mocht haer aen haer huwelijck hindren.
Dat is al rijp van nu of an,
Haer tanden zijn verwiſſelt, man,

Siet haer eens ſchermen met haer oogen,
Sy treckt haer mont al ſcheef goet ſchick,
Is 't daer noch ſuyver, ſoo ben ick,
Wel ruym drie vierendeel bedrogen.

Dien Heer die ginder gaet brageeren,
Hanteert ſijn degen met fatſoen.
Die lapte giſtren noch mijn ſchoen.
Die degen is hem koſt en kleeren,
Dat lemmer is ſijn vrient op ſtraet,
Sijn by-ſlaep als hy ſlapen gaet,
Sijn trooſt in al ſijn jammer-klagen,
Geloofje 't niet, gaet ſiet hem ſlus
Wanneer hy ſtaet in puribus,
Sal hy hem op ſijn armen dragen.

Beſiet my eens dat ſtatigh weſen,
Dat is mijn Heer den Licentiaet,
Hy is hy gaet dan daer hy gaet,
Van voor tot achteren doorleſen,
Hy ſou noyt wijcken ſoo hy 't wiſt,
Voor Theatijn of Sorbonniſt,
Of andre die noch meerder weten,
Dit is alleenigh dat hem let,
Dat hy met ſijn Hebreeus te met,
Heeft al ſijn ſchoon Latijn vergeten.

Wat gaet daer ginder te piaffeeren,
Dat lijckt een drommel van een ſnaeck,
Die Cavallier en heeft geen vaeck,
't Lijckt wel een ſnyer aen ſijn veeren,
Maer ſacht mijn macker 't is abuys,
Beſiet my eens dat roode kruys.
Het is een Ridder van de Benden,
Een Aep te Paert is 't niet te min,
Sijn knien komen aen ſijn kin,
En 't hooft dat ſackt hem in ſijn lenden.

Wat wil dat ſteene kruys in 't midden,
Daer

Daer is een man ter neêr geleyt,
En dat bedroefde teeken ſeyt,
Dat men noch voor de ziel moet bidden,
En doet men over moort geen recht?
Wel deed men dat, mijn ſoete knecht,
Hier ſou niet eenen Doctor blijven.

Jup. Schey uyt, ſchey uyt, indienje geen andere lof van die beroemde plaets te ſeggen hebt, moogje dat ſchimpen oock wel laten.

Merc Wat ſou hy anders doen, het is ſijn dagelijcks hantwerck.

Mom. Ick ſal u maer een ſtaeltje van hun looſheyt verhalen. Seker Frans Edelman, had uyt het Hof van den Keyſer de laſt op ſich ghenomen, om een brief met een kleyn bondelken, daer een ſack-oorlogie of uurwerck in was, aen een Heer tot Madrid te behandigen, die ſelf een Secretaris van den Koningh was, ſoo haeſt als deſe ſijn brief met het packje over leverde, was het eerſte dat dien Heer dede, het packje aen ſijn oor te houden, om te hooren of 'er het oorlogie oock in was, geloovende miſſchien dat de ſnaer langh genoeg was, om te loopen van Weenen tot Madrid toe.

Jup Een groote gauwigheyt. Maer daer was noch yets van deſen Don Jan te ſeggen, laet ons dat eens hooren.

M*om.* Of laet Mercurius ſijn ommegangh beginnen.

Jup. Wy ſullen die daer na wel krijgen, gaet ghy ſlechts voort.

M*om.* Voor ſijn eerſte Oorloghs-tocht, was hy Generael van des Koninghs ſijns Broeders Troupen, tegen de Mooren van Grenada, daer hy ſich als een overdapper Prins gedragen heeft, in voegen gelijck meermael geſeght is, het volk hem

Verhael van Don Jan van Ooſtenrijck.

hem met die toejuychinge begroete, dit is de ware Soon van den Keyser. Op dien tocht deed hy de Godtsdienst in Spanjen grooten dienst, alsoo hy de Mooren daer uyt jaeghde, in voegen sy zedert dat Rijck niet meer hebben konnen besmetten, noch de Inwoonders, voornamentlijck hun nageburen, soo veel Marraensch konnen aenblasen, alsse wel voor die tijdt hadden gedaen.

Wanneer dit werck volbracht was, wierdt hy door de groote naem die van hem gingh, en soo wel onder de Christenen als on-Christenen verspreyt was, tot Generael van de Heylige Ligue tegen den Turck gemaeckt? na dat de selve staet evenwel van den Hartogh van Anjouw, daer na Koningh van Vranckrijck, onder den naem van Hendrick de Darde, en den Prins van Savoye af geslagen was: want de goede Paus Pius de Vijfde, dese den een na den ander den Standaert aengeboden hebbende, verschoonde sich d'Hartogh van Anjouw, op de verrichtinge van den Koningh sijn Broeder, en de Savoyaert op sijn onpasselijckheyt. Maer Don Jan vaerde den last gewilligh aen, en droegh sich als een braef Prins, in die soo bloedige en vermaerde Zeestrijdt van Lepante, die in der daet soodanigh was, dat zedert de Zeestrijdt by Actium, tusschen Augustus en Antonius geen soodanige oyt voor gevallen was, noch was dese hondert mael beter bevochten en beweert als die andere, het sal daerom de pijne waert zijn de bysonderheden daer van te verhalen.

Verhael van de Slag van Lepante.

De Turcksche Vloot vertrock uyt hare Post op den vyf-en-twintighsten dagh van April, op die van St. Joris, die van al de Heyligen van de Turcken seer geëert wordt, gelijck de selve gemeenlijck op dien dagh hun Oorloghs-macht soo te Water als te Lande uyt senden, om onder

de

de beschermінge van desen strijdtbaren Ridder dapperlijck te overwinnen. Dese Oorloghs-macht dan, op dien dagh in het Jaer 1571. vertrocken zijnde, deed over al een overdadig quaet in roven, plonderen, en alderhande overlast, op de Christenen, soo aen het vaste Landt als aen de Eylanden. Maer wanneer sy hoorden dat Don Jan mede uyt de Havens van Messina vertrocken was om hen strijdt te komen leveren, sonden sy terstont boden daer van aen hunnen Keyser af, om sijn wil te weten, die hen beval dat sy moedighlijck den strijdt souden wagen.

Dese Oorloghs-macht der Turcken, bestondt in twee hondert en twee-en-dartigh groote Galeyen, behalven noch de twaelf die Ucchialy Bassa, onder-Koningh van Algiers, daer noch by bracht, beneffens soo veel Galeotten. Dese speelde den meester te water en te lande, na haer welgevallen, tot dat Don Jan mede Zee koos, met twee hondert en acht Galeyen, ses Galeassen, twee-en-twintigh groote Schepen, en veertigh Fregatten, op de welcke waren acht duysent Spanjaerden, twaelf duysent Italianen, drie duysent Adventuriers, of Vrywillige, drie duysent Duytsers, sonder het Scheeps-volck te tellen. De Ridder Gilles d'Andrada zijnde uyt gesonden om den Vyand op te soecken, bracht bescheyd dat der selver Oorloghs-macht by Lepante lagh. Don Jan deed daer over den Krijgsraet vergaderen, om te weten wat sy te doen souden hebben. Hy had in het bysonder al met den Heer Rommegas, die hy seer achte, een overlegh gemaeckt, gelijck hy oock reden had, hem in groot aensien te houden, als zijnde een van de voornaemste Zeeluyden van sijn tijdt, het welcke hy in verscheyden voorvallen tegen den Turck getoont had. Hebbende hem dan ge-

Macht der Turken en Christenen.

gevraeght wat hem dienstigh dacht ghedaen te zijn, gaf hem dese dat bericht. *Indien seyde hy, de Keyser u Vader sich eenmael in sijn leven, op sulck een Vloot als dese is, gesien hadde; hy sou niet gerust hebben, voor dat hy sich Keyser tot Constantinopolen sou hebben gesien. En hy sou daer geen swarigheyt in gevonden hebben. Dit is soo veel te seggen seyde Don Jan daer op, dat men sal moeten vechten.* In trouwen ja, berichte Rommegas weder. Vechten wy dan, seyde Don Jan weder. Hy versocht oock het goet vinden van Antonio Colonna, die Stedehouder van het Verbondt was, gelijck hem de Paus de selve na Don Jan gemaeckt hadde. Dese seyde anders niet als de woorden uyt de Schrift: *Etiamsi oporteat me mori non te negabo*, Al sou ick moeten sterven ick sal u niet verloochenen. Joan Andrea Doria seyde diergelijcke, gelijck hy altoos een seer moedigh Soldaet is geweest, en besloot mede, dat'er niet anders te doen viel als te vechten. De Generalen van de Venetianen Sebastiano Venerio, en Justiniano Barbarico, waren mede van het gevoelen, en dat met een van goeder herten; want het was meest de saeck van de Venetianen die verhandelt wierdt, dewijl het de Turcken daer aldermeest op gemunt hadden. Don Louïs de Requesens, groot Commandeur van Castille, en daer na des Koninghs Stedehouder in Vlaenderen, was mede van gevoelen dat men strijden most; maer evenwel, hy wilde na de Spaensche wijse, al de saeck gelijck als in een goutschael gewogen hebben, gelijck oock de Marquis de Santa Croce. Soo veel is'er van, hoewel de meeste den strijdt aenrieden, veel andere evenwel waren daer tegen: en ten ware Don Jan dapper en moedigh ware geweest, het had daer lichtelijck niet toe gekomen, alsoo de strijdts-gesinde lichte-

Beraetslagingh over een strijdt.

telijck door de beschreumde souden hebben om geset worden, maer Don Jan drongh het deur, maeckte door sijn moedigheyt moed in de andere.

Dese twee machtige Scheeps-vlooten dan wederzijds besloten hebbende te strijden, soo vertrock de Turcksche van Lepante, tegen den avont, en bevand sich des morgens in volle Zee. De Christen-vloot doende groot gewelt tegen de wint, diese tegen hadde, liet sich van gelijcken met het rijsen van den dagh sien. De Turcksche quam met volle zeylen op hen af, hebbende den wint van achter in het zeyl; waer op Don Jan terstont de sijne in volle slagh-ordere dede stellen, met sulck een spoet als hem mooghlijck was, makende daer vier benden of troupen van, d'eene was aen de rechterhant, beleyt door den Heer Johan Andrea Doria, bestaende uyt vijftigh Galeyen, en twee groote Galeassen: d'andere aen de slincker zijde, had tot Leyder den Heer Justiniaen Barbarico, Opperhooft van de Venetiaensche Macht, hebbende mede vijftigh Galeyen, en twee Galeassen by sich. In het midden van de twee stelde Don Jan de Batailje, bestaende in tseventigh Galeyen, en hadde tot sijn achterhoede, den Marquis de Santa Croce, met al de rest van de Galeyen, en twee Galeassen. Op dese wijse begaf sich Don Jan na den Vyand toe, en zijnde noch omtrent vier kleyne mijlen van malkanderen, dede hy een schoot na den Vyand schieten, tot een Bravade, soo veel te seggen als dat sy aen komen souden, en deed daer op *le Caro*, op de groote mast, en de vlamme of wimpel achter af waeyen, soo veel als de bloet-vlagge, teekens van het aengaen van den strijdt, en siende sijn macht in sulck een schoone ordere, klom in een kleyn Fregat, en voer de ge-

Slagh-ordere der Christenen.

geheele Vloot door, gevende een yeder moed om dapperlijck te vechten, alles by brengende dat konde dienen om hen op te wecken. Dit gedaen zijnde, keerde hy terstont weder na de Reale, dewijl de Turcksche Vloot vast met volle zeylen aen quam.

Aen sijn rechter zijde voer de Generael van den Paus, op dewelcke Antonio Colonna Stedehouder van sijn Heyligheyt was: aen de zijde van dewelcke de Capitanesse van Savoye voer, bestiert door den Heer de Ligny, een seer eerlijck en braef Heer, die sijn ampt wel waerdigh was: aen sijn slincker zijde, was de Generael van Venetie, en daer na aen des selfs zijde, was de Capitana van Genua. Op de Galey van Savoye was de Hartogh van Urbin selfs; en op die van Genua de Prins van Parma. De twee laetste, die de vleugels van de Batailje uyt maeckten, waren de Generalen van Maltha, en aen de rechter die van Paulus Jordan Ursini, met die van Lommelin, aen de slincker handt, en achter aen, volghden de Capitana van Don Louïs de Requesens, en de Patrona van Spanje.

In dese schoone ordere viel men op den Vyand aen, komende hem ter halver wege in 't ghemoet; zijnde sulcks soo verre van hun verwachtinge, dat sy gelooft hadden, dat de Christenen hen niet souden hebben derven verwachten. Als doe was het dat men seer schielijck de wint, die tot daer-en-toe den Christenen was tegen gheweest, sagh veranderen, en omtrent den middagh gheheel goet voor de Christenen worden. De strijdt nam sijn aenvangh met de slincker vleugel, alwaer beyde de Generalen terstont malkander aen tasten, pogende een yeder van hen sich meester van sijn Vyand te maken, en daer op quam al de rest aen malkander, daer een

Aenvang van den strijdt.

yeder van sijn zijde niet anders trachte als sijn uyterste best te doen.

Eyndelijck naer een hart gevecht, maeckte sich de Koninghlijcke Galeyen van Don Jan, meestersse van die van de Turcken, houwende de Christenen al wat sy daer binnen vonden in stucken, en het hooft van den Bassa af geslagen zijnde, wiert terstont op de punt van een spiesse, tot een zege-teeken gestelt, het welcke de Christenen soo veel te meer aenmoedighde, soodanigh, dat het gantsche Esquadre en bende van de Turcken, dat tegen de Batailje van de Christenen aen quam, op de selve wijse als de Hooftgaleye ghehandelt wierdt. Don Jan vergaderde weêr soo veel van de sijne by een als hy konde, en siende dat men aen de rechter zijde noch aen het vechten was, niet sonder groot gevaer van de Christenen, viel soo wel te pas, op de Turcken aen, dat hy sich wel haest meester van de geheele slagh maeckte, vernielende en verwoestende alles wat hem voor quam. Ucchialy deed den Christenen groote moeyten aen, en toonde een treffelijcke tegenweer; maer hy wierdt soo tijdelijck door den Heer Joan Doria aen getast, dat hy, hebbende alles gedaen wat mooghlijck was, sich met dartigh Galeyen salveerde en op de vlucht begaf. Men vervolghde hem soo veel men konde, maer de nacht overkomende, benam den Christenen het gesicht en de gelegentheyt hem vorder na te jagen

Den Bassa verslagen.

Overwinning der Christenen.

De Venetianen deden brave dingen, daer de Heer Sebastiaen Barbarico hunnen Overste het leven liet, die dien dagh sich wonderlijck wel gehouden, en alsoo sijn doorluchtigh leven met een brave doot besloten heeft, stervende met de overwinningh in de hant.

Don Jan sliep, gelijck men segt, op het veldt

Verlies van wederzijde.

van den ſtrijdt; en maeckten des morgens een overſlagh van de Schepen die genomen of in de gront geſchoten waren, daer men bevant, dat de Turcken, ſoo Galeyen als Galeotten, twee hondert en ſeven verloren hadden, het ghetal van de dooden omtrent de dartigh duyſent, en twaelf duyſent Chriſtenen ſlaven van de ketenen verloſt, behalven al die verdroncken waren, of elders gingen ſterven. De gevangene waren meer als ſes duyſent. Aen de zijde der Chriſtenen waren oock ſoo dooden als gequetſten, tot aen acht of negen duyſent zielen, ſoo op de vijftien Galeyen die genomen, en eenige weder hernomen waren, als op de andere; van welcke vijftien de Generale van Malta een was, die langen tijt alleen tegen ſeven Turckſche Galeyen vocht; maer Ucchialy daer by komende, nam hem met een van de Ridders van den Heyligen Geeſt, van Savoye, en van Genua, en van Sicilie, en een van den Paus.

Waerlijck het was een ſeer hevigh gevecht, ſoodanige men ſeer weynige ſiet, en om te weten wat Hoofden van de Turcken geſneuvelt en gevangen zijn. Eerſtelijck, Pertau Baſſa, Generael van de Vloot. Haly Baſſa, Generael van de Landt-macht, Ahmalbey, Hooft van de Janitzaren Aſſan Baſſa, Soon van Haradijn Barbaroſſa, Mehemet Bey, Landt-vooght van Metelene Ydey Bey, Landt-vooght van Scio, Caraban, Opſiender der Soubbaſſas, Campſan Bey, Stadt-vooght van Rhodes, Dely Soliman, Tapart Chelubey, Proutſaga, Stadt-vooght van Napoli de Romanie, Amipſa Bey, Baſſa of Koningh van Tripoly, Dardagan Bey, Stadt-vooght van Tercenal, Muſtapha Cheluby, algemeen Schat-meeſter van de Vloot, Affit Cayga, Overſte van Galipoli, Pery Begoly, Hooft

Hoofden der Turken.

van

van een bende Galeyen, Ochiman Bealy, Hooft van een deel Galeyen, en voorts meenigte van andere soo gedoot als gevangen.

Die gene die de tijdinge daer van tot Venetien bracht, de Heer Lafrano Cinstiniani, komende voor den Doge of Hartogh van Venetien, knielde ter aerden, en seyde, doorluchtighste Prins, ick brenge u de tijdinge van de heerlijckste overwinninge die de Christenen oyt ghehad en bevochten hebben. En waerlijck sy was heerlijck, en vervolght zijnde; sou Constantinopolen geciddert en gebeeft, misschien in handen van de Christenen geraeckt hebben; maer d'afgunst der Christen-Princen bedierf het al, die niet mogende de roem van een ander verdragen, en voornamentlijck van Don Jan, den Oorlogh elders, sonder bescheyd of reden, gingen opblasen. De Venetianen aen d'andere zijde, den Oorlogh moede zijnde, baden den Koning van Vranckrijck de Vrede, met den Grooten Heer te willen helpen bevorderen; die daer den Bisschop van Dax heenen sandt. Dese dede een geluckige reyse voor de Venetianen, en verkreegh een goede Vrede, gelijck sy begeerden. En soo bleef een seer treffelijck werck voor de Christenen steken, die by soodanigh een gelegentheyt, den Turcken in d'uyterste noot souden gebracht hebben; maer soodanigh was de verdeeltheydt der Christen-Vorsten, daer en elders meer, oorsaeck van hun algemeene voordeelen, om te stoten; gelijckse oock op die wijse het besit van het Palestina, of (soo men 't noemt) het Heylige Landt soo schandelijck verloren hebben, als sy het manhaftelijck gewonnen hadden.

Het is seker, dat de tijdinge daer van aen de Poorte gebracht zijnde, dat de Grooten Heer, sijn Raet en het gantsche Volck daer soodanigh

Ontstel-tenis tot Constan-tinopo-len.

over verschrickt was, dat indien men alleenigh vijftigh Galeyen daer heenen gesonden had, sy de Stadt verlaten souden hebben.

De Paus wilde dat Antonio Colonna al zegen-pralende binnen Romen sou komen, meer noch minder als voor heenen, ten tijden van de Romeynen, de overwinnende Borgermeesters gewoon waren te doen, hoewel van veele daer mede gespot wiert. Het had in der daet Don Jan van Oostenrijck beter toe gekomen, zijnde van de andere Hoofden, Antonio Colonna, de Generael der Venetianen, Johan d'Oria, en de andere brave Mannen gevolght, en sulcks sou na verdiensten hebben toe ghegaen; ghelijck men leest van Ferdinand van Arragon, die, wanneer sijn Oversten, onder dewelcke de Marquis van Pescaire de voornaemste was, een Veldtslagh op de Venetianen gewonnen hadden, slaende gheluckighlijck hun Veldtoverste Bartholomeo Alviano by Vincenza, al de Oversten en gemeene Krijghs-lieden, yeder na sijn verdiensten dede beloonen, doende daer-en-boven in de Boecken van sijn Schat-kamer, al de namen van de Oversten, en selfs de gemeene Krijghs-lieden, tot een eeuwige gedachtenis aen teeckenen, beneffens die gene die in het ghevecht ghebleven waren, welckers vrienden de belooningh ontfingen, die sy met hun leven gekocht hadden. Het is buyten alle bedenckinge, of straf en belooninge zijn de rechte voedsters van de deught, en die ontbraken hier, beneffens de vrucht van sulck een heerlijcke zegen.

Erkente-nisse van den Koningh Ferdi-nand.

Om weder te komen tot Don Jan. Indien men de Hooft-lieden wil ghelooven die onder hem gedient hebben, hy had moed en dapperheyt genoegh, om sich hier of daer een Koninglijcke Kroon op het hooft te krijgen, en sich

soo

soo een Soon van sulck een Vader te toonen; maer hy was geboren geluckigh voor een ander, en ongeluckigh voor sich selven, hy konde sijn deught soo seer niet voort setten, of haet en nijt wisten hem noch te verschalcken. Men heeft hem oock voor een goet gedeelte het verlies van La Goulette toe-geschreven, gelijck men tot Romen van Pasquijn hoorde: *El Cardinael con la Bragueta, Don Juan con la Raguetta, han perdido la Goletta.* Willende seggen, dat de Cardinael Granvella als doe onder-Koningh van Napels, al te veel met sijn hoeren, en Don Jan te veel in de kaets-baen besigh waren, en daer door La Gouletta verloren was. Spot-reden op Don Jan.

En in der daet, dese laster hem op geleght, was valsch, want van dagh tot dagh maeckte hy sich vaerdigh om de plaets te gaen ontsetten; maer de besettelingen selfs voor quamen hem, houdende het niet uyt, gelijck men van hen vertrouwt had.

Eenigen tijdt daer na, de Koningh van Spanjen hem by sich ontboden hebbende, heeft hem, na dat hy wel ter deege met hem versproken was, naer Nederlandt gesonden, om aldaer de Regeeringh van dien Staet ter hant te slaen. Hy begaf sich daer heen als een brave Ridder, en niet als een Man die vrees heeft, gaende dwars door Vranckrijck heen, als een reysend man, alleen te post met ses Paerden, hebbende by sich den Heer Gonsague, als sijn vertrouwde, en onder andere een Frans Postillon, die hy uyt Spanjen mede nam, zijnde de reys te ghevaerlijcker, om dat het op het hippen van den Oorlogh was, die geen drie maenden daer na opentlijck verklaert wiert. Sijn reys na Nederlant.

Hy klom af tot Parijs, in de straet St. Antoine, recht voor het huys van den Spaenschen

Gesant. Wanneer den doncker gekomen was, gingh hy hem aen spreken; sprack een weynigh met hem, en hebbende vernomen dat'er dien avont een treffelijcke Bal in de Louvre sou zijn, gingh daer onbekent met den Heer Octavio, daer hy het geheele Hof sagh dansen, en met verwonderinge onder andere de schoone Koninginne van Navarra, Suster van den Koning, niet weynig opgenomen door sulck een schoonheyt. Des morgens nam hy het gesicht van Parijs, en sagh met verwonderingh de groote en schoonheyt van die Koninghlijcke Stadt, sonder bekent te zijn, of dat men van hem wist, als na sijn vertreck. Daer op nam hy weder de post, en vervolghde sijn reys recht op het Hartogdom van Luxemburgh, en quam soo voorts in Nederlandt, alwaer hebbende Antwerpen van de Spanjaerden ingenomen en geplondert gevonden, maeckte een Vrede, op voorwaerden van de Spanjaerden uyt het landt te doen vertrecken, gelijck geschiede, die heenen gingen, meest na Italien, wel geladen met den buyt diese tot Antwerpen ghemaeckt hadden. Over dese Vrede wordt hy van sommige gelaeckt; maer hy most sich voegen na de tijdt. Het geen daer omtrent voor gevallen is, staet uyt de gheschiedenissen bekent, die wy niet behoeven op te halen. Soo veel is'er van, de Vrede wiert wederom gebroken, en hy toonde sich als een braef Soldaet tegen sijn Vyanden, gebruyckende een goet belegh omtrent het verstroyen van de troupen van den Prins Ernestus Cazimir.

Sijn bestieringe.

Aenmerkingen op sijn doot.

Maer dese dappere Vorst genoot niet lange de roem van al sijn dapperheden, en hy die de doot in so veel heerlijke ontmoetingen gesocht hadde, vand die op sijn bedde als een weerloos wicht. Men seght dat hy van de Pest gestorven is, maer men

men heeft vry anders daer van geschreven, selfs in Spanjen wiert sulcks niet gelooft, want men houd dat hy vergeven is. En hoort op wat wijse en by wat oorsaeck, Don Jan had een Geheymschrijver, die hem de Koningh van Hispanie mede gegeven had, de Heer Escovedo genoemt. daer hy sich seer op vertroude, dese was voor heen een dienaer by Ruy Gomez geweest. Don Jan sand hem eens uyt Nederlandt na den Koningh, om hem de gelegentheydt en staet van de Landen bekent te maken. Dese in het Hof zijnde, na dat hy sijn last had by den Koningh afgeleght, ondersocht wat nieus aldaer ten Hove was, en hoe het met de Vrouwen stondt. Men seyde hem dat de Princesse van Eboly, Weduwe van Ruy Gomez, seer diep in minneryen van Antonio Perez, Secretaris van Staet (daer wy van gesproken hebben, met verhael van sijn toelegh op de Princesse) ingewickelt was. Brantome.

Escovedo die haers Mans en haer dienaer was geweest, en die noch gedachtigh was het goedt dat hy van haer Man sijn Meester genoten had, kon sulck een verhael in sijn hert niet verdragen, maer begaf sich by de Princesse sijn Meesterse, en seyde haer ront uyt het quaet gerucht dat van haer liep, vertoonende haer hoe seer sy sich selven en de geheugenisse van haer Man verkorte. Sy over dese vermaninge seer vergramt zijnde, wees hem van haer af, niet sonder straffe dreygementen, en ontdeckte het alles aen haren Minnaer Antonio Perez, die vaerdigh tot de wraeck zijnde, hem om den hals dede brengen, en brengende meenighte van valsche schriften voor den dagh, maeckte hem voor een verrader en trouweloose voor sijn Koningh uyt, met eenen trachtende te bewijsen, dat sijn Meester Don Jan, in onderhandelinge was, niet alleen om

Perez doet d'Escovedo vermoorden.

ſich meeſter te maken van de Nederlanden, maer oock van de Staet van Milanen en het Rijk van Napels, het geen de Koningh als ſeer nayverigh omtrent ſijn ſtaet, maer te veel geloof gaf. De Princeſſe d'Eboly toonde oock een Brief van den Prins van Oranjen, die van een byſondere nadruck was, inhoudende het Huwelijck van Don Jan met de Koninginne van Engelandt, als beſloten en vaſt geſtelt, en dat d'afvallige (ſoo ſe die noemen) Hollanders hun beloften gedaen hadden, hem te ſullen erkennen, ſoo haeſt dit Huwelijck ſou beſloten zijn, ſonder ander bedingh als de vryheydt van hunnen Godſdienſt. Deſe Brief gaf Perez mede aen den Koningh, die de ſelve terſtont nam voor des Princen hant. En gelijck hy ſich ſelf in de tegenwoordigheyt van de Princeſſe ſeer ontſtelt aenſtelde, nam ſy de gelegentheyt waer, den Koningh voor te houden, wat beſcheyd Don Jan voor deſen Don Karel eens gegeven had, als hy hem voor een Baſtaert uyt maeckte. Sy bracht den Koningh oock in den ſin, het toejuychen van het Krijghs-volck van ſijn Oorloghs-macht in Grenade, ſeggende dat hy de rechte Soon van den Keyſer was, voeghde daer by ſijn vaſt voornemen, om ſich ſelven Koningh van Tunis te maken; oock hoe ſchandelijck door ſijn verſuym La Gouletta verloren was, dat hy had laten nemen, tot wraeck om dat de Koningh ſijn wil niet had willen involgen. Deſe vertooningen gevoeght by het voor gegeven Huwelijck van Don Jan, met de Koninginne van Engelandt, maeckten ſulck een geweldigen indruck in het gemoed van den Koningh, dat anderſins door de minſte inbeeldinge van na-yver op ſijn Staet ſeer lichtelijck te bewegen was, dat hy voor nam, ſich van deſen hinderpael het koſte wat het wilde te ontſlaen,

Lagen tegen Don Jan.

ſlaen, en wel ſiende dat hier niet op te ſlapen was, middel vand, om Don Jan, door een wijſe die gantſch niet vermoedelijck was, een paer geperfumeerde of gereuckt-werckte Bottijnen toe te laten komen, die hem het leven ghekoſt hebben, zijnde onderwijlen een gerucht geſtrooyt dat hy van de peſt geſtorven was, die hy by de Marquisinne d'Avré, daer hy verlieft op was, ſou behaelt hebben: dit laetſte evenwel, wordt van veel Schrijvers die wel geloof verdienen, beveſtight, en het eerſte van noch meerder ſtaende gehouden, wy laten de ſaeck in het midden; maer evenwel heeft deſe ſnode Princeſſe d'Eboly, haer belooninge niet ontbroken, gelijck oock niet deſen bedrieghlijcken Antonio Perez, en dat op deſe wijſe, de ſchoonheyt van deſe Princeſſe, veranderde het vertrouwen dat de Koningh met haer, over de ſaeck van den Prins van Spanjen, als gheſeght is, ghenomen had, wel haeſt in een hevige liefde, Ruy Gomez (want dit geſchiede by ſijn leven) ſoo jalours over het vertrouwen van geheymen dat de Koningh met haer hadde, als de gunſten dieſe den Koningh van haer zijde betoonde, nam een beſluyt, ſich van haer te ontſlaen, en haer aen een kant te helpen, maer ſy dat gewaer geworden zijnde, was hem te gaeu, en hielp haren Man aen een kant, en kreegh ſoo de handen vry; met den Koningh het begonnen ſpel voort uyt te ſpeelen; maer eenigen tijdt daer na, wiert de Koningh gewaer, dat de Princeſſe d'Eboly den Brief van den Prins van Oranjen, dieſe ſeyde onderſchept te zijn, en die Don Jan ſoo doodelijck was geweeſt, ſelfs had laten ſchrijven, en de hant van den Prins van Oranjen, door den ſelven, die eertijdts het boeckſken van den Prins had na geſchreven, nabootſen laten (het welcke

Doodt van Don Jan.

Loon van de bedriegers.

Ruy Gomez door ſijn Vrouw vergeven.

geschiede, om dat sich de Princesse van hem mede socht te ontslaen, op dat hy het geen voor heen tusschen hen verhandelt en gepasseert was, om dese nieuwe liefde met den Koningh om te stoten, niet sou mogen voor den dagh brengen.) Soo dat de Koningh sulck een schrick in sijn gemoed, over dese grouwelijcke schelmeryen, en vuyle stucken kreegh, dat de selve al de brant van sijn liefde verdoofde, en de Princesse en Antonio Perez, voor al hun leven in de gevangenisse dede werpen, daer sy haer leven ellendighlijck en jammerlijck versleten heeft; maer Perez brack uyt sijn gevangenisse, en vluchte na Arragon, daer hy niet konde laten weder quade rancken aen te rechten, en ten deelen d'oorsaek was van de wederspannigheydt en Revolte van Saragossa en Arragon, die seer swaer en schadelijck sou geweest hebben, ten ware de Koningh met wijsheydt het quaet verhindert hadde, die daer Don Alonzo de Varas met een goet Leger heenen sand, waer door de Arragonneesen, na datse eenigen tegenstant gedaen hadden, de Wapens neder leyden. De Hooft-rechter Don Jan de la Muza, wierdt beneffens andere, onthalst; de Hartogh de Villermes, en de Grave d'Aranda, wierden in Castille gevanckelijck gebracht, en soo wiert het onweder gestilt. Antonio Perez gheraeckte tijdelijck wegh, en dwaelde zedert van het eene Hof tot het ander, vindende nergens heul, en over al sijn quaet ghewisse mede dragende, aldus van een begunstight bedienaer en groot man van staet, een landt-looper gheworden.

De Princesse d'Eboly gevangen gheset.

Perez ontvlucht.

Oproer van Arragon en Saragossa,

Gestilt.

Jup. Laet ons nu onse Mercurius eens hooren, eer het hem ter zijden uyt barst.

Merc Niet soo seer om mijnent wil, het is my om 't even.

Mom.

Mom. Ghy hebt nu al te langh ſtil gheſeten, daer mocht ragh over uwen mont waſſen.

Merc. d'Uwe heeft daer altoos geen noot van, ſoo als u die waffel gegaen heeft.

Jup. Nu wel aen ſonder kijven of kibbelen, ſiet ten minſten waer je bent, *Habe reſpectum Perſonarum.*

Merc. Onder veel andere algemeene vermakelijckheden, die de Mooren in Hiſpanien hebben in gevoert, en naer hun vertreck gelaten, zijn oock eenige van hun Superſtitien en overplechtigheden, dieſe in hunne openbare ommegangen en vertooningen van vermaeck, plegen te gebruycken, daer ſich de Spanjaerden tegenwoordigh van dienen (gelijckſe doch daer omtrent ſeer of by geloovigh of toyigh zijn, halende al by wat dienen kan, of om het volck te vermaken, of om hun Godſdienſtigheyt uyt te beelden) in hun Feſta del Corpus, of ommegangh van het Lichaem hunnes Heeren, dewelcke op den 27 dagh van de Maent van May begint, met een ongelooflijcken toeloop van menſchen van alle oorden, en ſoo veel toeſtels als hun mooghlijck is. En geen Feeſt wordt'er geviert die ſoo lange duurt, of ſoo veel geruchts maeckt. Men vanght de ſelve gemeenlijck aen met een ommegangh, als gheſeght is, van dewelcke de eerſte ryen zijn vermenght met alderhande ſlagh van ſpeel-tuygh, Schalmeyen, Trommen, Pijpen, Tabourins de Baſques Caſtagnetten, en diergelijcke, daer vindt men een heelen troup menſchen in kleederen van verſcheyde verwen ghekleet, die op het geluyt van deſe Inſtrumenten gaen danſſen, ſpringen, gambaden maken, en alderhande tuymelaryen aen rechten, gelijk men anderſins op Vaſtenavonden daer en elders, voornamentlijck in Italie gewoon is te doen.

Ommegangh van het Corpus.

De Koningh selve begeeft sich in de Kerck van Santa Maria, die niet verre van sijn Paleys staet, en na dat hy daer de Misse gehoort heeft, komt hy daer uyt met een wassen keers in de hant, gaende een silveren Tabernakel, soos'et noemen, daer de Hostie of het Lichaem, soose seggen, in is, voor hem, en de Grooten van Hispanien, al sijne Raden, onder malkander, sonder ordre te houden, om geen twist te veroorsaken, invoegen de Raden van de Hazienda, onder die de las Indias, en soo voort. Maer voor al dese troupen gaen weder een deel wonderlijke machinen en speel-wercken; maer om mijn selfs niet te verbijsteren, sal ickse u liever alle in sulcken ordre verhalen alsse sich aen my vertoont hebben.

Voor af quamen al dese Pijpen, Trommelen, Schalmeyen en Castagnetten, met al hunne danssende sotten, en gambadisten; daer na volgden een deel verschrickelijcke dingen, onmatelijck groote Reusen en Reusinnen, maer op dat ghy u niet ontstellen soud, van bort-papier gemaekt, hebbende gemeenlijck lange rocken aen, daer de menschen diese dragen, en hun beweginge geven, onder gaen, soo datse niet konnen gesien worden; d'eerste van al was een Reus, maer alleenigh in sijn hooft, zijnde dat afgrijslijck groot, maer het lichaem weder soo kleyn als dat van een dwergh, het geen seer vreemt en misselijck stondt. Die wandelde soo statelijck voort, maer scheen soo veel te dragen te hebben als het konde, een jongen daer by gaende, droeg een uytgespannen Tafereel aen een opgesteken stok, in het welcke boven aen dit devijs ghe schreven stondt:

Impar mole ruit.

On-

Onder aen was de uytbreydingh daer van in de Spaensche Tael, die aldus te verstaen is:

Het lichaem kranck op sijn gestel,
Noch vast genoegh van leden,
Draeght sulck een lastigh hooft niet wel
Maer gaet met losse schreden.
Soo kan de last van 't Prinslijck hooft,
Wil 't met geen staet-sucht lucken,
Van macht den onderdaen berooft,
Ten gronde neder drucken.

Dese groot-hoofdigen dwergh gingh voor by, en gaf plaets voor niet meer als seven Reusen lichamen, vier Reusen en drie Reusinnen, dese worden van het gemeene volck *Hijos de Los Vezinos*, Buur-kinderen ghenoemt, dese willen het uytbeeldsel van eenige sulcke vervaerlijke menschen zijn, die ten tijden van den Koningh Mammelin, d'eerste Koningh der Mooren die in Spanjen geheerscht heeft, geboren souden zijn: waer na sy oock *Mamelinas* genoemt worden. Dese wandelden soo met hunne bekende namen, sonder andere beduydinge voor by; daer na quam'er een schrickelijcke gevaerte, een yffelijck grooten Draeck, diese *Tarasca* noemen, gaende voort op rollen, hebbende het lichaem vol schobben en schelpen, een verschrickelijcken buyck, een seer grooten op-geheven staert, een grouwelijck wijt-gapende muyl, korte voeten, met kromme klaeuwen. Dit schrick-dier voor de kinderen, wordt seer aerdighlijck door die gene die daer binnen in zijn, bewogen, bijtende hier, slaende daer, en somwijlen den een of den ander de hoeden af lichtende, dat, als de eerste schrick geweken is, een lacchen veroorsaeckt. En om te toonen dat hier niet sonder reden ghe-schiet. Men wil dat eertijdts in een Bosch, dat

Hijos de Los Vezinos.

Tarasca.

den naem van Tarasca droegh, gelegen zijnde in Provence, tegen over de Stadt Beaucaire, op den oever van de Rhosne, sich sulck een Draeck sou onthouden hebben, zijnde sulck een vyandt van de menschen, dat hy het al verslond' dat hy genaken konde: sy gaven het eertijts den naem van Behemoth; maer den Heyligh Sant Martha wist hem soo te temmen, dat sy hem met haren gordel gebonden, konde leyden daerse wilde.

Martha

Mom. Ick wilde daer niemant omtrent wenschen als onsen Don Quichot de la Mancha, ick versekere u, quam daer dien Potentaet omtrent, dat hy met dien Draeck, en met die Reusen en Reusinnen, al warense noch tienmael *Hijos de Vezinos*, een wonder spel sou aen rechten, en dat dat een avontuur sou wesen die een avontuur heeten mocht.

Merc. Het gelieft u broederschap daer mede te lacchen, hoort eens watse eens hebben aen gherecht. Men vertelt dat een sekere Stadt of Dorp van een geburige plaets, vijf of ses van dese papiere mannen ontboden had, om mede wat vermaeck onder haer Borgers aen te rechten, beneffens den kleynen dwergh, en een Tarasca. Wanneer dese, die daer om gesonden waren, die de selve waren, die hen het leven en de bewegingh souden geven, met dese dingen onder weegh waren, wilden sy somwijlen daer eens mede te werck gaen, en hun lesse tegen den aenstaenden Feest-dagh repeteeren, en sulcke bewegingen maken als sy maken souden, oock om onderwijl wat kortswijl op den wegh te hebben. Terwijl dese met hunnen toestel soo twee en twee quamen aen marcheeren, ontmoete hen een troup van Muyl- of Paerden-tuysschers, het was nacht, en Maneschijn, soo dat dese Kooplie-

Kluchtig voorval.

lieden wel haeſt deſe gedrochten in het geſicht kregen, die vaſt aen quamen niet ſonder groot getier te maken. Sy, miſſchien vreemdelingen zijnde, wiſten niet wat ſy daer van maken ſouden; maer hoe ſy meer naerderden, hoe hunne ſchrick oock meerder wiert, en wierden op het leſt (meenende een deel gedrochten uyt de hel te ſien) met al hunne macht beſtonden wech te loopen. Deſe vermomde menſchen, ſiende dat deſe goede luyden met ernſt verſchrickt waren, ontſloegen ſich van hun mommeryen, en liepen deſe mannen, die Muylen, Paerden en al verlaten hadden, om lijf en ziel te behouden, na, om hen te ſeggen wat'er van was; maer of ſy liepen, of ſy riepen, d'andere hadden geen karre aen den eers gebonden, en liepen ſoo veel te harder, meenende dat hen de Duyvel en ſijn moer achter de veeren ſat, en ſwevende op de vleugelen van hunne vrees, liepen het veld dwars deur, niet eens om ſiende, voor datſe in een by-gelegen Dorp quamen; daerſe het al in roeren ſtelden, met roepen en tieren, datſe ick weet niet wat op den wegh hadden geſien, en dat het Landt vol ickers en gedrochten was, ondertuſſchen onſe werck-meeſters, niet konnende deſe vluchtelingen achterhalen, keerden weder om, en vindende noch de beeſten, en de karre met voorraet, van deſe handelaers ſtaen, begoſten huys-ſoeckingh te doen, en vonden onder anderen eenige vollen met wijn, vielen daer aen, en droncken ſich daer ſoo ſat aen, datſe daer heen ſtorten als beeſten, ſonder te weten waerſe waren, daerſe *ſomno vinoque ſepulti* tot aen den dag bleven leggen, hun geſopen wijn, uyt te ſlapen. Ondertuſſchen quamen de Ros-tuyſſchers met een deel Boeren uyt het Dorp aen, die wel giſſende wat'er van was, deſe vervaerde katten vaſt

uyt-

uytlachten, en vonden het werck gelijck sy het ghegist hadden, en siende dese dronckers daer noch leggen, en den wijn die het hen ghedaen hadde, vielen oock op hunne beurt daer aen, en droncken de rest uyt, latende dese jammerlijcke herten met spot en juychen heenen gaen.

Het beste dat dese Mammelijnen doen, is een eerbiedigheyt, en drie of vier treden op de maet, diese voor de Balcon of Galderye van de Koninginne doen, ghelijck oock de Koningh doet, wanneer hy daer voor by gaet, met het buygen van sijn hooft, en een lacchende mont, rijsende de Koningin met al de Dames over eynde, en sijn Majesteyt eerbiedigheyt bewijsende.

Maer de vertooningen die daer na volghden, en van meerder belangh zijn, waren dese. Het eerste dat aen quam, was d'uytbeelding van Europa, geseten op een Karre van Staet, rontsom beleyt met Tritons en Stroom-goden, hebbende een yeder sijn stroomende Emmeren onder sich, in gedaente van oude Mannen, met groen bemost hayr, boven op sat Europa, wel kostelijk, maer als met gescheurde kleederen bekleet, een Keyserlijcke Kroon stondt op haer hooft, en een Scepter swaeydese in haer rechter, en droeg een Rijcks-appel in haer slincker hant, in haer schoot stondt een Schip in volle zeylen. Rontsom hingen de Wapenen der Koningrijcken, met de Keyserlijcken dubbelden Arent boven aen. Voor hare voeten lagen schatten en rijckdommen, met alderhande verbeeldingh van Koopmanschappen. Haer Blasoen aen een pylaer vast gemaeckt, was d'afbeeldinge van Cadmus, daer hy, hebbende den grooten Draeck verslagen, de tanden daer van in d'aerde zaeyde, waer uyt allengskens ghewapende Mannen te voorschijn quamen, van dewelcke al eenige op de beenen

Uyt-beelding van Europa.

ston-

ſtonden, en malkander met hunne ſweerden te keer gingen, terwijl d'andere met dreygende oogen en gheſtreckte armen, maer ſcheenen te wachten om boven aerde te zijn, om mede werk te beginnen. Onder deſe afbeeldinge, ſtonden met goude letteren, op een ſeer cierlijck Tafereel, dat rontſom ſeer aerdigh met beelteniſſen van helſche furien, met hun ſlangigh hayr, en onder deſe de nijt, gierigheyt en ſtaet-ſucht, vaſt Landen en Steden verſlindende, in het midden van alderhande Oorlogs-gereetſchap, beneffens een deel mom-aengeſichten, alle aerdigh geſneden, beſet was.

Furit omnis turba, ſuoque
Marte cadunt ſubiti per mutua vulnera fratres.

d'Uytbreydinge hier van had in het Spaenſch deſe beteekeniſſe:

Rijck Noorder Deel van 's Wereldts ronde
Kloot,
Wat woede drift verſamelt dus u handen,
Wat wet ghy op u eygen ingewanden,
't Vervloeckte ſtael en werckt u eygen doot?
Wat ſteecktg' u ſelven naer het hart,
Heeft nu de Scyth, heeft nu de Parth,
Heeft nu de Roof-kuyl der Barbaren,
d'Ontruſter van u vrye Kuſt,
Alleenigh vreed' om dat 't u luſt;
U ſelven in het hayr te varen?

Siet wat u drijft wat Godheyt dat u noopt
De ſtaet-ſucht heet na nieu beſit en landen,
De bittre nijt met haer bebloede tanden,
De felle wraeck in menſchen bloet gedoopt.
Wat offert ghy, ſoo wreet en fel,
Dat boos gebroetſel van de hel,
Het offer van veel duyſent zielen,

En siet niet eens, terwijl ghy blaeckt,
't Verderf dat u soo wis genaeckt,
En reets soo kort is op de hielen.

Wanneer dit voor by was, sagh men het verdruckte Nederlandt, mede seer aerdigh in een schoone Maeght uyt-gebeelt, haer borst, armen en schouderen bebloet, haer handen waren te samen gheslagen, en het gesicht nederwaerts, sagh op een deel jammerende Landt-zaten, en een droeve verwoesting van Steden en Dorpen. De Hoet, daer Vryheyt op geschreven was, stont op de lancie diese in haer armen had, de Leeuw op de beenen, scheen een Vyand, die haer in haer gereten Tuyn wilde bespringen, hevig toe te willen varen, waer nevens een jonck Heldt, (daer de Prins van Oranjen mede verbeelt wiert) met schilt en swaert, in postuur stondt, als om haer te beschermen, hare Kroon scheen op haer hooft meer te hangen als te staen, maer kort achter haer, quamen een Arent, en een ghekroonde Leeuw, d'eene met uytgesparde klaeuwen, en d'ander met blinckende tanden sich vertoonen. Haer Blasoen was een Son, die door eenige dichte nevelen scheen te willen doorbreken, waer boven stondt: *Post Nubila Phæbus.* Ter zijden quam een hant uyt de wolcken, die een Duyve met een Olijf-tack in de mont, by de vleugels vast hield, met dit by-schrift:

Non est mortale quod optas.

U ware troost en wensch,
Komt u van Godt alleen, en geensins van den mensch.

Op het Tafereel stonden dese Latijnsche Veersen geschreven:

Quid

Quid terram respicis, Belgica Mater &
Horres jam laceri vulnera corporis?
Non sola in tumidæ vota Tyrannidis,
Non sola in sceleris fata ruis atri.
Quos dudum in rabiem, quos agit impius
In flammas furor & triste nefas mali
Hos, luctus, similes spargere lacrymas
Hos læsum Juverit, planctibus Ætheras
In causas, superum pellere judicem.
Hi jam consociant arma, manus suas.
Solvat supplicium criminis horridus,
Devotumque caput, mittat ad inferos
Per jurus domitor, pestis atrox Legum.
Ex hoc jam triplici fœdere rectius
Exurget, fluidis, candida Pax, rebus.
Quam Numen sedibus spondet Olympicis.
Eja quin potius tela rapis tua?
Iam jam Vindicibus terga dabunt sua,
Quos horret, Batavus, quos pavet, inclytus.
Heroique tuo, deposito Dei,
Iam Laurus viridis palmaque nobilis,
Ornare intrepido tempora gestiunt.

Dit luydt gelijck het in het Nederduyts overgeset staet.

Wat slaet ghy droef u oogen na de gront,
Kleyn Hollandt groot Juweel van 't ront.
Ach wat bejammert g' uwe wonden.
U wonden versch en bloedigh root,
Waer meê 't bedrogh soo valsch als snoot,
U kuysche Leden heeft geschonden.

't Is u alleen geen oorbaer dat gy klaeght,
Die niet alleen de teekens draeght,
Van Tyranny, die ramp der goede,
En niet alleen geterght, geplaeght,
Uyt 't sachte rust-bedt zijt gejaeght,
Doo raserny soo heet aen 't woeden.

Hier heeft men ſtof tot leet, ſoo wel als gy,
De gierge ſtaetſucht, valſche pry,
Heeft ons oock op den hals geſchonden,
Die Landaert, eer, van Turck en Moor,
Dat Duyvels ſchuym van Seyn en Loyr,
Niet goet genoegh voor Engelſche honden.

Al ſmart u noch aen innigh hert en ziel,
Dien Hont Robbert, dien Bouteviel,
Aen ziel miſmaeckter als aen leden.
Dien Vaders Soon, die ver van God,
Dongh ſoo veel Jaer, om op 't ſchavot
Sijn laetſte uuren te beſteden.

Al ſaeghtg' u Landt-zaet diep in ſmert en rouw,
De Man in 't Lijck-vyer van ſijn Vrouw,
En grouwlen die geen tongh kan ſpreken,
Die nimmer ſelfs de hel bedacht,
Trooſt u, de Duyvel ſtaet en wacht,
Om dat geſlacht den hals te breken.

Siet op gerecht op vry een beter gront,
Een ruym ſoo Chriſtelijck Verbondt,
Drie dubble ſnoer bevrijdt van ſchennis,
Of wel die oude breken kon,
Een Buckingam of Arlington,
Bekocht door Franſche Judas Pennis.

Hier uyt ontſtaet, gelijck een rijpe vrucht
Die lieve Vreê ſoo vaeck beſucht,
Soo ver verſchoven door Tyrannen.
En krijght licht weder in u ſchoot,
Een Penitent een Bondtgenoot,
Uytbraeckſel van dees Oorloghs-mannen.

Gewis ſy komt ons van den hemel af,
En temt dien Droes die d'Oorlogh gaf,
En al die moorts-geſinde benden.

En

En luckt het niet, vertrouwt my dit,
Het krijght wel licht of Franck of Brit,
Een brave kockslagh in sijn lenden.

T'sa op de been; het moedig stael in d'hant'
Vecht om de Vreê van 't Vaderlandt.
Gaet haelt de roof haer uyt de tanden,
Het zy de Palm van Zeeg' of Vreê,
Sy komt ons toe, 't schort maer een treê,
Gaet heen en ruckt'se haer uyt de handen.

En d'eer zy Godt, na Godt ons billijck recht,
Helpt op de been, dien Oorloghs-knecht,
Dat groot geschenck van onsen Vader,
De Lauwer past sijn kruyn soo wel,
Als een uytbroetsel van de hel,
Of een meyneedigen Verrader.

Wanneer dese vertooningh voorby was, quam daer een afbeeldingh van de Gerechtigheyt, sittende op een cierlijcke Throon, met haer swaert en schael, haer gewoonlijcke Equipagie in d'een en d'andere hant, sy was niet geblint, gelijck mense gemeenlijck uytbeeldt, maer had de oogen oopen, als een Valck, haer hooft was met een Laurier-krans omgeven, gelijck oock het swaert in hare hant, onder hare voeten lagen alderhande slag van wreede dieren en gedrochten, Wolven met hunne bebloede muylen, Beeren, bijtende op hunne klaeuwen, Vosschen, Draken, Harpyen en meer sulck slag. Op haer borst stont *Iustitia Victrix.* In het Blasoen, sagh men niet als een open Oogh, het oude Hieroglyphicam van d'Egyptenaren: hier neven stonden dese twee Grieckfche woorden, δίκης ὀφθαλμὸς, het Ooge der Gerechtigheyt; maer onder aen in het Tafereel las men dese Veersen.

Neglecta terras fugit in mores feros,
Hominum cruenta cæde pollutas manus,
Astræa virgo, syderum magnum decus,
Cupido belli crevit atqui auri fames.
Totum per orbem maximum exortum est malum
Luxuria pestis blanda, cui vires dedit
Sen. in Octavia. *Roburque longum tempus atque error gravis*
Collecta vitia per tot ætates diu
In nos redundant; seculo premimur gravi:
Quod scelera regnant, sævit impietas furens:
Turpi libido venere dominatur potens
Luxuria victrix orbis immensas opes
Iam pridem avaris manibus, ut perdat, rapit.

Maer een weynigh lager stondt;

Sed redit & nubibus tandem caput extulit, orbi
Damnatura nefas, calcatisque horrida monstris
Aurea pectoribus præmonstrat jura profanis
Discite justitiam moniti & non temnere divos.

Verwaerlooft en veracht beneên,
Astræa Maeght, te reyn van oogen,
Om soo veel grouwlen te gedogen,
Vlucht hemelwaerts, door duystre wolcken heen,
Voor lange wars der zeden soo verwoet,
De handen vuyl van smoockend menschen bloet,
Tot afgunst selver der Barbaren,
Sich onderlingh soo wreet en dol in 't hert gevaren.

En d'Oorloghs-lust soo wars van Vreê,
Die nimmer stille rust bekoorde,
Die raserny soo heet op moorden,
Die helsche pest komt weder in haer steê.
En ruyt tot Krijgh en schendige Oorlogh aen,
Om tegen Recht in 't harnas pal te staen,

Als

Als 't erghſte quaet dat oyt behagen
Kon ſcheppen, om ter doodt den ſtervelingh
te plagen.

Daer by komt luſt, dat ſoet fenijn,
Door tijdt en dwalingh op geſchoten,
Soo wel ontfangen by de Grooten,
Soo lieven gaſt daer Hovelingen zijn.
En wat voor keur van ſchelmeryen niet!
Daer onſe tijdt geenſins te kort in ſchiet,
En die om voor geen quaet te wijcken,
Alle ontucht voor of na voor haer de vlag doet
ſtrijcken.

Daer by komt noch dat ſchoon Juweel,
Aerts-afgodin van dartle Francken,
Vrouw Venus met haer Minne-rancken,
En kieſt ten Hoof voor haer het beſte deel,
Al ſoud het al voor duyſent plagen gaen,
't Is recht als ſulcks de Vorſten ſelf verſtaen,
't Geplondert Graeu dat moet gedogen,
Te ſien hun vleeſch en bloet verheeren voor
haer oogen.

Maer ſy komt weêr tot ons, die Goddelijke
Maeght,
Door duyſtre wolcken heenen
Is ons haer glans verſchenen,
Sy dempt de grouwlen vaſt, die 't godloos
aertrijck draeght.
En met het op-geheven mes,
Geeft aen het Baſtaert-zaet de les,
Noch naeu onledig om de late tucht te leeren,
Draeght kennis aen 't Gerecht, en leert de
Godtheyt eeren.

Wanneer dit vóórby was, quam een Kar, mede ſeer aerdigh, maer op een wreeder maniere toe gemaeckt, het vertoonde den Engel St. Michaël,

die met sijn vleugelen uyt-gespreyt, een verschrickelijken Draeck onder sijne voeten hadde, die hy met sijn slincker arm een gekruyst schilt voor sette, en met eenen blixem in sijn rechter hant, scheen te willen slaen: de aerdigheyt van dit uytbeeldsel overtrof al de voorgaende, schijnende desen verbeelden Engel, noch te staen noch te vallen; maer gelijck als op sijn uyt-gebreyde vleugelen te sweven, en soo als van boven neder dien Duyvelschen Draeck toete varen. In een bysonder Schildery, sagh men een Leeuw uyt-gebeelt, die met een Pijl van sijn Jagers gewond, scheen niet soo seer bekommert om sijn leven te redderen, als wel die gene die hem geschoten scheen te hebben, alleen toe te varen, om hem aen sijn wraeck op te offeren; maer aen de zijde van den uyt-gebeelde St. Michaël, stondt een Banderolle, als een teeken van overwinninge, en hier in dese Veersen.

Jactas, cælesti quo bellatore, superbe,
Imbelles premere & prosternere fulmine gentes,
Hoc, te præcipitem, trepidus mirabitur orbis,
Numine, jam superis meritas persolvere pœnas.
Has te Iura Dei violata altaria poscunt
Has cæde innocua, fædataque sanguine tellus
Et miseranda truci crudelia funera Bactro.
In te teste Deo lactentes voce catervæ.
Raptique extinctæ jam matris ab ubere nati.
Virginerisque pudor, grata cum morte, solutus
In te, Tartareo tandem sacrata furori.
Vix nata ante necem, cremataque membra resurgent.
Scilicet infracta jam relligione, Deorum
Maximus, incassum jurataque numina cœli,
Tanta hæc dissimulent tumidæ perjuria mentis!
Macte novo infidæ crudelis, vulnere fraudis

Iam te terribiles discent auctore Tyranni.
Nec violare leves gentis pia jura, nec ultro,
Flebile Vindicibus bellum meditarier astris.

Dit wordt in desen sin ten naesten by vertaelt of na gevolght.

Die Macht van hoog waer meed' gy dreygt,
Dat volck dat na geen Oorlogh neyght,
Te werpen neder voor u voeten,
Als door een blixem neer gevelt,
Sal t'sijner tijdt noch lossen moeten,
Op u sijn kracht en Goddelijck gewelt.

En daer hy uwen val verhaest,
De gantsche werelt staet verbaest,
Voor heen met dootsche schrick geslagen,
Daer sy met neer gebogen knien,
Als 't hooghste wonder van ons dagen,
Het Godlijck recht in sijn vermogen sien.

Sulck een gerecht en sulck een straf,
Eyscht van des Rechters handen af,
Versworen Trouw, verbroken Eden;
De aerd' ontwijd met moort en bloet,
En duysent meer onmenschlijckheden,
Daer geen Barbaer sijn boose lust in boet.

Die self de Bactrianer niet,
Als met betraende oogen siet,
Des self Tartaer en Scyth sou schricken,
Of soo in 't Noord of Vleck of Hord',
Om sulcke grouwlen te beschicken,
Ghenoegh ontmenscht en woest ghevonden wordt.

Daer u ter hooger Vyerschaer daeght,
De tot'er doodt geschonden Maeght,
Het wicht geruckt van Moeders speenen,
Als oft sijn Schepper tegen quam,

Met duysent Englen hem verschenen ,
Al lacchende geworpen in de vlam.

Of sou misschien , die Godt soo goet ,
Niet sien wat hier de werelt doet ,
En luycken 't ooge tegen reden.
Op sulck een jammerlijcke vloet ,
't Uytwercksel van gebroken Eden.
Van uyt-gestort , onnosel menschen bloet ?

Ga voort Barbaer wie dat ghy zijt,
Geniet die roem van uwen tijdt ,
Dat ghy u net soo wel kond spannen ,
En als men in sijn boesem lieght ,
Gelijck de wijs is der Tyrannen ,
Men 't smakelijckst sijn Vyanden bedrieght.

Nochtans wie weet , of ghy in 't kort ,
De Grooten tot geen les en wordt ,
Om nimmer Woort of Trouw te breken.
Of duchten voor een treurigh lot ,
Noch 't hooft moetwilligh op te steken ,
En self de krijgh te voeren tegens Godt.

Dit was de laetste van dese vertooningen , waer aen het Heylighdom volghde , met de Koningh (een bevallijck jongh Vorst) en sijne Grooten en Raden.

Mom. Daer is het dan al van desen ommegang, doet het.

Merc. Daer of daer omtrent.

Jup. Wat kan de knecht meer seggen als hy gesien heeft.

Merc. Het is met dien Spreeuw noyt genoeg , en niet kan sijn neus-wijsheyt behagen , als het geen hy selfs voor den dagh brenght , *Vaille que Vaille.*

Jup. Al hoog genoeg , laet my die bitse woorden varen , en hebje yets meer te seggen , seg op.

Merc.

Merc. Voor tegenwoordigh niet, het ſal het hem voor dees tijdt ſoo wel doen.

Mom. Hy is gram, laet hem gaen, hy ſal wel weer bedaren.

Jup. Ondertuſſchen terwijl hy uyt-pruylt, ick hebbe mijn gedachten al ondertuſſchen ſeer op den handel van den Hartogh van Alba laten gaen, waer door ick veel dingen van onſen Mercurius mijn ooren heb laten voor by gaen, dewijl ick al eenige aenmerckelijcke byſonderheden uyt die outheden (om ſoo te ſeggen) op-gevat heb. Ick wil niet ſpreken van het uytvoeren van ſijn bevel, waer mede hy na de Nederlanden getrocken is, en maer al te wel bekent en gevoelt is; maer wel wenſchte ick yets van ſijn uytganck te hooren.

Mom. En van dat, en noch al yets ſijn leven aengaende, indien het uwe Majeſteyt ghelieft daer een weynigh tijdts aen te verſpillen.

Jup. Seer gaerne.

Character van den Hartogh van Alba.

Mom. Deſe Hartogh, en in der daedt groot Oorloghs-man, heeft den Keyſer ſijn Meeſter, in al ſijn Oorlogen vergeſelſchapt, makende met hem een aenvangh en eynde van al ſijn aenſlagen. Hy had de eer, wanneer de Keyſer ſijn af-tocht uyt Hongaryen naer Italien dede, de achterhoede te leyden, terwijl den Keyſer de voortocht voerde; hebbende de Lanſquenets of Landts-knechten, en de Spaenſche Ruytery onder ſijn geleyde. De Marquis de Guaſt leyde de Batailje, met de Spaenſche Infantery en de Ruyters van des Keyſers Garde. By den Keyſer was

Des Keyſers tocht uyt Hongaryen na Italien.

Fer-

Ferdinand de Gonzague met ſijn lichte Paerden, van dewelcke hy Generael was. Hy ſtondt ſoo wel in de gunſt van ſijn Meeſter, dat de ſelve op deſe tocht aen een ſeker Hof, ſich niet ontſagh te ſeggen tegen de Mevrouwen, die hy onderhield, ſiende den Hartogh inkomen: zie daer den Hartogh van Alba, hy is noch jongh (zijnde omtrent de 30 Jaren, en braef van weſen en geſtalte) en heeft noch niet al geſien dat hy behoort, maer ick verſekere u dat hy met'er tijdt een groot Oorloghs-man worden ſal; want hy is van een goedt en dapper Huys, en heeft alreets treffelijcke beginſelen, en voor my, ick ſal hem vorderen na ſijn verdienſten, daer ick goede hoope van ſchep.

Het is ſeker, dat ſoo haeſt ſich deſe Hartogh tot de oeffeningen van den Oorlogh begaf, hy geen leſſe van ſijn Meeſter of eenigh ander braef Oorloghs-man liet voorby gaen, ſonder die wel van buyten te leeren, daer hem de Schoolen van Duytſlandt, Hongaryen, Italien, Lombardyen, Piedemont, en het Rijck van Napels, in hun Oorlogen ſeer goede gelegentheydt toe beſchaften. Hy had d'eer in de Slagh die de Keyſer tegens de Proteſtantſche Vorſten dede, van ſeer wel te hebben geſtreden, en treffelijck beleyd gebruyckt te hebben, beneffens den Hartog van Savoye, den welcken, alſoo hy noch jong was, deſe Hartogh tot een goet behulp was, by ghevoeght. Hy was op dien dagh gemonteert op een wit Spaenſch Paert, met blancke Wapenen aen gedaen, met lange witte pluymen op ſijn helmet, die hem verre over den rugge af hingen. Hier mede gaf hy te kennen, dat hy van meeningh was ſich ſelven in het openbaer te ſtellen, en dingen te doen, wegens dewelcke hy ſich niet ſou behoeven te ſchamen.

En in der daet, hy was ſoo geluckigh daer in, dat hy die gene was, die den Hartogh en Keurvorſt van Saxen gevangen nam, en dat hy hem, beneffens eenige anderen die by hem waren geweeſt, in de tegenwoordigheyt van den Keyſer leyde; in der daedt een brave vereeringh, en die wel een goede vergeldinge verdiende. Maer in Piedemont was hy wel ſoo geluckigh niet, daer hem de Keyſer en de Koningh van Engelandt, als mede naer Italien, met een ſeer groot en ſchoon Heyr-leger, ſeer heerlijck van alles voorſien zijnde, heen geſonden hadden. Hy was mede met meenighte van Pyoniers en Gravers voorſien, om na de wijſe der Turcken Bergen te verſetten, en Dalen te effenen, en Grachten met hout en tacke-boſſen te vullen, zijnde vol moed en roem, het belegh van Vulpiano te doen opbreken, ja ſelfs geheel Piedemont te vermeeſteren; maer hy was daer ſoo verre af, dat hy ſelfs Santia dat hy belegert had, niet konde Meeſter worden, daer ſich de Heer Bonnivet, Overſte van de Franſche Infantery in geworpen had, beneffens Louïs de Birague, en andere brave Franſche Overſten, zijnde de plaets ſoo wel beſchermt, dat hy blijde was het belegh daer voor op te breken, hoewel de plaets maer korts te vooren ſterk was gemaeckt. Hier quam noch dat ongeluck by, dat de Heer de Salvoyſon, Montcalve, als voor ſijn oogen beklom en vermeeſterde.

Sijn ongeval in Piedemont.

Dit waren ſijn ongelucken, maer geen verſuymeniſſen of mis-ſlagen, die hy in het Koningrijck van Napels en tegen den Paus en Romen wel goet gemaeckt heeft, daer hy ſich ſoo dapperlijck tegen dien grooten Veldt overſte, den Hartogh van Guiſe droegh, brekende al ſijn aenſlagen, en die van den Paus, die hy, indien hy gewilt had, ſelfs binnen Romen den broeck op ge-

Sijn geluck in Italien.

genestelt sou hebben gehad; maer hy droeg den Heyligen Stoel te veel achtbaerheydt toe, om sich tegen die Heyligheyt te vergrijpen, gelijck voor heen de Prins van Oranjen, omtrent den Paus Clemens gedaen hadde. Evenwel was de Keyser daer over ten besten niet vergenoeght, die liever gewilt had dat hy in sijn geluck voort gegaen, en sijn devijs *plus ultra* goet gemaeckt had, om de eer te hebben dat hy twee Pausen gevangen genomen sou hebben. En indien hy sich aldaer wat te eerbiedigh gedragen heeft, tegen den Hartogh van Guise gebruyckte hy weer een weynigh te veel wijsheyt en voorsichtigheyt na de sin der Franschen, die hy soo wel wist in toom te houden, en hun hevige vyerigheyt soo wel te temmen, hoe sy oock gemoedight waren, dat sy den strijdt voor een groot voordeel souden gehouden hebben, daer hy hen niet toe wilde laten komen. Maer hy als een tweede Fabius, *maximus cunctator*, bracht door sijn toeven en dralen soo veel te weegh, gelijck hy in Nederlandt tegen den Prins van Oranjen mede pleeghde, dat al het vyer der woedende Franschen in damp en roock verdween. Een geruymen tijdt daer na viel d'Oorlogh in Nederlandt voor, onder sijn tweede Meester den Koningh Philippus de Tweede van Spanjen, daer hy sich heen begaf, niet met een woesten hoop Krijghs-volck, maer met een tamelijcke macht, van oude ervaren en brave Oorloghs-lieden, uyt-gekoren uyt de troupen van Lombardyen, Napels, Sicilie en Sardaigne, en eenige van die in Gouletta gelegen hadden, komende alle maer tot tien duysent mannen te voet, alle soo braef gewapent en toe gemaeckt, dat een yeder beter een Hopman als Soldaet geleeck. En hy was d'eerste die hen die sware Musquetten leerde handelen, die daer

En voorsichtigheyt.

Sijn tocht na Nederlandt en braef Volck.

na ſulck een gebruyck in den Oorlogh hebben gehad. Die de ſelve voerden heetemen als doe Moſqueros, zijnde in ſulck een achtinge, datſe hun groote en ſtercke Goujats en dragers hadden, die hen hunne Roers na droegen, en vier ducaten aen ſoldye hadden, doch deſe droegen de ſelve niet, als wanneerſe door het Landt trocken en ſware marchen deden; maer in ſlagh-ordere of in de ſteden, droegen ſy de ſelve met een wonderlijcke graviteyt en deftigheyt, als Princen van hunnen hals, rontſom ſiende als vleeſlijcke Leeuwen, en onder het treffen mocht men hen hooren roepen: *Salgan ſalgan los* Moſquete-*ros, afuera afuero adelante los* Moſqueteros: Voor den dagh voor den dagh met de Muſquettiers, voort met de Muſquettiers, en dan maeckte hen een yeder plaets.

Maer het geen onder deſe troupen het meeſte uytſtack, waren vier hondert Courtiſanen (een ſlagh anders van Leger-hoeren) te Paerde, al te ſamen ſchoon en heerlijck toe gemaeckt als Princeſſen. Wat vorders d'Hartog van Alba in Nederlandt met deſe brave Oorloghs-macht heeft uyt-gerecht, hebben de Hiſtory-ſchrijvers overvloedighlijck genoeg verhandelt, altoos hy hadder dat gevoelen ſelfs van, dat hy ſich in het Slot te Antwerpen, die hoovaerdige beelteniſſe deed oprechten, die daer na die van de Stadt ſelve, in hondert ſtucken gebroken hebben. Altoos ſijn werck, van ſoo veel duyſent ketters, ſooſe die noemden, door den Oorlogh, en handen van het Gerecht den hals gebroken te hebben, behaeghde den Paus ſoo wonder wel, dat hy hem de gezegende Helmet en Swaert toe-ſand.

Schoone troup Leger-hoeren.

Sijn handel in Nederlandt.

De Koningh ſijn Meeſter evenwel, 't zy over ſijnen handel in de Nederlanden, of ter oorſaek van het bedeckt Huwelijck, dat ſijn Soon in het

Hof

Hof of elders aengevangen hadden, toonde sich soo wel vernoeght tegens hem niet; maer belaste hem in sijn huys sich te onthouden, en sonder de bysondere diensten die hy voorheen gedaen had, hy hadder om moeten lijden. Wanneer hy nu aldus uyt het Hof gebannen was, sand hem de Koningh op een morgen een afgesonde Bode, met een seer slechten en eenvoudigen Brief, inhoudende slechts dese woorden: *blijft niet in gebreke, soo haest als ghy desen tegenwoordigen sult gesien hebben, u te begeven na sekere plaets*, my dunckt dat het was, *a Arojo del Pierco*, of *a la Raya de Castilla, o de Portugal.*) *En daer op soo een dagh te zijn, aldaer sult ghy de vergaderingh van mijn gantsche Oorloghs-macht vinden, die ghy sult aenvaerden en recht naer Portugael voeren, om my dat te veroveren.* Het welke hy dede, sonder eens op sijn spijt en moeyelijckheyt te dencken, of de minste swarigheyt ter werelt te maken, hy wist wel met wat Meester hy te doen hadde. Daer souden evenwel veel andere Vorsten gheweest hebben, die soo licht hun spijt niet souden hebben aen een zijde geset; maer hy kende den Koningh, en wist wel dat die het daer niet by gelaten sou hebben.

Des Koninghs ongunst tegens hem.

De Hartogh van Alba dan, begeeft sich naer het Heyr, treckt naer Portugael, en maeckt sich daer soo geluckighlijck Meester af, dat de Koningh sich ten hooghsten over hem genoeghde, en al sijn misnoegen tegens sijn dienaer liet varen. Op soo een wijse dan heeft hy den Soon niet minder als den Vader wel gedient, van welcke laetste evenwel hy altoos een seer lievende ghedachtenisse hadde, sprekende noyt van hem, als met de tranen in de oogen, en sijn verlies gedurighlijck beklagende, als den welcken hy met een oprechte genegentheyt altoos gedient heeft,

Sijn veroveren van Portugael.

niet

niet gelijck den Soon, die hy uyt bedwangh gehoorſamen moſt, en meer vrees als liefde toedroegh.

Men vertelt voor de gerechtige waerheyt, ſelfs onder de Geeſtelijcken, dat deſe Hartogh al eer hy tot ſijn doot quam, een ſeer groote knagingh in ſijn gemoed gevoelde, over de wreetheden die hy in Nederlandt gepleeght, of doen plegen heeft, dewelcke hy oock in ſijn Biechte niet gelaten heeft te belijden, met groote vrees dat de ſelve na ſijn doot op ſijn ziel ſouden leggen; het welcke den Koningh aen gebracht zijnde, liet hem de ſelve weten, tot een hertelijcke vertrooſtinge, dat voor ſoo veel die wreetheden aengingh, die hy door het ſwaert van het Gherecht had uyt-gerecht, hy ſich daer over niet behoefde te bekommeren, dewijl hy de ſelve op ſich en op ſijn ziele nam; maer wat de andere die hy door het ſwaert van den Oorlogh had begaen, belanghde, die moſt hy op ſich nemen, en daer voor verantwoorden. Dit was al een harde deelinge, evenwel geloof ick dat de Koningh aen de quaetſte koop was. Julius Cæſar gingh noch veel ruymer, en nam noch veel meer op ſich; want als de Slagh by de Pharſaten, tegen Pompejus ſou aengaen, hadde hy (indien wy Lucanus gelooven willen) ſijn volck vermaent, dat ſy dapperlijck de handen ſouden roeren, ſonder ſich eenige verbeeldinge van mede-lijden voor te ſtellen: ſlaet al doodt (ſeyde hy) ſpaert noch Vader noch Broeder, noch eenige Bloedtverwant, ſonder eenigh aenſien of opſicht, ick neem al de ſchande en miſdaet op my. Soo milt, of om beter te ſeggen ſoo ruym-deeligh was de Koningh met den Hartogh niet, want hy wiſt wel, dat ſyder genoegh met hun beyden aen hadden, en datſe beyde niet al te veyligh waren, dat

Deeling van conſcientie.

hem den Duyvel niet een loose part mocht komen te speelen, en daerom socht yeder sich soo veel van de last te ontslaen als mooghlijck was, en die op des anders hals te schuyven.

Bran-tome.

Sijn doot.

Eyndelijck quam dese grooten Oorloghs-man te sterven, in d'ouderdom van tachtentigh Jaren of meer, overladen meer met Laurieren als Christelijcke deughden, en goet reys gelt op de groote tocht. Hy was voor de rest, een Man braef ter hant, en in alle Ridderlijcke oeffeningen uyt geleert, gelijck hy onder anderen, op die aensienlijcke ontmoetingh tot Bayonne, tusschen de Koningin van Spanjen en den Koning Karel de Negende, (die Fonteyn-ader daer soo veel bloet-bronnen uyt ontsprongen zijn) ghetoont heeft, daer hem de Koning met den Connestabel tot Rechters van het Steeck-spel gestelt hadde, en hy buyten dat wel toonde, dat hy in sijn jonger jaren de volmaecktheyt hadde gehad, van het geen in sijn ouderdom noch niet buyten achting en een deel van sijn grootste wetenschappen was. Hy toonde buyten dat den Koningh alle dienstbaerheyt, die hy sijn eygen Heer had konnen toe-dragen en betoonen, gevende en ontnemende hem sijn Lancie en Swaert, versorgende sijn Helmet van buyten en van binnen, op dat hem niet mocht gebeuren het geen sijn Vader Hendrick de Tweede gebeurt was, die hy had sien sterven. De Koningin van Spanjen, des Konings Suster had hem oock belast wel sorge voor den Koningh haer Broeder te dragen. De Koningh van Vranckrijck ondervraeghde hem, over veele saken de voorgaende Oorlogen aengaende, daer hem de Hartogh soo wel op voldede, dat de Koningh ten alderhooghsten verwondert was, over de kloeckheyt van sijn geest, en sijn gesont oordeel in alle dingen,

Noch eenige bysonderheden.

en

en bewees hem daeromme alle mooghlijcke eer die hy konde, en die ſijn Majeſteyt wilde lijden, en dat om de groote eerbiedigheyt die hy de Koninginne ſijn Suſter toedroegh, die in der daet groot was, 't zy met terwijl ſy aen de tafel ſat, achter haer ſtoel te ſtaen, of haer in het gaen te vergeſelſchappen, of tegen haer te ſpreken, zijnde altoos ongedeckt, hoewel ſy hem meenighmael noodighde en verſocht ſich te decken. Het is ſeker dat de Soldaten ſeer droevig om ſijn doot waren, dewijl hy ſich noyt honts over de ſelve getoont hadde, in voegen dat ſommige tegen andere ſeyden: ***Ha Sennor el buen Padre de los Soldados es muerto:*** mijn Heer de goede Vader van de Soldaten is doot. En of het al gebeurde dat ſy ſomwijlen tien, twaelf, ja ſeſtien of achtien Maenden betalinge ten achteren waren, namen ſy evenwel gedult, om de liefde van hunnen Veldtheer, daer ſe anders en met andere ſomwijlen wel leelijck de beeſt ſpeelden, gelijck ſy oock in der daet noyt by hen te kort quamen. Behalven dat ſijn ſtraffen handel hen ſomwijlen wel te ſtade quam, als waer door ſy ſomwijlen wel een brave plonderingh kregen, gelijck de Nederlanden en andere Geweſten noch hier en daer wel gedencken konnen. Alſoo ſcheyde hy oock met droefheyt van ſijn volck, wanneer hy het geſagh aen Don Louïs de Requezens, groot Commandeur van Caſtille over gaf; die wel in ſijn geſagh, maer geenſins in de liefde van ſijn volck ſijn opvolger was. Maer naer ick het zie, onſen Kramer heeft ſijn Mars achter gelaten, het ſou my wel eens luſten te ſien wat voor nieus hy al in ſijn mael heeft. Hier heeft hy noch eenige Brieven te beſtellen de Liefhebber daer hy is: laet ſien deſe luyd, aen Mevrouwe, Mevrouwe: ick kan den naem niet wel leſen, het

lijckt de hant van den Heer Cornelis de Wit niet qualijck: dit is mede van de selve, aen mijn Heer en waerde Neef, &c. en dese is voorseker aen een Domine. Eerwaerde Hoogh-geleerden Heer, &c. dese is van een andre Caliber. Aen sijn Alderchristelijckste Majesteyt *sans plus.* Dat lijckt de hant van den Cardinael Mazarini niet qualijck, daer sal misschien al yets bysonders in staen, dese zijn hem gewisselijck per expresse *ab inferis* toe-gesonden, om in *manu propria* te behandigen.

Jup. Waerom of hy de selve niet bestelt heeft denck ick?

Mom. Hy vreest misschien datse hem geen goede port souden betalen. Souden wy de vryheyt derven gebruycken om die te decachetteeren, en eens te sien wat daer in steeckt?

Jup. Sacht, sacht, men handelt soo met Brieven van groote lieden niet, wy sullen ons daer tegen den naesten eens op bedencken.

Mom. Dese evenwel sullen wy wel eens mogen in sien, sy luyd aen onsen Broeder.

A Monsr. Monsr. *& trescher Frere*

MERCURE LE CHEMINANT.

A.

Madrid.

Sy is noch toe gezegelt, hy moet al grooten haest hebben gehad, dat hyse niet eens heeft op ghedaen, of sy moet hem de moeyte niet waert gheschenen hebben.

Jup. Wy sullen de moeyten voor hem nemen, doet op en leestse eens.

Mom. Sy is in het Fransch geschreven, maer ik salse wel in het Duysch konnen lesen: Waerde

Broe-

Broeder, het bedroeft my seer te verstaen, dat ghy vast de gantsche werelt op en neder wandelt, sonder my eens de eer aen te doen van my te komen besoecken, ghy hebt voor onse Messieurs niet te vreesen, sy zijn soo quaet niet als ghy denckt, en sult misschien hier beter onthaelt worden, als ghy in sommige plaetsen in Hollandt zijt geweest. De Vrede die de Hollanders met de Engelschen gesloten hebben, maekt ons alhier geen kleyn *Embarras*, sijn Majesteyt vint sich daer door in sijn desseynen niet weynig verset; en heeft met recht te duchten voor arger. Het valt my oock seer tegen; want *le nouvelles seront desormais si mauvaises que je me trouveras reduit a escrire de Bagatelles, faute de choses pour Complaire. (De Vader verstaet dat wel, ick sal slechts voort gaen.)* Onse Nouvellisten krijgen malkander dagelijcks hier in de *Louvre*, de Tuillerie, en het Palays, het hayr van de kop, d'een wil met kracht en gewelt hebben dat *sa Majeste en viendra au bout:* en d'ander krauwt sijn hooft, of soo hy spreken derft, seyt, *qu'il en est bien en paine.* En hier over is het gedurigh te *injurieren*, te *querelleren*, en te *duelleren*, dat het een schrick is. Ick bidde u laet doch niet na met de eerste gelegentheyt by my te komen. *J'ay bien de choses a vous dire la Cour de Franse fait de* Merveilles, *nous en aurons asses pour un Volume; & faites en un* Mercure *Francois a Vostra Posta j'en suis Contant, puis que je me va defaire de* M*on Employ. Adieu.*

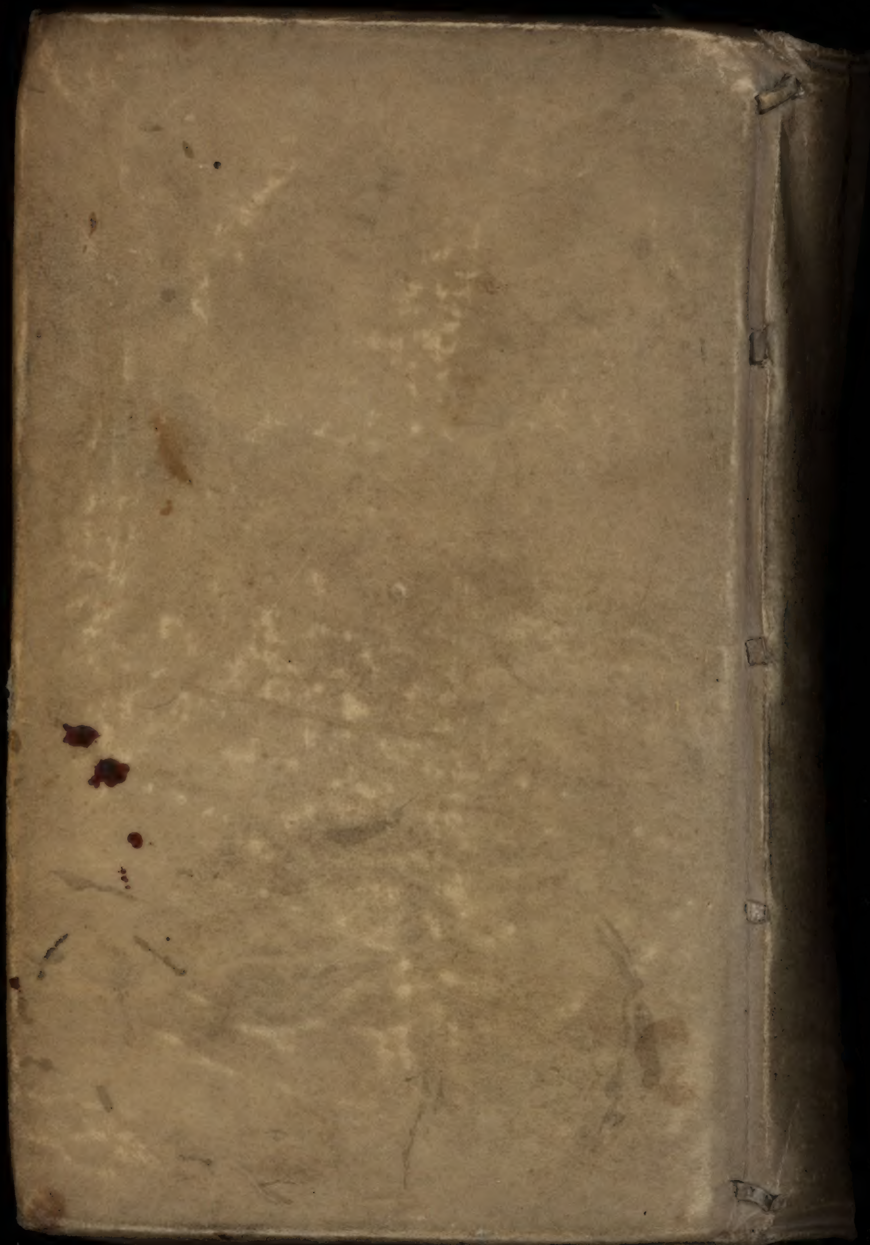
Vostre tres affectionne Frere & Serviteur

LE MERCURE GALAND.

Jup. Wy mogen onsen Mercurius, als hy wat uyt gerust is, eens na Parijs senden, en laten hen beyden hun hert eens op-halen.

Eynde van de Spaensche Mercurius.

Liga d Leonard Bashin

MERCVRIVS

1673.